

P E T I O D E L J A K

RATNA VEŠTINA U TREĆEM PERIODU VELIKOG OTADŽBINSKOG RATA

(januar 1944 — 9. maj 1945)

Treći period velikog otadžbinskog rata predstavlja period potpunog isterivanja Nemaca sa teritorije Sovjetskog Saveza, konačnog razbijanja fašističke Nemačke i oslobođenja naroda Evrope.

Ovaj period obuhvata tri kampanje: zimsko-proletnju 1944., letnje-jesenju 1944. i kampanju 1945. u Evropi. Operacije Crvene armije, od 9. avgusta do 2. septembra 1945. radi razbijanja imperijalističkog Japana, predstavljaju samostalnu kampanju velikog otadžbinskog rata.

Situacija, koja je nastala početkom trećeg perioda velikog otadžbinskog rata karakteristična je po velikim povedama Crvene armije u operacijama 1943. godine, daљem učvršćenju unutrašnjeg i međunarodnog položaja Sovjetskog Saveza i čitave antihitlerovske koalicije i slabljenju fašističkog bloka.

Usled nesumnjivog poraza nemačkofašističkih snaga, naročito na Volgi, Donu i kod Kurska, došlo je do temeljitiog preloma u ratu u korist Sovjetskog Saveza. Sovjetske oružane snage konačno su zadobile strategijsku inicijativu i preduzele masovno isterivanje hitlerovskih osvajača sa teritorije svoje zemlje.

Velike pobede Crvene armije dovele su do naglog jačanja narodnooslobodilačke borbe protiv hitlerovskih okupatora naroda Albanije, Jugoslavije, Poljske, Rumu-

nije, Čehoslovačke, Bugarske, Mađarske, Francuske, Grčke i drugih zemalja. Sve jače razvijala se borba da Rumunija i Bugarska izadu iz rata jer su ratovale na strani fašističke Nemačke.

U decembru 1943. na Teheranskoj konferenciji šefova vlada SSSR, SAD i Engleske doneta je odluka o jačini i rokovima iskrcavanja anglo-američkih snaga u Francuskoj 1944. godine i o nanošenju usklađenih udara po neprijatelju sa istoka, zapada i juga.

Sovjetski narod pod rukovodstvom Komunističke partije postigao je nove uspehe u razvitku narodne privrede i u obezbeđenju fronta svim potrebama. Proizvodnja crnih metala, teške mašinogradnje i uglja, u poređenju sa 1942, porasla je za preko 20%. Kvalitet i kvantitet sovjetskog naoružanja i borbene tehnike znatno su prevazilazili kvalitet i kvantitet ratne produkcije fašističke Nemačke. 1943. proizvedeno je oko 35.000 aviona, 16.000 srednjih i teških tenkova, oko 45.000 oruđa kalibra 76 mm, i većih.

U naoružanje sovjetskih jedinica masovno su uvedeni protivtenkovski topovi 100 mm i protivavionski 85 mm, tenkovi T-34 sa topom 85 mm, teški tenkovi JS-2, samohodna artiljerijska oruđa 122 i 152 mm, brzi bombarderi TU-2, lovci La-7 i Jak-9, novi mitraljezi, automati i druga borbena tehnika.

Porast proizvodnje borbene tehnike obezbeđivao je dalje povećanje tehničke opremljenosti svih rodova vojske. Lovački protivtenkovski divizioni streljačkih divizija, umesto protivtenkovskih topova 45 mm, počeli su da primaju oruđa 76 mm ZIS-3. Konjska vuča u artiljerijskim pukovima zamjenjena je motornom. Povećan je broj automata u streljačkim divizijama na preko 2.500 komada. U formaciju gardijske streljačke divizije uveden je samohodni artiljerijski divizion od 16 samohodnih oruđa 76 mm. Pored toga, u svim streljačkim divizijama uvodili su se samostalni protivavionski artiljerijski divizioni jačine 12 protivavionskih topova 37 mm, a u svaki streljački puk — protivavionski vod od 6 mitraljeza velikog kalibra.

Velike promene izvršile su se u organizaciji artiljerije i povećao se broj artiljerijskih brigada, divizija i korpusa

Vrhovne komande. Opštevojne armije dobile su svoju formacijsku artiljeriju. Lovačke protivtenkovske artiljerijske brigade dobile su u naoružanje oruđa 100 mm. U njihov sastav uvedeni su samohodni artiljerijski pukovi naoružani samohodnim oruđima 85 mm.

U tenkovskim korpusima svi tenkovi T-70 zamenjeni su tenkovima T-34 sa topom 85 mm. Pri tome se broj tenkova u tenkovskim brigadama povećao do 65. Samostalni tenkovski pukovi za proboj umesto tenkova KV dobili su nove teške tenkove JS-2. Formirane su teške tenkovske i lake i srednje samohodno-artiljerijske brigade.

Takođe je počelo formiranje armijskih inžinjerijskih brigada, frontovskih motorizovanih inžinjerijskih brigada i motorizovanih jurišnih inžinjerijskih brigada RVK.

Uporedo sa porastom tehničke opremljenosti Crvene armije neprekidno se usavršavala veština planiranja i vođenja operacija.

U tom periodu planove napadnih operacija razrađivali su zajednički Vrhovna komanda, vojni saveti frontova, Generalstab i komandanti rodova vojske. Na primer, plan beloruske operacije razrađivali su Generalstab i Vrhovna komanda zajedno sa komandantima i članovima vojnih saveta 1. pribaltičkog i 1, 2. i 3. beloruskog fronta. U rešavanju specijalnih pitanja, vezanih za borbenu upotrebu avijacije, artiljerije, tenkova, kao i materijalno-tehničkog obezbeđenja operacije, učestvovao je glavni maršal avijacije A. A. Novikov, glavni maršal artiljerije N. N. Voronov, maršal oklopnih jedinica J. H. Fedorenko i dr.

Takav način planiranja operacije omogućavao je da potpuno dođu do izražaja sposobnosti sovjetskih komandanata i ograničio se negativan uticaj Staljina. Šta više, prisustvo komandanata ili članova CK Komunističke partije u Vrhovnoj komandi, Generalstabu i vojnim savetima frontova obezbeđivalo je direktni i neposredan uticaj Partije na rešavanje operativnih i strategijskih pitanja. Za to pripisivanje svih pobeda samo Staljinu ne odgovara istorijskoj istini i smanjuje ulogu maršala, generala, ofi-

cira i miliona podoficira i vojnika — stvarnih tvoraca sovjetske ratne veštine.

Ljudstvo Crvene armije i Ratne mornarice uspešno je savlađivalo novu borbenu tehniku i stvaralački izučavalo borbeno iskustvo. Veliku ulogu u podizanju borbene sposobnosti naših jedinica odigrala je sovjetska pozadina, koja je snabdevala front svim potrebnim materijalnim sredstvima.

U fašističkoj Nemačkoj uslovi su bili drugačiji. Mada je ona raspolagala još velikim mogućnostima za održavanje svoje borbene snage,¹⁾ njen se međunarodni i unutarnji položaj pogoršavao, a vojni prestiž opadao. Pod udarima Crvene armije fašistički blok u Evropi raspadao se i preživljavao tešku unutarnju političku krizu. U okupiranim zemljama Evrope razvijala se žestoka borba protiv fašističkog »novog poretka«.

Zbog velikih gubitaka u živoj sili, borbenoj tehniци i naoružanju na sovjetsko-nemačkom frontu, raslo je nezadovoljstvo među nemačkim stanovništvom i u jedinicama. Moral i borbeni duh vojske i stanovništva bio je temeljito poljuljan. Usled opštih mobilizacija industrija je sve više osećala nedostatak u radnoj snazi. Sačuvani visoki nivo ratne proizvodnje nije više mogao da popuni gubitke.

Početkom 1944. godine linija fronta prolazila je zapadno od Murmanska i Onješkog jezera, preko Kareljske prevlake, Finskog zaliva i dalje preko Pulkova na Staru Rusu, Vitepsk, Stolin — Kanev — Zaporozje i po Dnjepru do Crnog mora. Na frontu od 4.400 km protiv naših snaga dejstvovalo je ukupno 236 divizija, od kojih 25 tenkovskih i 8 motorizovanih, i 18 brigada.

Najjače neprijateljske grupacije bile su grupa armija »Centar« u Belorusiji i grupa armija »Jug« u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra.

Bez obzira na velike neprijateljske snage, opšta nadmoć u ljudstvu i naoružanju ostajala je na strani sovjeta-

¹⁾ 1943. godine ratna industrija Nemačke dala je 25.000 aviona, 12.000 srednjih i teških tenkova, 27.000 oruđa kalibra 75 mm i većih.

skih oružanih snaga, koje su uz to imale prevlast u vazduhu i svuda držale strategijsku inicijativu. Crvena armija imala je ukupno 60 opštevojnih, 5 tenkovskih i 12 vazduhoplovnih armija. Od njih 5 opštevojnih, 2 tenkovske i vazduhoplovna armija bile su u rezervi Vrhovne komande. Po brojnosti, Crvena armija bila je nadmoćnija od neprijatelja 1,3 puta, u avionima 2,7 puta, u oruđima i minobacačima 1,7 puta, a u tenkovima i samohodnim oruđima 1,4 puta.

I na morima je bila povoljnija situacija u odnosu snaga i sredstava. Pošto je imala izvesnu nadmoć nad neprijateljskom flotom, Severna, Baltička i Crnomorska flota pripremale su se za aktivne napadne operacije.

Fašističko komandovanje 1944. godine više nije moglo da misli na velike napadne operacije. Ono je nastojalo da strategijskom odbranom na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu iscrpi sovjetske jedinice i produži rat, nadajući se rascepu antihitlerovske koalicije.

Postizanje osnovnih vojno-političkih ciljeva trećeg perioda rata zahtevalo je od sovjetskih oružanih snaga izvođenje tri velike napadne kampanje, od kojih je svaka obuhvatala nekoliko krupnih operacija. Karakteristične crte i razvoj sovjetske ratne veštine u trećem periodu velikog otadžbinskog rata može se propratiti na iskustvu operacija za oslobođenje Ukrajine na desnoj obali Dnjepra i oslobođenje Krima, kao i na iskustvu beloruske, lavovsko-sandomješke, jaško-kišinjevske operacije, operacije Visla — Odra, istočnopruske i berlinske napadne operacije.

Glava prva

OPERACIJE ZA OSLOBOĐENJE UKRAJINE NA DESNOJ OBALI DNJEPPRA I ZA OSLOBOĐENJE KRIMA

(24. decembar 1943 — 12. maj 1944)

(skica 11)

1. Situacija u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra u januaru 1944.

Pošto su uspešno završile bitku za Dnjepar, jedinice 1, 2, 3. i 4. ukrajinskog fronta krajem 1943. ušle su na teritoriju Ukrajine na desnoj obali Dnjepra i izbile na prilaze poluostrvu Krimu sa severa.

U to vreme u zoni dejstava ukrajinskih frontova nalazile su se neprijateljske snage iz sastava grupe armija »Jug« i »A«, jačine 79 pešadijskih, 18 tenkovskih, 4 motorizovane i 2 konjičke divizije i 2 brigade. Obe grupe armija imale su oko 2.200 tenkova i samohodnih oruđa i oko 1.460 aviona.¹⁾

Raspolažući tako jakim snagama u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra i na Krimu, fašističko komandovanje težilo je da po svaku cenu likvidira mostobrane 1. i 2. ukrajinskog fronta preko Dnjepra. Istovremeno ono je nameravalo da nanese udare iz rejona Nikopolja u južnom pravcu i da se spoji sa svojim jedinicama koje su dejstvovalе na Krimu.

¹⁾ История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941—1945 гг., т. 4, стр. 57.

Međutim, analiza situacije pokazuje da su namere fašističkog komandovanja bile nerealne. U njima su se, kao i ranije, precenjivale vlastite snage i mogućnosti, a potcenjivale snage i mogućnosti ukrajinskih frontova, koji su imali opštu nadmoć, osim u tenkovima i samohodnim oruđima. Pored toga, hitlerovsko komandovanje, računalo je da sovjetske jedinice usled nepovoljnih meteoroloških prilika, neće moći da otpočnu napadna dejstva pre leta 1944. godine.

Bez obzira na ovo, nemačkofašističke jedinice su žurno usavršavale odbranu na posednutim linijama. Njihov glavni odbrambeni pojas imao je dubinu 4—6 km. Gotovo svuda on je predstavljao sistem otpornih tačaka. Na nizu pravaca iskopani su rovovi, saobraćajnice i izrađene inžinjериjske prepreke. Na 10—15 km od prednjeg kraja neprijateljske jedinice gradile su drugi odbrambeni pojas. Odbrana se izgrađivala i u operativnoj dubini, posebno na rekama Gorini, Ingulu, Južnom Bugu i Dnjestru. Naročito jaka odbrana organizovana je u severnom delu Krima.

U nastaloj situaciji sovjetska Vrhovna komanda dovela je odluku da iskoristi uspehe postignute u bici za Dnjepar i, bez obzira na nepovoljne meteorološke prilike i jake neprijateljske snage, da preduzme novu veliku ofanzivu radi potpunog razbijanja grupe armija »Jug« i »A«, završavanja oslobođenja Ukrajine na desnoj obali Dnjepara kao i Krima, i stvaranja uslova za dalji napad u Belorusiji, zapadnoj Ukrajini i na Balkanu. Za postizanje ovog cilja predviđeno je da se prvo razbiju neprijateljske snage u istočnim rejonima Ukrajine na desnoj obali Dnjepara, odbacujući ga od Dnjepara na spojevima 1. i 2, a takođe 3. i 4. ukrajinskog fronta. Posle toga, sovjetske jedinice trebalo je da razbiju neprijatelja u zapadnim rejonima Ukrajine na desnoj obali Dnjepara i na Krimu i da ih potpuno oslobole.

Za izvođenje operacije angažovane su ne samo jedinice sva četiri ukrajinska fronta već i samostalna primorska armija, Crnomorska flota, Azovska ratna flota i snage ukrajinskih, moldavskih i krimskih partizana.

U skladu s opštom zamisli operacije, jedinice 1. ukrajinskog fronta (komandant general armije N. F. Vatutin, članovi Vojnog saveta general-potpukovnici N. S. Hruščov i K. V. Krajnjkov, načelnik štaba general-potpukovnik A. N. Bogoljubov) trebalo je da nanesu glavni udar opštim pravcем Vinica — Mogiljev Podoljski, a pomoćne udare na Luck (na desnom krilu) i na Hristinovku (na levom krilu). Jedinice 2. ukrajinskog fronta (komandant general armije I. S. Konjev, član Vojnog saveta general-potpukovnik tenkovskih jedinica I. Z. Susajkov, načelnik štaba general-pukovnik M. V. Zaharov) trebalo je da glavni udar nanesu opštim pravcем Kirovgrad — Prvomajsk, a pomoćni na Hristinovku. Jedinice 3. ukrajinskog fronta (komandant general armije R. J. Malinovski, član Vojnog saveta general-potpukovnik A. S. Želtov, načelnik štaba general-potpukovnik F. K. Korženevič) trebalo je da nanesu glavni udar opštim pravcем na Apostolovo i u sadejstvu sa jedinicama 4. ukrajinskog fronta (komandant general armije F. I. Tolbuhin, član Vojnog saveta general-major N. E. Subotin, načelnik štaba general-potpukovnik S. S. Birjuzov), koje su nanosile glavni udar u susretu, da unište krivoško-nikopoljsku neprijateljsku grupaciju i razviju napad opštim pravcем na Nikolajev i Odesu.

Jedinice Samostalne primorske armije (komandant general armije A. I. Jerjomenko, član Vojnog saveta general-major V. A. Bajuškov, načelnik štaba general-major P. M. Kotov-Leganjkov), uz podršku avijacije severno-kavkaskog fronta, a takođe Crnomorske flote i Azovske ratne flotile i dalje su držale mostobran na poluostrvu Kerču i vršile pripremu za aktivna napadna dejstva.

Ukrajinski, moldavski i krimski partizani imali su u svojim redovima preko 50.000 ljudi. Pod rukovodstvom CK SKP(b), CK KP(b) Ukrajine i štabova partizanskog pokreta oni su i dalje nanosili neprijatelju velike materijalne i ljudske gubitke i držali njegove jedinice u stalnom strahu.

Izvršavajući plan sovjetske Vrhovne komande, jedinice ukrajinskih frontova i Samostalne primorske armije u sadejstvu sa Crnomorskom flotom, Azovskom ratnom

flotilom i partizanima izvele su od kraja 1943. do maja 1944. godine nekoliko velikih napadnih operacija, među kojima žitomirsko-berdičevsku, kirovgradsku, korsunjskevčenkovsku, rovno-lucku, nikopoljsko-krivorošku, proskurovsko-černovicku, umanjsko-batošansku, bereznegovato-snigirevsku, odesku i krimsku. Najpoučnije su korsunjševčenkowska, proskurovsko-černovicka, umanjsko-batošanska i kimska koje će biti obrađene u ovoj glavi.

2. Korsunjševčenkowska operacija

(24. januar — 17. februar 1944)

Priprema operacije. Jedinice 1. ukrajinskog fronta u toku žitomirsko-berdičevske operacije nanele su nemačko-fašističkim snagama velike gubitke i, odbacivši ih 100—200 km na zapad i jug, čvrsto držale liniju Stolin — Gošča — Ljubar — Žadani — Tinovka — Prohorovka u dužini 700 km. Levo krilo jedinica fronta obuhvatilo je sa severozapada neprijateljsku grupaciju koja je dejstvovala u rejonu Korsunj-Ševčenkovski.

Jedinice 2. ukrajinskog fronta u toku kirovgradske operacije takođe su nanele nemačkoj grupaciji ozbiljne gubitke, napredovale na zapad 45—50 km i čvrsto posele liniju Prohorovka — Smela — Fjodorovka — Baština u dužini 260 km.

Desno krilo jedinica fronta obuhvatilo je sa jugoistoka neprijateljsku grupaciju koja je dejstvovala u rejonu Korsunj-Ševčenkovski.

Korsunj-ševčenkovsku izbočinu, koja je delila jedinice 1. i 2. ukrajinskog fronta, branila je 1. tenkovska i 8. opštevojna armija koje su imale 9 streljačkih i 1 tenkovsku diviziju i motorizovanu brigadu. Sve neprijateljske jedinice dejstvovalle su u prvoj liniji. Na stranama izbočene — severno od Umanja i severozapadno od Kirovgrada — neprijatelj je imao 7—8 tenkovskih divizija, od kojih je veći deo mogao da prebaci na izbočinu za ojačanje svoje grupacije.

Imajući na izbočini i u njenoj blizini jakе snage, nemacko komandovanje nije izgubilo nadu da ostvari svoj prvobitni plan, tj. da nanese udare na sever i jug u pozadinu jedinica 1. i 2. ukrajinskog fronta i uspostavi odbranu na Dnjepru. Radi toga bila je predviđena izgradnja odbrane na izbočini koja je predstavljala dosta dobar mostobran na reci.

Najčvršću odbranu na izbočini hitlerovci su organizovali ispred jedinica 2. ukrajinskog fronta. Na ovom pravcu taktička zona odbrane obuhvatala je dva pojasa. Glavni odbrambeni pojas dubine 4—5 km sastojao se od otpornih tačaka i čvorova odbrane, međusobno spojenih saobraćajnicama i povezanih sistemom vatre i prepreka. Međuprostori između otpornih tačaka i čvorova odbrane tučeni su artiljerijskom, minobacačkom, puščanom i mitraljeskom vatrom. Otporne tačke imale su razvijen sistem rovova, saobraćajnica, minskih polja i žičanih prepreka. Gustina inžinjerijskog uređenja glavnog pojasa pred 2. ukrajinskim frontom iznosila je 2 km rovova, 1,5 km žičanih prepreka i 700—800 protivtenkovskih i protivpešadijskih mina na 1 km fronta. Drugi odbrambeni pojas uređivao se 10—12 km, a na nekim odsecima 14—16 km od prednjeg kraja glavnog pojasa. U inžinjerijskom pogledu on je bio slabo razvijen i posednut samo zaštitnim i manjim pozadinskim jedinicama.

U zoni 1. ukrajinskog fronta odbrana je bila znatno slabija. Ona se sastojala od nekoliko otpornih tačaka utvrđenih uglavnom u naseljenim mestima i na visovima. Na nekim odsecima neprijatelj je uspeo da iskopa rovove, organizuje vatrene sisteme i postavi zavale i zaseke u šumama i minskih polja na putevima i na periferiji naseljenih mesta.

U celini, za neprijateljsku odbranu na izbočini bila je karakteristična mala dubina, nedovoljno uređeno zemljište u inžinjerijskom pogledu i mala gustina snaga i sredstava. U danoj situaciji Vrhovna komanda je 12. januara 1944. postavila zadatak jedinicama 1. i 2. ukrajinskog fronta da pripreme i izvedu operaciju radi uništenja neprijateljske

korsunjševčenkowske grupacije i likvidacije izbočine. Zamisao ove operacije sastojala se u tome da se udarima dva fronta probije neprijateljska odbrana na bokovima i energičnim napadom po koncentričnim pravcima na Špolu i Zvenigorodku okruže i uniše hitlerovske jedinice u izbočini.

Za izvršenje direktive Vrhovne komande, komandant 1. ukrajinskog fronta odlučio je da nanese udar snagama 40. i 27. opštevojne i 6. tenkovske armije koja se formirala. Ove armije trebalo je da probiju nemačku odbranu na odseku Tinovka — Koševato širine 27 km i do kraja trećeg dana operacije da izbiju na liniju Taljno — Zvenigorodka — Lisjanka. Dubina zadatka iznosila je 50 km; prosečni dnevni tempo napada opštevojnih armija iznosio je 16 km, a tenkovske armije preko 30 km. Početak napada predviđen je za 26. januar.

Pri stvaranju udarne grupacije, komandant fronta našao je na velike teškoće. U zonama 38. i 40. armije (komandanti general-pukovnik K. S. Moskaljenko i general-potpukovnik F. F. Žmačenko) neprijatelj nije prestao sa pokušajima da prodre na sever, usled čega su jedinice ovih armija morale neprekidno da odbijaju neprijateljske protivudare. Pored toga, jedinice dve streljačke divizije 40. armije i motostreljačke brigade, u toku napredovanja nemačke grupacije koja je nanosila protivudar, nalazile su se od sredine januara u okruženju u rejonu Tihonovke. 27. armija (komandant general-potpukovnik S. G. Trofimenko) takođe je imala ograničene snage, a držala je front od 100 km. U to vreme 6. tenkovska armija nastavila je sa formiranjem, raspolažući sa nešto više od 100 tenkova i samohodnih oruđa.

Zbog toga, po odluci komandanta fronta u udarnu grupaciju uključene su samo 4 divizije 40. armije, 2 divizije 27. armije i 6. tenkovska armija (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica A. G. Kravčenko), koja se nalazila u prvom ešelonu udarne grupacije fronta.

Komandant 2. ukrajinskog fronta odlučio je da nanese glavni udar snagama 4. gardijske (komandant general-

-major A. I. Rižov), 53 (komandant general-potpukovnik A. I. Galanin) i 5. gardijske tenkovske armije (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica P. A. Rotmistrov).

Opštevojne armije trebalo je da probiju neprijateljsku odbranu na odseku Vertovka — Vasiljevka širine 19 km i razviju napad pravcem Špola — Zvenigorotka. 5. gardijska tenkovska armija koja je imala 215 tenkova i samohodnih oruđa trebalo je da uđe u proboj u zoni 53. armije, na dubini 6—8 km i trećeg — četvrtog dana operacije da izbije u rejon Zvenigorotke i da tu, u sadejstvu sa 1. ukrajinskim frontom, dovrši okružavanje neprijatelja. Stepenom desno od tenkovske armije planiralo se uvođenje u proboj 5. gardijskog konjičkog korpusa koji se nalazio u rezervi. Dubina zadatka fronta iznosila je 75 km; prosečni dnevni tempo napada opštevojnih armija iznosio je 15—17 km, a tenkovske armije 25 km. Planirano je da napad počne 25. januara.

52. armija (komandant general-potpukovnik K. A. Krotejev), koju su sa desne strane na širokom frontu štitile dve streljačke divizije, trebalo je da napada opštim pravcem na Gorodišće, sa zadatkom da obezbedi glavnu udarnu grupaciju fronta sa severa i da neprijatelju ne dozvoli prebacivanje jedinica na glavni pravac.

Sa istim zadatkom na levom krilu fronta pripremao se napad jedinica 5. i 7. gardijske armije (komandanti general-potpukovnik A. S. Žadov i general-pukovnik M. S. Šumilov).

Za ovu operaciju, iz sastava oba fronta angažovano je ukupno 27 streljačkih i 3 konjičke divizije i 4 tenkovska i 1 mehanizovani korpus. Međutim, sve ove jedinice bile su slabo popunjene i u svom sastavu imale su manje od 4.000 oruđa i minobacača i ukupno 513 tenkova i samohodnih oruđa. Bez obzira na ovo, naše jedinice bile su nadmoćnije u odnosu na neprijatelja, i to u pešadiji 1,7 puta, u oruđima i minobacačima 2,4 puta, a u tenkovima i samohodnim oruđima skoro 4 puta.

Zbog male dubine neprijateljske odbrane operativni raspored armija je bio u jednom ešelonu. Samo 5. gardij-

ska tenkovska armija, koja je u svakom korpusu imala po 60—80 tenkova i samohodnih oruđa, imala je dva ešelona i rezervu. U prvom njenom ešelonu nalazila su se dva tenkovska korpusa, a u drugom jedan. Rezervu je sačinjavala tenkovska brigada ojačana minobacačkim i lovačkim protivtenkovskim artiljerijskim pukom. Glavne snage tenkovske armije grupisale su se na levom krilu u slučaju protivudara neprijateljske kirovgradske grupacije.

Borbeni poreci tenkovskih korpusa takođe su imali dva ešelona. U prvom ešelonu nalazile su se dve tenkovske brigade, ojačane samohodnom i protivtenkovskom artiljerijom. U drugom ešelonu korpusa nalazile su se motostreljačke brigade sa pridatim minobacačkim pukovima, a u rezervi — tenkovske brigade ojačane minobacačkim i lovačkim protivtenkovskim artiljerijskim divizionima. Takav borbeni poredak korpusâ omogućio je narastanje udara iz dubine i učvršćivanje postignutih uspeha svojim snagama i sredstvima.

Za predstojeća dejstva svakom korpusu određena su dva pravca kretanja, sa međusobnim rastojanjem 3—4 km. Ukupna dubina borbenih poredaka korpusa dostizala je 25—30 km.

Širina napadnih zona armija iznosile su 9—10 km, streljačkih korpusa 4—6 km, a streljačkih divizija 1,5—2 km. Srednja taktička gustina artiljerije iznosila je 60—90 oruđa i minobacača i 3—5 tenkova i samohodnih oruđa na 1 km fronta. Takva njena gustina smatrala se dovoljnom za probijanje neprijateljske odbrane.

Gustina tenkova za neposrednu podršku bila je i dalje mala. Zato se u 2. ukrajinskom frontu predviđalo izdvajanje iz svake tenkovske brigade prvog ešelona 5. gardijske tenkovske armije od tri do pet tenkova i samohodnih oruđa za neposrednu podršku pešadije i izviđanje za račun svojih brigada i korpusa.

Planiralo se da artiljerijska priprema traje od 35 do 54 minuta. Podrška napada pešadije i tenkova trebalo je da se izvodi vatrenim valom u kombinaciji sa uzastopnom

koncentracijom vatre ili samo uzastopnom koncentracijom vatre. Oko 25% divizijske artiljerije izdvojeno je za neposredno gađanje.

Uvođenje u probor 5. gardijske tenkovske armije predviđeno je da obezbedi artiljerija 53. armije. Radi toga određeni su signali sadejstva između pešadije, tenkova i artiljerije. Štabovi tenkovskih i streljačkih jedinica vršili su uzajamnu razmenu borbenih dokumenata.

Avijacijsko obezbeđenje organizovano je u teškim meteorološkim uslovima, kada se znatan deo snaga 2. i 5. vazduhoplovne armije izdvajao za zaštitu jedinica koje su učestvovale u odbijanju neprijateljskih protivudara. Planirano je da se glavne snage 2. i 5. vazduhoplovne armije upotrebe za obezbeđenje borbenih dejstava jedinica koje su napadale na pravcima glavnih udara frontova. Zbog slabe zaštite jedinica protivavionskom artiljerijom pri proboru neprijateljske odbrane, avijacija je trebalo prvenstveno da obezbedi opštevojne armije, a pri razvijanju uspeha — tenkovske armije. Najvažniji zadaci avijacije bili su uništavanje rezervi neprijatelja koje su pristizale iz dubine, rušenje puteva dotura i uništavanje njegove avijacije na aerodromima. Za neutralisanje neprijateljske artiljerije i minobacača na 2. ukrajinskom frontu predviđala se prethodna avijacijska priprema.

Velika pažnja, naročito u vezi sa nepovoljnim hidrometeorološkim uslovima, poklanjala se inžinjerijskom obezbeđenju. Radi toga jedinice fronta ojačavale su se inžinjerijskim jedinicama, što je omogućilo da se na pravcima glavnih udara obezbedi 4—6 pionirskih četa na 1 km fronta.

Pored izviđanja i čišćenja zemljišta od mina, inžinjerijske jedinice su se predviđale i za uređenje polazno-rejona, za izgradnju i opravku puteva, mostova, izradu prelaza preko reka i uređenje komandnih mesta i osmatračnica. 2—3 dana pre početka napada inžinjerijske jedinice potpuno su razminirale zemljište i izradile prolaze u žičanim preprekama.

Osnovne teškoće u pripremi, a naročito u izvođenju operacije, bile su: ograničeno vreme pripreme za napad, velika nepotpunjenost jedinica ljudstvom i borbenom tehnikom, udaljenost stanica za snabdevanje i skladišta, kao i prolećna raskaljanost zemljišta, što je dovelo do ograničene upotrebe avijacije i jako otežalo kretanje borbenih i transportnih vozila po putevima. U takvim uslovima opšta nadmoć nad neprijateljem nije imala odlučujući značaj za uspeh operacije. Zato se od naših komandi i jedinica zahtevalo da se blagovremeno pripreme za dejstva na raskaljanom zemljištu i stvore potrebne rezerve municije, mina, pogonskog materijala, hrane, kao i da blagovremeno preduzmu mere za široku upotrebu traktora, tenkova, samohodnih oruđa i mesnog stočnog transporta za dotur tereta u toku operacije.

Okružavanje korsunjševčenkovske neprijateljske grupacije. Napadu jedinica 2. ukrajinskog fronta prethodila su borbena dejstva prednjih bataljona, koja su počela 24. januara, neočekivano za Nemce.

Očekujući napad na kirovogradskom pravcu, fašističko komandovanje nije poklanjalo potrebnu pažnju napredovanju prednjih bataljona. Tim više što su se takva dejstva izvodila i kod Kirovgrada. Ono se nadalo da će brzo uspostaviti položaj, bez pregrupisavanja. Međutim, prednji bataljoni sovjetskih jedinica napreduvali su za dan borbe oko 6 km i čvrsto se utvrdili na dostignutim linijama. Polazni položaj udarne grupacije znatno se poboljšao, bili su precizirani zadaci artiljerije i pionira, a planirana artiljerijska priprema zamenjena je kratkim vatrenim naletom.

25. januara ujutro, posle vatrenog naleta od 10 minuta, prešla je u napad udarna grupacija 2. ukrajinskog fronta. Najveći uspeh postigle su jedinice 53. armije, koje su napreduvale 8—10 km u dubinu i obezbedile u drugoj polovini dana uvođenje u probor 5. gardijske tenkovske armije. Njen 20. i 29. tenkovski korpus pojačali su udar pešadije i do kraja dana, napredujući oko 20 km, izbili na liniju Kapitonovka — Tiškovka i južnije. Iskoristivši

pogodno zemljište i naseljena mesta uređena u inžinjerijskom pogledu, neprijatelj se uporno branio. U takvoj situaciji naređeno je tenkovskim korpusima da slome otpor Nemaca, ne čekajući dolazak streljačkih jedinica i bez zadržavanja nastave napad na Zvenigorotku. Izvršavajući postavljene zadatke, korpsi su 26. januara ujutro samostalno napali neprijatelja i brzo se probili u Kapitonovku i Tiškovku, stvorivši uslove za razvijanje uspeha.

Prvog dana bila su uspešna i borbena dejstva udarne grupacije 1. ukrajinskog fronta. Ona je počela napad 26. januara ujutro i u toku dana završila próboj neprijateljske odbrane.

Ali već istog dana uveče neprijatelj je naglo povećao aktivnost, naročito u pravcu dejstava tenkovskih armija, nastojeći da po svaku cenu zaustavi njihovo napredovanje. On je uz velike gubitke uspeo da zaustavi brigade 5. gardijskog tenkovskog korpusa 6. tenkovske armije i istovremeno odseće brigade 20. i 29. tenkovskog korpusa koje su napredovale u pravcu Špole. Veza štaba 5. gardijske tenkovske armije sa korpusima i brigadama održavala se jedino preko radija. Pored toga, napad opštевojnih jedinica razvijao se sporo: one su tek izbijale na bliže prilaze ka liniji Kapitonovka — Tiškovka i južnije usled čega se komplikovalo izvođenje borbenih dejstava korpusâ 5. gardijske tenkovske armije u operativnoj dubini.

Međutim, i u takvoj situaciji tenkovski korpsi 2. ukrajinskog fronta nastavili su razvijanje napada u susret 1. ukrajinskom frontu. 27. januara u 4.30 časova prednji delovi 20. tenkovskog korpusa izbili su na jugoistočnu periferiju Špole. Kroz jedan sat do grada su stigle glavne snage 8. gardijske i 155. tenkovske brigade i počele su pripremu za napad.

Grad Špolu, u kome je stvorena kružna odbrana, poseli su pešadijski puk i nastavni bataljon za obuku podoficira. Samo iznenadni udari sa nekoliko pravaca mogli su da dovedu do brzog oslobođenja grada. Zato su komandanti tenkovskih brigada, kojima je postavljen ovaj zadatak, odlučili da ga izvrše noću zajedničkim dejstvima.

Posle vatrenog naleta iz tenkova i samohodnih artillerijskih oruđa po izlazima iz grada, železničkoj stanici i po uočenim vatrenim tačkama sovjetski tenkisti napali su neprijateljski garnizon. Napadnut iznenada, neprijatelj nije mogao da pruži organizovani otpor i povukao se, pretrpevši gubitke. U 6.30 časova Špola je oslobođena, a krajem dana glavne snage korpusa izbile su do Zvenigorotke. Istovremeno je 29. tenkovski korpus izbio na liniju Vodjano i istočnije, gde je i poseo položaj za odbranu.

U to vreme opštvojne jedinice udarne grupacije fronta izbjale su na liniju Kapitonovka — Tiškovka, zaoštajući iza tenkovskih korpusa 25—30 km, a udarna grupacija 1. ukrajinskog fronta dovršavala je borbu za deblokiranje okruženih jedinica u rejonu Tihonovke.

Bez obzira na postignute uspehe, borbena dejstva razvijala su se sa velikim naporom. Neprijatelj je prebacivao na odseke probaja tenkovske i pešadijske divizije, koje su u zoni napada 2. ukrajinskog fronta nanosile neprekidne udare sa severa i juga, a u zoni napada 1. ukrajinskog fronta primorale desnokrilne divizije 40. armije da se povuku na sever. Sovjetsko komandovanje moralo je ovamo da uputi jake snage avijacije koje su od 27. do 28. januara izvršile preko 1.000 aviopoleta.

Radi razbijanja neprijateljevih grupacija koje su nanosile protivudar i okružavanja njegovih jedinica u rejonu Korsunj—Ševčenkovski, 6. tenkovska, 40. i 27. armija 1. ukrajinskog fronta, iskoristivši sve svoje rezerve, odbacile su hitlerovce na istok; 233. tenkovska brigada, ojačana drugim jedinicama, bila je upućena na Zvenigorotku, obilazeći neprijatelja sa severa. Istovremeno su jedinice 4. gardijske i 53. armije, u sadejstvu sa 18. tenkovskim korpusom 5. gardijske tenkovske armije i 5. gardijskim konjičkim korpusom 2. ukrajinskog fronta, napadale sa fronta, a 25. tenkovska brigada — rezerva komandanta 5. gardijske tenkovske armije — izbila je u pozadinu. Bojeći se da će biti razbijen, neprijatelj je počeo da napušta posednute položaje, povlačeći se na sever i jug. 28. januara po podne 155. i 8. gardijska tenkovska brigada

20. tenkovskog korpusa probile su se u Zvenigorotku i spojile sa 233. tenkovskom brigadom 6. tenkovske armije, okruživši neprijateljsku korsunjševčenkovsku grupaciju u čijem je sastavu bilo 10 divizija, jedna brigada, artiljerijske, tenkovske, inžinjerijske i druge jedinice.

Od 29. januara do 3. februara zajedničkim napadnim dejstvima jedinica oba fronta stvoren je neprekidni unutrašnji i spoljašnji front okruženja. Unutrašnji front obrazovale su 27., 52. i 4. gardijska armija i 5. gardijski konjički korpus. Spoljašnji front na udaljenosti 25 km od unutrašnjeg obrazovale su 40. i 53. opštевojna, 5. gardijska i 6. tenkovska armija. Pri tome svaka tenkovska armija, usled slabe popunjenošću, bila je ojačana jednim streljačkim korpusom i artiljerijom, a 5. gardijska tenkovska armija, pored toga i inžinjerijskom brigadom RVK.

Isprva su korpsi tenkovskih armija poseli odbranu u zonama širine 15—18 km, a njihove tenkovske brigade u zonama širine 5—7 km. Svaki korpus je imao u rezervi tenkovsku brigadu, ojačanu samohodnim artiljerijskim pukom. Streljačke divizije korpusa pridanih tenkovskim armijama branile su se u zonama širine 8—10 km.

Gustina snaga i sredstava iznosila je u proseku 5—6 tenkova samohodnih oruđa, 10—12 oruđa i minobacača i 1—2 čete motopešadije na 1 km fronta. Mala gustina bila je nadoknađena stvaranjem, na mnogim odsecima, drugog pojasa i protivtenkovskih rejona u kojima su se raspoređivale lovačka protivtenkovska i topovska artiljerijska brigada, prebačene sa levog krila fronta. Osim toga, armijski i frontovski pokretni odredi za zaprečavanje postavili su minska polja, a svi oštećeni i neispravni tenkovi ukopani su u zemlju i upotrebljeni kao nepokretne vatrenе tačke.

Poboljšanjem meteoroloških uslova više se upotrebljavala naša avijacija, koja je od 29. januara do 3. februara izvršila preko 2.900 aviopoleta. Za ovo vreme, lovačka avijacija zadržavajući prevlast u vazduhu izvela je 120 borbi u vazduhu u toku kojih je oboren 131 neprijateljski avion.

Na taj način, na kraju prve etape operacije neprijateljska grupacija koja se nalazila na korsunjševčenkovskoj izbočini bila je okružena. Oko nje stvoren je čvrst unutrašnji i spoljašnji front okruženja.

Odbijanje neprijateljskih protivudara i likvidacija okružene grupacije. Pošto je koncentrisalo na spoljašnjem frontu tenkovske i pešadijske divizije iz svoje rezerve, fašističko komandovanje do početka druge etape operacije odlučilo je da deblokira okruženu grupaciju koja je dobila naređenje da čvrsto drži posednute položaje i čeka pomoć spolja.

U takvoj situaciji sovjetsko komandovanje donelo je odluku da uporedo sa odbijanjem pripremanih nemačkih protivudara na spoljašnjem frontu preduzme likvidaciju okružene grupacije.

Već od 1. i 2. februara počelo je prebacivanje na spoljašnji front novih jedinica. Iz rejona Lipovec u rejon Gajsiha pregrupisani su korpusi 2. tenkovske armije (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica S. I. Bogdanov), a iz drugih rejona — streljačke divizije, artiljerijske brigade i pukovi. Pregrupisavanje se vršilo na udaljenosti 50 do 100 km od neprijatelja, po raskvašenim putevima i do 5. februara uglavnom je bilo završeno.

Za to vreme na spoljašnjem frontu, koji se protezao na liniji Ohmatovo — Vodjano — (isključno) Vasiljevska, već se branilo najmanje 20 streljačkih divizija, pet tenkovskih i mehanizovanih korpusa, koji su imali 2.700 oruđa i minobacača i oko 300 tenkova i samohodnih oruđa.

Neprijatelj je na spoljašnjem frontu imao 7 tenkovskih i 3 pešadijske divizije, 4—5 diviziona samohodnih oruđa i druge jedinice, ukupno preko 550 tenkova i samohodnih oruđa i oko 2.000 oruđa i minobacača.

4. februara hitlerovci su izvršili protivudar. Istovremeno je napadalo oko 280 tenkova i samohodnih oruđa, uz podršku artiljerije, avijacije i pešadije. Za tri dana oni su uspeli da odbace naše jedinice 4—8 km i zauzmu nekoliko naseljenih mesta na pravcu Lisjanka i Špolu. Ovde su neprijateljske jedinice bile zaustavljene, naišavši na

žilav otpor. Naročito su uspešno dejstvovale posluge oruđa 100 mm lovačkih protivtenkovskih jedinica, koje su za 4 dana uništile oko 50 tenkova i samohodnih oruđa, kao i brigade 2. i 6. tenkovske armije koje su sa zapada i istoka napadale ukljinjenu neprijateljsku grupaciju na pravcu Lisjanke. Pretrpevši velike gubitke, Nemci su 7—8. februara bili primorani da se na nekoliko odseka povuku na jug.

Bez obzira na ovo, fašističko komandovanje zahtevalo je od svojih jedinica nova i odlučnija dejstva sa ranijim ciljevima. 8—10. februara u pomoć su im prebačene iz dubine i sa krila nove divizije u rejon zapadno od Zvenigorotke. Sada je na spoljašnjem frontu neprijatelj već imao oko 15 divizija, od kojih 8 tenkovskih.

11. februara neprijatelj je snagama 6—7 tenkovskih i 2—3 pešadijske divizije izvršio novi protivudar u pravcu Lisjanke. Istovremeno okružena grupacija krenula im je u susret. Hitlerovci su aktivnije upotrebili avijaciju.

Mada je naišao na jak otpor naših jedinica na spoljašnjem frontu, neprijatelj se ipak krajem 13. februara neznatno pomerio napred, skrativši odstojanje između unutrašnjeg i spoljašnjeg fronta okruženja na 10 do 12 km. Međutim, grupacija koja je nanosila protivudar nije mogla da savlada ovo odstojanje. Njenom napadu suprotstavljeni su se pokretni odredi za zaprečavanje, jake snage avijacije i nove jedinice koje je pregrupisalo naše komandovanje. Ovo je omogućilo jedinicama u odbrani ne samo da povećaju gustinu svojih snaga i sredstava do 10 tenkova, 35 oruđa i 2—3 čete pešadije na 1 km fronta, već i da povećaju aktivnost odbrane u toku koje je neprijatelj bio iscrpljen i oslabljen, a 18. februara bio primoran i da pređe u odbranu, a zatim da se povuče na polazni položaj.

U ovim borbama pokretni odredi za zaprečavanje postavili su preko 20.000 mina, kojima je uništeno 30 neprijateljskih tenkova i samohodnih oruđa. Bez obzira na ne povoljno vreme, avijacija je bombardovala i tukla svojom vatrom neprijateljsku udarnu grupaciju, sprečavala sna-

bdevanje okruženih jedinica vazdušnim putem i uništavala njegove avione u vazdušnim borbama i na aerodromima.

Istovremeno sa odbijanjem protivudara Nemaca, vođene su žestoke borbe za likvidaciju okružene grupacije.

Do početka ovih borbi naše jedinice na unutrašnjem frontu imale su 16 streljačkih i konjičkih divizija i 2 utvrđena rejona. Na 1 km fronta dolazilo je prosečno manje od dve čete pešadije, manje od jednog tenka i 10—12 oruđa i minobacača. Opšti odnos snaga i sredstava bio je u pešadiji 1,5 : 1, u artiljeriji 1,2 : 1 u našu korist, a u tenkovima 1 : 2 u korist neprijatelja.

Bez obzira na tešku situaciju, 27., 52. i 4. gardijska armija i 5. gardijski konjički korpus prešli su u napad 4. februara i potisnuli nemačkofašističke jedinice ka centru izbočine na svim pravcima. Narednih dana okružena grupacija i dalje se postepeno stezala, uz istovremeno odsecanje i uništavanje posada pojedinih naseljenih mesta i drugih otpornih tačaka.

U tom pogledu veoma su poučne borbe 5. gardijskog konjičkog korpusa u rejonu Oljšana, gde su se branila oko 3 pešadijska neprijateljska puka ojačana artiljerijom i tenkovima. Prvi napad u konjičkom stroju nije imao uspeha. Tada je po naređenju komandanta korpusa general-majora A. G. Selivanova jedna konjička divizija napala hitlerovce u pešadijskom stroju s juga, a druga posle bočnog manevra u konjičkom stroju sa severa, i u sadejstvu sa streljačkom divizijom 27. armije potpuno ih uništila.

Do 8. februara celokupna teritorija na kojoj se nalazila okružena grupacija tučena je po čitavoj dubini vatrrom naše artiljerije. Neprijatelju su ostala još samo 1—2 letelišta za avione. Usled aktivnosti naše avijacije i velikih gubitaka transportnih aviona, snabdevanje nemačkih jedinica vazdušnim putem gotovo je prekinuto.

Videći da je položaj okružene grupacije bezizlazan sovjetsko komandovanje joj je 8. februara iz humanih razloga, podnelo ultimatum o kapitulaciji. Međutim, fašističko komandovanje naredilo je da se odbaci ultimatum

i izvede udar u susret jedinicama koje su dejstvovalе na spoljašnjem frontu.

Izvršavajući naređenje, neprijateljska grupacija je u vremenu od 11. do 15. februara više puta pokušavala da se probije iz okruženja. Na pravcu Lisjanke ona je uspela čak i da potisne dve divizije 27. armije, smanjivši odstojanje između unutrašnjeg i spoljašnjeg fronta na 6 do 8 km. Na ugrožene odseke komandanti frontova brzo su prebacili tenkovske korpuze, kao i streljačke, minobacačke i artiljerijske jedinice iz svoje rezerve. Uvedene su u borbu i rezerve komandanata armija.

Naše jedinice zaustavile su neprijatelja i primorale ga na odstupanje. Na povećanje aktivnosti sovjetskih jedinica povoljno je uticala i okolnost što su od 13. februara likvidaciju okružene grupacije izvodile samo jedinice 2. ukrajinskog fronta u čiji je sastav ušla 27. armija.

16. februara glavne snage okružene grupacije bile su u stvari već razbijene. Preostale rasparčane jedinice su noću 16/17. februara, po snežnoj vejavici, preduzele očajnički pokušaj da se probiju iz okruženja. Ali i one su bile uništene. U toku operacije ubijeno je, ranjeno i zarobljeno preko 70.000 ljudi.

*

Na taj način, korsunjševčenkovskom operacijom ne samo da je likvidirana grupacija neprijatelja u izbočini već su i poražene njegove jedinice na spoljašnjem frontu okruženja.

Konačno su bili pokopani planovi fašističkog komandovanja da uspostavi odbranu na Dnjepru, a za naše frontove znatno su se popravili uslovi za organizaciju sadejstva i manevra jedinica.

U toku operacije, jedinice 1. i 2. ukrajinskog fronta angažovale su u rejonu borbenih dejstava oko 15 neprijateljskih divizija, što je povoljno uticalo na uspešno završavanje rovno-lucke i nikopoljsko-krivoroške operacije, koje su se izvodile istovremeno sa korsunjševčenkovskom.

U rovno-luckoj operaciji razbijene su jake snage 4. tenkovske neprijateljske armije. Pošto je izbilo na liniju severno i južno od Lucka i dalje na liniju Šumsko — Izjasslav — Šepetovka, desno krilo 1. ukrajinskog fronta obuhvatilo je grupu armija »Jug« sa severozapada. U nikopoljsko-kriavoroškoj operaciji jedinice 3. i 4. ukrajinskog fronta nanele su teške gubitke 6. neprijateljskoj armiji, likvidirale neprijateljski mostobran na Dnjepru i izbile na liniju Krivi Rog — Novo-Arhangelsko i južnije.

Uspeh korsunjševčenkovske operacije uslovila je u prvom redu temeljita priprema napada i vešta dejstva jedinica, naročito tenkovskih armija dva sadejstvujuća fronta.

Udari frontova u osnovicu izbočine i smela dejstva tenkovskih brigada i korpusa u dubini bili su potpuno neočekivani za neprijatelja i doveli do brzog okružavanja svih njegovih jedinica koje su se nalazile severno od linije Zvenigorotka — Špola. Tenkovske armije samostalno su probijale odbranu, koju su hitlerovci na brzinu poseli, uništavale posade otpornih tačaka u dubini, završavale operativno okružavanje korsunjševčenkovske grupacije i obezbeđivale opštevojnim armijama učvršćenje postignutih uspeha. U tesnom sadejstvu sa drugim rodovima vojske i avijacijom, tenkovske armije su aktivnom odbranom, primenjujući manevar i udare u bok, uništavale neprijateljske divizije na spoljašnjem frontu.

Veliku ulogu u razbijanju neprijatelja imala je avijacija dve vazduhoplovne armije, koja je zajedno sa lovačkim vazduhoplovnim korpusom PVO izvršila preko 9.000 aviopota. Lovačka avijacija je u operaciji izvela ukupno 231 borbu u vazduhu i srušila pri tome najmanje 250 neprijateljskih aviona. Najmanje 200 aviona, pretežno transportnih, uništeno je na aerodromima. U rejonu Korsunj-Ševčenkovski istakao se i postao zatim jedan od proslavljenih pilota naše zemlje kapetan I. N. Kožedub, koji je proglašen za heroja Sovjetskog Saveza.

Karakteristična osobina korsunjševčenkovske operacije bila je i u tome što u njoj nije bilo prekida između

okružavanja jedinica i početka njihovog uništavanja, a sama borbena dejstva na spoljašnjem i unutrašnjem frontu izvodila su se jednovremeno. U toku odbijanja neprijateljskih protivudara i likvidacije njegove grupacije, udaljenost spoljašnjeg fronta od unutrašnjeg iznosila je svega 10—25 km. Pri tome su naše jedinice zaostajale iza neprijatelja u broju tenkova.

Sovjetsko komandovanje blagovremeno je preduzelo mere da zadrži inicijativu i sačuva svoju nadmoć. Zbog toga, bez obzira na raskaljanost puteva, u rejon borbenih dejstava prebacivane su tenkovske, streljačke i artiljerijske jedinice i popunjavane tenkovima, samohodnim oruđima i protivtenkovskom artiljerijom.

Veoma poučan primer je prelaz tenkovskih armija u odbranu na spoljašnjem frontu i njihovo ojačavanje opštevojnim jedinicama, kao i široka upotreba borbene avijacije za borbu sa neprijateljskom transportnom aviacijom i angažovanje traktora jedinica za evakuaciju, tenkova i samohodnih oruđa i stočnog transporta mesnog stanovništva za dovoz tereta po bespuću.

3. Proskurovsko-černovicka i umanjsko-botošanska operacija

(4. mart — 17. april 1944)

Situacija u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra početkom marta. Posle razbijanja jakih neprijateljskih grupacija u rejonu Korsunj-Ševčenkovskog, Rovna, Lucka i Nikopolja početkom marta 1944. god. nastala je povoljna situacija za novi, još odlučniji napad u čitavoj Ukrajini na desnoj obali Dnjepra. U to vreme protiv jedinica 1., 2. i 3. ukrajinskog fronta nalazile su se grupe armija »Jug« i »A«, koje su imale 83 divizije, od kojih 18 tenkovskih i 4 motorizovane, i jednu brigadu. Nemačkofašističke jedinice na brzinu su se popunjavale ljudstvom, borbenom tehnikom i nastavile da organizuju duboko ešeloniranu odbranu. Međutim, usled velikih gubitaka u pret-

hodnim operacijama mnoge neprijateljske jedinice još uvek su bile znatno nepotpunjene, a odbranu su pretežno posedale na glavnom pojasu i sa malom gustinom snaga.

Glavni pojas neprijateljske odbrane dubine 4—6 km, sastojao se na važnijim pravcima od linija streljačkih rovova punog i nepotpunog profila, sa velikim brojem mitraljeskih zaklona; rovovi su bili povezani saobraćajnicama. Jedna divizija na glavnom pojasu branila se na frontu 13—18 km i imala je 10—15 oruđa i 2—4 tenka na 1 km fronta odbrane. Na mnogim pravcima gustina snaga i sredstava bila je još i manja.

Na dubini 8—10 km neprijatelj je uređivao međupołożaje koji su predstavljali linije rovova, streljačkih zaklona nepotpunog profila sa mitraljeskim zaklonima. Operativne rezerve bile su slabe i nalazile su se pretežno na umanjskom pravcu. Fašističko komandovanje smatralo je da je ovako organizovana odbrana jedinica sasvim dovoljna za držanje posednutih linija, tim pre što se u vreme rečnih poplava i u potpunom bespuću isključivala mogućnost da sovjetske jedinice brzo pređu u napad.

Specifičnosti pripreme operacije. U nastaloj situaciji sovjetsko komandovanje odlučilo je da obnovi napad jedinica 1, 2. i 3. ukrajinskog fronta radi potpunog oslobođenja Ukrajine na desnoj obali Dnjepira.

Za stvaranje potrebne grupacije snaga i sredstava izvršena su velika frontovska i međufrontovska pregrupisavanja jedinica. Na primer, iz sastava 1. ukrajinskog fronta u 2. ukrajinski front prebačene su 40. opštевojna, 2. i 6. tenkovska armija. Isto tako i 1. ukrajinski front bio je ojačan 4. tenkovskom armijom. Ova armija je za sedam noći izvršila marš od 250 km iz rejona Svjatošina u rejon Slavuta.

Bez obzira na nepovoljno vreme i raskaljanost puteva, pregrupisavanje armija uglavnom je blagovremeno završeno. Pri tome su tenkovi i samohodna oruđa obično prevoženi železnicom, a sve ostale jedinice svojim sredstvima.

Prema opštem planu Vrhovne komande, jedinice ukrajinskih frontova trebalo je dubokim frontalnim udarima

u pravcu Černovica, Jašja i Odese da raseku neprijateljske grupacije koje su se suprotstavljale, i da ih razbiju po delovima. Radi toga jedinice 1. ukrajinskog fronta trebalo je da izvedu proskurovsko-černovicku, a jedinice 2. ukrajinskog fronta umanjsko-botošansku operaciju. Istovremeno jedinice 3. ukrajinskog fronta trebalo je da otpočnu napad opštim pravcem Nikolajev — Odesa.

Radi izvršenja direktive Vrhovne komande od 18. februara 1944. komandant 1. ukrajinskog fronta odlučio je da na pravcu glavnog udara upotrebi 16. i 1. gardijsku opštevojnu, 3. gardijsku tenkovsku i 4. tenkovsku armiju, a komandant 2. ukrajinskog fronta 27., 52. i 4. gardijsku opštevojnu, 2. i 5. gardijsku tenkovsku i 6. tenkovsku armiju.

Udarna grupacija 1. ukrajinskog fronta razvila se u rejonima zapadno i istočno od Izjaslava sa zadatkom da nanese udar na Čortkov i da razbije neprijatelja, obuhvatajući bok njegove proskurovske grupacije sa zapada i jugozapada. Dva pomoćna udara front je nanosio krilima da bi vezao neprijatelja i onemogućio mu manevar duž fronta. U rezervi fronta jugoistočno od Kazatina ostala je 1. tenkovska armija pod komandom general-potpukovnika tenkovskih jedinica M. E. Katukova.

Udarna grupacija 2. ukrajinskog fronta razvijala se u rejonu Tinovke, Zvenigorotke i Špole. Ona je trebalo da nanese udar na Umanj i da razbije nemačku grupaciju. Pomoćni udar izvodio se na Prvomajsk.

Ukupna dubina planiranih udara frontova iznosila je 80—85 km, sa tempom napada: za streljačke jedinice 10 km, a za pokretne oko 25 km. Za probor neprijateljske odbrane predviđene su opštevojne armije koje su obično imale operativni raspored u dva ešelona, a za razvijanje uspeha — tenkovske armije raspoređene u jedan ešelon. Samo 3. gardijska tenkovska armija imala je operativni raspored u dva ešelona. U opštevojnim armijama i njihovim jedinicama stvarana je opšta i protivtenkovska rezerva, a u tenkovskim armijama opšta rezerva jačine ojačane tenkovske brigade. Širina zone napada opštevojnih armija

iznosila je 20 km i više. Širina zone uvođenja tenkovskih armija u proboj iznosila je 10 do 12 km, a za tenkovske i mehanizovane korpusne 4 do 6 km. Korpusima tenkovskih armija određivana su po dva pravca kretanja. Upotreba dve — tri tenkovske armije na jednom pravcu obezbeđivala je masovnu upotrebu tenkova i brz tempo napada, bez obzira na rđave meteorološke uslove i raskaljanost puteva.

Pri organizaciji sadejstva tenkovskih armija sa opštевojnim jedinicama, artiljerijom i avijacijom utvrđivan je način oslobođanja pravaca kretanja i bočnog osiguranja tenkovskih armija i njihovih korpusa pri uvođenju u proboj, određivane su linije prikupljanja, signali za otvaranje, prenos i prekid vatre, predviđalo se izdvajanje lovačke i jurišne avijacije za podršku tenkovskih armija.

U vezi sa predstojećim borbenim dejstvima u vreme poplava i po bespuću, inžinjerijskim jedinicama postavljeni su se obimni zadaci. Pored uređenja polaznih rejona, razminiranja zemljišta i pravaca kretanja, one su morale da budu spremne za izradu prelaza preko reka i za ospozobljavanje razrušenih ili oštećenih delova puteva. Radi toga na pravcima glavnih udara u prvom ešelonu jedinica 1. i 2. ukrajinskog fronta grupisalo se preko 40 inžinjerijskih bataljona.

Za snabdevanje jedinica u napadu municijom i pogonskim materijalom, osim kamiona angažovani su, avijacija, tenkovi, samohodna oruđa i transport sa stočnom vučom. Transportna avijacija određivana je pre svega za dotur pogonskog materijala tenkovskim armijama. Tenkovi i samohodna oruđa izdvajani su za teglenje kamiona sa municijom i gorivom. Osim toga, skoro svi tenkovi i samohodna artiljerijska oruđa snabdeveni su sa 1,5—2 punjenja pogonskog materijala i 1,5—2 borbena kompleta. Takav metod snabdevanja tenkovskih jedinica omogućio je da se izvode dugotrajna borbena dejstva.

Predstojale su velike teškoće i u organizaciji veze. Stalne linije veze nisu postojale, a radio-stanica nije bilo

NE UHRG 15. IV. 44. NM
STO

dovoljno, naročito baterija za njih. Zato su se preduzimale mere za povećanje žičanih sredstava.

U toku pripreme operacije, 29. februara, za vreme obilaska jedinica, smrtno je ranjen komandant 1. ukrajinskog fronta general armije N. F. Vatutin, jedan od najtalentovаниjih i najistaknutijih vojskovođa otadžbinskog rata. 1. marta komandu nad ovim frontom preuzeo je maršal Sovjetskog Saveza G. K. Žukov.

Poraz neprijateljskih jedinica u rejonima severno od Voločiska i Gajvorona. Napad udarne grupacije 1. ukrajinskog fronta počeo je 4. marta. Opštevojne i pokretne jedinice fronta brzo su dovršile probor neprijateljske odbrane zapadno i južno od Šepetovke. Ovo je već prvog dana omogućilo uvođenje u borbu 4. i 3. gardijske tenkovske armije koje su počele energično da razvijaju udar u operativnu dubinu. Krajem dana jedinice 60. i 1. gardijske armije (komandanti general-potpukovnik I. D. Černjajovski i general-pukovnik A. A. Grečko) napredovale su u dubinu oko 15 km, 4. tenkovska armija 25 km, a 3. gardijska tenkovska armija 35 km.

Posle toga, tenkovske armije su, napadajući prosečnim dnevnim tempom 30 km, 7. marta izbile u rejone južno od Zbaraža, Voločiska, Staro-Konstantinova i Crnog Ostrva, obuhvatajući neprijateljsku proskurovsku grupaciju sa severozapada. U isto vreme 4. gardijski tenkovski korpus izbio je pred Tarnopolj prednjim delovima 60. armije, a 18. armija (komandant general-potpukovnik E. P. Žuravljov) južno od Hmeljnika, obezbedivši udarnu grupaciju fronta sa bokova.

Širina probora nemačke odbrane na pravcu glavnog udara iznosila je oko 180 km, a dubina do 100 km. Prema tome, udarna grupacija izvršila je postavljene zadatke znatno ranije.

Uspeh je postignut iznenadnim napadom naših jedinica i skupnom upotrebotom tenkovskih armija. Neprijatelj nije očekivao prelazak u napad po raskaljanim putevima, a još manje se nadao masovnom dejstvu oklopnih jedinica u prvim časovima napada. Osim toga, prvog dana je tak-

tička zona odbrane bila probijena na čitavoj dubini, a slabo uređeni međupoložaji nisu blagovremeno bili posednuti jer na tom pravcu Nemci nisu imali dovoljno operativnih rezervi. Napad se izvodio na širokom frontu, i neprijateljske grupacije svuda su bile vezane aktivnim dejstvima naših jedinica.

Međutim, na dalje razvijanje uspeha jedinica 1. ukrajinskog fronta počelo je da utiče raskvašeno zemljiste, usled čega je skoro sva artiljerija zaostala, a počeli su zastoji u snabdevanju tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa municijom i pogonskim materijalom. Usled nepovoljnih meteoroloških uslova avijacija skoro uopšte nije dejstvovala. Mnogi tenkovski korpsi već noću 5/6. marta imali su toliko malo goriva da su bili primorani da dejstvuju samo snagama prednjih odreda. Osim toga, pojedine manje neprijateljske grupe, koje su ostale u našoj pozadini, povećale su svoju aktivnost, nanoseći iznenadne udare po pozadini tenkovskih i opštevojnih armija i njihovih jedinica za vreme predislociranja.

Glavni razlog zastoja u napadu bio je u tome što je fašističko komandovanje prebacilo iz rezerve i sa umanjskog pravca, u zonu 1. ukrajinskog fronta preko 10 tenkovskih i pešadijskih divizija koje su već 7—8. marta počele da nanose protivudare između Tarnopolja i Prcskurova. Po cenu ogromnih gubitaka neprijatelj je ipak uspeo da zadrži napredovanje naših jedinica. U nastaloj situaciji Vrhovna komanda bila je primorana da izda naređenje da se u sastav udarne grupacije fronta uključi 1. tenkovska armija i da se privuče artiljerija i pozadinske jedinice, što je do 21. marta i izvršeno.

Udarna grupacija 2. ukrajinskog fronta počela je napad 5. marta. Prva tri dana nakon odbijanja protivudara hitlerovaca, bez obzira na velike kiše i poplave, ona je forsirala reku Gorni Tikič i potpuno završila proboj taktičke odbrambene zone. Odlučujući faktor u postizanju takvog uspeha bilo je uvođenje u borbu tri tenkovske armije, zajedno sa opštevojnim armijama.

Razvijajući napad u dubinu, tenkovske armije napredovale su 9—10. marta 100—110 km, oslobodivši gradove Hristinovku i Umanj. Pri tome su korpsi 2. i 5. gardijske tenkovske armije zaplenili na železničkim stanicama severoistočno od Umanja mnogo ispravnih tenkova, samohodnih oruđa i druge borbene tehnike, koja je upućena za popunu razbijenih tenkovskih divizija. Dž. Fuler piše: »u rejonu Umanja zaplenjena je velika nemačka baza u kojoj se nalazilo 500 tenkova i 12.000 kamiona. Ovaj brzi i neočekivani udar toliko je ošamutio Nemce da su počeli da odstupaju u panici. Katastrofa je bila toliko velika da se izmenila situacija na čitavom južnom frontu...«²⁾

Dejstvujući odvojeno od opštevojnih armija, tenkovske armije su narednih dana forsilale Južni Bug, a 17—19. marta izbile na Dnjestar i iz pokreta forsilale ovu reku u rejonu Jampolja, Soroke i Mogiljeva—Podoljskog. Tako su stvoreni uslovi za potpuno razbijanje neprijatelja u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra.

U toku borbenih dejstava veoma važna uloga pripala je prednjim odredima.

Prednji odredi tenkovskih korpusa i armija obično su se sastojali od ojačane tenkovske brigade, a opštevojnih armija od tenkovskog puka, 1—2 artiljerijska diviziona i oko 1 streljačkog puka na kamionima. Dubina zadataka prednjih odreda dostizala je 50—100 km, a udaljenost od glavnih snaga 20 do 30 km, i više.

Najuspešnije su dejstvovali prednji odredi 2. i 6. tenkovske i 27. opštevojne armije. Oni su smelo gonili neprijatelja danju i noću, iz pokreta forsilali reke, koristeći gazove, priručna i od neprijatelja zaplenjena sredstva za prelaz i ispravne mostove. Tako je bilo, na primer, u rejonu istočno od Vapnjarke na Južnom Bugu i u rejonu Jampolja na Dnjestru, gde su izbili prednji odredi 2. tenkovske armije. Tako je bilo i u rejonu Mogiljeva—Podoljskog i Soroke na Dnjepru, gde su izbili prednji odredi 6. tenkovske i 27. opštevojne armije. Često su se reke morale savlađivati u izuzetno teškim uslovima. Na primer,

²⁾ Дж. Фуллер, Вторая мировая война 1939—1945 гг., стр. 376.

jedinice 25. tenkovskog puka, koji je dejstvovao u sastavu prednjeg odreda 52. armije, forsirale su Južni Bug u rejonu severozapadno od Gajvorona, gde je dubina reke iznosila 2 m i više, a širina 100—110 m.

Velika uloga pripadala je prednjim odredima i u postizanju brzog tempa napada, i to naročito tenkovskih armija. Izvodeći gonjenje i smelete obuhvatne manevre danju i noću, oni su rasparčavali ostatke neprijateljskih jedinica, koje su se povlačile, i uništavali ih po delovima. Takva smela dejstva ometala su planove i namere Nemaca u organizaciji odbrane, naročito na takvim pogodnim linijama kao što su Južni Bug i Dnjestar.

U postizanju uspeha jedinica 2. ukrajinskog fronta, veliku ulogu imao je još i napad na pomoćnim pravcima, posebno napad jedinica 5. i 7. gardijske armije koje su izbile na Južni Bug u rejonu Prvomajska, što je sprečilo neprijatelja da vrši pregrupisavanje svojih jedinica duž fronta.

Na taj način, na kraju prve etape operacija, jedinice 1. i 2. ukrajinskog fronta razbile su jake neprijateljske grupacije severno od Voločiska i Gajvorona, odbile protivudare zapadno od Proskurova i, razvijajući uspeh na jaškom pravcu, forsirale Južni Bug i Dnjestar, stvorivši uslove za potpuno razbijanje grupe armija »Jug« na teritoriji Ukrajine na desnoj obali Dnjepra. Sem toga 2. ukrajinski front je svojim napadom olakšao jedinicama 3. ukrajinskog fronta izvođenje bereznegovato-snigirevske operacije i razbijanje neprijatelja koji je dejstvovao između reka Ingulec i Južni Bug. Istovremeno su i jedinice 3. ukrajinskog fronta, vezujući glavne snage grupe armija »A«, onemogućile fašističko komandovanje da prebací svoje snage u zonu glavnog udara 2. ukrajinskog fronta.

K. Tipelskirh piše: »Nemačko komandovanje je svim sredstvima pokušavalo da zadrži Ruse i onemogući ih da odvoje jednu grupu armija od druge. Dok je potisnuta na jug 8. armija svim vlastitim i dodeljenim joj snagama pružala otpor Rusima koji su se prebacili preko Dnjestra, pod rukovodstvom komandanta 1. tenkovske armije formirala se nova udarna grupacija koja je trebalo da zau-

stavi dalje napredovanje Rusa na zapad³⁾). Međutim, kao što ćemo dalje videti, do toga nije došlo.

Razvijanje napada i razbijanje glavnih snaga grupe armija »Jug«. U početku druge etape operacije situacija u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra još uvek je bila teška. Nemačko komandovanje i dalje je na brzinu prebacivalo iz dubine svoje rezerve i pokušavalo da po svaku cenu zaustavi napad naših jedinica i održi posednute linije. Neprijatelj je uvodio u borbu ne samo operativne već i strategijske rezerve. U rejon Stanislava prebačena je 1. mađarska armija, a u rejon Jašija 4. rumunska armija. One su imale zadatku da sigurno štite prilaze ka Mađarskoj i Rumuniji, na čiju je teritoriju, da bi ih zadržalo na svojoj strani, fašističko komandovanje dovelo svoje jedinice. U rejon Tarnopolja i Lavova hitno su se prebacivale rezerve iz Nemačke, Francuske i Jugoslavije.

Skoro sve opštivojne jedinice 2. ukrajinskog fronta dejstvovali su bez artiljerije, a često i bez tenkova za neposrednu podršku. Tenkovski korupsi i armije osećali su veliku oskudicu u municiji i pogonskom materijalu za čiji su se dotur morali upotrebiti tegljači, traktori, tenkovi, delimično i avijacija.

Nešto povoljnije stanje bilo je u jedinicama 1. ukrajinskog fronta. Još u toku odbijanja protivudara neprijatelja u rejonima Tarnopolja, Voločiska i Proskurova privučene su artiljerija i pozadinske jedinice, a za 3. gardijsku i 4. tenkovsku armiju avijacijom je dopremljena potrebna količina pogonskog materijala. Osim toga, u sastav udarne grupacije ušla je 1. tenkovska armija.

U nastaloj situaciji glavne snage 1. ukrajinskog fronta, među kojima su bile 1. i 3. gardijska tenkovska i 4. tenkovska armija; dobile su zadatku da razviju napad na Černovice i Kamenc Podoljski, a delom snaga na Tarnopolj.

Istovremeno glavnim snagama 2. ukrajinskog fronta, u čijem su sastavu bile 2. i 5. gardijska tenkovska i 6. ten-

³⁾ К. Типпельскирх, История второй мировой войны, стр. 357.

kovska armija, bilo je naređeno da nastave gonjenje neprijatelja na jaškom i kišinjevskom pravcu. Udarne grupacije frontova trebalo je u toku napada da dovrše konačno rasecanje neprijateljskih snaga i da stvore uslove za njihovo potpuno razbijanje po delovima.

Napad 1. ukrajinskog fronta ponovljen je 21. marta ujutro. Toga dana tenkovske i opštevojne armije, posle udara artiljerije i avijacije, probile su neprijateljsku odbranu u rejonima istočno od Tarnopolja i severozapadno od Proskurova. Krajem 23. marta tenkovske armije, savladajući velike teškoće zbog prolećnih poplava, izbile su u rejone: 1. armija — u Čortkov i severno; 4. armija — u Gusjatin i južno, a 3. gardijska — u Jarmolice i zapadno. Ukupna dubina njihovog napredovanja iznosila je 80—90 km. Opštevojne armije u to vreme nalazile su se 30—40 km iza tenkovskih armija.

Izbijanjem tenkovskih armija u pomenute rejone stvorenii su uslovi za razvijanje udara u dubinu. Ali za ovo je trebalo da se savlada Dnjestar i slomi neprijateljski otpor na prilazima ka Kamenec-Podoljskom.

Forsiranje Dnjestra prvi su počeli korpori 1. tenkovske armije u rejonu Ustečno i Zaleščiki, koji su međusobno udaljeni 30 km. Noću 23/24. marta motopešadijske jedinice prebacile su se na suprotnu obalu na splavovima, skelama, daskama, brvnima i čamcima. Tenkovi i artiljerija podržavali su svojom vatrom jedinice koje su se prebacivale.

Čim je motopešadija zauzela mostobrane, pionirske jedinice preduzele su uređenje gazova i postavljanje skela za prebacivanje tenkova i samohodnih oruđa, koristeći pri tome priručni materijal i zaplenjene pontone. Međutim, prelazak glavnih snaga armije zadržao se, jer u korpusima nije bilo formacijskih sredstava za prelaz, a pontonirska brigada, pridana armiji, stigla je sa zakašnjnjem na reku.

Postojala je opasnost da se u predviđenom vremenu ne izvrši zapovest komandanta fronta da se izbije na Prut pre neprijateljskih rezervi, koje su se iz dubine kretale

prema ovoj reci. Za izvršenje pomenutog zadatka nije bilo mogućnosti da se upotrebe jedinice drugih armija.

Tada je komandant 1. tenkovske armije iz svoje rezerve uputio na Prut 64. gardijsku tenkovsku brigadu u svojstvu armijskog prednjeg odreda. Brigadi je naređeno da zauzme Černovice i time preduhitri neprijateljske rezerve u izbijanju na Prut.

Za izvršenje postavljenog zadatka komandant brigade, heroj Sovjetskog Saveza, gardijski pukovnik I. N. Bojko odlučio je da se kreće u jednoj koloni pravcem Čortkov — Ustečno — Gorodenka — Černovice. Ispred glavnih snaga išlo je čelno odeljenje i neposredno osiguranje.

Krajem 24. marta brigada je posle marša od 40 km izbila na Dnjestar u rejonu Ustečno, gde se gazom prebacivao 8. gardijski mehanizovani korpus 1. tenkovske armije. Zbog toga se armijski prednji odred zadržao 17 časova.

Tek 25. marta u 14 časova gaz je bio oslobođen, a posle 2 časa brigada je već bila na suprotnoj obali i obnovila napad u pravcu Černovica. Odbacujući i uništavajući neprijatelja na pravcu svog napredovanja, zaplenjujući železničke ešelone i oslobadajući zarobljenike brigada je za 7 časova prešla oko 80 km i prikupila se severno od Černovica. Međutim, njena dalja dejstva komplikovala su se jer nije bilo goriva: u tenkovima je bilo svega još 0,1 punjenja. Gorivo se moglo doturiti najranije sledećeg dana. U takvim uslovima brigada je bila primorana da privremeno pređe u odbranu. Pošto je dobila pogonski materijal, koji je doturen avionima, i uspostavila vezu s partizanima na tom terenu, ona je nastavila napad i 29. marta, u sadejstvu sa druge dve brigade, oslobođila Černovice, važno uporište koje je štitilo puteve za severnu Rumuniju. Za to vreme 1. gardijska tenkovska brigada izbila je u rejon Kolomije.

Uspešna dejstva 1. tenkovske armije pomogla su udarnoj grupaciji fronta da izbije na reku Prut i obuhvati neprijatelja sa zapada i jugozapada.

Velike uspehe postigle su jedinice 2. ukrajinskog fronta. Korpsi 2. i 6. tenkovske armije i prednje divizije 40. i 27. opštevojnih armija izbile su 27—28. marta u rejo-

ne jugoistočno i južno od Kamenec—Podoljskog, presekavši hitlerovcima pravce povlačenja na jug. Istovremeno je 5. gardijska tenkovska armija, sa prednjim divizijama opštevojnih armija, izbila na reku Dnjestar u rejonu Ribnice. Time su jedinice grupe armija »Jug« bile izolovane od jedinica grupe armija »A«, koje su dejstvovalle u zoni napada 3. ukrajinskog fronta, a »stanje nemačkih jedinica u odbrani na Dnjestru postalo je katastrofalno.⁴⁾

Tih dana sovjetsko komandovanje donelo je važne odluke o organizaciji i izvođenju sadejstva jedinica 2. i 3. ukrajinskog fronta koje su dejstvovalle na susednim krilima. Na primer, koncem marta, kada su se jedinice 3. ukrajinskog fronta zaustavile, naišavši na žestok otpor na Južnom Bugu severno i južno od Voznesenska, jedinice levog krila 2. ukrajinskog fronta, među kojim i 5. gardijska tenkovska armija, po naređenju Vrhovne komande okrenule su na jug, nanele udar duž istočne obale Dnjestra, pravcem Ribnica — Dubosari, čime je stvorena opasnost da jedinice grupe armija »A«, koje su se branile u međurečju Južnog Buga i Dnjestra budu okružene.

Fašističko komandovanje počelo je sa povlačenjem svojih jedinica na zapad, što je 3. ukrajinskom frontu omogućilo da produži napad i organizuje gonjenje neprijatelja na pravcima Tiraspolja i Odese. Prema tome, kako piše Tipelskirh, »zaustaviti dalje napredovanje Rusa na zapad« hitlerovcima nije uspelo.

U zoni napada 1. ukrajinskog fronta u rejonu Stanišlavova, nemačko komandovanje nastavilo je na brzinu da koncentriše tenkovske i pešadijske divizije da bi nanelo udar na istok, krećući se u susret svojoj grupaciji koja je dejstvovala severno od Kamenec-Podoljskog.

Istovremeno, ono je naredilo odsečenim grupacijama da pripreme i nanesu udare sa istoka i na taj način prelome situaciju u svoju korist. Ovome su pogodovale ne samo rezerve neprijatelja koje su pristizale i povećanje njegove aktivnosti već i smanjenje aktivnosti nekih naših

⁴⁾ К. Типпельскирх, *История второй мировой войны*, стр. 357.

armija, naročito 1. ukrajinskog fronta, usled slabog komandovanja, slabe organizacije izviđanja i povećanja fronta borbenih dejstava. Naše jedinice bile su dekoncentrisane i vezane, te nisu imale mogućnosti da brzo izvedu manevar na ugrožene pravce. Zato front borbenih dejstava naših jedinica nije bio stabilan. Zbog toga su mnoge neprijateljske jedinice, uz velike gubitke u ljudstvu i bez materijalnih sredstava, uspele da se probiju iz obruča u rejon Bučača.

17. aprila, tj. na kraju operacije, front se protezao od Kovelja do Kolomije i dalje po liniji Paškani — Orgejev i donjem toku Dnjestra, gde su u aprilu, posle završavanja Bereznegovato — Snigirevske i odeske operacije, izbile jedinice 3. ukrajinskog fronta.

*

U izvedenim operacijama jedinice 1. i 2. ukrajinskog fronta razbile su glavne snage grupe armija »Jug«. Istovremeno, one su, u sadejstvu sa jedinicama 3. ukrajinskog fronta dovršavale oslobođenje Ukrajine, na desnoj obali Dnjepra, a snage 2. ukrajinskog fronta prenеле borbena dejstva preko državne granice. Izbijanjem jedinica ukrajinskih frontova na liniju Kovelj — Paškani — Orgejev — ušće Dnjestra, neprijateljske grupacije koje su dejstvovalе на Криму и у Румунији биле су изоловане од grupacija које су dejstvovalе у Белорусији и западној Украјини.

Proskurovsko-černovicka i umanjsko-botošanska operacija predstavljaju poučan primer organizacije i izvođenja napada dva sadejstvujuća fronta na raznim pravcima, odvojenim velikim rastojanjem, ali povezanim jedinstvom cilja i zamisli. Najznačajnija osobina ovih operacija je u tome što su pripremane u ograničenom vremenu. Jednice, borbena tehniка и materijalna sredstva za izvođenje ovih operacija stvarani su i prevoženi u rejon borbenih dejstava odmah posle završetka korsunjske operacije.

Upoređujući protivofanzivu na Donu i kod Kurska, u ovim operacijama došlo je do daljeg kvantitativnog i

kvalitativnog jačanja frontovskih pokretnih grupa. Bez obzira na raskaljanost zemljišta i bespuće, u sastavu dva fronta na pravcu glavnih udara dejstvovalo je svih šest tenkovskih armija sovjetskih oružanih snaga. Pri tome, tri tenkovske armije 2. ukrajinskog fronta ovde su prvi put upotrebljene u svojstvu ešelona za razvijanje uspeha na jednom pravcu.

Dalje usavršavanje postigla je i veština izvođenja neprekidnog probaja neprijateljske odbrane na čitavoj taktičkoj dubini. Proboj taktičke zone odbrane uvek se izvodio pri relativno slaboj popunjenoći streljačkih jedinica i maloj gustini artiljerije i tenkova za neposrednu podršku pešadije. Zato je uvođenje u borbu tenkovskih korpusa i tenkovskih armija, u prvim časovima napada, bilo odlučujuće. Ovome je još više doprinela mala dubina neprijateljske odbrane i nedovršenost njenog uređenja u inžinjerskom pogledu.

Operativni raspored tenkovskih armija u jednom ešelonu (osim 3. gardijske) omogućio je da se jednovremeno upotrebe njihove glavne snage i naglo poveća gustina sredstava, naročito tenkova, i obezbedi brz tempo razvijanja probaja. Srednji dnevni tempo napada tenkovskih armija iznosio je 30 — 35 km.

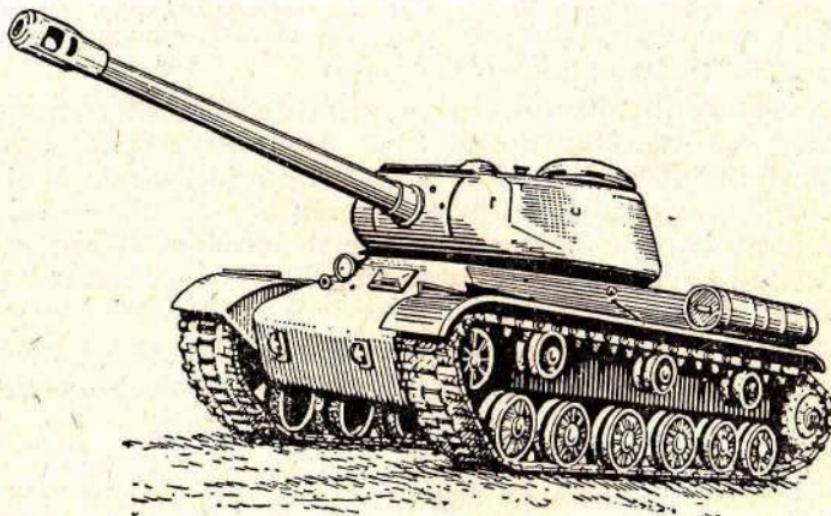
U ovim operacijama, posle završetka probaja neprijateljske odbrane, tenkovske armije vodile su za sobom opštevojne jedinice. Iako neprijatelj nije uspeo da zaustavi naše tenkovske armije na Bugu i Dnjestru, još manje je mogao da zaustavi opštevojne armije koje su nastupale iza tenkovskih armija i učvršćivale njihov uspeh.

Znatno se usavršila veština organizacije i izvođenja pregrupisavanja i manevra u toku operacije. Tenkovske armije bile su sposobne da izvrše pregrupisavanje i manevr sa jednog dela fronta na drugi u kratkom roku i u tajnosti. Ovo je znatno doprinelo blagovremenom stvaranju udarnih grupacija na pravcima glavnih udara i obezbeđivalo uvođenje u borbu novih snaga i sredstava, a sa tim i nadmoćnost nad neprijateljem.

Iskustvo ove operacije takođe je pokazalo da su duga manevarska dejstva tenkovskih armija po raskaljanim putevima i na velikoj udaljenosti od snabdevačkih baza i baza za stalnu podršku avijacije bitno uticala na razvijanje udara u dubinu i na mogućnosti tenkovskih armija u borbi sa neprijateljskim dubokim operativnim rezervama.

Dejstvujući u operativnoj dubini, tenkovski korpusi i armije ometali su komandovanje, vezu i rad pozadine neprijatelja, neutralisali ostatke njegovih jedinica i rezerve koje su dolazile i iz pokreta forsirali mnogobrojne široke i duboke reke.

Glavna karakteristika forsiranja reka od strane tenkova i samohodnih oruđa u izvedenim operacijama jeste u tome što se ono izvodilo u vreme porasta nivoa vode, poplavljenih rečnih dolina i povećane brzine toka. U ovak-

Sl. 17. Teški tenk JS-2

vim uslovima broj plitkih gazova znatno se smanjuje, a izviđanje rejona za forsiranje reka ili mesta prelaza je otežano.

Važnu ulogu imala su dejstva prednjih odreda koji su brzo izbjegali u operativnu dubinu, odvajajući se od glavnih

snaga 35 — 50 km, a nekada i do 80 km. Neprijatelj je gubio pogodne linije za odbranu, a glavne snage naših jedinica mogle su neprekidno da napreduju.

Prvi put su u operacijama upotrebljeni novi teški tenkovi JS-2 i samohodna artiljerijska oruđa ISU-152, koji su uspešno vodili borbu sa neprijateljskim teškim tenkovima i samohodnim oruđima, a takođe i sa njegovom artiljerijom, popunjavajući pomanjkanje naše artiljerije na bojištu.

Artiljerija se u operacijama upotrebljavala veoma ograničeno. Samo u proboru odbrane napad pešadije i tenkova podržavao se neposrednim gađanjem, pretežno puškovskom i lovačkom protivtenkovskom artiljerijom. Ovo objašnjava slabom prolaznošću sredstava za vuču i usponim kretanjem artiljerije po raskaljanim putevima.

Srazmerno malo se koristila i avijacija usled niskih oblaka, magle i slabe opremljenosti aerodroma za poletanje i sletanje aviona.

Znatan uticaj na smanjenje aktivnosti naše avijacije imalo je često prebaziranje, što je vreme raskaljanih puteva dovodilo do prekida dotura goriva, municije i do neblagovremene izgradnje letelišta i novih aerodroma na oslobođenoj teritoriji. Takvo stanje često je negativno uticalo na tempo napada i neprekidnost borbenih dejstava u operativnoj dubini.

Borbena dejstva još jednom su potvrdila da je potrebno znatno povećati broj inžinjerijskih jedinica, naročito u armiji.

U toku operacija često je dolazilo do prekida u komandovanju jedinicama. Sredstva veze, a naročito radio-stanice, usled slabe prolaznosti vozila, na koja su bila postavljena, nisu obezbeđivala neprekidno komandovanje.

Velike teškoće osećale su jedinice, naročito oklopne, u materijalno-tehničkom obezbeđenju. Pa ipak, zahvaljujući naporima celokupnog ljudstva jedinica u napadu i službi materijalno-tehničkog obezbeđenja, omogućeno je razbijanje neprijatelja.

4. Krimsko operacije

(8. april — 12. maj 1944)

Situacija u početku operacije i specifičnosti njene pripreme. Početkom aprila 1944. na Krimu su se branile jedinice 17. nemačkofašističke armije, koja je imala preko 195.000 vojnika i oficira, 3.600 oruđa i minobacača, preko 200 tenkova i samohodnih oruđa. Iz vazduha jedinice je štitila vazduhoplovna grupa jačine 200—220 aviona. Neprijateljske pomorske snage imale su oko 100 borbenih i 250 transportnih brodova raznih klasa koji su se bazirali u lukama Krima, Rumunije i Bugarske.

Raspolažući takvim snagama i sredstvima, fašističko komandovanje računalo je da zadrži Krim, a samim tim i dalje da ugrožava pozadinu sovjetskih snaga koje su napredovale ka rekama Prut i Dnjestar, a isto tako da veže borbena dejstva Crnomorske flote. Na Perekopskoj prevlaci, na obali Sivaša i na poluostrvu Kerču, hitlerovci su organizovali odbranu sa velikim brojem minskih polja i žičanih prepreka. Ukupna njena dubina iznosila je 30—35 km. Na Krimu je neprijatelj i dalje pripremao odbrambene položaje, koristeći pogodne linije i rejone.

Nemačkofašističko komandovanje pridavalo je veliki značaj držanju Krima, ali tamo nije moglo da pojača svoje snage, jer su sve njegove rezerve na jugu, među kojim i avijacija, bile angažovane u borbi s jedinicama 1, 2. i 3. ukrajinskog fronta koje su u to vreme razvile veliku ofanzivu u Ukrajini. Stanje nemačkih jedinica na Krimu naglo se pogoršalo početkom aprila, kada su jedinice 3. ukrajinskog fronta izbile ka Odesi, koja je predstavljala važnu operativnu bazu za snabdevanje neprijateljske krimске grupacije. U to vreme jedinice 4. ukrajinskog fronta i Samostalne primorske armije bile su spremne za napad na Krim, a Crnomorska flota, kojom je komandovao admiral F. S. Oktjabrski, aktivno je dejstvovala na neprijateljskim komunikacijama koje su vezivale Krim sa lukama Rumunije i Bugarske.

U nastaloj situaciji Vrhovna komanda je odlučila da izvede napadnu operaciju radi uništenja jedinica 17. armije i oslobođenja Krima. Pripremana je kombinovana operacija u kojoj je trebalo da učestvuju 4. ukrajinski front, Samostalna primorska armija, avijacija i ratna mornarica. Glavni zadatak dobio je 4. ukrajinski front, koji je trebalo u toku trećeg i četvrtog dana operacije da razbijje neprijatelja u severnom delu Krima, a zatim, razvijajući napad opštim pravcem na Simferopolj, u sadejstvu sa Samostalnom primorskom armijom da dovrši njegovo razbijanje i osloboди Krim.

Komandant fronta odlučio je da glavni udar južno od Sivaša nanesu snage 51. armije (komandant general-potpukovnik J. G. Krejzer) i 19. tenkovski korpus, pravcem Džankoj — Simferopolj. Naše komandovanje nastojalo je da ovim dejstvima postigne iznenađenje, jer je neprijatelj očekivao napad glavnih snaga fronta na Perekopskoj prevlaci, gde je pomoćni udar nanosila 2. gardijska armija pod komandom general-potpukovnika G. F. Zaharova.

Bez obzira na izuzetno teško zemljiste predviđeno je da se 19. tenkovski korpus uvede u proboj sa zadatkom da brzo izbije ka Simferopolju i obezbedi uspešan napad celog fronta. Radi toga i glavni napor avijacije usmereni su na obezbeđenje proboja neprijateljske odbrane i na razvijanje uspeha 19. tenkovskog korpusa.

Samostalna primorska armija nanosila je glavni udar takođe na Simferopolj, a pomoćni duž obale pravcem Feodosija — Jalta — Sevastopolj. Predviđeno je da armija počne napad tek posle izbijanja jedinica 4. ukrajinskog fronta na liniju Džankoj i zapadno. Za to vreme, kao što je računalo sovjetsko komandovanje, neprijatelj će povlačiti svoje jedinice sa poluostrva Kerč da bi sprečio njihovo okružavanje. Radi obezbeđenja uspeha Samostalne primorske armije, od prvog dana operacije nju je trebalo da podržavaju jake snage avijacije a takođe i Crnomorska flota i Azovska ratna flotila pod komandom kontraadmirala S. G. Gorškova.

Avijacija vazduhoplovnih armija dobila je zadatak da sigurno štiti jedinice u napadu i pri tome sačuva potpunu prevlast u vazduhu.

Podmornička brigada trebalo je da uništava transportne i plovna sredstva na neprijateljskim komunikacijama, a brigada torpednih čamaca njegova transportna sredstva u blizini južne obale Krima i na komunikacijama Sevastopolj — Konstanca. Krstarice i razarači bili su spremni da isplode na pučinu.

Pošto je Crnomorska flota imala relativno male snage i pošto su se njene baze nalazile daleko, a rejon predstojećih dejstava bio jako miniran, sadejstvo sa kopnenim jedinicama predviđalo se samo za operativne ciljeve.

Velika pažnja u toku pripreme operacije poklanjala se uređenju uporišta, koncentrisanju artiljerije, tenkova i stvaranju rezervi municije na južnoj obali Sivaša. Osnovna teškoća bila je u tome što je preko Sivaša, koji je imao promenljiv nivo vode, trebalo da se postave prelazi. Njegova dubina pri istočnom vетру iznosila je 2 — 3 m, a pri zapadnom dnu zaliva na mnogim mestima nije uopšte bilo pokriveno vodom. Pored toga, neprijatelj je neprestano bombardovao prelaze iz vazduha i tukao ih artiljerijskom vatrom. Zato su izgradnja prelaza, a istovremeno i njihova zaštita protivavionskom artiljerijom i avijacijom, kao i uređenje uporišta zahtevali od naših pionira, pilota i protivavionaca zaista herojska dela.

Tok borbenih dejstava. Pre napada jedinica fronta na Perekopskoj prevlaci dva dana je teška artiljerija rušila neprijateljske položaje. Pošto nisu potpuno otkrili koncentraciju udarne grupacije u rejonu Sivaša i usled dugog dejstva teške artiljerije na Perekopskoj prevlaci, hitlerovci su se prevarili u pravcu glavnog udara sovjetskih jedinica.

8. aprila, posle avijacijske i artiljerijske pripreme, jedinice fronta prešle su u napad istovremeno na oba pravca. Najveći uspeh postignut je na pravcu Džankoja, gde su 9. aprila ujutro stupile u dejstvo glavne snage 51. armije. U trodnevnim borbama, jedinice 51. armije,

ojačane artiljerijom, tenkovskom brigadom i tenkovskim pukom, savladavši glavna neprijateljska utvrđenja, napredovale su u dubinu 10 — 12 km. Za to vreme jedinice 2. gradijske armije, podržane tenkovima — plamenobacačima i samohodnim oruđima, izbile su na dubinu 15 — 20 km, savladavši sva utvrđenja na Perekopskoj prevlaci.

Značajnu ulogu u proboru neprijateljske odbrane odigrale su prvi put masovno upotrebljene jurišne grupe, koje su se sastojale od tri — četiri tenka i samohodnih artiljerijskih oruđa, odeljenja pionira, plamenobacača i jednog do dva odeljenja pešadije. Ove grupe, formirane u strelicačkim bataljonima, uništavale su teške bunkere sa poslugama njihovih oruđa i u sadejstvu sa pešadijom i artiljerijom blokirale i uništavale posade otpornih tačaka.

Bez obzira na probor glavnih utvrđenja južno od Sivaša, neprijatelj je u zoni 51. armije nastavio da pruža žilav otpor. Tada je odlučeno da se uvedu u borbu prednji bataljoni 19. tenkovskog korpusa. Oni su 11. aprila u 8 časova zajedno sa pešadijom, pod zaštitom avijacije i uz podršku artiljerije, slomili neprijateljski otpor. Ovo je omogućilo da se u proboru uvedu glavne snage tenkovskog korpusa koje su, krećući se na tri pravca, ubrzo prestigle jedinice 51. armije, oslobodile važnu raskrsnicu puteva Džankoj i potpuno izvršile zadatok prvog dana napada.

Uspeh tenkovskog korpusa uslovljen je, pre svega, blagovremenim prelazom njegovih glavnih snaga preko Sivaša po drvenom mostu, dužine 1.965 m, i pontonskom mostu, dužine 1.350 m. Veliki značaj imalo je takođe obezbeđenje dejstava tenkovskog korpusa bombarderskom i jurišnom avijacijom 8. vazduhoplovne armije i primena dimnih, zaslepljujućih i vatrenih zavesa na bokovima.

U zauzimanju Džankoja značajnu ulogu imao je prednji odred korpusa, u čijem je sastavu dejstvovala tenkovska brigada ojačana motociklističkim i samohodno-artiljerijskim pukom. Prednji odred počeo je svoja dejstva još u toku dovršenja probora neprijateljske taktičke odbrambene zone. Njegove jedinice brzo su izbile u rejon severno od Džankoja, uništivši oko dve neprijateljske čete i oklopni

voz, a zatim iz pokreta prodrle u Džankoj i u sadejstvu sa drugim jedinicama osvojile grad.

Brzim izbijanjem 19. tenkovskog korpusa u rejon Džankoja stvoreni su povoljni uslovi za napredovanje jedinica 2. gardijske armije i za prelaz u napad Samostalne primorske armije. Radi ubrzavanja tempa napada i oslobođenja Simferopolja, 19. tenkovski korpus bio je ojačan streljačkom divizijom (na kamionima) i lovačkom protivtenkovskom artiljerijom i u svojstvu pokretnе grupe napredovao je na jug. Radi gonjenja neprijatelja, u streljačkim divizijama prvog ešelona stvarani su prednji odredi koji su imali tenkovske, lovačke protivtenkovske, artiljeirske i motorizovane jedinice.

Dejstvujući zajedno sa partizanima, pokretna grupa i prednji odredi uništavali su razbijene neprijateljske jedinice u povlačenju i, goneći neprijatelja tempom od 50 do 60 km, 13. aprila oslobodili Jevpatoriju, Simferopolj, Karabazar i druge gradove. Naročito uspešno su dejstvovali partizanski odredi »Za sovjetski Krim«, »Za pobedu« i 6. partizanska brigada. 13. aprila oni su se probili u Simferopolj, izazvavši paniku kod neprijatelja i pružili veliku pomoć 19. tenkovskom korpusu u oslobođenju grada. 6. partizanska brigada, iznenadnim napadom istoga dana uveče oslobodila je Bahčisaraj i zadržala ga do dolaska naših jedinica.

Dž. Fuler pisao je o munjevitom napadu oklopnih jedinica na Simferopolj, koji je, po njegovim rečima, bio za nemačkofaističke jedinice toliko tragičan da su one bile prisiljene da dejstvuju po izreci »Nek se spasava ko može«.⁵⁾

Kroz tri dana 19. tenkovski korpus i prednji odredi izbili su na reku Beljbek i na spoljašnju odbrambenu liniju Sevastopolja. Ovde su 18. aprila stigle i glavne snage fronta, pošto su za 6 — 10 dana prošle preko 250 km.⁶⁾

⁵⁾ Дж. Фуллер, Вторая мировая война 1939—1945 гг., стр. 379.

⁶⁾ 18. aprila Samostalna primorska armija dobila je naziv Primorska i ušla je u sastav 4. ukrajinskog fronta. Za komandanta armije postavljen je general-potpukovnik K. S. Melnjik.

Naišavši na prilazima Sevastopolja na jak otpor neprijatelja, naše jedinice su počele da se pripremaju za juriš na sevastopoljska utvrđenja.

Za vreme dejstva kopnenih jedinica, bombarderska i jurišna avijacija nanosila je udare po neprijateljskim pristaništima i brodovima u lukama Ak Mečet, Jevpatorija, Feodosija, Sudak i Jalta. Brigada torpednih čamaca napadala je neprijateljske transporte duž zapadne i južne obale Krima. Nalazeći se u pozicionim rejonima, podmornice su samostalno i u sadejstvu sa bombarderskom avijacijom uništavale neprijateljske brodove na otvorenom moru i na komunikacijama.

Do 20. aprila, u rejonima Sevastopolja, hitlerovsko komandovanje imalo je 76.000 vojnika i oficira, preko 2.000 oruđa i minobacača i oko 50 tenkova i samohodnih oruđa. Određene snage i sredstva oslanjale su se na uporišta izgrađena u brdima i visovima koji su okružavali grad. Sapun-gora pretvorena je u pravu tvrđavu. Na 1 km fronta dolazilo je najmanje 1 puk pešadije, 60 — 70 oruđa i minobacača i 3 — 6 teških i lakih bunkera.

Sovjetsko komandovanje odlučilo je da konačno razbije neprijatelja kombinovanim udarima sa kopna, mora i iz vazduha.

Kao što se predviđalo planom, napad je počeo posle 15-dnevne pripreme — 5. maja ujutro. Toga dana, u jurišu na sevastopoljska utvrđenja učestvovalo je preko 200 jurišnih i izviđačkih grupa 2. gardijske armije. Imajući u svom sastavu tenkove i samohodna oruđa, one su se brzo približile Sevastopolju. Računajući da se ovde nanosi glavni udar, neprijatelj je brzo prebacio ovamo rezerve i deo snaga koje su dejstvovalе u zoni 51. i Primorske armije.

7. maja ujutro počela je snažna artiljerijska i avijacijska priprema u zoni 51. i Primorske armije, u toku koje je izведен lažni prenos vatre. Nemci su izašli iz zaklona radi odbijanja napada, ali zasuti artiljerijskom vatrom pretrpeli su velike gubitke.

Pošto su prešle u napad, jedinice su brzo osvojile Sapun-goru, otvorivši put za Sevastopolj. 9. maja, isto-

vremeno sa nekoliko pravaca, počeo je juriš na Sevastopolj. Krajam ovog dana grad je oslobođen, a kroz tri dana krimska napadna operacija potpuno je završena.

*

U krimskoj operaciji razbijene su neprijateljske jedinice 17. armije i veće snage ratne mornarice i avijacije, a Krim potpuno oslobođen. Stvoreni su uslovi za efikasnija dejstva Crnomorske flote i za prebacivanje 3 opštевojne, 2 vazduhoplovne armije i samostalnog tenkovskog korpusa, kao i mnogih jedinica na druge pravce.

Kriemska operacija, u kojoj su sovjetske jedinice još jednom pokazale svoju nadmoć nad neprijateljem, karakteristična je po postepenom prelasku u napad sve tri armije koje su u početku dejstvovale na samostalnim pravcima. Zbog toga hitlerovci nisu mogli brzo da odrede stvarni pravac glavnog udara i da blagovremeno preduzmu protivmere. Tako je neprijatelj tek posle dva dana od početka napada saznao za stvarni pravac glavnog udara sovjetskih snaga, koji nije vodio preko Perekopske prevlake, već preko Sivaša.

U početku juriša na Sevastopolj, Nemci su pogrešno ocenili borbena dejstva 2. gardijske armije kao udar glavnih snaga fronta i prebacili u njenu zonu dejstava deo snaga iz zone Primorske i 51. armije, tj. sa pravca našeg glavnog udara. Pri tome je, da bi neprijatelj bio doveden u zabludu, u oba slučaja pravac glavnog udara izabran na najtežim odsecima zemljišta. Ovo je naročito karakteristično za 19. tenkovski korpus. On je u prvim danima operacije izbio u pozadinu i perekopske i kerčanske neprijateljske grupacije, dovodeći ih u opasnost da budu okružene.

Značajna specifičnost operacije je i u tome što se ona izvodila usklađenim naporima kopnenih jedinica, avijacije, mornarice i partizana. Na taj način, neprijatelj je od prvog do poslednjeg dana napada bio pod udarima sa kopna i mora, iz vazduha i pozadine. Njegove pomorske komunikacije neprekidno su se nalazile pod udarima bom-

barderske avijacije, podmornica i torpednih čamaca. Položaj jedinica 17. armije bio je beznadežan.

Krimska operacija karakteristična je po smelim manevrima i odlučnim dejstvima sovjetskih jedinica ne samo u toku dovršenja proboga taktičke odbrambene zone već i u toku gonjenja i juriša na Sevastopolj. Proboj odbrane ostvarivao se prosečnim dnevnim tempom od 5 do 8 km, a gonjenje 40 — 60 km. Smela i odlučna dejstva izvodile su jurišne grupe, prednji odredi, tenkovske jedinice, a isto tako avijacija, torpedni čamci i podmornice.

*

Završetkom operacije u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra dovršena je zimsko-proletnja kampanja u toku koje su neprijateljske grupacije, koje su se nalazile na klima strategijskog fronta, bile razbijene. Dž. Fuler piše: »... ruska zimska ofanziva 1944. godine završila se, jednom od najsjajnije zamišljenih i izvedenih kampanja ove izuzetne godine.«⁷⁾ Ukupno je razbijeno preko 170 divizija i 6 brigada, od kojih su 30 divizija i jedna brigada potpuno uništene, a 14 divizija i 3 brigade rasformirane. Sovjetske jedinice izbile su na širokom frontu na državnu granicu. Stvoreni su povoljni uslovi za nanošenje novih uništavajućih udara radi potpunog čišćenja sovjetske zemlje od okupatora, izbacivanja iz rata nemačkih satelita i oslobođenja porobljenih naroda Evrope.

Međutim, rezultati zimsko-proletnje kampanje bili bi još veći da Vrhovna komanda i lično vrhovni komandant Staljin nisu napravili greške u planiranju i izvođenju operacija na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta. Ove greške bile su u tome što frontovi nisu bili obezbeđeni dovoljnim snagama i sredstvima, a rezerve, koje su stizale u toku borbenih dejstava upotrebljavane su po delovima istovremeno za nekoliko pravaca. Krivicu za neizvršenje zimskih operacija na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta Staljin se bojao da uzme na sebe i neosnovano je prebacio na komande frontova.

⁷⁾ Д. Фуллер, Вторая мировая война 1939 — 1945 гг., стр. 379.

U toku zimsko-proletnje kampanje sovjetske jedinice oborile su proračune nemačkog komandovanja o vođenju strategijske odbrane i odgovlačenju rata, a aktiviranje oslobodilačkog pokreta u zemljama Evrope, okupiranim od fašista, povećalo je strah i pometnju u razbojničkom bloku. Istovremeno, ono je izazvalo nespokojstvo kod anglo-američkih imperijalista koji su se plašili daljeg porasta ugleda Sovjetskog Saveza na međunarodnom planu i prisililo ih da ubrzaju otvaranje drugog fronta u Evropi.

Operacije izvedene u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra predstavljaju sjajan primer izvođenja sa nekoliko frontova i na raznim pravcima velikih napadnih operacija povezanih jedinstvom cilja i plana. Front istovremenog napada, bez obzira na proletnju raskaljanost puteva, iznosio je 1.200 — 1.400 km, a ukupna dubina napredovanja dostizala je 400 — 500 km. Prosečni dnevni tempo napada u operacijama iznosio je: za streljačke jedinice 10 — 13 km, a za pokretne jedinice 15 — 20 km.

Veština sovjetskih jedinica u izloženim operacijama karakteristična je po organizaciji i izvođenju istovremenih i uzastopnih napada na nekoliko pravaca posle kratkotrajnih pauza u borbenim dejstvima. Takav način napada često je bio za neprijatelja iznenadan, brzo je dovodio do rasecanja, izolacije i okružavanja njegovih velikih grupacija i lišavao ga mogućnosti da blagovremeno ostvari manevr snagama, kao i da stvori i čvrsto drži odbrambene linije u operativnoj dubini.

Proboj neprijateljske odbrane gotovo u svim operacijama izvodio se u početku na relativno uskim odsecima fronta, uz angažovanje snažnih udarnih grupacija. Ukupna širina odseka proboja iznosila je u proseku 10 — 15% opšte širine fronta napada, ali ovde se obično koncentrisalo najmanje 50% pešadije, 70 — 90% tenkova, artiljerije i avijacije. U udarne grupacije frontova obično su ulazile tenkovske armije koje su predstavljale ešelone za razvijanje uspeha frontova.

Koncentracija glavnih snaga i sredstava frontova na relativno uskim odsecima proboja omogućavala je našim jedinicama da postižu odlučujuću nadmoć nad neprijate-

ljem, da brzo razbijaju njegovu odbranu i, ne gubeći probajnu snagu, da brzo razvijaju uspeh po dubini i u strane.

Međutim, skoro u svim operacijama (osim krimске) pri proboru neprijateljske odbrane nije stvorena dovoljna gustina artiljerije, tenkova i samohodnih oruđa. Ovo se objašnjava ne samo time, što je neprijateljska odbrana bila plitka već i slabom popunjenošću naših jedinica ovim borbenim sredstvima u početku napada.

U ovim operacijama karakteristična je veština sovjetskih jedinica u forsiranju velikih vodenih prepreka za vreme proletnjih poplava, umešna upotreba prednjih bataljona neposredno pred napad i prednjih odreda u toku gonjenja neprijatelja, a takođe široka upotreba novih teških tenkova i samohodnih oruđa za borbu sa neprijateljskom artiljerijom, tenkovima i samohodnim oruđima. Veliki napredak postignut je u načinima borbenih dejstava tenkovskih jedinica u odbijanju protivudara krupnih tenkovskih grupacija kako u toku probora taktičke odbrambene zone pri okružavanju neprijateljskih jedinica, tako i pri razvijanju napada u operativnoj dubini. Razbijanje neprijateljskih tenkovskih grupacija koje nanose protivudar izvodilo se na razne načine: prelaskom u odbranu, nanošenjem bočnih udara, izbjanjem u njihovu pozadinu, a često istovremenim prelaskom u odbranu i nanošenjem bočnih udara. Na mesto dejstva takvih neprijateljskih grupacija, sa drugih odseka i iz dubine privlačene su rezerve, nove jedinice artiljerije, tenkova, pešadije i pionira. Sve je ovo brzo lišavalo neprijatelja brojne nadmoći i dovodilo do razbijanja njegovih jedinica.

U operacijama, izvedenim u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra i na Krimu, naše jedinice ispoljile su masovan heroizam i junaštvo, zbog čega su mnoge od njih preimenovane u gardijske. I 1. tenkovska armija postala je gardijska.

Borbeno iskustvo sovjetskih jedinica je veoma poučno i za savremene uslove. Pre svega, ovo se odnosi na organizaciju napada na širokom frontu i nanošenje istovremenih udara na nekoliko pravaca.

Glava druga

BELORUSKA OPERACIJA

(23. jun — 29. avgust 1944)

(skica 12)

1. Situacija u početku operacije

Zahvaljujući pobedama koje je izvojevala Crvena armija u prethodnim operacijama uslovi oružane borbe za Sovjetski Savez u leto 1944. i dalje su se poboljšavali. Naše oružane snage dobijale su sve više potrebnih materijalnih sredstava i oružja. Da 1. juna 1944. broj tenkova i aviona u operativnoj vojsci povećao se za 25%. Broj novih teških tenkova povećao se skoro za 35%. Svi bombarderi i oko 80% lovaca bili su novih modela. Takođe je porastao broj artiljerijskih oruđa, minobacača i drugih sredstava za borbu.

Znatno se usavršila veština vođenja operacija i bojeva. Zahvaljujući organizatorском и вaspitnom radу Komunističke partije, moral čitavog sovjetskog naroda i njegovih oružanih snaga bio je veoma visok. Veliki razmah postigla je i partizanska borba u pozadini nemačkofašističkih jedinica.

Svima, čak i neprijateljima Sovjetskog Saveza, postalo je jasno da Crvena armija sama, bez pomoći saveznika, može da razbije fašističku Nemačku i osloboди narode Evrope od nemačkog okupatora.

Pobede Crvene armije doprinele su daljem učvršćenju međunarodnog položaja SSSR-a i jačanju narodnooslobodilne borbe.

dilačkog pokreta naroda evropskih država koje je okupirala Nemačka.

Drugačije je bilo stanje u fašističkoj Nemačkoj, koja se približavala katastrofi. U nemačkom narodu raslo je nezadovoljstvo, jačala su protivratna i antifašistička raspodeljenja. Bez obzira na teror, izbjiali su štrajkovi, stvarao se antifašistički front komunista, socijaldemokrata i nepartijaca.

Međutim, u letu 1944. Nemačka je još uvek predstavljala snažnog neprijatelja.

Hitlerovsko rukovodstvo preduzimalo je očajničke mere da bi sačuvalo brojnost i borbenu sposobnost svojih jedinica, ali nije bilo u stanju da brzo popuni gubitke u ljudima i borbenoj tehnici. Pored toga, 6. juna 1944. anglo-američke jedinice iskrcale su se u Normandiju, što je prinudilo fašističku Nemačku da borbena dejstva vodi na dva fronta.

U početku letnje i jesenje kampanje linija sovjetsko-nemačkog fronta prolazila je zapadno od Murmanska i Onješkog jezera, preko Kareljske prevlake, Finskog zaliva i dalje preko Narve — Pskova — Vitepska — Žlobina — Kovelja — Orgejeva i po Dnjestru. Na centru fronta obrazovala se beloruska izbočina koja je svojim vrhom dosezala daleko na istok. Ova izbočina imala je veliki operativno-strategijski značaj. Ona je zatvarala najkraće puteve u Istočnu Prusku i Poljsku.

Na čitavom sovjetsko-nemačkom frontu, u dužini od preko 4.000 km, neprijatelj je imao 228 divizija i 23 brigade. Glavne snage nalazile su se u Belorusiji, zapadnoj Ukrajini i Rumuniji.

Bez obzira na toliki broj neprijateljskih divizija i brigada sovjetske jedinice bile su nadmoćnije (ne računajući rezerve Sovjetske Vrhovne komande i rezerve glavne komande kopnene vojske Nemačke) u ljudima, artiljeriji, tenkovima za 1,6 — 1,8 puta, a u avionima 4,9 puta.

Najjače grupacije sovjetskih jedinica, među kojima pet tenkovskih armija, nalazile su se na lavovskom i kišnjevskom pravcu, a jedna tenkovska armija i nekoliko

samostalnih dobro popunjene tenkovskih i mehanizovanih korpusa grupisali su se na minskom pravcu.

U nastalim uslovima štab Vrhovne komande odlučuje da razbije nemačkofašističke jedinice koje su se još nalazile na sovjetskoj zemlji, da dovrši oslobođenje Pribaltika, Belorusije, Ukrajine i Moldavije, da izbaci iz rata sve satelite fašističke Nemačke i da prenese ratna dejstva na neprijateljsku teritoriju.

Plan Vrhovne komande predviđao je izvođenje nekoliko uzastopnih operacija na odlučujućim odsecima sovjetsko-nemačkog fronta. Odlučeno je da se glavni udar u leto nanese po nemačkim armijama u Belorusiji. Napad na ovom pravcu otvarao je puteve u Poljsku i obezbeđivao dalje napredovanje na krilima: na lavovskom, kišinjevskom i riškom pravcu.

Pa ipak fašističko komandovanje nije očekivalo snažan napad sovjetskih jedinica u beloruskoj izbočini i pogrešno je računalo da će Crvena armija u leto naneti glavni udar u Ukrajini. Zato je i gustina neprijateljskih jedinica u beloruskoj izbočini bila nešto manja nego na južnom odseku sovjetsko-nemačkog fronta.

Sredinom juna 1944. u beloruskoj izbočini branila se grupa armija »Centar« (3. tenkovska, 4, 9. i 2. opštevojna armija), kao i deo snaga 16. i 4. tenkovske armije iz grupa armija »Sever« i »Severna Ukrajina« — ukupno 63 divizije, od kojih 3 tenkovske i 2 motorizovane, i 3 brigade. Neprijateljska grupacija brojala je 1.200.000 ljudi, preko 9.500 artiljerijskih oruđa i minobacača, 900 tenkova i samohodnih oruđa. Iz vazduha ju je podržavala 6. vazduhoplovna flota koja je imala 1.342 aviona.

U posleratnom periodu buržoaski vojni istoričari teže da uprkos dokumentovanih podataka očito umanjuju sastav nemačkih jedinica u Belorusiji. Na primer, bivši komandant 4. nemačkofašističke armije general Tipelskirh tvrdi da je u sastavu grupe armija »Centar« bilo samo 38 divizija, a u 6. vazduhoplovnoj floti svega 40 ispravnih

lovaca.¹⁾ Takvo falsifikovanje činjenica potrebno je da bi se bar donekle opravdao katastrofalan poraz grupe armija »Centar« na poljima Belorusije.

Fašističko komandovanje pridavalo je veliki značaj držanju beloruske izbočine, što se vidi i iz karaktera odbrane njegovih jedinica u Belorusiji. Potrebno je istaći da je zemljište usled velikog broja reka, jezera, močvara i šumskih masiva bilo pogodno za organizaciju odbrane.

Najbolje je bio pripremljen glavni odbrambeni pojas neprijatelja, koji je imao dva — tri položaja, a svaki od njih po dve — tri neprekidne linije rovova, povezanih saobraćajnicama. Dubina glavnog odbrambenog pojasa iznosila je 3 — 7 km. Pored glavnog odbrambenog pojasa, na 5 — 12 km od prednjeg kraja bio je uređen drugi pojas sa 2 — 3 linije rovova. Na rekama Dnjepru, Drtu, Berezini, a takođe i na drugim pogodnim linijama u pozadini organizovani su odbrambeni položaji. Ukupna dubina pripremljene neprijateljske odbrane u Belorusiji u inžinjerskom smislu iznosila je 250 — 270 km.

Bez obzira na to što su neprijateljske snage i sredstva bili veoma veliki, a njegova odbrana duboko ešelonirana i sa više odbrambenih pojaseva, u operativnom pogledu grupa armija »Centar« imala je i slabe strane: operativni raspored armija sastojao se iz jednog ešelona, a jedinice su gotovo svuda posele samo glavni i odbrambeni pojas. Pored toga, neprijatelj nije raspolažao dovoljnim rezervama. Ukupno je u grupi armija »Centar« i u njenim armijama u rezervi bilo 11 divizija. U rezervi glavne komande na beloruskom pravcu nalazile su se 2 tenkovske i 1 motorizovana divizija.

Nasuprot nemačkofašističkoj grupaciji u Belorusiji, stajala su četiri sovjetska fronta.

1. Pribaltički front (komandant general armije I. H. Bugramjan, član Vojnog saveta general-potpukovnik D. S. Leonov, načelnik štaba general-potpukovnik V. V. Kurasov) imao je u svom sastavu 4. udarnu, 6. gardijsku,

¹⁾ К. Типпельскирх, История второй мировой войны, стр. 442—443.

43. opštevojnu i 3. vazduhoplovnu armiju i razvio se na frontu oko 160 km.

3. beloruski front (komandant general-pukovnik I. D. Černjahovskij, član Vojnog saveta general-potpukovnik V. E. Makarov, načelnik štaba general-potpukovnik A. P. Pokrovski), u čijem su se sastavu nalazile 39, 5. i 11. gardijska, 31. opštevojna i 1. vazduhoplovna armija, dejstvovao je na frontu širine oko 130 km.

2. beloruski front (komandant general-pukovnik G. F. Zaharov, član Vojnog saveta general-potpukovnik L. Z. Mehlis, načelnik štaba general-potpukovnik A. N. Bogoljubov), koji je imao u svom sastavu 33, 49. i 50. opštevojnu i 4. vazduhoplovnu armiju, razvio se na front širine 160 km.

1. beloruski front (komandant general armije K. K. Rokosovski, član Vojnog saveta general-potpukovnik N. A. Bulganjin, načelnik štaba general-pukovnik M. S. Malinjin) dejstvovao je na frontu širine preko 650 km. Njegovo desno krilo, koje su sačinjavale 3, 48. i 65. opštevojna i 16. vazduhoplovna armija i 9. tenkovski korpus, nalazilo se severno od reke Pripet. Na centru se branila 61. armija, a na levom krilu — 70, 69. i 1. poljska i 6. vazduhoplovna armija, 8. gardijski, 11. tenkovski i 7. gardijski konjički korpus.

Nekoliko armija, korpusa i viših taktičkih jedinica, među kojima 1. poljska armija, 8. gardijski i 11. tenkovski korpus, nalazili su se u rezervi komandanta frontova.

Sovjetske jedinice imale su pogodan obuhvatni položaj kako u odnosu na celokupnu nemačkofašističku grupaciju u Belorusiji, tako i na neprijateljske divizije koje su se nalazile na krilima beloruske izbočine u rejonima Vitepska i Bobrujska, što je bilo pogodno za izvođenje operacija radi okružavanja neprijatelja.

Na izvođenje beloruske operacije veliki uticaj imala su aktivna dejstva partizanskih jedinica koje su u svom sastavu imale preko 240.000 ljudi. U Belorusiji za vreme neprijateljske okupacije gotovo je neprekidno dejstvovalo 9 oblasnih, 174 gradska i sreska ilegalna partijska komite-

ta, 1.113 osnovnih partijskih organizacija u partizanskim jedinicama i odredima i 184 teritorijalne ilegalne organizacije,²⁾ koje su brojale 25.152 komunista.

2. Priprema operacije

Razradu operacije frontovi su počeli još početkom maja. Zatim u drugoj polovini maja komandanti i članovi vojnih saveta zajedno sa Generalštabom, Vrhovnom komandom i komandantima rodova vojske konačno su utvrdili zadatke frontova. 31. maja 1944. na osnovu kolektivno razrađenog plana Vrhovna komanda izdala je direktivu prema kojoj se pripremala operacija radi razbijanja neprijateljskih jedinica, oslobođenja Belorusije i stvaranja uslova za oslobođenje Poljske i pribaltičkih sovjetskih republika.

Zamisao operacije bila je u tome da se istovremenim udarima četiri fronta okruži i uništi neprijatelj na krilima beloruske izbočine u rejonu Vitepska i Bobrujska i raseku njegove jedinice na centru u rejonu Mogiljeva. Zatim se predviđalo nanošenje koncentričnog udara na Minsk, okružavanje i razbijanje glavnih snaga grupe armija »Centar« i istovremeno razvijanje napada u zapadnom pravcu.

1. pribaltičkom frontu postavljen je zadatak da u sadejstvu sa jedinicama 3. beloruskog fronta razbije vitepsko-lepeljsku neprijateljsku grupaciju i izbije u rejon Čašniki — Lepelj. Glavni udar opštim pravcem na Bešenkoviće trebalo je da nanesu jedinice dve armije.

Bliži zadatak fronta bio je probor neprijateljske odbrane, forsiranje Zapadne Dvine, zauzimanje rejona Bešenkovića i delom snaga u sadejstvu sa 3. beloruskim frontom uništenje vitepske grupacije. Za dalje je bilo predviđeno razvijanje napada opštim pravcem na Lepelj. Dubina zadatka jedinica fronta iznosila je 80 km.

3. beloruskom frontu naređeno je da u sadejstvu sa jedinicama 1. pribaltičkog i 2. beloruskog fronta razbije

²⁾ „Большевик Белоруссии“, 1949, № 3, стр. 18.

neprijateljske grupacije u rejonu Vitepska i Orše i izbjije na reku Berezinu. Jedan udar pravcem Boguševsk — Šeno nanosile su dve armije a drugi pravcem Orša — Borisov — takođe dve armije. Deo snaga trebalo je da napada u susret jedinicama 1. pribaltičkog fronta radi razbijanja vitepske grupacije.

Bliži zadatak fronta bio je proboj neprijateljske odbrane južno od Vitepska i istočno od Orše, okružavanje neprijateljske vitepske i oršanske grupacije i zauzimanje linije Seno — Orša. Dalje je trebalo da se produži napad ka reci Berezini, a delom snaga u sadejstvu sa susednim frontovima likvidira okružena grupacija. Dubina frontovske napadne operacije iznosila je oko 160 km.

2. beloruski front dobio je zadatak da u sadejstvu sa jedinicama 3. i 1. beloruskog fronta razbije neprijateljsku grupaciju u rejonu Mogiljeva i izbjije na Berezinu. Glavni udar pravcem Mogiljev — Beliniči nanosila je jedna ojačana armija.

Bliži zadatak fronta bio je probijanje neprijateljske odbrane na odseku Holjupi — Kamenka i zauzimanje mostobrana s one strane Dnjepra, a sledeći — zauzimanje Mogiljeva i razvijanje udara pravcem Berezino — Smilovići. Ukupna dubina zadatka fronta iznosila je 90 km.

1. beloruski front trebalo je svojim desnim krilom da razbije neprijatelja u rejonu Rogačeva, Žlobina, i Bobrujska i da devetog dana operacije izbjije na liniju Baceviči — Gluša — Glusk — Germanova Sloboda, a zatim da razvija napad na pravcima Osipoviči — Minsk i Sluck — Baranovići.

Za izvršenje ovog zadatka front je pripremao dva udara: jedan pravcem Bobrujsk — Osipoviči sa dve armije, a drugi pravcem Stare Doroge — Sluck takođe sa dve armije.

Bliži zadatak jedinica desnog krila fronta bio je u tome da se okruži i razbije neprijateljska bobrujska grupacija i da se zauzme rejon Bobrujsk — Gluša — Sluck; sledeći zadatak bio je razvijanje napada i izbijanje u rejon Puhovići — Sluck — Osipoviči.

Sa jedinicama 1. beloruskog fronta trebalo je da sa-dejstvuje Dnjeparska rečna flotila (komandant kapetan bojnog broda V. V. Grigorjev). Njen je zadatak bio da napreduje duž Berezine i vatrom oruđa svojih brodova da podržava napad 65. armije, a takođe da sadejstvuje 48. armiji u što bržem prebacivanju preko Berezine.

Dubina zadataka jedinica desnog krila 1. beloruskog fronta iznosila je oko 130 km.

Levo krilo fronta aktivnim dejstvima vezivalo je neprijatelja i dovršavalo pripremu napada na koveljsko-lublinskem pravcu.

Avijacija za daljnja dejstva, pod komandom maršala avijacije A. E. Golovanova, dobila je zadatak da ometa neprijateljski transport, da neutrališe njegovu avijaciju na aerodromima u rejonu Orše, Minska, Bobrujska, Baranoviča, Brest-Litovska, Bjalistoka, Pinska i da uništava živu silu i borbenu tehniku neprijatelja na desecima probaja noću pred početak napada.

Partizanske jedinice trebalo je da nanose udare po neprijateljskim jedinicama iz pozadine, da ruše njegove komunikacije, uništavaju skladišta baze, štabove i posade u naseljenim mestima i šumama.

U toku pripreme operacije Vrhovna komanda ojačala je: 1. pribaltički front 1. tenkovskim korpusom; 3. beloruski front — 5. gardijskom tenkovskom armijom, 2. gardijskim tenkovskim, 3. gardijskim mehanizovanim i 3. gardijskim konjičkim korpusom; 2. beloruski front — 81. streljačkim korpusom, a desno krilo 1. beloruskog fronta — 28. armijom, 4. gardijskim konjičkim, 1. gardijskim tenkovskim i 1. mehanizovanim korpusom.

Osim toga, svi frontovi, a naročito 1. i 3. beloruski, dobili su mnogo samostalnih tenkovskih, samohodno-artiljerijskih, minobacačkih, inžinjerijskih i vazduhoplovnih jedinica.

U planu beloruske operacije karakteristično je blagovremeno dovodenje na centralni odsek sovjetsko-nemačkog fronta rezerve Vrhovne komande — 51. i 2. gardijske armije, što je pružalo mogućnost narastanja snaga fron-

tova iz dubine i očuvanje opšte nadmoći nad neprijateljem do potpunog postizanja cilja operacije.

Planiranje frontovskih operacija, koje su bile koначno isprecizirane i odobrene od Vrhovne komande do 10. juna, najpotpunije se može propratiti na iskustvu 3. beloruskog fronta.

3. beloruski front probijao je neprijateljsku odbranu na dva odseka, zbog čega su stvorene dve udarne grupacije. Jedna, formirana 39. i 5. armije (komandanti general-potpukovnici I. I. Ljudnikov i N. I. Krilov), svojim susednim krilima probijala je neprijateljsku odbranu severno od Babinovića na odseku širine 18 km, a druga, formirana od 11. gardijske i 31. armije (komandanti general-potpukovnici K. N. Galickij i V. V. Glagoljev), jugoistočno od Babinovića na odseku širine 19 km. Pošto neprijatelj nije imao dovoljno rezervi u dubini, operativni raspored armija bio je pretežno u jednom ešelonu. Borbeni poreci streljačkih korpusa i streljačkih divizija imali su dva ešelona. Širina odseka proboga iznosila je za korpuze 3—5 km, a za divizije 1,2—2 km. Gustina jedinica i borbene tehnike na odsecima proboga iznosila je 4—6 streljačkih bataljona, 150—180 oruđa i minobacača, 15—20 tenkova NPP na 1 km fronta.

Zadaci većine streljačkih korpusa i divizija svodili su se na proboj glavnog odbrambenog pojasa neprijatelja i izbijanje na dubinu 6—10 km. Zadatak 5. gardijskog streljačkog korpusa 39. armije predviđao je proboj čitave taktičke odbrambene zone i izbijanje na dubinu od 15 do 16 km.

Posle proboga neprijateljske odbrane, na oba odseka fronta planiralo se uvođenje u proboj pokretnih grupa: u zoni napada 5. armije uvođenje konjičko-mehanizovane grupe pod komandom general-potpukovnika N. S. Oslikovskog (3. gardijski mehanizovani i 3. gardijski konjički korpus radi razvijanja uspeha ka reci Berezini severno od Borisova, a u zoni napada 11. gardijske armije uvođenje u proboj 2. gardijskog tenkovskog korpusa radi razvijanja uspeha ka Staroselju, obilazeći Oršu, i dalje ka reci Be-

rezini južno od Borisova. Linija uvođenja u proboj obe pokretne grupe bila je iza prednjeg kraja odbrane na dubini od 10 do 12 km.

Za treći dan operacije ujutro predviđeno je uvođenje u proboj 5. gardijske tenkovske armije, sa zadatkom da krajem šestog dana operacije izbije na Berezinu, da je forsira u rejonu Borisova, zauzme mostobran i zadrži ga do pristizanja opštevojnih armija. Prema osnovnoj varijanti plana, armija je trebalo da dejstvuje na spoju 11. gardijske i 31. armije iza 2. gardijskog tenkovskog korpusa radi napada u zahвату auto-strade prema Borisovu. Po drugoj varijanti, tenkovsku armiju trebalo je uvesti u zoni 5. armije iza konjičko-mehanizovane grupe radi napada pravcem Boguševsk — Toločin i dalje ka Borisovu. Linija uvođenja u proboj 5. gardijske tenkovske armije bila je iza prednjeg kraja neprijateljske odbrane na dubini preko 25 km.

Prema tome, pokretne grupe upotrebljene su u dva ešelona: u prvom ešelonu konjičko-mehanizovana grupa i 2. gardijski tenkovski korpus, a u drugom 5. gardijska tenkovska armija. Pri tome su konjičko-mehanizovana grupa i 2. gardijski tenkovski korpus mogli, u slučaju potrebe, da učestvuju zajedno sa opštevojnim jedinicama u dovršavanju probaja neprijateljske odbrane i na taj način da stvore povoljne uslove za uvođenje u proboj 5. gardijske tenkovske armije. Zadatak ove armije bio je u tome da uđe u proboj koji su potpuno dovršile opštevojne jedinice, i bez obzira na pošumljeno močvarno zemljište i ograničenost upotrebljivih puteva, da razvije udar na dubinu do 150 km, i da napreduje preko 40 km na dan.

Pošto je u to vreme 5. gardijska tenkovska armija imala u svom sastavu samo dva korpusa, komandant armije maršal oklopnih jedinica P. A. Rotmistrov odlučio je da operativni raspored armije bude u jednom ešelonu sa jakom rezervom. Na desnom krilu dejstvovao je 29. a na levom 3. gardijski tenkovski korpus. Bokove armije osiguravali su: s desne strane konjičko-mehanizovana grupa, a s leve 2. gardijski tenkovski korpus.

Korpsi za uvođenje u proboj dobili su po jedan pravac kretanja. Pošto je linija uvođenja u proboj bila udaljena 25—30 km, artiljerijsko obezbeđenje se nije planiralo. Predviđalo se samo nanošenje koncentričnih udara avijacije u momentu uvođenja armije u proboj i neprekidno praćenje njenih korpusa pri dejstvima u operativnoj dubini.

Raspored korpusa bio je dubok i imao jake prednje odrede. U njihov sastav ulazile su tenkovske brigade ojačane samohodnom i protivavionskom artiljerijom i pionirima. Iza prednjih odreda kretale su se pretežno tenkovske brigade, takođe ojačane protivavionskom, haubičkom i samohodnom artiljerijom i pionirima.

Veliki značaj u 5. gardijskoj tenkovskoj armiji pridavao se merama borbenog obezbeđenja, izviđanju i PVO. Pregrupisavanje jedinica i njihova koncentracija u polaznim rejonima izvodila se samo noću. Pri pojavi neprijateljskih izviđačkih aviona sa svetlećim bombama kolone su menjale pravac kretanja. Jedinice su se brižljivo maskirale. U svakom korpusu, pored patrola, izdvana su i po dva izviđačka odreda koja su se sastojala od ojačane čete oklopnih transportera i stvarala se rezerva sredstava za izviđanje. Izviđački odredi i patrole imali su zadatak da se kreću iza borbenih poredaka streljačkih jedinica, a kad ove izbiju na određene linije za uvođenje u proboj da se probiju napred i vrše izviđanje duž auto-strade prema Borisovu.

Pukovi protivavionske artiljerije malog kalibra raspo-redivali su se po brigadnim kolonama i upotrebljavali decentralizovano. Divizioni protivavionske artiljerije srednjeg kalibra kretali su se sa štabovima korpusa za čelnim brigadama i upotrebljavali centralizovano. Sva aktivna sredstva PVO štitila su jedinice u tesnacima, na prelazima preko vodenih prepreka i pri razvijanju za borbu. U svakoj brigadi određivani su vodovi automatičara za borbu sa neprijateljskim avionima koji nisko lete. U svim jedinicama i štabovima određivani su osmatrači neba. Signali javljanja bili su jedinstveni za sve.

Za pripremu operacije 5. gardijska tenkovska armija imala je veoma ograničeno vreme od 3 do 5 dana, jer je svega nekoliko dana pre početka napada bila prebačena iz ukrajinskih rejonâ sa desne obale Dnjepra. Armija se brzo popunjavala ljudstvom, posadama borbenih vozila, materijalnim sredstvima i rezervama. Za kratko vreme blagovremeno su dostavljeni borbeni zadaci jedinicama, stvorene potrebne pokretne rezerve pogonskog materijala, municije, hrane i remontnih sredstava.

Artiljerija koja je stizala za ojačanje armija i streljačkih korpusa većim delom je pridavana streljačkim divizijama, što je obezbeđivalo sigurniju podršku pešadije i tenkova kako pri proboru neprijateljske odbrane, tako i pri vođenju borbe u operativnoj dubini.

Radi lakšeg komandovanja, artiljerija se pri proboru neprijateljske odbrane uključivala u pukovske, divizijske, korpusne i armijske artiljerijske grupe. U nekim armijama stvarale su se armijske grupe za rušenje, za daljnja dejstva, za probor i grupe reaktivne artiljerije. Artiljerijske grupe obično su imale: armijske i korpusne od 1 do 3 artiljerijske brigade, divizijske 1 do 3 artiljerijska puka i pukovske 2 do 3 artiljerijska diviziona.

Artiljerijska priprema napada planirala se u trajanju od 120 do 140 minuta. Pri tome, vreme predviđeno za vatrene nalete, u poređenju sa operacijama drugog perioda velikog otadžbinskog rata, povećalo se preko dva puta i dostizalo, na primer u 39. armiji, 65 minuta.

Artiljerijsko obezbeđenje uvođenja u probor pokretnih grupa planirano je da se ostvari angažovanjem artiljerijskih grupa armija u čijim se zonama predviđalo njihovo uvođenje, a takođe dopunskim ojačanjem konjičko-mehanizovane grupe, tenkovskih korpusa i tenkovske armije i preprekama.

U poređenju sa prethodnim operacijama, sigurnije je postalo i avijacijsko obezbeđenje kopnenih jedinica. Do početka operacije avioni su izvršili aerofoto-snimanje neprijateljske odbrane, što je pomoglo ljudstvu da se bolje

upozna sa neprijateljskim vatrenim sistemom, zemljištem i preprekama.

U operaciji, avijacija je trebalo da štiti udarne grupacije na polaznom položaju za vreme napada da neutrališe živu silu, vatrena sredstva i komandna mesta neprijatelja, a takođe da obezbedi uvođenje u probaj pokretnih grupa i njihova dejstva u operativnoj dubini. Po red tog, avijacija je trebalo da spreči odstupanje neprijatelja na ranije pripremljene odbrambene linije i dolazak njegovih rezervi iz dubine.

Plan izvođenja operacije predviđao je masovnu upotrebu inžinjerijskih jedinica, što je u uslovima pošumljenog močvarnog zemljišta, slabo razvijene putne mreže i velikog broja vodenih prepreka imalo izuzetno veliki značaj.

Pred početak operacije u svim opštevojnim armijama postojale su vlastite inžinjerijske brigade od 4 bataljona, a u tenkovskoj armiji motorizovana inžinjerijska brigada od 3 bataljona. Sve je ovo povećavalo samostalnost armija u inžinjerijskom pogledu. Postojanje motorizovane inžinjerijske brigade fronta, koja je uglavnom predviđena za dejstva u sastavu pokretnih odreda za zaprečavanje, povećavalo je mogućnosti manevra sredstava za zaprečavanje. Ukupno je u sastav 3. beloruskog fronta ulazilo 9 inžinjerijskih i 1 pontonska brigada, 4 puka inžinjerijskih tenkova (čistača mina) i tenkova — plamenobacača, 42 pionirska i 4 pontonirska bataljona.

Veći deo inžinjerijskih snaga i sredstava fronta i armija koncentrisao se na pravcima dejstava udarnih grupacija, što je omogućavalo da na 1 km fronta probaja bude u proseku do 9 pionirskih četa. Jedinice u napadu uglavnom su bile obezbeđene formacijskim sredstvima, a takođe i desantnim sredstvima za prelaz. Jedinice su pripremile veliki broj delova niskovodnih drvenih mostova za prebacivanje preko reka od strane tenkova, samohodnih i teških artiljerijskih oruđa. U toku pripreme operacije pioniri su izrađivali prolaze u minskim poljima

i izvodili dopunsko uređenje polaznih rejona za jedinice i borbenu tehniku. Inžinjerijske jedinice takođe su građile puteve, mostove i izradivale kolonske puteve. Ukupno je u zoni fronta bilo izgrađeno i opravljeno preko 350 km puteva i oko 150 mostova.

U svim višim taktičkim jedinicama i armijama stvarali su se pokretni odredi za zaprečavanje i specijalne grupe za raščišćavanje.

Međutim, pri planiranju nisu bile blagovremeno predviđene mere za svojevremeno doturanje pontonskih parkova ka vodenim preprekama, što je naglo smanjivalo tempo forsiranja reka u vreme brzog gonjenja neprijatelja.

Sličan način planiranja frontovske napadne operacije i upotrebe rodova vojske bio je uglavnom karakterističan za 1. pribaltički, 2. i 1. beloruski front.

Prema konačnoj odluci komandanta 1. pribaltičkog fronta glavni udar nanosile su 6. gardijska i 43. armija (komandanti general-potpukovnici I. M. Čistjakov i A. P. Beloborodov). One je trebalo da probiju neprijateljsku odbranu na odseku širine 25 km, da forsiraju Zapadnu Dvinu, delom snaga, u sadejstvu sa 39. armijom 3. beloruskog fronta, razbiju vitepsku neprijateljsku grupaciju i oslobole Vitepsk, a glavnim snagama zajedno sa 1. tenkovskim korpusom da razviju napad na Lepelj.

Komandant 2. beloruskog fronta odlučio je da probije neprijateljsku odbranu snagama 49. armije (komandant general-potpukovnik I. T. Grišin), da krajem trećeg dana operacije zauzme mostobran na Dnjepru i da s njega razvije udar pravcem Belinići — Berezino. Radi razvijanja proboga i najbržeg zauzimanja Mogiljeva formirana je pokretna frontovska grupa u čiji su sastav ušle dve tenkovske brigade, samohodni artiljerijski puk, streljačka divizija, jurišna pionirska i lovačka protivtenkovska artillerijska brigada. Grupa je trebalo da uđe u probog sa linije reke Basje, da razvije udar ka Dnjepru, zauzme mo-

stobran severno od Mogiljeva i zadrži ga do dolaska glavnih snaga 49. armije.

Komandant 1. beloruskog fronta odlučio je da probije neprijateljsku odbranu na dva odseka, radi čega su stvorene dve udarne grupe. Prva grupa, formirana od 3. i 48. armije (komandanti general-potpukovnici A. V. Gorbatov i P. L. Romanenko), trebalo je da probije neprijateljsku odbranu na odseku od 17 km severno od Rogačeva i da uvođenjem u proboj 9. tenkovskog korpusa razvije napad ka reci Berezini severno od Bobrujska. Druga grupa, formirana od 65. i 28. armije (komandanti general-potpukovnici P. I. Batov i A. A. Lučinski) probijala je odbranu neprijatelja na odseku od 15 km južno od Parića. Zatim u zoni napada 65. armije predviđalo se uvođenje u proboj 1. gardijskog tenkovskog korpusa sa zadatkom da razvije napad ka Berezini severozapadno od Bobrujska i, u sadejstvu sa 9. tenkovskim korpusom, dovrši oružavanje bobrujske grupacije. Na spoju 65. i 28. armije u proboj se uvodila konjičko-mehanizovana grupa pod komandom general-potpukovnika I. A. Plijeva (1.mehanizovani i 4. gardijski konjički korpus) sa zadatkom da razvije napad ka Gluši i da stvori spoljašnji front okruženja.

U beloruskoj operaciji glavna uloga pripadala je jedinicama 3. i 1. beloruskog fronta. Njihove udarne grupacije trebalo je u početku da okruže i uniše krilne neprijateljske grupacije u rejonu Vitepska i Bobrujska, a zatim da obuhvate oba boka nemačkofaističke grupacije koja se nalazila na mogiljevskom pravcu, da izbjiju u njenu duboku pozadinu i dovrše okružavanje u sadejstvu sa jedinicama 2. beloruskog fronta u rejonu Minska.

Ovome je išla u prilog i opšta nadmoć naših jedinica: u ljudima 2 puta, u artiljeriji i minobacačima 2,9 puta, u tenkovima i samohodnim artiljerijskim oruđima 4,3 puta i u avijaciji 4,5 puta. Na odsecima proboja nadmoć naših jedinica nad neprijateljem, naročito u tenkovima i aviaciji 1. i 3: beloruskog fronta, bila je još i veća.

3. Razbijanje levog krila grupe armija »Centar«

(Vitepsko-oršanska operacija 23—28. jun)

Napadu jedinica 1. pribaltičkog i 3. beloruskog fronta prethodilo je nasilno izviđanje. Izvodili su ga 22. juna na širokom frontu prednji bataljoni ojačani tenkovima, samohodnim oruđima i pionirima.

Prednji bataljoni trebalo je ne samo da otkriju sistem braniočeve vatre, raspored njegovih snaga i utvrde stvarno protezanje prednjeg kraja glavnog odbrambenog pojasa, već i da stvore uslove za brzo prerastanje nasilnog izviđanja u opšti napad glavnih snaga armija i frontova. Radi toga za podršku dejstava prednjih bataljona angažovane su jake snage artiljerije i avijacije.

Rešavanje navedenih zadataka od strane prednjih bataljona može se pratiti na primeru njihovih dejstava u zoni napada 6. gardijske armije 1. pribaltičkog i 5. armije 3. beloruskog fronta. Posle artiljerijske pripreme od 25 minuta, prednji bataljoni 6. gardijske armije iznenada su napali neprijatelja i brzo se uklinili u njegovu odbranu u dubinu oko 1,5 km. Za razvijanje uspeha u mnogim divizijama prvog ešelona armije uvedena su u borbu po dva streljačka bataljona. Oni su zajedno sa prednjim bataljonima krajem dana probili neprijateljski glavni odbrambeni pojas, napredujući u dubinu 6—8 km. Na taj način borbena dejstva prednjih bataljona počela su da prerastaju u opšti napad.

Prednji bataljoni 5. armije izvršili su napad posle artiljerijske pripreme od 20 minuta. Njihov napad na frontu širine 18 km bio je za Nemce potpuno neočekivan. Zbog toga, oni su brzo zauzeli prvi položaj neprijatelja koji je protivnapadima pešadijskih grupa ojačanih tenkovima uzaludno pokušavao da uspostavi ranije stanje. Krajem dana prednji bataljoni napredovali su u dubinu 2—3 km, a na nekim odsecima iz pokreta su forsirali reku Suho-drevku, omogućivši pionirima da počnu sa postavljanjem prelaza i izgradnjom mostova za tenkove, samohodna oruđa i artiljeriju.

U zoni drugih armija prednji bataljoni naišli su na jaku vatru te im je naređeno da se povuku na polazni položaj. Međutim, i ove borbe omogućile su otkrivanje neprijateljskog sistema vatre i odbrane i preuzimanje dopunskih mera za obezbeđenje napada glavnih snaga armija.

Borbe prednjih bataljona imale su i drugi značaj. Na nekim prvcima neprijatelj je shvatio njihova borbena dejstva kao početak opštег napada i krajem dana uveo je u borbu svoje pukovske, pa čak i divizijske rezerve. Time su njegove snage na glavnom odbrambenom pojasu bile ojačane. Međutim, pošto je ostao bez rezervi, on nije bio u stanju da zaustavi napad glavnih snaga armija.

Pre napada glavnih snaga frontova izvršena je avijacijska priprema. U njoj je učestvovalo preko 1.000 aviona 3. i 1. vazduhoplovne armije pod komandom general-pukovnika avijacije N. F. Papivina i T. T. Hrjukina. Snažna je bila i artiljerijska priprema koja je na većini odseka trajala preko 2 časa. Zatim su pešadija, tenkovi i samohodna oruđa, uz podršku artiljerije i avijacije, prešli u napad. Neprijatelj je pretrpeo velike gubitke od udara avijacije i artiljerije i na nekim prvcima počeо je da se povlači. Ovo je omogućilo 6. gardijskoj i 43. armiji 1. pribaltičkog fronta i 39. i 5. armiji 3. beloruskog fronta da do kraja dana napreduju u dubinu 12—15 km i prošire proboj od 30 do 50 km na svakom pravcu. Na taj način stvoreni su povoljni uslovi za obuhvat bokova vitepske grupacije. Radi toga jedinice 43. i 39. armije razvile su koncentričan napad ka Zapadnoj Dvini i, pošto su тамо uspostavile vezu, dovršile su okružavanje neprijateljskih divizija u rejonu Vitepska.

Specifičnost manevra radi okružavanja neprijateljske grupacije bila je u tome što su na unutrašnjem frontu dejstvovale samo opštevojne jedinice, podržane tenkovima, artiljerijom i avijacijom bez angažovanja pokretnih grupa. Obuhvat svakog boka okruženog neprijatelja izvodio se na maloj dubini — svega oko 30 km. Ovo rastojanje svaka opštevojna armija prošla je za dva dana, sa prosečnim tempom oko 15 km.

Pokretne grupe dejstvovalе su samo na spoljašnjem frontu okruženja i imale veliki uticaj ne samo na uspešno dovršavanje okruženja neprijatelja već i na njegovu likvidaciju u vrlo kratkom vremenu.

Tako je 1. tenkovski korpus uveden u proboj u zoni napada 43. armije u početku uništavao neprijateljske jedinice u rejonu Bešenkovića, a zatim razvio napad u pravcu Čašnika, a konjičko-mehanizovana grupa (3. gardijski mehanizovani i 3. gardijski konjički korpus), koja je dejstvovalа u zoni napada 5. armije, razvila je udar u pravcu Sena i zapadno. Time se spoljašnji front neprekidno udaljavao od okružene neprijateljske grupacije i ona nije mogla da dobije pomoć od svojih jedinica.

U takvim uslovima 43. i 39. armija nanele su koncentrične udare po okruženoj grupaciji, rasekle je na tri odvojene izolovane grupe i u toku dva dana je likvidirale.

Prema tome, cela operacija za okružavanje i uništanje neprijateljske vitepske grupacije bila je završena za izuzetno kratko vreme, za svega četiri dana (prvi put u operacijama velikog otadžbinskog rata).

Drugačiji karakter imala su dejstva 11. gardijske i 31. armije na oršanskom pravcu. One su uz podršku 2. gardijskog tenkovskog korpusa tri dana probijale taktičku zonu neprijateljske odbrane. Tek krajem 25. juna korpus je mogao da preduzme dejstva u operativnoj dubini za obuhvat levog boka oršanske grupacije.

U vezi sa uspehom koji je postignut u zoni napada 5. armije komandant 3. beloruskog fronta odlučio je da uvede 5. gardijsku tenkovsku armiju u proboj prema drugoj predviđenoj varijanti, iza konjičko-mehanizovane grupe.

U skladu sa tim 25. juna popodne korpsi 5. gardijske tenkovske armije, raspolažeći sa po jednim pravcем, počeli su da se kreću ka liniji uvođenja u proboj. Na čelu svakog korpusa bili su prednji odredi jačine ojačanih tenkovskih brigada. Uvođenje u proboj bilo je ostvareno tek 26. juna ujutro na dubini 32—34 km od prednjeg kraja. Po njihovom izbijanju u operativnu dubinu bokove armija

obezbeđivali su: sa desne strane konjičko-mehanizovana grupa, a s leve strane 2. gardijski tenkovski korpus.

Za to vreme avijacija frontova neprekidno je podržavala iz vazduha napad jedinica i izvršila preko 8.000 avio-poleta.

Od 26. do 28. juna glavne snage fronta sa isturenim pokretnim grupama razvijale su napad na zapad. Iza pokretnih grupa kretali su se prednji odredi koji su izdvojeni iz sastava opštevojnih armija. Dejstvujući na teškom, pošumljenom i močvarnom zemljištu, konjičko-mehanizovana grupa je 27. juna pod zaštitom lovačke i jurišne avijacije izbila u rejon Lepelja. Sledеćeg dana, izvodeći smelete manevre i okružavajući posade otpornih tačaka, konjičko-mehanizovana grupa izbila je na Berezinu. Njeni prednji odredi forsirali su reku i zauzeli male mostobrane severno od Borisova. Odstojanje konjičko-mehanizovane grupe od opštevojnih armija iznosilo je 20—30 km.

Razvijajući napad i uništavajući neprijateljske jedinice koje su pružale otpor, 5. gardijska tenkovska armija izbila je u rejon Oboljci — Toločin. Nije uspeo pokušaj da se 26. juna u toku dana iz pokreta zauzme otporna tačka Toločin. Tada su ovamo koncentrisane glavne snage 3. gardijskog tenkovskog korpusa koje su istovremeno napale na neprijatelja sa nekoliko pravaca i posle udara jurišne i bombarderske avijacije zauzele grad. Odlučna i smela dejstva ovog korpusa pomogla su drugim tenkovskim korpusima da izvrše dobijene zadatke. Na primer, 29. tenkovski korpus je brzo krenuo na zapad od Oboljca, a 2. gardijski tenkovski korpus izbio je u rejon Staroselja, u pozadinu oršanske neprijateljske grupacije.

27. juna, kada je tenkovska armija izbijala na reku Bobr, naišla je na otpor neprijateljske 5. tenkovske divizije. Ova divizija, koja je imala preko 100 tenkova i do 100 oklopnih transportera sa pešadijom, upućena je iz rezerve sa zadatkom da u sadejstvu sa jednom od divizija za zaštitu posedne položaj na liniji Igruški — Krupki i da spreči izbijanje 5. gardijskoj tenkovskoj armiji na Berezinu.

Da bi razbili neprijatelja i blagovremeno izbili na Berezinu, prednji odredi korpusa prešli su u napad posle kratkog vatretnog naleta 28. juna ujutro. Međutim, njihovi su napadi odbijeni, a na nekim odsecima morali su čak i da se povuku. U drugoj polovini dana, prešavši u napad istovremeno na širokom frontu, glavne snage korpusa odbacile su hitlerovce sa posednute linije i do kraja dana izbile na prilaze reci. Spor tempo napredovanja 5. gardijske tenkovske armije objašnjava se i time što komandant armije nemajući drugog ešelona, nije mogao da utiče na tok borbe iz dubine. Zbog toga tenkovska armija nije mogla da izbije glavnim snagama na Berezinu. Iskoristivši ovo, fašističko komandovanje povlačilo je ostatke svojih jedinica preko reke radi posedanja položaja kako na Berezini, tako i na međulinijama. U to vreme konjičko-mehanizovana grupa zauzela je mostobrane na suprotnoj obali Berezine, a 2. gardijski tenkovski korpus izbijao je u rejon Černjavke. Koristeći uspeh pokretnih grupa, prednji odredi opštevojnih armija takođe su izbijali na Berezinu.

Mada su neprijateljska tenkovska divizija i divizija za zaštitu uspele da smanje tempo napada korpusa 5. gardijske tenkovske armije, treba istaći da one nisu mogle da ometu napad naših jedinica na krilima.

Na taj način, u toku šestodnevnih borbi jedinice 1. pribaltičkog i 3. beloruskog fronta razbile su glavne snage levog krila grupe armija »Centar« i napredovale u dubinu 80—150 km. Prosečni dnevni tempo napada iznosio je 20—25 km za streljačke jedinice i 35—40 km za pokretne grupe. Postignuti tempo napada imao je izuzetno veliki značaj za kasnije razvijanje udarâ na zapad. On je doprineo da armije i frontovi izvrše borbene zadatke pre no što neprijatelj uspe da preduzme bilo kakve ozbiljnije protivmere.

U vitepsko-oršanskoj operaciji prvi put je organizovano uvođenje pokretnih grupa fronta u potpuno izvršen proboj. Ovo je dovelo do veoma efikasnih rezultata i omogućilo da se pokretne jedinice oslobole od učestvovanja

u borbama za konačno probijanje neprijateljske taktičke odbrambene zone.

U vitepsko-oršanskoj operaciji prvi put je u velikom otadžbinskom ratu snagama samo opštivojnih armija okružena jaka neprijateljska grupacija u taktičkoj odbrambenoj zoni. Međutim, u ovome su važnu ulogu odrigale pokretne jedinice čija su smela dejstva omogućila brzo stvaranje spoljašnjeg fronta okruženja. Za razliku od protivofanzive na Volgi i Donu i napada u rejonu Korsunj — Ševčenkovsko, spoljašnji front okruženja ovde se nije stvarao posedanjem odbrane, već neprekidnim napadom, udaljujući ga pokretnim jedinicama od okružene grupacije. Ovo je doprinelo bržoj likvidaciji neprijateljske grupacije i istovremeno je lišilo mogućnosti da organizuje dugotrajan i čvrst otpor na međulinijama pogodnim za odbranu.

Kao i u rejonu Korsunj — Ševčenkovskog, okružavanje neprijatelja kod Vitepska i njegova likvidacija čine jedinstven proces koji se odvijao bez ikakve pauze, što je veoma smanjilo vreme izvođenja operacija. Takav način dejstava postao je od 1944. godine glavni način dejstava u operacijama Crvene armije koje su se izvodile radi okružavanja i uništavanja velikih neprijateljskih grupacija.

4. Razbijanje neprijateljske grupacije u centru beloruske izbočine

(Mogiljevska operacija 23—28. jun 1944)

Prelasku u napad udarne grupacije 2. beloruskog fronta — 49. armije, prethodila je avijacijska priprema u kojoj je učestvovalo 380 bombardera, i borbena dejstva prednjih bataljona.

23. juna ujutro, u toku artiljerijske pripreme, postavljeno je 78 jurišnih mostića preko reke Pronje. Preko njih se, a takođe preko drugih prelaza i gazova, do kraja artiljerijske pripreme prebacila pešadija pukova prvog ešelona streljačkih divizija. Međutim, mnogi tenkovi i samo-

hodna oruđa za neposrednu podršku zaglavili su se u blatnjavoj dolini reke i na slabo uređenim prelazima. Osim toga, mesto vatrenega vala, praćenje pešadije i tenkova izvodilo se uzastopnom koncentracijom vatre, a učestovanje avijacije 4. vazduhoplovne armije (pod komandom general-pukovnika avijacije K. A. Versinina) u neposrednoj pripremi napada, usled nepovoljnih vremenskih uslova bilo je slabo. Zbog toga su jedinice armije do kraja dana probile neprijateljsku odbranu samo na odseku širine 12 km i napredovale u dubinu 6—8 km. Sledеća tri dana jedinice su prodirale ka Dnjepru i 26. juna forsirale ga iz pokreta prednjim delovima. Brzom savlađivanju reke mnogo je doprinelo uspešno napredovanje jedinica levog krila 3. beloruskog fronta, koje su zaoobišle Oršu i izbile na bok neprijateljske mogiljevske grupacije. Tada je nemačkofaističko komandovanje dovelo odluku da povuče svoje jedinice i sa Dnjeprom.

Time su stvoreni povoljni uslovi za prelaz u napad jedinica 33. i 50. armije (komandanti general-potpukovnici V. D. Krjučenkin i I. V. Boldin).

Goneći neprijatelja i savlađujući otpor njegovih zaštitnica, jedinice 49. i 50. armije oslobodile su 28. juna Mogiljev i, ne prekidajući borbena dejstva, preduzele napad na Minsk.

U mogiljevskoj operaciji učestvovala je pokretna grupa fronta koja je prvog dana napada stavljena pod komandu komandanta 49. armije.

U celini, pokretna grupa dejstvovala je neodlučno, što se objašnjava ne samo njenim mešovitim sastavom već i slabim rukovođenjem improvizovanog štaba. Sve jedinice grupe nisu bile međusobno organizaciono povezane, već su samo za vreme izvođenja mogiljevske operacije stavljene pod jedinstvenu komandu. Iskustvo je pokazalo da su operativni rezultati takvih privremenih formacija veoma mali. Pri rešavanju sličnog zadatka makar i sa jednim tenkovskim ili mehanizovanim korpusom rezultati bi, bez sumnje bili efikasniji.

5. Razbijanje desnog krila grupe armija »Centar«

(Bobrujska operacija 24—29. jun)

Pre početka bobrujske operacije, uoči opštег napada, prednji bataljoni izvršili su nasilno izviđanje.

Njihova dejstva odmah su se razvijala prilično uspešno. Krajem 23. juna prednji bataljoni uglavnom su izvršili postavljene zadatke i otkrili sistem neprijateljske odbrane, ali nisu mogli da se utvrde na dostignutoj liniji i pod pritiskom neprijateljskih nadmoćnih snaga bili su primorani da se povuku na polazni položaj. Samo jedan bataljon, koji je dejstvovao na desnom krilu 18. streljačkog korpusa 65. armije, čvrsto je držao zauzetu liniju.

Uspešno rešavanje zadataka od strane prednjih bataljona doprinelo je efikasnijem izvođenju artiljerijske i aviacijske pripreme. Još noću uoči napada izvedena je pretvodna avijacijska priprema u kojoj je učestvovalo oko 500 bombardera avijacije za daljnja dejstva i 16. vazduhoplovna armija pod komandom general-pukovnika avijacije S. I. Rudenka. Istovremeno su pionirske jedinice izradile u preprekama po dva-tri prolaza za svaku streljačku četu. U toku artiljerijske pripreme od 125 minuta, pešadija, tenkovi i samohodna oruđa približili su se prednjem kraju i posle snažnog poslednjeg vatretnog naleta prešli u napad.

Prvi put u velikom otadžbinskom ratu u artiljerijskoj podršci pešadije i tenkova počeo je da se primenjuje dvojni vatreći val, koji se dopunjavao snažnim plotunima reaktivne artiljerije.

Najveći uspeh prvog dana operacije postigle su jedinice 18. streljačkog korpusa 65. armije koje su napadale u pravcu Pariča. One su uspešno probile prednji kraj neprijateljskog glavnog odbrambenog pojasa, na dubini 1,5 — 2 km uvele u borbu druge ešelone streljačkih divizija, čijim snagama su brzo odabile protivnapade neprijateljskih rezervi, i oko podne završile proboj čitavog glavnog odbrambenog pojasa. Time su stvoreni potrebni uslovi za uvođenje u proboj 1. gardijskog tenkovskog korpusa koji je predstavljao pokretnu grupu 65. armije.

1. gardijski tenkovski korpus imao je borbeni poredak u dva ešelona i uvodio se u proboj u zoni širine 6 km, krećući se u tri pravca. U prvom ešelonu na krilima korpusa dejstvoale su tenkovske brigade koje su kao ojačanje dobile po jedan puk samohodne artiljerije. Na srednjem pravcu dejstvoala je motostreljačka brigada ojačana lovačkom protivtenkovskom artiljerijskom brigadom i jednim pukom samohodne artiljerije. U drugom ešelonu, iza tenkovskih brigada, kretala se streljačka divizija, privremeno potčinjena komandantu tenkovskog korpusa, i tenkovska brigada, a po srednjem pravcu korpusna rezerva, koju su sačinjavali motociklistički puk, puk samohodne artiljerije i minobacački divizion.

Pošto je pretekao borbene poretki pešadije, 1. gardijski tenkovski korpus razvijao je napad u severozapadnom pravcu radi obuhvata desnog krila bobrujske neprijateljske grupacije. Iza tenkovskog korpusa napredovale su, bez zadržavanja, streljačke divizije 65. armije, učvršćujući postignuti uspeh.

Stepenom levo od tenkovskog korpusa uvedena je u proboj ujutro drugog dana operacije konjičko-mehanizovana grupa (1. mehanizovani i 4. gardijski konjički korpus) koja je trebalo da stvori spoljašnji front okruženja.

Pri uvođenju mehanizovanog korpusa u proboj, ispred glavnih snaga brigada kretale su se pionirske jedinice, a takođe su i prvi put upotrebljeni tenkovi-čistači mina koji su pravili prolaze u neprijateljskim minskim poljima. Pioniri su označavali razminirane prolaze i proširivali ih, obezbeđujući kretanje brigada ka liniji uvođenja u proboj.

Drugacijski karakter imala su dejstva jedinica 3. i 48. armije koje su izvodile obuhvat levog boka bobrujske grupacije. One su prvog dana operacije napredovale svega 1 — 3 km i nisu uspele da slome žestoki otpor neprijatelja u zablaćenoj dolini reke Drut. Tek u toku drugog dana operacije, zajedničkim naporima opštevojnih jedinica i prednjih brigada 9. tenkovskog korpusa, uz podršku snažnih udara artiljerije i avijacije, proboj glavnog neprijateljskog odbrambenog pojasa bio je ostvaren na dubini od 6 do 8 km.

Ali u to vreme 65. armija napredovala je u dubinu 50 — 55 km snagama svoga 1. gardijskog tenkovskog korpusa i već u znatnoj meri presekla puteve ka Bobrujsku s juga i jugozapada.

Bojeći se okruženja svojih jedinica istočno od Bobrujska, nemačkofašističko komandovanje počelo je noću 25/26. juna da ih povlači ka Berezini. Međutim, tempo povlačenja neprijatelja bio je znatno sporiji od tempa napada naših pokretnih jedinica.

9. tenkovski korpus energično je razvio napad ka Berezini istočno od Bobrujska i, pošto je preduhitrio neprijatelja u izbjijanju na reku, poseo je odbranu frontom prema istoku. 26. juna ujutro prednji delovi 9. tenkovskog korpusa uspostavili su vezu sa 1. gardijskim tenkovskim korpušom koji je izbio na Berezinu severozapadno od Bobrujska, čime je obruč okruženja oko bobrujske grupacije bio zatvoren. Pri tome se dejstvima konjičko-mehanizovane grupe, koja je nanosila udar iz rejona Gluše na Stare Doroze, spoljašnji front okruženja neprekidno udaljavao od neprijateljske grupacije, što je stvaralo velike teškoće nemačkofašističkom komandovanju u pružanju pomoći svojim okruženim jedinicama.

Za razliku od vitepske operacije, ovde je odlučujuća uloga u dovršavanju okruženja nemačkih jedinica pripadala pokretnim grupama i prednjim odredima opštivojnih armija.

Likvidacija okruženog neprijatelja kod Bobrujska kao i kod Vitepska počela je bez prekida, odmah posle okružavanja. Međutim, za izvršenje ovog zadatka 1. beloruski front mogao je da izdvoji samo ograničene snage i sredstva, jer je imao još jedan veoma težak zadatak — da neprekidno razvija napad u zapadnom i severozapadnom pravcu radi obuhvata desnog krila minske neprijateljske grupacije.

Za likvidaciju okružene bobrujske grupacije angažovane su jedinice 48. armije i deo snaga 65. armije, a za razvijanje napada na spoljašnjem frontu jedinice 3, 65. i 28. armije, kao i sve pokretne grupe.

Likvidacija okruženog neprijatelja izvodila se pretežno nanošenjem koncentričnih udara radi razbijanja neprijateljskih jedinica na manje grupe i uništavanja po delovima. Pri tome su dejstva kopnenih jedinica podržavana masovnim udarima avijacije, koja je ne samo potpuno blokirala vazdušne puteve dotura i evakuacije već i neposredno učestvovala u likvidaciji okružene grupacije. Na primer, da bi slomili napore neprijatelja da se koncentričnim udarom probije na sever i severozapad, 400 bombardera i jurišnika, pod zaštitom lovaca naneli su 27. jula poražavajući udar po okruženim jedinicama, bacivši u toku jednog i po časa preko 11.000 bombi i ispalivši oko 4.000 metaka. Usled udara avijacije neprijatelj je pretrpeo velike gubitke u živoj sili i borbenoj tehniči, a u njegovom rasporedu nastali su požari. U takvoj situaciji mnogi nemачki vojnici i oficiri pokušali su da se prebace na zapadnu obalu Berezine, ali su naišli na bočnu vatru jedinica 65. armije i brodova Dnjeparske ratne flotile.

Posle masovnog naleta avijacije, jedinice 48. armije prešle su u napad. Neprijatelj je pružao žilav otpor, nastojeći da se ponovo probije iz okruženja. Padom mraka, jedna njegova grupa jačine oko 5.000 ljudi pokušala je da se probije ka Bobrujsku, kroz borbene poretke 9. tenkovskog korpusa. Pošto je izgubila oko 40 tenkova i 50 kamiona sa pešadijom, ona je bila prinuđena da se povuče na polazni položaj. Takvu sudbinu doživele su i druge grupe. Samo neznatan deo neprijateljskih jedinica uspeo je da se prebaci preko Berezine i zakloni u Bobrujsku ili obližnjim šumama.

Pošto su izgubili nadu da će se probiti iz okruženja, Nemci su poslednja dva dana počeli da se predaju. Međutim, bobrujski garnizon nastavio je i dalje da pruža žestok otpor. Pošto su odbile mnogobrojne protivnapade ovog garnizona, jedinice 48. armije, uz sadejstvo brodova Dnjeparske ratne flotile oslobostile su 29. juna Bobrujsk. Neprijateljske jedinice, koje su ostale u gradu prekinule su otpor i kapitulirale.

Istovremeno sa likvidacijom okružene grupacije, glavne snage fronta razvijale su napad na spoljašnjem frontu

okruženja i krajem 29. juna izbile u rejone Svisloč, Osipovići i zapadno od Starih Doroga. Jedinice konjičko-mehanizovane grupe vodile su borbe za grad Sluck.

Na taj način, za pet dana borbenih dejstava jedinice 1. beloruskog fronta probile su neprijateljsku odbranu na frontu od 200 km i napredovale u dubinu 100 — 110 km. Glavne snage 9. nemačke armije bile su razbijene u toku napada. Stvorili su se povoljni uslovi za energičan napad na Minsk i Baranoviče. Odlučujuća uloga u ovome pripala je tenkovskim korpusima i konjičko-mehanizovanoj grupi. Oni su izveli obuhvat oba neprijateljska boka, završili okružavanje i istovremeno stvorili spoljašnji front okruženja. Time su pokretne grupe obezbedile opštevojnim armijama brzo izbijanje u dubinu i učvršćenje postignutog uspeha.

U bobrujskoj operaciji ponovo su bile vešto upotrebljene na jednom pravcu armijska i frontovska pokretna grupa koje su uvedene u proboj jedna za drugom. Prirodno je da su takva dejstva povećavala udare iz dubine, obezbeđivala brzo napredovanje opštevojnih jedinica i istovremeno stvaranje unutrašnjeg i spoljašnjeg fronta okruženja.

Prvi put je velika neprijateljska grupacija bila okružena snagama samo jednog fronta, tačnije samo jedinicama njegovog desnog krila. Bez obzira na to, naše jedinice pokazale su se sposobne da istovremeno izvršavaju dva zadatka: likvidaciju okruženog neprijatelja i razvijanje napada radi obuhvata desnog krila 4. nemačke armije, što je stvorilo povoljne uslove za prerastanje bobrujske operacije u novu, minsku operaciju. U ovoj operaciji, kao i kod Vitepska, naše jedinice uspele su da otpočnu likvidaciju neprijatelja, odmah posle njegovog okružavanja. Takav način borbenih dejstava bio je najcelishodniji, ali je zahtevaо veliku veštinu i veliko naprezanje sovjetskog komandovanja i jedinica.

Znatno je proširen obim zadataka avijacije u likvidaciji okružene neprijateljske grupacije i slamanju njegovih pokušaja da se probije radi spajanja sa jedinicama koje su dejstvovale na spoljašnjem frontu. Avijacija je vešto nanosila udare bombarderima i jurišnim avionima po okruženju.

ženim jedinicama i nanela im velike gubitke u živoj sili i borbenoj tehnici.

U bobrujskoj kao i vitepsko-oršanskoj operaciji, potpuno se opravdalo prisustvo velikog broja tenkova i samohodnih oruđa, sposobnih da nadoknade pomanjkanje artiljerije u operativnoj dubini. Ovo je naročito bilo važno za obezbeđenje borbenih dejstava na pošumljenom močvarnom zemljištu.

6. Okružavanje i razbijanje neprijatelja istočno od Minska

(Minska operacija 29. jun — 11. jul)

Specifičnost minske operacije jeste u tome što se ona organizovala u toku završavanja prethodnih operacija i počela je bez prekida, odmah posle razbijanja velikih neprijateljskih grupacija na krilima i u centru beloruske izbočine. Minska operacija karakteristična je još i po tome što je iz posebnih frontovskih operacija prerasla u jedinstvenu operaciju grupe frontova koja se izvodila radi okružavanje i razbijanja jake neprijateljske grupacije u toku njenog gonjenja.

Zahvaljujući brzom tempu napredovanja udarnih grupacija 3. i 1. beloruskog fronta, još do početka minske operacije bila su znatno obuhvaćena oba boka 4. nemačko-fašističke armije koja je odstupala pod udarima jedinica 2. beloruskog fronta.

Plan sovjetske Vrhovne komande svodio se na to da jedinice 3. i 1. beloruskog fronta nastave neprekidno gonjenje hitlerovaca putevima paralelnim pravcu njihovog povlačenja, da izbjigu u duboku neprijateljsku pozadinu i dovrše njegovo okružavanje, a jedinice 2. beloruskog fronta da izvode frontalno gonjenje, da se uklinjavaju u neprijateljske kolone, da ih razbijaju na pojedine izolovane grupe i na taj način doprinesu najbržem razbijanju po delovima.

U skladu s tim, frontovima su postavljeni sledeći zadaci:

1. pribaltičkom frontu da napada na polockom i svencjanskom pravcu, štiteći sa severa udarnu grupaciju 3. beloruskog fronta. 3. beloruskom frontu da forsira Berezinu, da glavnim snagama razvije napad na Minsk, gde u sadejstvu sa 1. i 2. beloruskim frontom da dovrši okružavanje 4. nemačke armije i najkasnije 7 — 8. jula osloboodi Minsk. Jedinice fronta, u sadejstvu sa 1. pribaltičkim frontom, trebalo je da delom snaga nanesu udar na Molodečno i preseku sve puteve iz Minska na severozapad.

2. beloruskom frontu da raseče 4. neprijateljsku armiju i u sadejstvu sa jedinicama susednih frontova najkasnije 7. — 8. jula da zauzme Minsk i izbije na zapadnu obalu reke Svisloč.

Jedinicama desnog krila 1. beloruskog fronta da delom snaga razvijaju napad na Minsk u susret jedinicama 3. beloruskog fronta da bi dovršile okružavanje 4. armije, a glavnim snagama da nanesu udar na Baranoviće i preseku sve puteve iz Minska na jugozapad.

Prema tome, planom Vrhovne komande predviđeno je okružavanje 4. nemačke armije u toku njenog operativnog gonjenja na dubini oko 200 km, što nije bio slučaj u prethodnim operacijama.

Prema tome, kao i u vitepskoj i bobrujskoj operaciji, ovde se predviđalo, uporedo sa unutrašnjim frontom okruženja, stvaranje i spoljašnjeg fronta okruženja pokretnog oblika. Ovo je neprijatelja lišavalo mogućnosti da dobije bilo kakvu pomoć spolja.

Pošto se minskoperacija pripremala u toku prethodnog napada, jedinicama je bilo potrebno da se brzo pregrupišu, da forsiraju reke, da privuku pozadinske jedinice i ustanove i da skoro svuda iznova organizuju sadejstvo.

Borbena dejstva za okružavanje minskog grupacije počela su 29. juna, 1. jula jedinice 3. beloruskog fronta završile su forsiranje Berezine i oslobodile grad Borisov.

Pošto nije uspeo da zadrži u svojim rukama veliku vodenu prepreku — Berezinu, neprijatelj je svuda počeo da se povlači na zapad. Njega su neprekidno gonile pokretne grupe 3. beloruskog fronta. Konjičko-mehanizovana grupa, koja je dejstvovala na desnom krilu, krajem 1. jula

izbila je pred grad Vilejku. U toku noćnog napada ona je razbila neprijateljske zaštitničke jedinice i uskoro oslobođila grad. Zatim je 3. gardijski mehanizovani korpus razvio napad na Smargonj, a 3. gardijski konjički korpus na Molodečno.³⁾ Do 3. jula ovi gradovi bili su zauzeti i putevi iz Minska za Molodečno presećeni.

Neprijatelja su veoma uspešno gonile i jedinice 5. gardijske tenkovske armije, koje su dejstvovalе u centru 3. beloruskog fronta. Njeni korpsi su izbili krajem 2. jula u rejon Ostrošicki Gorodok (25 km severoistočno od Minska), a prednji odredi otpočeli su borbe na prilazima Minska. U toku noćnih borbi armija je zaobišla Minsk sa severa i krajem 3. jula glavnim snagama izbila u rejon Zaslavlј — Rakuv, a delom snaga učestvovala u oslobađanju glavnog grada Belorusije.

Obilazni manevar 5. gardijske tenkovske armije ka rejonom severozapadno od Minska bio je odlučujući u oslobođenju glavnog grada Belorusije. On je doprineo bržem napredovanju ka gradu 2. gardijskog tenkovskog korpusa i prednjih odreda 31. armije, koji su dejstvovali na levom krilu fronta. 3. jula do 9 časova oni su se probili u Minsk sa istoka. Istovremeno, značajan uspeh postigao je i 1. gardijski tenkovski korpus 1. beloruskog fronta. Već 2. jula on je uz najaktivniju podršku avijacije dovršio razbijanje neprijatelja na Svisloči, a 3. jula u 13 časova probio se u Minsk. Na taj način, okružavanje 4. nemačke armije je bilo završeno. Krajem 3. jula ka Minsku su se približile jedinice 31. i 3. armije i konačno očistile grad od hitlerovaca. U to vreme pokretne jedinice desnog krila 1. beloruskog fronta izbile su pred Njegorelo, a prednji delovi 65. i 28. armije na železničku prugu Minsk — Baranoviči. Na taj način je okružena neprijateljska grupacija sigurno izolovana na spoljašnjem frontu sa jugozapada.

Veoma vešto izvodile su frontalno gonjenje jedinice 2. beloruskog fronta. Odbacujući neprijateljske zaštitnice, one su do 30. jula forsirale reku Drut i, posle snažnih

³⁾ U to vreme konjičko-mehanizovana grupa bila je ukinuta, a njeni korpsi izvršavali su samostalne zadatke.

udara bombarderske i jurišne avijacije po hitlerovskim kolonama u povlačenju, primorale ih da odstupaju po šumskim i seoskim putevima. Posle toga, jedinice fronta, istražujući napred prednje odrede i održavajući stalnu vezu sa partizanima, obišle su 4. nemačku armiju sa severa i juga i 4. jula spojile se u rejonu Volme.

Na taj način neprijateljska minska grupacija bila je rasećena na pojedine izolovane grupe što je doprinelo brzom završetku operacije.

U obezbeđenju manevra radi zaokružavanja minske grupacije važnu ulogu imale su i jedinice 1. pribaltičkog fronta. 4. udarna armija fronta (komandant general-potpukovnik P. F. Mališev), u toku žestokih borbi, 4. jula oslobođila je Polock, otvarajući put za napad na Daugavpils. U isto vreme 6. gardijska i 43. armija izbile su na liniju Braslav — jezero Naroč. Svojim dejstvima 1. pribaltički front onemogućio je nemačkofašističko komandovanje da prebací snage i sredstva iz Pribaltika u Belorusiju.

Veliku aktivnost u toku napada ispoljila je avijacija, koja je od 30. jula do 4. jula izvršila preko 15.000 avio-poleta i na neprijatelja bacila nekoliko hiljada bombi. I ovo je bio jedan od faktora koji su omogućili brzo gonjenje neprijatelja.

Tempo gonjenja neprijatelja po putevima paralelnim njegovom povlačenju iznosio je 40 do 50 km, a frontalnog gonjenja, koje su izvodile samo opštevojne jedinice uz žestok otpor Nemaca, do 20 km. Veoma vešto je organizованo i sadejstvo pokretnih grupa, armija i frontova sa avijacijom. Ovo je naročito karakteristično za 1. i 2. gardijski tenkovski korpus i 5. gardijsku tenkovsku armiju pri okružavanju neprijatelja i oslobađanju Minska.

Minska operacija dala je poučne primere organizacije i ostvarivanja sadejstva između partizanskih jedinica i regularne vojske. Naročito uspešno ovo sadejstvo bilo je pri oslobađanju gradova Vilejke, Slucka i u toku dovršavanja okruženja minske grupacije.

Izbijanjem jedinica na liniju Braslav — Molodečno — Njegorelo — Stolpc i južnije, na nemačkom frontu stvorila

se breša skoro od 400 km, koju usled nedostatka rezervi fašističko komandovanje nije moglo da popuni. Š obzirom na ovo kao i na to što su frontovi izvršili postavljene zadatke, Vrhovna komanda izdala je 4. jula frontovima nove direktive.

1. pribaltičkom frontu naređeno je da glavnim snagama, ne prekidajući borbena dejstva, razvije napad u pravcu Svenljani — Kaunas, a delom snaga na Šaulaj, u sa-dejstvu sa jedinicama 2. pribaltičkog fronta koje su prešle u napad.

3. beloruski front trebalo je da napada na Vilno i dalje ka Njemenu i da na njemu zauzme mostobran.

2. beloruski front trebalo je delom snaga, uz podršku susednih frontova, da likvidira okruženu neprijateljsku grupaciju, a glavnim snagama da razvija napad na Bjalistok.

Jedinice desnog krila 1. beloruskog fronta dobine su zadatak da nastave napad u pravcu Baranoviča, a zatim, u sadejstvu sa jedinicama levog krila fronta, čiji je prelaz u napad predviđen za 18. juli, da nastave napad na varšavskom pravcu.

Prema tome, već od samog početka druge etape beloruske operacije glavni napor frontova usmeravani su na razvijanje napada u zapadnom pravcu, a samo deo jedinica izdvajao se za likvidaciju okružene grupacije. Pri tome se još više proširio front napada u vezi sa početkom dejstava 2. pribaltičkog, a zatim levog krila 1. beloruskog fronta.

Radi postizanja najvećih uspeha, jedinice svih frontova dobine su izvesna pojačanja, izvršile pregrupisavanja unutar i između frontova i ponovo bez prekida u borbenim dejstvima 5. jula pristupile rešenju dobijenih zadataka na spoljašnjem i unutarnjem frontu okruženja.

Za to vreme neprijateljske okružene snage nalazile su se u dva velika rejona: jedna grupa severoistočno, a druga jugoistočno od Volme. Fašističko komandovanje naredilo je svojim jedinicama da po svaku cenu probiju obruč okruženja istovremeno na nekoliko pravaca i da se glavnim snagama probiju u pravcu Baranoviča. Zbog toga je

jedna grupa nanosila udar na Smiloviće, a druga, jača grupa, trebalo je da nanese udar na Đeržinsk i da se probije iz okruženja.

Prve pokušaje probijanja iz okruženja neprijatelj je preduzeo 6. jula ujutro. Toga dana njegovu jednu grupu koja je nastojala da se probije na jug razbile su jedinice 49. armije. Istovremeno, druga grupa pokušala je da se probije u zoni 50. armije. Pošto je naišla na otpor i imala gubitke oko 3.000 mrtvih i zarobljenih, povukla se na polazni položaj. Nije uspela da se probije iz okruženja i još jedna grupacija koja je brojala preko 10.000 ljudi. Pojedine manje jedinice koje su se probile na sever i severoistok bile su uskoro razbijene. U toku sledeća tri dana neprijateljska grupacija bila je konačno likvidirana. Time su stvoreni još povoljniji uslovi za energičan napad na zapad.

Minska operacija znatno se razlikuje od vitepsko-oršanske, mogiljevske i bobrujske operacije.

Pre svega, ona je počela bez pauze i kada neprijateljska odbrana nije bila blagovremeno pripremljena. Jedinice su prešle u napad odmah posle kratkotrajnih vatrenih naleta malobrojne artiljerije.

U minskoj operaciji okružavanje krupne neprijateljske grupacije bilo je završeno u toku gonjenja i u operativnoj dubini. Sem toga, dok su vitepsku grupaciju okružavale jedinice dva fronta, a bobrujsku samo deo snaga jednog fronta, ovde su u okružavanju hitlerovaca učestvovalе jedinice tri sadejstvujućа fronta i jake partizanske snage.

Crvena armija pokazala se sposobnom da na pošumljenom močvarnom zemljištu izvodi napad i gonjenje bržim tempom u odnosu na mnoge prethodne operacije i na tempo povlačenja neprijateljskih jedinica.

7. Razvijanje napada na zapad

Dok se izvodila likvidacija okružene grupacije, glavne snage frontova nastavile su da razvijaju napad. Pri tome, za razliku od ranije izvedenih operacija, u napadu su prvi

put najšire upotrebljeni divizijski, korpusni i armijski prednji odredi koji su imali u svom sastavu do jednog bataljona pešadije na kamionima, divizion artiljerije sa mehaničkom vućom, 6 — 10 tenkova i samohodnih oruđa, 1 — 2 baterije protivtenkovske artiljerije i potreban broj pionira i izviđača.

Ovakav sastav prednjih odreda obezbeđivao im je uspešna dejstva i često omogućavao glavnim snagama divizija, pa čak i korpusa, da nastupaju u kolonama, što je povećavalo tempo njihovog opšteg napredovanja; oni su se razvijali samo onda, kada je neprijatelj pružao jak otpor i preduzimao protivnapade ili protivudare.

Napredujući 10 — 15 km na dan, jedinice 1. pribaltičkog fronta do 16. jula izbile su na prilaze gradova Daugavpilsa i Panevežisa, gde su naišle na snažnu odbranu i žilav otpor pet divizija koje su prebačene iz grupe armija »Sever«.

Nastupajući 20 — 30 km na dan, jedinice 3. beloruskog fronta do 8. jula izbile su pred Vilnjus. Grad je predstavljao jak čvor odbrane hitlerovaca i zajedno sa drugim otpornim tačkama i odbrambenim čvorovima zatvarao prilaze ka Istočnoj Pruskoj. Njegov garnizon je blagovremeno bio ojačan i brojao oko 15.000 vojnika i oficira i imao veliki broj artiljerijskih oruđa, minobacača i tenkova. Zbog toga su borbe bile žestoke i dugotrajne i trajale su od 8. do 13. jula. Već 8. jula jedinice 5. opštive vojne, 5. gardijske tenkovske armije i 3. gardijski mehanizovani korpus probili su se sa raznih pravaca u Vilnjus, presekavši istovremeno sve puteve iz grada ka Lidi i Grodnu. Uskoro su jedinice 5. armije izbile na reku Viliju, zapadno od Vilnjusa, i završile okružavanje neprijatelja.

Nemačkofašističko komandovanje hitno je prebacilo ovamo nekoliko divizija, od kojih dve iz Nemačke, koje su uzaludno pokušavale da se spoje sa okruženom grupacijom. Svi neprijateljski udari su odbijeni. Tada su hitlerovci odlučili da uporedo sa udarima spolja ojačaju okruženi garnizon padobranskim desantom. Ukupno je bačeno oko 600 ljudi. Ali, ovo ojačanje bilo je nedovoljno. Uz podršku avijacije naše jedinice odbile su mnogobrojne

protivnapade Nemaca, naročito na spoljašnjem frontu, pojačale pritisak na okruženu grupaciju i 13. jula oslobodile grad.

Žestoke borbe razvile su se i na reci Njemen, u rejonu grada Alitus, gde je 11. gardijska armija 14. jula zauzela mostobrane i na sebe privukla ograničene neprijateljske rezerve. Ovo su iskoristile druge armije i iz pokreta forsirale reku, proširivši mostobran do 70 km po frontu i do 10 km po dubini.

U isto vreme jedinice 2. beloruskog fronta zauzele su Volkovisk i izbile na liniju Grodno — Svisloč.

Jedinice desnog krila 1. beloruskog fronta, napredujući 25 km na dan, izbile su 16. jula na liniju Svisloč — Pružani. 61. armija (komandant general-potpukovnik P. A. Belov), dejstvujući na širokom frontu severno od Pripeta, već 14. jula oslobođa Pinsk. U toku borbi za ovaj grad, Dnjeparska ratna flotila iskrcala je desant koji je zaplenio preko 180 raznih brodova, ne dozvoljavajući neprijatelju da ih odvuče ili uništi.

Brzo napredovanje Sovjetskih jedinica na zapad i skoro potpuno oslobođenje Belorusije primorali su fašističko komandovanje da hitno prebaci na najaktivnije pravce nove divizije iz okupiranih zemalja i sa drugih odseka sovjetsko-nemačkog fronta. Zbog toga se neprijateljski otpor povećao. U to vreme u našim armijama, koje su napredovale 400 — 500 km, zaostale su pozadinske jedinice, počeo je da se oseća nedostatak municije i pogonskog materijala, što je primoralo neke armije da privremeno prekinu napad. Međutim, situacija je zahtevala neprekidno prodiranje napred radi razbijanja dolazećih neprijateljskih rezervi. Zato su se hitno privlačile pozadinske jedinice, vršila pregrupisavanja i stvarao pogodan odnos snaga i sredstava na pravcima glavnih udara frontova.

U to vreme Vrhovna komanda donela je odluku da aktivira borbena dejstva ka severu do Finskog zaliva i prema jugu do Karpata, da bi prisilila fašističko komandovanje da svoje rezerve rasporedi na znatno širem frontu nego što je to bilo do sredine jula.

U skladu sa ovom odlukom u vreme od 11. do 24. jula prešle su u napad jedinice Lenjingradskog, 3. i 2. pribaltičkog fronta, kao i jedinice levog krila 1. beloruskog i jedinice 1. ukrajinskog fronta.

U drugoj polovini jula jedinice 1. pribaltičkog fronta, ojačane iz rezerve Vrhovne komande 2. gardijskom i 51. armijom (komandanti general-potpukovnici P. G. Čančibadze i J. K. Krejzer), 3. gardijskim mehanizovanim korpusom i 4 vazduhoplovne divizije, razvijajući uspešno napad na šaulajskom pravcu, 27. jula osloboidle su Daugavpils,⁴⁾ Šaulaj, a 1. avgusta Tukums. Izbijanjem jedinica fronta na Riški zaliv nemačka grupa armija »Sever« faktički je bila izolovana u Pribaltiku.

Jedinice 3. beloruskog fronta razbile su protivudare neprijateljske grupacije na mostobranima preko Njemačke, i, goneći ostatke 8 — 10 pešadijskih i tenkovskih divizija, do početka avgusta osloboidle su Kaunas.

Jedinice 2. beloruskog fronta nanele su poraz neprijateljskim protivudarnim grupacijama u rejonu Grodna i izbile u to vreme na prilaze ka Istočnoj Pruskoj.

Jedinice levog krila 1. beloruskog fronta, među kojima 1. poljska armija, 57, 69, 70. i 8. gardijska opštivojna i 2. tenkovska armija (komandanti general-potpukovnici Z. Berling, N. I. Gusev, V. I. Kolpakčić, V. S. Popov, general-pukovnik V. I. Čujkov i general-potpukovnik tenkovskih jedinica S. I. Bogdanov), koje su počele napad 18. jula već kroz dva dana stupile su na teritoriju Poljske. Uvedena u borbu 2. tenkovska armija oslobođila je 23. jula Lublin, a 25. jula izbila na Vislu. Uskoro su na ovu reku stigle jedinice 1. poljske armije, a tenkovske jedinice krenule su ka Varšavi.

Istovremeno su glavne snage desnog krila ovog fronta razvijale napad na zapad, ka reci Zapadni Bug severno od Brest-Litovska. U toku napada one su odbile u rejonu Čeremhe neprijateljske protivudare i 27. jula završile okružavanje njegovih krupnih snaga u rejonu Brest-Litovska.

⁴⁾ Grad Daugavpils oslobođen je uz aktivnu podršku jedinica 2. pribaltičkog fronta.

Nakon 24 časa okružena grupacija bila je uništena, a grad i tvrđava Brest-Litovsk oslobođen.

Narednih dana jedinice navedenog fronta napredovale su ka Visli i početkom avgusta obrazovale dva velika mostobranu južno od Varšave. 2. tenkovska armija u to vreme nastavila je da vodi borbe u predgrađima Varšave — Prage.

1. ukrajinski front 1. avgusta takođe je zauzeo mostobrane preko Visle u rejonu Sandomježa.

U toku celog avgusta borbena dejstva nisu se prekidala na čitavom frontu od Tartua do Sandomježa. Neprijatelj je svuda pružao žestok otpor, preduzimajući protivnapade i protivudare. Naše jedinice, koje su neprekidno nadirale na zapad, osećale su veliku potrebu za popunom i odmorom. Zbog toga je Vrhovna komanda naredila svim frontovima da privremeno pređu u odbranu na liniji: Tartu — Gubene — Bauska — Jelgava — Vilkaviškis — Osovec — Zambrov istočno od Varšave — Magnušev — Pulavi — zapadno od Sandomježa.

Tako se završila grandiozna ofanziva sovjetskih oružanih snaga u toku koje je potpuno razbijena grupa armija »Centar« i nanesen poraz mnogim neprijateljskim divizijama prebačenim iz susednih grupa armija, a takođe iz Nemačke, Italije i drugih država. Sovjetske jedinice ukupno su razbile i uništile 67 neprijateljskih divizija. Potpuno je oslobođena Beloruska Sovjetska Socijalistička Republika, deo Litvanske Sovjetske Socijalističke Republike i istočne Poljske i stvoreni uslovi za izvođenje novih operacija na drugim pravcima.

Velika uloga u razbijanju neprijatelja pripada beloruskim partizanima. Oni su ometali komandovanje i snabdevanje neprijatelja, uništavali njegove snage i sredstva, zauzimali i držali prelaze do pristizanja regularnih jedinica, davali potrebne podatke štabovima armija i frontova i kontrolisali mnoge komunikacije u neprijateljskoj pozadini.

Beloruski partizani primenjivali su razne oblike i načine borbenih dejstava. Najefikasniji su bili udari po železničkim prugama, napadi na neprijateljsku pozadinu, a takođe i samostalne napadne i odbrambene borbe.

*

Borbena dejstva u Belorusiji predstavljaju poučan primer organizacije i izvođenja nekoliko napadnih operacija povezanih jedinstvenim ciljem i zamisli. Po svom zamahu i vojno-političkim uspesima ovo je najveća ofanziva u čitavom prethodnom periodu rata. Ona su se izvodila na frontu širine preko 1.000 km, na dubini 550 — 600 km i brzim tempom. U njoj su učestvovali i međusobno sadejstvovali jedinice četiri fronta, avijacija za daljnja dejstva, Dnijeparska rečna flotila i jake partizanske snage.

O zamahu ove operacije govori i činjenica da je u toku našeg napada na neprijateljskoj strani dejstvovalo najmanje 1.500.000 vojnika i oficira, oko 17.000 artiljerijskih oruđa i minobacača, 1.500 tenkova i samohodnih oruđa i 2.100 aviona.

Postizanju ogromnog zamaha operacije doprinelo je ne samo dobro organizovano sadejstvo frontova, avijacije za daljnja dejstva, flotile i partizana već i odlučnije grupisanje svih naših rodova i vidova oružanih snaga na važnim pravcima. Ovo se ostvarivalo kako sužavanjem zona napada i odseka probaja, tako i širokim manevrom svih vidova rezervi, pa i rezervi Vrhovne komande, sa jednih pravaca na druge. Na taj način stvarani su uslovi za izvođenje probaja neprijateljske odbrane istovremeno na nekoliko odseka. Takav način probaja odbrane otežavao je fašističkom komandovanju manevar rezervi, omogućavao razbijanje jedinica grupe armija »Centar« na izolovane delove i njihovo uništavanje na krilima i na centralnom delu fronta. Tako je već u toku prve etape operacije stvorena velika breša na čitavom centralnom delu fronta, za čije je zatvaranje fašističkom komandovanju nedostajalo snaga i sredstava.

U beloruskoj strategijskoj operaciji usavršili su se oblici izvođenja armijskih i frontovskih uzastopnih i istovremenih operacija. Za razliku od prethodnih operacija, probaj duboko ešelonirane odbrane neprijatelja obično su izvodile dve sadejstvjujuće armije susednim krilima. Ovo je omogućavalo izvođenje probaja na relativno širokim odsecima, što je pogodovalo uvođenju u probaj armijskih i frontovskih pokretnih grupa i obezbeđivalo snažan udar kako pri probaju nemačke odbrane, tako i pri razvijanju uspeha u dubinu.

U ovoj operaciji pouka se može izvući iz nanošenja udara po krilnim neprijateljskim grupacijama, što se završilo brzim okružavanjem i razbijanjem neprijatelja u taktičkoj i operativnoj dubini. Odlučujuću ulogu u izvođenju manevra okružavanje krupnih neprijateljskih grupacija imale su pokretne jedinice. One su prve izbjigale u operativnu dubinu, stvarajući uslove opštevojnim jedinicama da obrazuju čvrst unutrašnji front okruženja. Tako je bilo u rejonima bobrujska, Minska, Vilnjusa i Brest-Litovska. Pri tome, okružavanje i razbijanje jake grupacije Nemaca kod Minska predstavlja prvi primer planiranog i ostvarenog okruženja na udaljenosti 250 km od prednjeg kraja odbrane.

U beloruskoj operaciji pokretne jedinice koje su dejstvovale na spoljašnjem frontu okruženja nisu stvarale stabilan front kao što je to bilo u rejonu Kalača na Donu i u rejonu Korsunj-Ševčenkovskog, već su nastavljale odlučno gonjenje neprijatelja, razvijajući istovremeno napad glavnim snagama u dubinu. Ovo je onemogućavalo neprijatelju da održava sadejstvo između jedinica koje su dejstvovale na spoljašnjem frontu i jedinica koje su dospele u okruženje. Takav način dejstava dovodio je do brže likvidacije okruženih grupacija, koje su obično već prilikom okružavanja razbijane na delove i uništavane izolovano jedna od druge.

Gonjenje neprijatelja i razvijanje napada u dubinu, koje su pokretne i opštevojne jedinice izvodile brzim tempom i na širokom frontu, primoralo je fašističko ko-

mandovanje da upotrebi svoje ograničene rezerve ne na jednom pravcu, već istovremeno na nekoliko pravaca, usled čega su one zakašnjavale u posedanju ranije pripremljenih odbrambenih položaja, računajući tu i one na rekama, i nisu uvek nanosile protivudare.

Specifičnost beloruske operacije bila je u tome što se proboj jake i duboko ešelonirane neprijateljske odbrane izvodio bez zadržavanja. Radi toga odseci proboja bili su znatno suženi, a gustina borbenih sredstava, naročito tenkova i samohodnih oruđa naglo povećana. Gustina sredstava za neposrednu podršku pešadije iznosila je najmanje 15 — 20 tenkova i samohodnih oruđa na 1 km fronta proboja. Proboj neprijateljske odbrane ostvarivao se u duboko ešeloniranim borbenim porecima, što je obezbeđivalo neprekidno narastanje snaga iz dubine.

Veštije se izvodila artiljerijska priprema i artiljerijska podrška pešadije i tenkova NPP pri vođenju borbe u neprijateljskoj taktičkoj odbrambenoj zoni. Široko su upotrebljavana oruđa izdvojena za neposredno gađanje. Njihova gustina iznosila je 30 oruđa na 1 km fronta napada.

Novinu u operaciji predstavljalo je i to što su streljački pukovi i divizije u momentu izbijanja u operativnu dubinu popunjavani zaplenjenim transportnim sredstvima i bili veoma pokretljivi. To im je omogućavalo da iza pokretnih jedinica ili zajedno sa njima brzo prodiru na zapad, iz pokreta forsiraju reke, da gone neprijatelja i da aktivno učestvuju u odbijanju mnogobrojnih protivudara i protivnapada hitlerovaca u dubini.

Beloruska operacija karakteristična je po masovnoj upotrebi avijacije za podršku kopnenih jedinica, za nanošenje udara po neprijateljskoj avijaciji i za održavanje prevlasti u vazduhu. U toku ofanzive naša avijacija izvršila je 120.000 avio-poleta, a u borbama u vazduhu i na neprijateljskim aerodromima uništila je i oštetila naimanje 1.400 aviona. Proširen je i obim zadataka avijacije, koja je angažovana za nanošenje snažnih udara po neprijateljskoj okruženoj grupaciji da bi se ubrzalo njen uništenje.

Još više se usavršila upotreba inžinjerskih jedinica kako pri proboju neprijateljske odbrane, tako i pri forsira-

nju uzastopnih velikih vodenih prepreka. Zahvaljujući većoj gustini inžinjerijskih sredstava i što je u jedinicama bilo inžinjerijskih tenkova (čistača mina), uglavnom je bio rešen zadatak prolaska tenkova i samohodnih oruđa kroz minska polja. Mehanizovana izrada prolaza skraćivala je vreme za njihovo uređivanje i znatno smanjivala gubitke u ljudstvu pionirskih jedinica.

Pri forsiranju vodenih prepreka široko su primenjivana priručna sredstva. U mnogim slučajevima uspeh forsiranja obezbeđivala su brza dejstva prednjih jedinica i odreda, koji su se prebacivali na suprotnu obalu na leđima neprijatelja.

Za razliku od drugih operacija, u beloruskoj su utrošene ogromne količine materijalno-tehničkih sredstava — 5 — 6 frontovskih borbenih kompleta i 8 — 10 punjenja pogonskog materijala. Pri tome je osnovni teret u doturu municije, pogonskog materijala i hrane, usled spornog uspostavljanja železničkih pruga, pao na auto-transport, koji je prvi put u toku rata doturao jedinicama sve potrebe na udaljenost 500 — 600 km.

Beloruska operacija još jednom je pokazala veliku aktivnost i inicijativu sovjetskih jedinica, kao i besprimerni heroizam u razbijanju jedne od najvećih grupacija nemačko-fašističke vojske.

U toku njenog izvođenja sovjetske jedinice ponovo su pokazale svoju potpunu nadmoć nad neprijateljem. U operaciji su vešto upotrebljeni tenkovi, artiljerija i avijacija; neprekidno je ostvarivano komandovanje taktičkim i operativnim jedinicama; veoma vešto razbijane su velike grupacije i za kratko vreme uništavane po delovima. Zato iskustvo beloruske operacije u mnogim pitanjima ratne veštine ni do danas nije izgubilo svoj značaj.

Glava treća

LAVOVSKO-SANDOMJEŠKA OPERACIJA

(13. jul — 29. avgust 1944)
(skica 13)

1. Situacija na lavovskom pravcu početkom jula 1944. godine

Posle zimsko-proletnjih operacija jedinice 1. ukrajinskog fronta (komandant maršal Sovjetskog Saveza I. S. Konjev, članovi Vojnog saveta general-potpukovnici N. S. Hruščov i K. V. Krajnjkov, načelnik štaba general armije V. D. Sokolovski) posele su liniju Torčin — Brodi — Bugač i južnije. Ukupno je u sastavu fronta u zoni širine 440 km dejstvovalo šest opštevojnih armija (3. gardijska, 13, 60, 38, 1. gardijska i 18), tri tenkovske armije (1, 3. gardijska i 4), 2. vazduhoplovna armija, tri tenkovska i dva konjička korpusa i nekoliko samostalnih jedinica ojačanja. Bez obzira na veliku nepopunjenošću mnogih jedinica, front je sačuvao visoku borbenu spremnost. Glavne snage njegovih opštevojnih armija usavršavale su odbranu, a tenkovski korupsi i armije počinjali plansku pripremu novog napada.

Shvatajući opasnost mogućeg daljeg napada jedinica 1. ukrajinskog fronta, fašističko komandovanje nastoјalo je da sačuva svoje snage i sredstva koji su se nalazili u grupi armija »Severna Ukrajina«. Međutim, u toku beloruske operacije ono je bilo primorano da u Belorusiju prebaci tri tenkovske i tri druge divizije. Ali i posle ovog njihova grupe armija, u čijem su se sastavu nalazile 4. i 1.

nemačko tenkovska i 1. mađarska armija, samo pred 1. ukrajinskim frontom imala je 34 pešadijske, 5 tenkovskih, 1 motorizovanu diviziju i 2 pešadijske brigade. Osim toga, u sastav svake armije ulazio je veliki broj specijalnih jedinica. Grupa armija »Severna Ukrajina« imala je preko 600.000 ljudi, 6.300 artiljerijskih oruđa i minobacača, 900 tenkova i samohodnih oruđa. Avijacija 4. vazduhoplovne flote, koja ju je podržavala, imala je preko 700 borbenih aviona.

Očekujući napad jedinica 1. ukrajinskog fronta, nemakofašističko komandovanje naredilo je svojim armijama da organizuju duboko ešeloniranu odbranu. Izvršavajući ovo naređenje, neprijateljske armije završavale su izgradnju tri odbrambena pojasa ukupne dubine 40 — 50 km. Prvi, glavni odbrambeni pojas dubine 4 — 6 km imao je 3 — 4 neprekidne linije rovova, spojenih saobraćajnicama. Pred prednjim krajem glavnog pojasa postojala su minska polja i druge inžinjerijske prepreke. Drugi odbrambeni pojas, uređen 8 — 10 km od prvog, imao je jednu neprekidnu i dve — tri isprekidane linije rovova i nekoliko otpornih tačaka. Treći pojas, uređen na rekama Zapadnom Bugu i Gnji loj Lipi 30 km od prednjeg kraja, sastojao se od isprekidane linije rovova i samo na pojedinim odsecima od otpornih tačaka i odbrambenih čvorova. Jaki odbrambeni čvorovi stvoreni su u gradovima Brodi, Grubeševu, Ravi-Ruskoj, Lavovu, Galiču i Bučaču. Naročito čvrsto bio je utvrđen grad Lavov i prilazi k njemu.

Mada je neprijateljska odbrana bila duboko ošeljirana, njena organizacija, naročito u operativnoj dubini, nije bila dovršena. Pored toga, ona nije bila svuda gusto posednuta. Na primer, na ravaruskom i stanislavskom pravcu jedna pešadijska divizija na glavnom odbrambenom pojusu posedala je odsek širok 16 do 20 km. Malu gustinu snaga i sredstava na glavnom odbrambenom pojusu neprijatelj je nameravao da kompenzira rasporedom devet divizija uz rezerve komandanata armija i grupe armija u taktičkoj dubini, 15—20 km od prednjeg kraja glavnog pojasa. Pri tome su naročito velike nade polagane

u tenkovske divizije, koje su se nalazile na pravcima gde su se očekivala najaktivnija dejstva sovjetskih jedinica. Uzimajući u obzir iskustvo prethodnih operacija, kada je napadima sovjetskih jedinica obično prethodila snažna artiljerijska priprema po glavnom odbrambenom pojusu, usled čega su jedinice u odbrani trpele teške gubitke u ljudstvu i borbenoj tehniци, fašističko komandovanje nameravalo je da u ovoj operaciji povuče svoje jedinice sa glavnog na drugi odbrambeni pojus i time da ih sačuva od udara artiljerije u početku napada. Neprijatelj je zatim računao da će snažnim protivudarima povučenih jedinica i rezervi razbiti napadača ispred drugog odbrambenog pojasa i uspostaviti raniji položaj.

U celini, situacija u zoni 1. ukrajinskog fronta početkom jula omogućavala je jedinicama i komandi fronta da pripreme i izvedu novu ofanzivu na teritoriji zapadne Ukrajine. Međutim, bilo je potrebno da se stvore udarne grupacije sposobne ne samo da brzo savladaju dosta jaku neprijateljsku taktičku odbranu već i da nanesu duboke udare radi rasecanja celokupnog fronta grupe armija »Severna Ukrajina« na odvojene delove i brzog uništavanja njenih glavnih snaga.

2. Priprema operacije

Operacija 1. ukrajinskog fronta pripremala se radi razbijanja grupe armija »Severna Ukrajina«, oslobođenja teritorije zapadne Ukrajine i jugoistočnog dela Poljske. Postizanje pomenutog cilja trebalo je vremenski da se podudara sa napadom 1. beloruskog fronta na varšavskom pravcu. Pri tome se pretpostavljalo da će se izbijanjem jedinica oba fronta na Vislu i ogranke Karpata stvoriti potrebni uslovi za sledeću ofanzivu u južnu Poljsku, Čehoslovačku i šleski industrijski bazen, koji su imali veliki značaj za fašističku Nemačku.

Plan operacije predviđao je istovremeno nanošenje dva snažna udara na ravaruskom i lavovskom pravcu snaga 1. ukrajinskog fronta. Udari na ovim pravcima tre-

balо je da dovedu do brzog razbijanja nemačkih jedinica koje su imale najveću borbenu sposobnost (dve tenkovske armije). Ovde su se mogle najefikasnije upotrebiti i sovjetske tenkovske armije.

U skladu sa opštim planom i uzimajući u obzir gledišta komande fronta, Vrhovna komanda naredila je 24. juna komandantu fronta da pripremi i nanese jedan udar iz rejona jugozapadno od Lucka opštim pravcem Sokalj — Rava-Ruska, a drugi udar iz rejona Tarnopolja pravcem Lavov — Pšemisl, sa bližim zadatkom operacije da kroz 5—6 dana izbije na liniju Tomašuv — Javorov — Galič. Posle toga jedinice fronta trebalo je da produže napad u pravcu Sandomježa i ka ograncima Karpata.

Radi uspešnog sprovođenja u život plana operacije trebalo je da se prebací na pravce glavnih udara do 50% streljačkih jedinica, sve tenkovske armije i veliki broj artiljerijskih i specijalnih jedinica. Pregrupisavanje po putevima i železničkim prugama izvodilo se na udaljenost 100—200 km, a izuzetno i do 400 km.

Za izvođenje operacije front je dobio za popunu 2.747 artiljerijskih oruđa i minobacača, 1.100 tenkova i samohodnih oruđa i bio ojačan 5. gardijskom armijom (komandant general-potpukovnik A. S. Žadov), avijacijskim i specijalnim jedinicama. Za front su izdvojene velike snage avijacije za daljnja dejstva i lovačka vazduhoplovna združena jedinica teritorijalne PVO, kojima je postavljen zadatak da nanose udare po neprijateljskim aerodromima, njegovim železničkim čvorovima i po ešelonima i da sigurno štite objekte frontovske pozadine.

1. ukrajinski front bio je nadmoćniji nad neprijateljem u ljudstvu, 1,4 puta, u artiljeriji i minobacačima 2,2 puta, u tenkovima i samohodnim oruđima 1,8 puta, a u avionima 4 puta.

Komandant fronta odlučio je da operativni raspored jedinica fronta bude u dva ešelona sa rezervom. U drugi ešelon određena je 5. gardijska armija, a u rezervu jedan streljački korpus. Snažan drugi ešelon i rezerva obezbeđivali su narastanje snaga i sredstava u toku napada i

omogućavali aktivan uticaj na promenu situacije u korist 1. ukrajinskog fronta.

Glavni udar na lavovskom pravcu nanosile su snage 60, 38, 5. (gardiskske) opštevojne, 3. gardiskske tenkovske, 4. tenkovske armije i konjičko-mehanizovane grupe general-potpukovnika S. V. Sokolova. Udar na ovom pravcu vodio je ka važnom industrijskom i političkom centru — gradu Lavovu, obezbeđivao rasecanje neprijateljske grupacije na delove i stvarao uslove za razvijanje napada prema Visli i zauzimanje Dragobičkog industrijskog bazena.

Drugi udar nanosile su snage 3. gardiskske, 13. i 1. gardiskske tenkovske armije i konjičko-mehanizovana grupa general-potpukovnika V. K. Baranova na ravaruskom pravcu radi sadejstva sa jedinicama 1. beloruskog fronta, koje su nanosile udar na Lublin, i izbijanja najkraćim putem na Vislu.

Proboj odbrane na lavovskom pravcu predviđao se na frontu od 14 km, a na ravaruskom 12 km. Na svakom pravcu trebalo je neprijateljsku odbranu probijati susednim krilima dve opštevojne armije, na kojima su koncentrisane njihove glavne snage, a predviđalo se i uvođenje tenkovskih armija za dovršavanje proboga neprijateljske taktičke odbrambene zone. Blizi zadatak udarnih grupacija imao je dubinu preko 30 km. Za njegovo izvršenje predviđen je jedan dan. Dubina sledećeg zadatka iznosila je oko 130 km. Za njegovo izvršenje predviđena su 4 dana.

Na oba pravca deo snaga udarnih grupacija upućen je na bokove. Tako su, radi okružavanja neprijateljske brodijske grupacije, izdvojene 2—3 divizije iz sastava 13. i 60. armije i konjičko-mehanizovana grupa generala Sokolova.

Istovremeno radi izbijanja u pozadinu vladimirvolinske neprijateljske grupacije, pored konjičko-mehanizovane grupe generala Baranova, upućene su tri divizije iz 3. gardiskske armije. Radi stezanja neprijateljske odbrane i stvaranja povoljnih uslova za uvođenje u borbu 1. gardiskske

armije, upućene su na jugozapad tri divizije iz sastava 38. armije.

Da bi se što bolje iskoristio uspeh 38. armije, 1. gardijskoj armiji (komandant general-potpukovnik A. A. Grečko) naređeno je da glavnim snagama i armijskom pokretnom grupom — 4. gardijskim tenkovskim korpusom, pređe u napad, da razbijе neprijateljske jedinice i zauzme mostobran preko reke Dnjestra u rejonu Galiča i južnije. Zatim armija je trebalo da obezbedi udarnu grupaciju fronta s juga, i da bude spremna za napad u jugozapadnom pravcu. 18. armiji (komandant general-potpukovnik J. P. Žuravlјov) naređeno je da čvrsto drži zauzete linije i da bude spremna za napad na stanslavskom pravcu.

Po odluci komandanta fronta, tenkovske armije su predviđene za brzo dovršavanje proboga taktičke odbrambene zone na čitavoj njenoj dubini i za razvijanje energičnog napada na zapad. Pri tome je komandant fronta nastojao da što je moguće brže uvede u borbu tenkovske armije, da bi već u toku proboga taktičke odbrambene zone razbio neprijateljske tenkovske divizije. Zbog toga su tenkovske armije ojačane samostalnim tenkovskim, samohodnim artiljerijskim pukovima i brigadama i podržavane jakim snagama avijacije.

1. gardijskoj tenkovskoj armiji (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica M. J. Katukov) naređeno je da uđe u bitku u zoni 3. gardijske i 13. armije i, brzo razvijajući broboj, krajem prvog dana operacije da forsira reku Zapadni Bug i zauzme rejon Sokalj — Dobračin — Kristinopolj. Četvrtog dana operacije armija je trebalo da osvoji grad Rava-Rusku, a prednji odredi gradove Nemirov i Magerov, ostvarujući tesno sadejstvo sa 3. gardijskom tenkovskom armijom u rejonu Žolkve i sa konjičko-mehanizovanom grupom generala Sokolova u rejonu Rava-Ruske.

3. gardijska tenkovska armija (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica P. S. Ribalko) dobila je zadatak da uđe u bitku u zoni 60. armije i, brzo razvijajući proboj, krajem prvog dana operacije izbije u rejon

Sasov — Zoločev. Obilazeći Lavov sa severozapada, armija je krajem četvrtog dana operacije trebalo da zauzme gradiće Žolkva i Janov, a prednjim odredima Javorov i prelaze preko reke San u rejonu Jaroslava i da uhvati vezu sa 1. gardijskom tenkovskom armijom i konjičko-mehanizovanom grupom generala Sokolova u rejonu Rava-Ruska, a sa 4. tenkovskom armijom u rejonu Veljkopolja.

4. tenkovska armija (komandant general-potpukovnik D. D. Leljušenko) trebalo je da uđe u bitku u zoni 38. armije i krajem prvog dana operacije da izbije na dubinu od 25 km. Dalje, armija je trebalo da razvija napad obilazeći Lavov s juga i krajem četvrtog dana operacije da izbije u rejon Veljkopolje — Gorodok i tu da uspostavi vezu sa 3. gardijskom tenkovskom armijom.

Konjičko-mehanizovana grupa generala Baranova (25. tenkovski korpus i 1. gardijski konjički korpus) predviđeno je da se uvede u proboj na spoju 3. gardijske i 13. armije, sa zadatkom da krajem petog dana operacije zauzme Zamostje.¹⁾

Konjičko-mehanizovanoj grupi generala Sokolova (31. tenkovski korpus i 6. gardijski konjički korpus) naređeno je da uđe u proboj u zoni 60. armije i da razvija napad pravcem Zoločev — Rava-Ruska.

Utvrđujući plan operacije, Vrhovna komanda unela je u njega niz izmena, među kojima i izmene o upotrebi tenkovskih armija.

Vrhovna komanda je zahtevala da se tenkovske armije i konjičko-mehanizovane grupe ne upotrebljavaju za proboj, već za razvijanje uspeha. U slučaju uspešnog probora, tenkovske armije, da se uvedu drugog dana, a konjičko-mehanizovane grupe trećeg dana operacije iza tenkovskih armija.

Radi izvršenja naređenja Vrhovne komande, komandant fronta uneo je izvesne izmene u plan operacije, a posebno u plan borbene upotrebe tenkovskih armija koje je trebalo da uđu u proboj drugog dana operacije.

¹⁾ Drugog dana operacije, konjičko-mehanizovanoj grupi naređeno je da ne napada na Zamostje, već na Kamenku-Strumilovu.

Uzimajući u obzir razvijeni sistem rovova, saobraćajnica i veliku zasićenost vatrenim sredstvima glavnog odbrambenog pojasa, odlučeno je da se u toku artiljerijske pripreme uništi živa sila i borbena tehnika neprijatelja u prve tri linije rovova, da se razruše otporne tačke i neutrališe njegova artiljerija i minobacači na vatrenim položajima. Radi toga je u udarnim grupacijama, koncentrisano preko 6.000 artiljerijskih oruđa i minobacača, što je omogućavalo da na 1 km fronta bude najmanje 250 oruđa i minobacača.

Artiljerijska priprema napada planirana je u trajanju od 100 minuta. Podrška napada trebalo je da se izvede normalnim ili dvojnim vatrenim valom na dubinu 1,5 do 2 km, a dalje uzastopnom koncentracijom vatre. U svim streljačkim pukovima i divizijama koje su probijale neprijateljsku odbranu formirane su grupe oruđa za neposredno gađanje, čija je gustina iznosila oko 35 na 1 km fronta proboga.

U divizijama, korpusima, armijama i frontu obrazovane su jake protivtenkovske rezerve. Artiljerijska protivtenkovska rezerva fronta imala je jednu brigadu i puk lovačke protivtenkovske artiljerije. Armiske protivtenkovske rezerve imale su u svom sastavu najmanje jedan puk lovačke protivtenkovske artiljerije.

Artiljerijsko obezbeđenje uvođenja u proboj tenkovskih armija planirano je na dubinu 12 km od linije njihovog uvođenja. Za tu svrhu u opštevojnim armijama stvarane su artiljerijske grupe od jedne do tri artiljerijske brigade na tenkovski ili mehanizovani korpus prvog ešelona armija. Pri tome se artiljerija prvog ešelona tenkovskih armija, po pravilu, nalazila u borbenim porecima tenkova i pešadije, spremna da podrži borbena dejstva samohodnih oruđa i pešadije.

Da bi avijacija obezbedila jedinice na oba pravca napada, 2. vazduhoplovna armija (komandant general-pukovnik avijacije S. A. Krasovski) podeljena je na dve grupe. Pored toga, u rezervi komandanta fronta ostale su tri vazduhoplovne divizije.

Za neposrednu avijacijsku pripremu, koja je planirana u trajanju 20 minuta, određena su dva korpusa bombarderske avijacije da bi nanela udare po otpornim tačkama, baterijama na vatrenim položajima, rezervama i centrima veze. Predviđeno je da napad pešadije i tenkova podržavaju ešelonirana dejstva bombardera i jurisnika. Ukupno za ove ciljeve, u prva dva dana operacije, planirano je preko 12.000 aviopoleta. Za obezbeđenje uvođenja u proboj tenkovskih armija izdvojena su najmanje tri vazduhoplovna korpusa koji su samo drugog dana operacije trebalo da izvrše 4.500 aviopoleta.

U planiranju borbene upotrebe avijacije bilo je i nedostataka. Pre svega, to se odnosi na izdvajanje suviše malih snaga avijacije fronta u prvim danima operacije za sprečavanje manevra neprijateljskih tenkovskih divizija duž fronta a zatim i dolaska njegovih rezervi iz dubine.

Za inžinjerijsko obezbeđenje napada front je imao preko 150 bataljona, što je omogućavalo da u svakoj armiji bude 6—9 pionirskih četa na 1 km fronta. Inžinjerijske jedinice trebalo je da obezbede operativno maskiranje, izradu prolaza u minskim poljima, uređenje polaznih i očekujućih rejona, postavljanje mostova na rekama i izradu kolonskih puteva. Naročita pažnja poklanjala se blagovremenom izviđanju zemljišta, pripremi maketa tenkova, oruđa, elemenata mostova i njihovom postavljanju u određenim rejonima. Za tu svrhu u pripremnom periodu bilo je izrađeno i raspoređeno u lažnim rejonima koncentracije preko 400 maketa tenkova, oruđa i kamiona, izgrađeno je i opravljeno 2.200 km puteva, 389 raznih mostova ukupne dužine preko 5.000 m i pripremljena velika količina delova za mostove nosivosti od 30 i 60 tona. U minskim poljima i drugim preprekama na prednjem kraju pioniri su izradili oko 600 prolaza, uklonivši pri tome preko 50.000 protivtenkovskih i protivpešadijskih mina.

4—5 dana do početka operacije sovjetsko komandovanje je dobilo podatke da će neprijatelj u naredna 2—3 dana povući jedinice na nekim pravcima sa glavnog od-

brambenog pojasa u dubinu. Zbog toga je ono, za razliku od prethodnih operacija, donelo odluku da izvrši nasilno izviđanje prvo izviđačkim četama i odredima, a zatim prednjim bataljonima. Bataljoni su ojačavani tenkovima, samohodnim oruđima i svaki od njih podržavao je jedan do dva artiljerijska i minobacačka puk. U slučaju uspeha prednjih bataljona predviđeno je da se njihov napad odmah razvije glavnim snagama streljačkih divizija.

Nasilno izviđanje omogućavalo je da se utvrde neprijateljske snage i sredstva na glavnom odbrambenom pojusu, istinitost njezovih namera i moguće vreme povlačenja na nizu pravaca sa glavnog na drugi odbrambeni pojas.

Radi obmanjivanja neprijatelja, kako u pogledu početka napada, tako i u pogledu snaga i sredstava na prvcima glavnih udara, polazne i vatrene položaje jedinice su posedale u različito vreme. Tako su artiljerija i prednji bataljoni izašli u određene rejone noću 11/12. jula, a prvi ešeloni streljačkih divizija ujutro toga dana. Drugi ešeloni streljačkih divizija sa tenkovima i samohodnim oruđima NPP poseli su polazni položaj noću 12/13. jula. Tenkovske armije posele su polazne rejone za vreme artiljerijske pripreme.

Uspešno je izvršena priprema operacije i u materijalno-tehničkom pogledu. Sve jedinice bile su potpuno obezbeđene municijom, pogonskim materijalom i hranom. Dotureno je od 2,5 do 5 borbenih kompleta municije, oko 6 do 10 punjenja pogonskog materijala, 15 do 30 dnevnih obroka hrane.

Na taj način, operacija je bila blagovremeno isplanirana, a jedinice pripremljene za odlučna borbena dejstva. Uslovi situacije, a pre svega uspešan napad sovjetskih snaga u Belorusiji, povoljan odnos snaga i sredstava, kao i koncentracija na prvcima glavnih udara snažnih udarnih grupacija, sve je to povoljno uticalo na izvođenje operacije.

3. Razbijanje glavnih snaga neprijateljske grupe armija i oslobođenje zapadne Ukrajine

12. jula u 22 časa izviđačke čete i odredi počeli su borbena dejstva. Očekujući napad, neprijatelj je odbio napade izviđačkih jedinica i 13. jula pred zoru na ravaruskom pravcu počeo da povlači svoju pešadiju sa prednjeg kraja u dubinu.

Istoga dana ujutro, posle vatrenog naleta artiljerije, počeli su napad prednji bataljoni. Oni su odbacili neprijateljska osiguranja i krajem dana, uz podršku dela snaga prvih ešelona divizija, savladali glavni odbrambeni pojaz, napredujući u dubinu 8—15 km. Na lavovskom pravcu prednji bataljoni naišli su na žestok otpor i neznatno napredovali.

U vezi sa uspešnim dejstvima prednjih bataljona na ravaruskom pravcu unesene su izmene u plan upotrebe artiljerije. Podrška napada vatrenim valom zamjenjena je uzastopnim koncentracijama vatre. Istovremeno se smanjivalo trajanje artiljerijske pripreme na lavovskom pravcu.

14. jula u napad su prešle glavne snage opštvojnih armija na ravaruskom pravcu. One su brzo izbile pred neprijateljski drugi odbrambeni pojaz, ali nisu mogle da ga iz pokreta probiju usled nedostatka snaga i sredstava predviđenih za ovaj cilj, kao i zbog slabog poznavanja neprijateljskog vatrenog sistema i odbrane. Izviđanje drugog odbrambenog pojasa, koji su u to vreme posele jedinice povučene sa glavnog pojasa kao i privučene iz dubine dve tenkovske divizije, bilo je slabo organizovano.

U takvoj situaciji komandant fronta odlučio je da izvrši snažnu artiljerijsku pripremu i probije neprijateljski drugi odbrambeni pojaz, angažujući druge ešelone streljačkih divizija i korpusa.

Jedinice 13. armije (komandant general-potpukovnik N. P. Puhov) 15. jula posle artiljerijske pripreme od 60 minuta, kao i avijacijske pripreme obnovile su napad i krajem dana potpuno savladale taktičku odbrambenu

zonu na dubini 25—30 km. Sledеćeg dana ovaj cilj postigle su i jedinice 3. gardijske armije.

Proboj neprijateljske odbrane na lavovskom pravcu bio je usporen. Zbog toga je odlučeno da se radi pružanja pomoći udarnoj grupaciji, koja je napadala na ovom pravcu, u probaj uvede prvo konjičko-mehanizovana grupa generala Baranova, a zatim i 1. gardijska tenkovska armija. Grupi je naređeno da uđe u probaj 16. jula i da sledećeg dana ujutro izbije u Kamenku — Strumilovu, presecajući pravce povlačenja brodijске grupacije na zapad. 1. gardijska tenkovska armija trebalo je da uđe u probaj 17. jula i, nanoseći udar u pravcu Rava-Ruske, da iz pokreta forsira Zapadni Bug.

Izvršavajući dobijeni zadatak, konjičko-mehanizovana grupa krajem 17. jula zauzela je Kamenku-Strumilovu. Sledеćeg dana deo njenih snaga izbio je u rejon Derevljana, presekavši pravce povlačenja neprijateljske brodijске grupacije na zapad, a glavne produžile su napad na Žolkvu.

1. gardijska tenkovska armija krajem 17. jula izbila je na reku Zapadni Bug, a njeni prednji odredi zauzeli su mostobran u rejonu Dobračina. Sledеćeg dana glavne snage armije prebacile su se na mostobran i otpočele oslobođanje naroda bratske Poljske od hitlerovske tiranije. Za tenkovskom armijom energično su razvijale napad opшtevojne jedinice. 18. juna one su izbile na liniju Vladimir-Volinski — Sokalj — Kristinopolj i južno, obuhvatajući brodijušku grupaciju sa severozapada i zapada.

Na lavovskom pravcu u to vreme nastavljale su se žestoke borbe. Neprijatelj je, ne obzirući se na gubitke u ljudstvu i borbenoj tehnici, pokušavao da zadrži posednute linije. Pošto je 15. jula ujutro privukao iz dubine dve tenkovske divizije, neprijatelj je iz rejona Zborova pomoću njih i jedne pešadijske divizije naneo protivudar, koji je zbog slabog izviđanja iznenadio jedinice 38. armije (komandant general-pukovnik K. S. Moskalenko) i one su, nemajući lovačku protivtenkovsku artiljeriju, bile primorane da se povuku 2—4 km. Usled toga se levo krilo

60. armije (komandant general-pukovnik P. A. Kuročkin), koje je nastavilo napredovanje, našlo nezaštićeno.

U nastaloj situaciji trebalo je odmah preduzeti mere radi uništavanja neprijateljske grupacije koja je nanosila protivudar i razvijanja udara u dubinu. Radi toga komandant fronta upotrebio je oko 1.000 bombardera i jurišnih aviona koji su naneli dva masovna udara po neprijatelju. Međutim, on je pružao žilav otpor i jedinice 60. armije nisu mogle da zauzmu liniju predviđenu za uvođenje u proboj 3. gardijske tenkovske armije.

Šta više, mnoge jedinice 60. armije bile su »primorane da se zaustave i odbijaju neprijateljske protivudare. Usled toga, noću 15/16. jula proboj neprijateljske odbrane praktički je morao da izvede samo jedan desnokrilni korpus udarne grupacije 60. armije, uz angažovanje dveju brigada 3. gardijske tenkovske armije«.²⁾

Tenkovske brigade koje je izdvojio komandant tenkovske armije uskoro su prestigle pešadiju i, napredujući u dubinu oko 20 km, izbile u rejon severno od Zoločeva. Tako je bio stvoren takozvani »koltuvski koridor« širine 5—6 km, kroz koji su ujutro toga dana krenule glavne snage tenkovske armije. Zbog bespuća armija se uvodila u proboj po jednom pravcu, i neprekidnoj koloni, i pod neprijateljskom bočnom vatrom. Uz to je neprijatelj više puta preduzimao protivnapade, nastojeći da po svaku cenu spreči uvođenje u proboj 3. gardijske tenkovske armije i da uspostavi svoj položaj na lavovskom pravcu. Za odbijanje neprijateljskih protivnapada uvedene su u borbu 6. gardijski tenkovski korpus ove armije (iz njenog drugog ešelona) i artiljerijske jedinice. U toku borbi neprijatelj je pretrpeo velike gubitke i bio primoran da obustavi protivnapade i otpočne povlačenje u dubinu svoje odbrane. 18. jula glavne snage 3. gardijske tenkovske armije izbile su u rejon Derevljani — Đediluv, gde su se spojile sa konjičko-mehanizovanom grupom generala Baranova i završile okružavanje neprijateljske brodijske grupacije.

²⁾ „Военно-исторический журнал“, 1960, № 2, стр. 20.

U to vreme je 4. tenkovska armija uvedena u proboj za 3. gardijskom tenkovskom armijom i istim pravcem glavnim snagama izbijala u rejon Oljšanice, a delom sna-ga, zajedno sa opštevojnim jedinicama i jednim streljač-kim korpusom 1. gardijske armije koji je 16. jula prebačen na ovaj pravac, vodila borbu sa neprijateljskom grupa-cijom koja je nanosila protivudar južno od Zoločeva.

Prema tome, dve tenkovske armije uvodile su se u proboj jedna za drugom po uskom koridoru i jednovre-meno su odbijale jake bočne protivnapade. Tenkovske armije bile su prinuđene na takav način dejstava, što je zahtevalo od celokupnog ljudstva veliko naprezanje i iz-držljivost, a od komandi veštu procenu situacije, blago-vremeno donošenje odluka i, bez obzira na teške uslove, njihovo izvršavanje do kraja.

Da bi što brže razbio oružanu grupaciju, komandant fronta privukao je u rejon »koltuvskog koridora« 4. gar-dijski i 31. tenkovski korpus. Istovremeno iz 13. i 60. armije izdvojeno je po 3—4 streljačke divizije, a iz vaz-duhoplovne armije 4 divizije. Odluka za izdvajanje po-menutih snaga i sredstava radi uništenja brodijske grupa-cije doneta je zbog sporog razvoja operacije i nastojanja našeg komandovanja da brzo raseče i razbije neprijatelja po delovima.

U vremenu od 19. do 21. jula neprijateljska okružena grupacija pokušavala je više puta da se probije na jug ka Zoločevu, otkuda su joj u pomoć bile upućene ten-kovske jedinice. Međutim, naše jedinice odbile su nepri-jateljske protivnapade u rejonu Zoločeva. Istovremeno su 4. gardijski i 31. tenkovski korpus sa pešadijom i artilje-rijom, uz podršku avijacije, načeli udare po okruženoj grupaciji. 22. juna neprijateljska grupacija bila je rase-čena na delove koji su kapitulirali u rejonima severno i južno od Belog Kamena. U rejonima Broda naše jedinice razbile su 8 neprijateljskih divizija.

Brza likvidacija okružene grupacije znatno je popra-vila operativnu situaciju naših jedinica kako na lavovskom tako i na drugim pravcima. Oslobođene su jake snage koje

su mogle biti upućene prema Lavovu. Istovremeno je udarna grupacija koja je napadala na ravaruskom pravcu i oslobođala 20. jula grad Rava-Rusku dobila mogućnost da izvede brzi manevar ka reci San. Odlučujuća uloga u ovom pripadala je 1. gardijskoj tenkovskoj armiji. Izvrsavajući postavljene zadatke ona je u sadejstvu sa konjičko-mehanizovanom grupom generala Baranova, napredujući oko 35 km na dan, 23. jula izbila je na reku San u rejonu Jaroslava. Koristeći njen uspeh, odmah za njom izbile su na reku i jedinice 13. armije. Krajem ovog dana, posle forsiranja reke iz pokreta, na njenoj zapadnoj obali zauzeti su mostobrani.

Bez obzira što neprijatelj nije pružao organizovan otpor, 3. gardijska armija napredovala je znatno sporije usled slabog rukovođenja jedinicama od strane komandanta armije i neblagovremenog dostavljanja izveštaja o povlačenju neprijatelja na bokovima i u zoni napada armije. Zbog takvih dejstava, između 13. i 3. gardijske armije stvorio se međuprostor od preko 50 km. Po odluci komandanta fronta u taj međuprostor upućena je konjičko-mehanizovana grupa generala Sokolova. Ona je brzo izvršila postavljeni zadatak i uspostavila neposrednu vezu sa jedinicama levog krila 1. beloruskog fronta koje su nadirale ka Visli. 27. jula konjičko-mehanizovana grupa izbila je u rejon Januva, obezbedivši brzo napredovanje jedinica 3. gardijske armije.

Fašističko komandovanje pokušavalo je da slomi naš napad na lavovskom pravcu. Pri tome je neprijatelj naročitu pažnju obraćao na odbranu samog grada Lavova. To je bilo poznato i našem komandovanju.

Još 18. jula maršal Sovjetskog Saveza I. S. Konjev doneo je odluku o zauzimanju Lavova snagama 13. gardijske i 4. tenkovske armije, kada neprijateljski garnizon u gradu nije bio suviše jak. Međutim, žestoke borbe u rejonu Broda i Zločeva kao i nastale kiše, otežale su pokrete jedinica, a naročito dotur municije i pogonskog materijala. Zato je napad počeo sa zakašnjenjem. Iskoristivši ovo, neprijatelj je do 21. jula ojačao garnizon Lavova jedini-

cama tri pešadijske divizije koje su prebačene sa stanslavskog pravca. Usled toga tenkovske armije nisu uspele da zauzmu Lavov. Neprijatelj je zaustavio naše jedinice na severnim, istočnim i južnim prilazima grada.

U stvorenoj situaciji donešena je odluka da se Lavov osloboди istovremenim dejstvima 60. armije sa istoka, 4. tenkovske armije sa juga, a 3. gardijske tenkovske armije sa zapada. Radi toga je 3. gardijska tenkovska armija trebalo da obide grad sa severozapada, izbjeg u rejon Javorov — Mostiska i time da preseče pravce povlačenja neprijateljske lavovske grupacije na zapad i jugozapad.

Izvršavajući postavljeni zadatak, 3. gardijska tenkovska armija za manje od dva dana izvršila je marš-manevar dužine 125—130 km i 24. jula u punom sastavu koncentrisala se u određenom rejonu. Uspehu marš-manevra doprinela su vešta dejstva izviđačkih organa armije. Istoga dana garnizon Lavova, bojeći se okružavanja i uništenja, počeo je da se povlači prema Samboru putem koji još nisu zauzele naše jedinice.

Napad dve tenkovske i jedne opštivojne armije na Lavov počeo je 24. jula uveče istovremeno sa istoka, juga i zapada. Karakteristično je da je 3. gardijska tenkovska armija jednim svojim tenkovskim korpusom napadala na Lavov, u pravcu unutrašnjeg fronta oruženja, a drugim na Pšemisl, u pravcu spoljašnjeg fronta okruženja. Za to vreme deo snaga mehanizovanog korpusa napadao je Sambor, na pravcu povlačenja neprijateljske lavovske grupacije. Prvi put u velikom otadžbinskom ratu tenkovska armija dejstvovala je na tri divergentna pravca. Međutim, takva dejstva skrivala su u sebi i neke važne nedostatke. Pre svega, za napad na Lavov sa zapada izdvojene su suviše slabe snage. »U rejonu Lavova dejstvovalo je 6 neprijateljskih divizija, među kojima je bila jedna tenkovska i jedna motorizovana divizija. Za brzo razbijanje takve grupacije i sprečavanje njenog povlačenja prema Samboru bile su potrebne znatno veće snage od onih koje je izdvojio komandant armije. Usled toga je neprijatelj zaustavio napad tenkovskog korpusa i tek kada je nemačko koman-

dovanje povuklo glavne snage svoje grupacije iz rejona Lavova preko Dnjepra, on je uspeo da se probije u grad.

Na taj način, komandant 3. gardijske tenkovske armije, pokušavajući da u toku izvođenja manevra istovremeno izvrši dva velika zadatka — da osvoji Lavov i Pšemisl, rasparčao je snage armije i nije uspešno završio manevr kako ga je zamislila komanda fronta.³⁾ Tih dana nije bolje dejstvovala ni 4. tenkovska armija, čije su se jedinice uvukle u dugotrajne ulične borbe i nisu izvršile svoj drugi zadatak — presecanje pravaca povlačenja lavovske grupacije prema Samboru.

Bez obzira na navedene nedostatke, jedinice 60, 3. gardijske i 4. tenkovske armije su posle trodnevnih borbi 27. jula ujutro oslobodile Lavov. Istoga dana prednji delovi tenkovskih armija oslobodili su Pšemisl.

Koristeći uspehe udarnih grupacija fronta, već 21. juna prešle su u napad jedinice 1. gardijske armije, a dva dana kasnije i jedinice 18. armije. Brzo prodirući na zapad, 1. gardijska armija 27. jula oslobodila je grad Stanislav.

U prvoj etapi operacije, jedinice 1. ukrajinskog fronta razbile su glavne snage grupe armija »Severna Ukrajina«. Napredujući 200—220 km one su izbile na liniju severno od Januva — Sokoluv — Pšemisl — južno od Lavova — Grabovlja — Deljatin, skoro potpuno oslobodile Zapadnu Ukrajinu i otpočele oslobođenje bratske Poljske.

4. Forsiranje reke Visle, uništavanje pristiglih neprijateljskih rezervi i izbijanje na ogranke Karpata

Vrhovna komanda naredila je komandi fronta da 27. i 28. jula koncentriše glavne snage na desnom krilu radi zauzimanja mostobrana na Visli u rejonu Sandomježa, uništenja pristiglih rezervi i potpunog razbijanja grupe armija »Severna Ukrajina«. Levo krilo fronta trebalo je da osvoji industrijski rejon Dragobič i istovremeno da

³⁾ Военно-исторический журнал, 1960, № 2, стр. 28.

zauzme prelaze preko Karpata na pravcima Užgorod i Mukachevo.

Na desno krilo upućene su 1. i 3. gardijska tenkovska armija i glavne snage konjičko-mehanizovanih grupa. Tu je upućen i drugi ešelon fronta (5. gardijska armija), jače snage avijacije i veliki deo sredstava ojačanja.

Po odluci komandanta fronta predviđeno je da forsiranje Visle izvrši iz pokreta na odseku severno od Dorotke do ušća reke Visloka, tj. na frontu širine preko 80 km.

Za obezbeđenje forsiranja reke sve armije ojačane su pontonskim bataljonima, parkovima N2P. Pored toga, 13. armija je imala park NLP, a 3. gardijska tenkovska armija pridati park NLP i dva parka UVSA-3.

Armijama su postavljeni sledeći zadaci:

3. gardijskoj armiji — da noću 28/29. jula forsira Vislu, zauzme mostobrane na frontu severno od Borotke — Sandomježa i osvoji grad Sandomjež.

13. armiji — da glavnim snagama do 30. jula ujutro forsira Vislu južno od Sandomježa i zauzme mostobrane na frontu (isključno) Sandomjež — ušće Visloke, a delom snaga da osvoji grad Žešuv.

1. gardijskoj tenkovskoj armiji — da 29. jula ujutro nanese udar na Baranuv, da iz pokreta forsira Vislu i do jutra 1. avgusta izbije u rejon Bogorja.

3. gardijskoj tenkovskoj armiji — da, koristeći uspeh 1. gardijske tenkovske i 13. armije, 2. avgusta izbije u rejon Baranuva i forsira Vislu.

Jedinicama 60. i 38. armije, koje su dejstvovalе na centru, naređeno je da 2. avgusta zauzmu i čvrsto drže liniju Dembica — Sanok.

1. gardijska i 18. armija, dejstvujući na levom krilu fronta, trebalo je u sadejstvu sa 4. tenkovskom i delom snaga 38. armije, koje su nanosile udar iz rejona Sambora na Drogobič, da razbiju tamošnjeg neprijatelja i zauzmu drogobički industrijski rejon i prelaze preko Karpata.

Prema tome, i u drugoj etapi operacije planirano je da se borbena dejstva jedinica fronta izvode na dva samostalna pravca. Važniji je bio sandomješki pravac, gde su

glavne snage fronta trebalo da forsiraju Vislu, zauzmu mostobrane i na taj način neprijatelja liše pogodne linije za odbranu i istovremeno stvore preduslove za prodiranje u rejone južne Poljske.

Izvršavajući postavljene zadatke, glavne snage fronta 28. i 29. jula izvršile su pregrupisavanje i nastavile da razvijaju napad ka Visli.

Dejstva tenkovskih armija u te dane najčešće su imala karakter energičnog gonjenja ostataka neprijateljskih jedinica razbijenih u prethodnim borbama. Pošto nisu mogle da organizuju otpor čak ni na linijama podesnim za odbranu, ove jedinice povlačile su se na zapad. Na leđima neprijatelja koji se povlačio 29. jula uveče izbili su na Vislu čelne jedinice 3. gardijske i 13. armije i prednji odred 1. gardijske tenkovske armije. Pošto su se sredstva za prelaz nalazila 30—50 km od reke, a auto-transporta nije bilo, forsiranje je počelo na priručnim sredstvima i na splavovima i skelama koji su bili zaplenjeni od neprijatelja. Tako su se, na primer, prebacili pukovi 350 streljačke divizije 13. armije pod komandom general-majora G. I. Vehina, i motopešadija prednjeg odreda tenkovske armije u rejону Baranuva. Sledеćег dana, severno od Baranuva forsirale su reku čelne jedinice 3. gardijske armije, a južno od Baranuva pukovi 162. streljačke divizije 13. armije. Krajem 30. jula s one strane Visle stvoreno je nekoliko mostobrana, od kojih je jedan, u rejону Baranuva, proširen na 12 km po frontu i 8 km po dubini. Veliki značaj u zauzimanju i proširivanju mostobrana imalo je i to što se forsiranje reke vršilo na frontu širine 80—90 km, a na nekoliko odseka istovremeno sa neprijateljskim jedinicama koje su se povlačile. Usled toga neprijatelj je morao dekoncentrisano da upotrebi svoje oslabljene i ograničene snage. Značajnu ulogu u proširivanju mostobrana imali su tenkisti prednjeg odreda 1. gardijske tenkovske armije koji su vatrom iz tenkova podržavali jedinice pri prelazu, a zatim učestvovali u odbijanju neprijateljskih protivnapada na suprotnoj obali.

Bez obzira na dejstva neprijateljske avijacije, u toku sledeća dva dana na pontonima i skelama dve pontonirske

brigade prebačeno je na mostobran u rejonu Baranuva samo iz sastava 1. i 3. gardijske tenkovske armije preko 180 tenkova i samohodnih oruđa, oko 60 topova, oko 100 motornih vozila i najmanje 6.000 ljudi iz sastava motopešadije. Ovo je omogućilo da se mostobran utvrdi i znatno proširi po frontu i po dubini. Posle svega napred izloženog čudno izgleda izjava K. Tipelskirha da su tek 6. avgusta, a ne ranije, sovjetske jedinice »pristupile savlađivanju naredne vodene prepreke — reke Visloke, kao i Visle kod Sandomježa«.⁴⁾

1. avgusta fašističko komandovanje koncentrisalo je u rejonu Meleca jedinice tenkovske i pešadijske divizije, kao i pojedinih brigada i uključilo ih u sastav 42. armijskog korpusa. Istovremeno oko dve pešadijske divizije prikupile su se severno od Sandomježa. Navedenim snagama naređeno je da nanesu protivudare u pravcu Baranuva sa severa i juga, da razbiju naše prebačene jedinice i organizuju odbranu na zapadnoj obali Visle. Za to vreme neprijateljska avijacija pokušavala je da bombarduje naše jedinice na mostobranu i na prelazima.

Neprijateljski protivudari i aktivna dejstva njegove avijacije predstavljali su ozbiljnu opasnost i primoravali da se hitno preduzmu mere radi onemogućavanja neprijateljskog plana i još većeg proširenja mostobrana u rejonu Baranuva. Radi toga je na njegovu severnu stranu istureno nekoliko opštevojnih jedinica koje su 3. avgusta izbile na liniju Mahuv i severoistočno, prisilivši neprijatelja da pređe u odbranu. Istovremeno su u rejon Baranuva upućene nove tenkovske jedinice i prebazirane lovačke vazduhoplovne divizije i protivavionski artiljerijski pukovi. Bez obzira na to, neprijateljska melecka grupacija nastavila je napredovanje u pravcu Baranuva.

U takvoj situaciji komandant fronta odlučio je da 4. avgusta uvede u borbu svoj drugi ešelon — 5. gardijsku armiju. Armiji je naređeno da 6. avgusta do kraja dana razbije neprijateljsku melecku grupaciju, a zatim da svoje

⁴⁾ K. Типпельскирх, История второй мировой войны, стр. 451.

glavne snage koncentriše na mostobranu i zauzme liniju (isključno) Rakuv — Stopnica — Novi Korčin. Za obezbeđenje uspeha, 5. gardijska armija ojačana je topovskom artiljerijskom brigadom, lovačkim protivtenkovskim artiljerijskim pukom, sa dva minobacačka puka i protivavionskom artiljerijskom divizijom.

Izvršavajući postavljeni zadatak, 5. gardijska armija 4. avgusta prešla je u napad. Njen 33. gardijski streljački korpus, u sadejstvu sa 9. mehanizovanim korpusom 3. gardijske tenkovske armije, naneo je bočni udar po neprijateljskoj grupaciji i uskoro je odbacio od prelaza u rejonu Baranuva. 6. avgusta glavne snage armije prebacile su se preko Visle, a deo snaga preko Visloke, oslobodivši grad Melec. Kroz dva dana 5. gardijska armija potpuno je izvršila postavljene zadatke.

Uvođenje u bitku drugog ešelona fronta pokazuje da je sovjetsko komandovanje pravilno procenilo situaciju i blagovremeno upotrebilo raspoložive snage i sredstva fronta. Ovo zasluguje pozitivnu ocenu zato što se borba za proširenje mostobrana i odbijanja snažnih neprijateljskih protivudara izvodila istovremeno i zahtevala izuzetno naprezanje jedinica, precizno i neprekidno rukovođenje od strane starešina svih stepena i obezbeđenje jedinica municijom i pogonskim materijalom.

Istovremeno su vođene žestoke borbe sa neprijateljem jugozapadno od Sandomježa. Ovde su i dalje dejstvovalе još uvek jake snage 4. neprijateljske tenkovske armije. Protiv njih su i bile upućene jedinice 1. i 3. gardijske tenkovske i 13. armije koje su, nanoseći ozbiljne gubitke neprijatelju, do 10. avgusta izbile na liniju Sandomjež — severno od Klimantuva — Laguv — Rakuv. Na taj način je mostobran s one strane reke bio proširen do 60 km po frontu i do 55 km u dubinu. U to vreme na mostobranu su prebačeni, pored dve opštevojne i dve tenkovske armije, 31. tenkovski korpus, jedan korpus 3. gardijske armije, a takođe pukovi i brigade lovačke protivtenkovske artiljerije. Ovamo su se kretale iz rejona Sambor i jedinice 4. tenkovske armije.

Nemačkofašističko komandovanje takođe je hitno prebacivalo u rejon mostobrana nove jedinice, pored ostalog 3. tenkovski korpus iz rejona Krakova i oko četiri pešadijske i tenkovske divizije sa drugih odseka fronta i iz Nemačke. Već 11. avgusta neprijatelj je naneo snažan protivudar na Stašuv na spoju 13. i 5. gardijske armije i za dva dana napredovao 8—10 km. Sledеćih dana obe strane uvele su u bitku nove jedinice: 1. ukrajinski front, 4. tenkovsku armiju, sve snage 31. tenkovskog korpusa, a neprijatelj dve sveže tenkovske i jednu pešadijsku diviziju. Do 18. avgusta protivudarna grupacija u toku borbi u susretu i usled herojskih dejstava naših tenkista, pešaka, artiljeraca, pionira i pilota pretrpela je velike gubitke i ubrzo prešla u odbranu. U ovim borbama istakla se 9. gardijska lovačka vazduhoplovna divizija kojom je komandovao gardijski pukovnik dvostruki heroj Sovjetskog Saveza, A. I. Pokriškin. 19. avgusta ukazom Prezidijuma Vrhovnog sovjeta SSSR-a on je proglašen za trostrukog heroja Sovjetskog Saveza.

U ovim borbama veoma važnu ulogu imali su pokretni odredi za zaprečavanje koji su brzo postavljali minsko polje na pravcima kretanja neprijateljskih tenkova. Na minama koje su postavili ovi odredi, oštećeno je preko 100 tenkova i samohodnih oruđa kao i oklopnih transportera i motornih vozila sa pešadijom.

Neprekidne borbe vođene su kod Sandomježa. 18. avgusta jedinice 1. gardijske tenkovske armije, u sadejstvu sa 3. gardijskom i 13. armijom, odbile su mnogobrojne neprijateljske protivudare i protivnapade, oslobostile grad i proširile mostobran do 75 km.

Do kraja meseca desnokrilna grupacija fronta odbijala je neprijateljske protivudare na mostobranu i po naređenju Vrhovne komande utvrđivala se na dostignutim linijama. U isto vreme jedinice 60. armije oslobodile su grad Dembicu, a jedinice 38. armije grad Sanok. 8. avgusta snage levog krila fronta⁵⁾ zauzele su drogobički

⁵⁾ 4. avgusta formiran je 4. ukrajinski front koji je uključio u svoj sastav i deo snaga levog krila 1. ukrajinskog fronta.

industrijski rejon i izbile pred Karpatе. Međutim, zauzimanje prelaza u planinama nije im uspelo usled jake odbrane koju su na planinskoj gredi organizovale neprijateljske jedinice prebačene iz Mađarske, Rumunije i Čehoslovačke.

Veliki značaj za uspešno izvođenje borbenih zadataka u drugoj etapi operacije imala su borbena dejstva jedinica 1. beloruskog fronta koje su nastavile da vezuju znatne neprijateljske snage na varšavskom pravcu. U isto vreme uspeh jedinica 1. ukrajinskog fronta, a pre svega upućivanje u zonu njihovih dejstava najmanje 8 neprijateljskih divizija iz Rumunije, omogućilo je 2. i 3. ukrajinskom frontu da 20. avgusta počnu jaško-kišinjevsku operaciju.

Na taj način, borbena dejstva jedinica 1. ukrajinskog fronta u lavovsko-sandomješkoj operaciji predstavljala su kariku u sistemu strategijskih operacija koje je izvodila Vrhovna komanda na minsko-varšavskom i kišinjevsko-bukureškom pravcu.

*

U lavovsko-sandomješkoj operaciji jedinice 1. ukrajinskog fronta, uz pomoć 1. beloruskog i 4. ukrajinskog fronta, razbile su glavne snage grupe armija »Severna Ukrajina«, završile oslobođenje zapadne Ukrajine, a zajedno s njom i čitave Ukrajinske Sovjetske Socijalističke Republike. Istovremeno je oslobođen veliki deo jugoistočne Poljske, obrazovan mostobran preko Visle i stvoreni povoljni uslovi za pripremu i izvođenje novih operacija.

Lavovsko-sandomješka operacija je jedna od najvećih operacija koja je izvedena snagama jednog fronta, koji je u to vreme bio najveća operativna jedinica. Uspešno izvršavanje zadataka operacije uslovljeno je ne samo našom brojnom nadmoći nad neprijateljem već i veštim izborom oblika operacije, uz nanošenje snažnih frontalnih udara na nekoliko pravaca, veštim izborom pravaca glavnih udara i grupisanjem snaga i sredstava na njima, kao i pravilnim izborom vremena prelaska u napad.

Frontalni udari u operaciji nanošeni su po najjačim neprijateljskim grupacijama od čijeg je razbijanja zavisio dalji tok čitave ofanzive na Visli. Zbog toga je na pravcu glavnih udara stvorena velika nadmoć nad neprijateljem.

Naše snage prešle su u napad u najvećem jeku beloruske operacije i kada je fašističko komandovanje počelo da prebacuje svoje rezerve kao i deo snaga grupe armija »Severna Ukrajina« u zonu borbenih dejstava beloruskih frontova. Ovo je doprinelo munjevitom nadiranju naših snaga i velikom razmahu operacije od prvih dana napada. Već 5. i 6. dana širina zone napada fronta iznosila je preko 400 km, a 10. i 12. dana porasla je do 700 km. Dubina napadne operacije iznosila je 300 — 360 km, a srednji dnevni tempo do 15 km.

U ovoj operaciji brzo je okružena i likvidirana krupna neprijateljska grupacija u rejonu Brodi i to u uslovima, kada je front predstavljao pravu liniju i kada jedinice fronta, za razliku od korsunjševčenkovske, vitepske, borburske i minske operacije, nisu zauzimale obuhvatni položaj u odnosu na neprijateljsku grupaciju. Važnu ulogu u okružavanju i brzoj likvidaciji neprijateljske grupacije imale su naše tenkovske armije. Njihove glavne snage razvijale su udare u dubinu na dva samostalna pravca, što je dovelo do rasecanja neprijateljskih snaga na delove. Istovremeno, deo snaga tenkovskih armija i konjički korpsi izvršili su obuhvatni manevar, brzo izbili u pozadinu neprijateljske brodijske grupacije i okružili je, a zatim je brzo bez prekida borbenih dejstava, uz učešće tenkovskih korpusa razbili.

Lavovsko-sandomješka operacija karakteriše se raznovrsnošću oblika borbenih dejstava. Naše jedinice probijale su glavni i drugi neprijateljski odbrambeni pojasi, odbijale mnogobrojne protivudare kako pri proboru taktičke odbrambene zone i razvijanju napada u operativnoj dubini, tako i pri forsiranju reka i učvršćivanju i proširivanju mostobrana. Tu su se usavršili načini razbijanja neprijateljskih grupacija koje nanose protivudar. Odlučujući način bio je protivmanevar radi nanošenja bočnih

udara po neprijatelju, a isto tako i bojevi i bitke u susretu sve do potpunog uništenja njegovih glavnih snaga i sredstava.

U ovoj operaciji jedinice fronta ostvarivale su smela pregrupisavanja i manevre sa jednih pravaca na druge ili iz dubine u pozadinu neprijateljskih grupacija. Najbliža pregrupisavanja i manevre ostvarivale su tenkovske armije i korpsi, kao i konjičke divizije i korpsi. Ova pregrupisavanja i manevri pokretnih viših taktičkih i operativnih jedinica obezbědili su okružavanje i brzo razbijanje brodijske neprijateljske grupacije, obilazak neprijateljske lavovske grupacije i poraz njenih krupnih snaga u gradu i pri izlasku iz grada, a takođe gonjenje neprijatelja i brzo izbijanje na reke San i Vislu, a zatim njihovo forsiranje iz pokreta i proširivanje mostobrana na suprotnoj obali.

Reke su u toku operacije forsirane iz pokreta i na širokom frontu. U znatnoj je meri korišćeno iskustvo forsiranja velikih reka u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra, usled čega su nešto šire upotrebljavana formacijska sredstva za prelaz i avijacija za zaštitu jedinica koje su napadale u rejonu reka.

U forsiranju reka, a naročito u zauzimanju i proširivanju mostobrana na njihovoj suprotnoj obali glavna uloga pripadala je tenkovskim armijama. Raspolažući velikom manevarskom sposobnošću i pokretljivošću, tenkovske armije znatno su brže i kompaktnije izbijale na reke, grupišući svoje glavne snage na suprotnoj obali. Opštivojne jedinice izbijale su na reke samo prednjim delovima, a njihove glavne snage prikupljale su se na mostobranima jedan — dva dana kasnije. Tako je bilo i na Visli, kada su se 4. avgusta na njenoj zapadnoj obali nalazile glavne snage 1. i 3. gardijske tenkovske armije, a iz 13. armije na mostobranu su se nalazile samo oko 4 streljačke divizije veoma oslabljenog sastava.

U ovoj operaciji karakteristično je još i to što su pri forsiranju Visle glavne snage tenkovskih armija učestvovale u odbijanju protivudara i proširivanju mostobrana, a istovremeno je deo njihovih snaga učestvovao u odbijanju neprijateljskih protivudara na istočnoj obali.

U operaciji je ostvareno dalje kvantitativno i kvalitativno ojačanje udarnih grupacija fronta, naročito tenkovskim jedinicama. U sastavu jednog fronta, pored samostalnih tenkovskih i konjičkih korpusa, dejstvovale su tri tenkovske armije. Pri tome su dve od njih ulazile u bitku u uskoj zoni, krećući se istim pravcem jedna iza druge i odbijajući jake protivnapade i protivudare na bokovima. Dva tenkovska korpusa prvi put su učestvovala u rasecanju i razbijanju brodijaške grupacije. Jedna tenkovska armija prvi put je istovremeno vodila borbena dejstva faktički na tri divergentna pravca: jednim korpusom radi ojačanja jedinica koje su dejstvovale na unutrašnjem frontu okruženja, drugim korpusom radi proširenja probaja, brzog izbijanja na reku San i njenog forsiranja iz pokreta na leđima odstupajućeg neprijatelja, a delom snaga trećeg korpusa prema Samboru, na pravcu povlačenja neprijateljske lavovske grupacije.

U poređenju sa prethodnim operacijama takođe se povećao sastav drugog ešelona fronta, što je omogućilo nastanje snage iz dubine i očuvanje opšte nadmoći nad neprijateljem do kraja operacije. 5. gardijska armija uvedena je u bitku u završnoj etapi operacije kada je linija fronta od ranijeg prednjeg kraja bila udaljena preko 250 km. Za razliku od beloruske operacije, gde se u bitku nisu uvodili drugi ešeloni fronta već jake rezerve Vrhovne komande, u ovoj operaciji rezerve Vrhovne komande nisu se uvodile i bile su popunjene drugim ešelonom fronta.

U lavovsko-sandomješkoj operaciji se razvila dalje veština organizacije i ostvarivanja probaja duboko ešelonirane neprijateljske odbrane. Određivani su uski odseci za probaj, a gustina jedinica i borbene tehnike još više je porasla. Proboj odbrane ostvariva se sa duboko ešeloniranim borbenim porecima jedinica, što je takođe doprinosilo neprekidnom narastanju snaga i sredstava iz dubine rasporeda pukova, divizija i korpusa. Karakteristično je da je skoro svuda probaj neprijateljske taktičke odbrambene zone bio povezan sa odbijanjem frontalnih, a naročito bočnih protivudara i protivnapada. Važna uloga u dovršavanju probaja neprijateljske duboko ešelonirane odbrane

i u odbijanju njegovih protivudara i protivnapada na lavovskom pravcu pripadala je tenkovskim armijama. One su već pri uvođenju u bitku nanele gubitke neprijateljskim bližim operativnim rezervama i u sadejstvu sa drugim pokretnim jedinicama okružile njegovu jaku grupaciju u rejonu Broda. Time je konačno narušena stabilnost obrane koja je još uvek zadržavala napredovanje opštivojnih armija.

U ovoj operaciji primjenjeni su savršeniji metodi izvođenja artiljerijske pripreme. Vreme vatreñih naleta na pravcu glavnih udara povećalo se i iznosilo skoro 40% od čitavog vremena artiljerijske pripreme. Na ostalim pravcima, zbog izvođenja nasilnog izviđanja i povlačenja neprijatelja sa glavnog na drugi odbrambeni pojas, ona se nije izvodila. Iz ovih razloga bilo je potrebno da se predviđi izvođenje artiljerijske pripreme pri proboru drugog neprijateljskog odbrambenog pojasa.

Veliki doprinos razbijanju neprijateljskih jedinica dala je avijacija koja je za vreme operacije izvršila preko 48.000 aviopoleta, bacila na neprijatelja 6.500 bombi i u vazdušnim borbama srušila preko 550 neprijateljskih aviona. Avijacija je učestvovala u neposrednoj pripremi napada, sigurno je obezbeđivala jedinice iz vazduha, naročito u razbijanju brodilske i lavovske neprijateljske grupacije, pri zauzimanju i proširivanju sandomješkog mostobrana. Međutim, naša avijacija suviše je ograničeno upotrebljavana za sprečavanje neprijateljskog manevra i pregrupisavanja.

U vezi s tim potrebno je napomenuti da Vrhovna komanda nije preduzela »efikasne mere koje bi sprečile manevar nemačkih tenkovskih divizija na frontu grupe armija, Severnu Ukrajinu i dolazak neprijateljskih rezervi iz dubine. Zbog toga je nemačko komandovanje uspelo da koncentriše protiv naših jedinica koje su dejstvovale na sandomješkom mostobranu šest tenkovskih i jednu motorizovanu diviziju i da privuče na druge ugrožene odseke

odbrane grupe armija oko deset pešadijskih divizija i brigada.⁶⁾

U operaciji su postigli dalji razvitak metodi nasilnog izviđanja. Nasilno izviđanje prvo izviđačkim četama i odredima, a zatim prednjim bataljonima, ojačanim tenkovima, samohodnim oruđima i podržanim artiljerijom i delom snaga prvih ešelona streljačkih divizija omogućilo je otkrivanje neprijateljskih snaga i sredstava na glavnom obrambenom pojasu kao i njihovo povlačenje sa glavnog na drugi obrambeni pojas na ravaruskom pravcu.

Jedinice su usavršile veština posedanja polaznog i vatreñih položaja. Prednji bataljoni i artiljerija izlazili su u određene rejone na 1,5 dan, prvi ešeloni streljačkih divizija na jedan dan pre početka napada, a njihovi drugi ešeloni, tenkovi i samohodna oruđa NPP noću uoči napada.

Borbeno iskustvo sovjetskih jedinica stečeno u toku lavovsko-sandomoške operacije nije izgubilo svoj značaj ni u savremenim uslovima.

---

⁶⁾ Военно-исторический журнал, 1960, № 2, стр. 31.

Glava četvrta

JAŠKO-KIŠINJEVSKA OPERACIJA. OSLOBOĐENJE NARODA RUMUNIJE I BUGARSKE

(20. avgust — 27. septembar 1944)

(skica 14)

1. Situacija na balkanskom pravcu u avgustu 1944.

Završivši operacije u Ukrajini na desnoj obali Dnjepr-a, jedinice 2. i 3. ukrajinskog fronta izbile su na jugo-zapadnu granicu naše otadžbine. Na mnogim odsecima 2. ukrajinski front preneo je borbena dejstva na teritoriju Rumunije.

Početkom leta nemačkofašističke jedinice pokušale su da pojedinačnim protivudarima odbace jedinice 2. i 3. ukrajinskog fronta od granice Rumunije. Međutim, pošto ovi pokušaji nisu imali uspeha neprijatelj je bio primoran da pređe u odbranu na liniji Straža — Paškani — Petroešti — Orgejev — Dubosari — i dalje po reci Dnjestru do Crnog mora. Preko Dniestra sovjetske jedinice imale su nekoliko mostobrana, od kojih je najznačajniji bio mostobran u rejonu Kopane, južno od Tiraspolja.

Hitlerovsko komandovanje pridavalo je naročito veliki značaj odbrani rumunskog pravca. Ovo su uslovjavali faktori političkog, ekonomskog i vojnog karaktera, a pre svega vojno-politička situacija na Balkanu koja je u leto 1944. postala veoma nepovoljna za fašističku Nemačku.

U vezi sa uspešnom letnjom ofanzivom sovjetskih snaga u Belorusiji i zapadnoj Ukrajini i njihovim mogu-

ćim prelaskom u napad na jugu, još više se pojačala borba širokih narodnih masa zemalja jugoistočne Evrope za slobodu i nezavisnost. Naročito se borba zaoštirla u Rumuniji i Bugarskoj. Na inicijativu Komunističke partije Rumunije formiran je nacionalno-demokratski blok koji se obratio svim radnim ljudima Rumunije sa programom, zahtevajući svrgavanje fašističke klike Antoneskua, izlazak iz rata koji je Rumunija vodila na strani fašističke Nemačke i zaključenje mira sa Sovjetskim Savezom. Među rumunskim generalima i oficirima raslo je nezadovoljstvo zbog suviše otvorenog gospodarenja hitlerovaca u rumunskoj vojsci.

Rasla je i dalje se razvijala oslobođilačka borba naroda Bugarske, Čehoslovačke Jugoslavije, Albanije, Grčke, Mađarske i drugih zemalja. Zadržavanje na svojoj strani ovih država imalo je za fašističku Nemačku ogroman ekonomski značaj. One su predstavljale bazu prehrambenih i poljoprivrednih produkata. Naročito veliki značaj imali su rejoni nafte u Rumuniji iz kojih je Nemačka podmirivala preko 30% celokupnih svojih potreba nafte. Hitleru je bilo jasno da će u slučaju izbijanja sovjetskih jedinica u centralne rejone Rumunije biti dovedena u pitanje mogućnost obezbeđenja važnih pravaca koji vode u Srednju Evropu i na Balkan.

Sve je ovo uslovjavalo strategiju hitlerovskog komandovanja na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta. Suština ove strategije sastojala se u tome da se upornom odbranom, koristeći se specifičnostima vojista i bivšim pograničnim rumunskim utvrđenim rejonima, odbije napad sovjetskih jedinica i spreči njihovo izbijanje u centralne rejone Rumunije.

Južno krilo branila je grupa nemačkih armija »Južna Ukrajina«, u čiji su sastav ulazile 8. i 6. nemačka, 4. i 3. rumunska armija i 17. nemački samostalni armijski korpus. Navedena grupa armija imala je 47 divizija, od kojih 3 tenkovske, 1 motorizovanu i 5 pešadijskih brigada. Ukupno je grupa armija brojala 643.000 ljudi, 7.618 artiljerijskih oruđa i minobacača, 404 tenka i samohodna oruđa i 810 aviona.

Neprijateljska ratna mornarica koja je bazirala u luka Burgasu, Varni, Konstanci i Sulinu imala je 4 razrača, pomoćnu krstaricu, 10 podmornica, 7 drugih brodova i oko 100 torpednih čamaca i čamaca minolovaca.

Neprijateljske jedinice razvile su se u jednom operativnom ešelonu.

Glavne hitlerovske snage koncentrisale su se na izbočini, zatvarajući jaški i kišinjevski pravac. Ovde su se nalazile 23 nemačke i nekoliko rumunskih divizija, dok su na bokovima dejstvovale na širokom frontu uglavnom rumunske divizije. Operativna gustina neprijatelja na glavnim pravcima iznosila je jednu diviziju na 6 — 8 km fronta.

Takvim rasporedom snaga fašističko komandovanje nastojalo je da čvrše štiti odlučujući fokšanski pravac. Pored toga, ono se nadalo da sovjetske jedinice, vezane borbom na Visli i Sanu, neće moći da preduzmu veće napadne operacije na jugu, a ako i pređu u napad, glavni udar će naneti na Kišinjev sa severa i istoka. Smatralo se da su postojeće snage i sredstva na ovom pravcu potpuno dovoljni za odbijanje takvog napada. Međutim, i ovog puta hitlerovski generali ozbiljno su pogrešili u računu.

Do početka našeg napada Nemci su svuda organizovali duboko ešeloniranu odbranu. Ona je bila najčvršća na jaškom pravcu, gde su postojala tri odbrambena pojasa koja su se naslanjala na teško dostupne prirodne linije — planine i reke. Glavni odbrambeni pojas, dubine 6 — 8 km, sastojao se od dva položaja koja su imala tri — pet neprekidnih linija rovova. Drugi odbrambeni pojas, koji se nalazio 8 — 10 km od prednjeg kraja na reci Bahluj, imao je dve neprekidne linije rovova. Treći odbrambeni pojas, koji je izgrađen na gredi Mare 18 — 20 km od prednjeg kraja glavnog pojasa, imao je jednu — dve isprekidane linije rovova. Na reci Brlad uređivao se pregradni položaj. Gradovi Trgu-Frumos, Jaši, Fokšani i drugi pretvoreni su u utvrđene rejone.

Na ostalim pravcima Nemci su imali dva odbrambena pojasa dubine 12 — 18 km. Pored toga, neprijatelj je

nastavio izgradnju odbrambenih linija u dubini, a delimično i na rekama Kogiljnik, Prut, i Seret.

Obrana zapadne obale dnjestarskog ušća sastojala se od otpornih tačaka, međusobno povezanih artiljerijskom i mitraljeskom vatrom, rovovima, saobraćajnicama i na mnogim odsecima protivdesantnim preprekama.

U to vreme jedinice 2. i 3. ukrajinskog fronta, znatno popunjene ljudstvom, naoružanjem i borbenom tehnikom, zauzimale su povoljan položaj u odnosu na neprijateljsku grupaciju koja se nalazila u rejonu Jašija i Kišinjeva.

2. ukrajinski front (komandant general armije R. J. Malinovski, član Vojnog saveta general-potpukovnik tenkovskih jedinica I. Z. Susajkov, načelnik štaba general-pukovnik M. V. Zaharov, u čijem se sastavu nalazilo 6 opštevojnih, 1 tenkovska i 1 vazduhoplovna armija, 2 samostalna tenkovska korpusa i 1 konjički korpus, razvio se u zoni širine 330 km, obuhvatajući neprijateljsku grupaciju sa severa.

Pored toga, u sastav fronta, ulazili su 1. rumunska dobrovoljačka pešadijska divizija »Tudor Vladimiresku« i jugoslovenska brigada.

3. ukrajinski front (komandant general armije F. I. Tolbuhin, član Vojnog saveta general-potpukovnik A. S. Želtov, načelnik štaba general-pukovnik S. S. Birjuzov), koji je imao u svom sastavu četiri opštevojne i jednu vazduhoplovnu armiju i jedan mehanizovani korpus, poseo je front od 210 km, obuhvatajući neprijateljsku grupaciju sa istoka.

Jedinice oba fronta bile su nadmoćnije nad neprijateljem: u ljudstvu 1,4 puta, u tenkovima i samohodnim oruđima 3,4 puta, u artiljeriji, minobacačima i avionima preko 2 — 2,5 puta.

Na taj način, vojno-politička situacija na južnom krilu sovjetsko-nemačkog fronta pogodovala je sovjetskim jedinicama u pripremi nove odlučujuće ofanzive.

2. *Priprema operacije*

Priprema jaško-kišinjevske operacije počela je mnogo ranije od njenog izvođenja, a u razradi plana aktivno su učestvovali ne samo Vrhovna komanda, Generalstab, komandanti rodova vojske, načelnik pozadine Crvene armije već i komandanti frontova, članovi vojnih saveta i načelnici štabova frontova.

Plan operacije predviđao je da jedinice 2. i 3. ukrajinskog fronta nanesu dva snažna udara koncentričnim pravcima na Huši i Vasluj, s tim da okruže i uniše glavne neprijateljske snage u rejonu Jašija i Kišinjeva i istovremeno razviju napad prema centralnim oblastima Rumunije, a zatim prema granicama Mađarske, Jugoslavije i Bugarske.

U skladu sa ovim planom 2. ukrajinskom frontu naređeno je da nanese glavni udar snagama 27., 52. i 53. opštevojne, 6. tenkovske armije i 18. tenkovskog korpusa pravcem Jaši — Vasluj — Felciul, da u sadejstvu sa jedinicama 3. ukrajinskog fronta razbije neprijateljsku grupaciju u rejonu Jašija i Kišinjeva i spreči njeno povlačenje u pravcu Fokšana. Bliži zadatak fronta je bio da izbije na liniju Bakeu — Vasluj — Huši i zajedno sa 3. ukrajinskim frontom okruži neprijateljsku jaško-kišinjevsku grupaciju. Zatim, štiteći se sa strane Karpata, front je trebalo da razvije brz napad na Fokšane, a delom snaga da učestvuje u likvidaciji okružene grupacije.

Jedinicama 3. ukrajinskog fronta naređeno je da nanesu glavni udar levim krilom 57. i 37. armije i desnim krilom 46. armije, 7. i 4. gardijskim mehanizovanim korpušom pravcem Opač — Selemet — Huši i u sadejstvu sa 2. ukrajinskim frontom da okruže i uniše neprijatelja u rejonu Jašija i Kišinjeva. Bliži zadatak fronta je bio da zauzme liniju Leovo — Tarutino — Moldavka i zajedno sa 2. ukrajinskim frontom da okruži neprijateljsku jaško-kišinjevsku grupaciju. Zatim je trebalo da jedinice fronta likvidiraju okruženu grupaciju i istovremeno razviju napad u pravcu Renija i Izmaila.

Predviđeno je da pokretne jedinice okruže neprijatelja trećeg dana, a opštevojne jedinice stvore neprekidan front okruženja petog-šestog dana operacije.

Crnomorskoj floti i Dunavskoj flotili naređeno je da omoguće pomorski saobraćaj neprijatelja između luka Rumunije i Bugarske, da unište njegove borbene brodove i razruše lučka postrojenja. Iskrcavanjem taktičkih desanta na zapadnoj obali dnjestarskog ušća i na obali Crnog mora da sadejstvuju s jedinicama vojske u razbijanju 3. rumunske armije i drugih neprijateljskih snaga. Crnomorska flota takođe je trebalo da vodi borbu sa hitlerovskom flotom kao i sa avijacijom na moru i na obali.

U skladu sa postavljenim zadacima komandant 2. ukrajinskog fronta odlučio je da probije neprijateljsku odbranu na pravcu glavnog udara fronta susednim krilima 27. i 52. armije (komandanti general-potpukovnici S. G. Trofimenko i K. A. Korotejev) između trgufrumoskog i jaškog utvrđenog rejona na odseku širine 16 km.

Širinu odseka probaja za armije udarne grupacije iznosila je oko 8 km, a dnevni zadaci dostizali su dubinu 20 — 23 km, tj. znatno veću nego u mnogim prethodnim operacijama. Streljački korpsi prvog ešelona armija projali su neprijateljsku odbranu na odsecima širine oko 4 km, sa dnevnim zadatkom da iz pokreta forsiraju reku Bohluj i izbiju u dubinu 14 — 18 km.

Borbeni poreci korpusa imali su dva ešelona. U prvom ešelonu bile su najmanje dve streljačke divizije. Streljačke divizije prvog ešelona korpusa imale su borbeni poredak u jednom ešelonu i rezervu jačine ojačanog bataljona. Streljački pukovi prvih ešelona divizija imali su borbene poretke u dva ešelona. Takvo ešeloniranje snaga omogućavalo je narastanje snaga udara jedinica iz dubine sve do potpunog završetka probaja taktičke odbrambene zone neprijatelja.

Odlučeno je da se svaka divizija prvog ešelona ojača sa 40 — 50 tenkova i samohodnih oruđa i da se oni upotrebne grupisano. »Vi nemate pravo da dajete svoje tenkove komandantima pukova« — govorio je komandant 2. ukra-

jinskog fronta komandantima divizija — »držite ih u svojim rukama. Vi nemate pravo da napadate sa 40 ili 50 tenkova koji su vam dodeljeni na čitavom frontu divizije... Pustite svih 40 ili 50 tenkova koji su vam dodeljeni kao komandantu divizije na tu ključnu otpornu tačku (ima se u vidu glavna otporna tačka neprijateljske odbrane u zoni napada svake divizije. — Red.). Svih 50, ne ostavljujući ni jednog tenka u svojoj rezervi!«¹⁾) Takav način garantovao je ne samo masovnu upotrebu tenkova za neposrednu podršku pešadije već i veliko moralno dejstvo na neprijatelja, a u kombinaciji sa veštom upotrebom drugih rodova vojske, i brzo probijanje odbrane.

6. tenkovska armija (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica A. G. Kravčenko) trebalo je da uđe u proboj u zoni napada 27. armije pošto pešadija zauzme liniju reke Bahluj i, razvijajući napad pravcem Vasluj — Brlad, krajem trećeg dana operacije da izbije u rejon Laze, 10 km zapadno od Vasluja, na dubinu preko 100 km. Posle toga, armija je trebalo da razvije udar pravcem Fokšani — Bukurešt.

18. tenkovskom korpusu bilo je naređeno da uđe u proboj u zoni napada 52. armije, takođe pošto njene jedinice zauzmu liniju reke Bahluj, i do kraja trećeg dana operacije da zauzme rejon Hušija i izbije na prelaze preko reke Prut u rejonu Huši — Leovo, u dubinu oko 70 km.

Iza pokretnih gruna predviđeno je da se uvede u borbu 53. armija (komandant general-potpukovnik I. M. Managarov) koja je predstavljala drugi ešelon fronta.

Pored glavnog udara, planom operacije predviđeno je da se nanese i pomoći udar snagama 7. gardijske armije i konjičko-mehanizovane grupe opštim pravcем на Bakeu.

7. gardijska armija imala je zadatak da napada duž reke Seret, obezbeđujući udarnu grupaciju sa zapada. U zoni napada armije uvodila se u proboj konjičko-mehanizovana grupa (5. gardijski konjički i 23. tenkovski korpus) pod komandom general-majora S. I. Gorškova, sa zadatkom da zauzme Bakeu. Kasnije su konjičko-mehanizova-

¹⁾ Военно-исторический журнал, 1959, № 2, стр. 29—30.

na grupa i 18. tenkovski korpus trebalo da razviju udare u dubinu, obezbeđujući 6. tenkovsku armiju od mogućih neprijateljskih bočnih udara.

U rezervi fronta nalazila su se dva streljačka korpusa.

Prema tome, front je imao dubok operativni raspored i raspolagao snažnim pokretnim grupama, što je omogućilo odlučnije narastanje snaga i sredstava u toku napada nego što je to bilo u prethodnim operacijama mnogih frontova i obezbedilo da se brzim tempom nanese udar na veliku dubinu. Ovo je takođe omogućilo da se na pravcu glavnog udara, koji je iznosio manje od 10% od ukupne širine fronta, koncentriše 50% streljačkih divizija, 77% tenkova i samohodnih oruđa, 50% artiljerije i oko 90% avijacije, i na taj način obezbedi brojna nadmoć nad neprijateljem: u pešadiji 3,9 puta, a u artiljeriji, minobacačima, tenkovima i samohodnim oruđima 6 puta.

Komandant 3. ukrajinskog fronta odlučio je da probije neprijateljsku odbranu, na odseku širine 18 km, snagama 57., 37. i 46. armije i, koristeći uspeh pokretnih grupa, da krajem petog dana operacije izvrši zadatak. Zatim glavne snage fronta trebalo je da učestvuju u razbijanju okružene grupacije, a delom snaga da razviju napad u pravcu Izmaila.

Operativni raspored većine armija i borbeni poreci viših i nižih taktičkih jedinica, kao i u 2. ukrajinskom frontu, bili su duboko ešelonirani.

Udarnu grupaciju fronta obezbeđivale su sa severa snage desnog krila 57. armije (komandant general-potpukovnik N. A. Hagen), kojima je naređeno da napadaju u pravcu Molešća, a s juga jedinice levog krila 46. armije (komandant general-potpukovnik I. T. Šlemin) koje su napadale Tatarbunare. Ovde je dejstvovala i grupa general-potpukovnika A. N. Bahtina (zamenik komandanta 46. armije) u čijem su sastavu bile streljačke jedinice, dve brigade mornaričke pešadije, motociklistički puk, dva bataljona pontonira i bataljon automobila — amfibija. Grupa je imala zadatak da drugog dana operacije forsira ušće u rejonu Akermana i da sadejstvuje sa glavnim snagama

46. armije u razbijanju 3. rumunske armije. Za obezbeđenje forsiranja reke, iz Dunavske flotile izdvojeni su polugliseri, motorni i desantni čamci i artiljerijska oruđa obalske odbrane. Borbena dejstva grupe podržavao je odred za podršku brodova, jurišnici i lovci iz sastava mornaričke avijacije.

Tenkovi za neposrednu podršku pešadije u ovom frontu trebalo je da počnu dejstva tek pošto pešadija probije prednji kraj neprijateljske odbrane. Ovo su uslovile teškoće oko organizacije izviđanja, razminiranja i savlađivanja ispresecanog zemljišta koje je bilo zasićeno velikom količinom protivtenkovskih mina na mostobraňu.

Pokretne grupe dobine su sledeće zadatke:

7. mehanizovanom korpusu, koji je bio potčinjen komandantu 37. armije general-potpukovniku M. N. Šarohinu, bilo je naređeno da uđe u proboj ujutro drugog dana operacije, sa zadatkom da krajem četvrtog dana izbije na reku Prut, gde sa jedinicama 2. ukrajinskog fronta treba da dovrši okružavanje neprijatelja u rejonu Kišinjeva.

4. gardijski mehanizovani korpus, koji je sačinjavao pokretnu grupu fronta, trebalo je da uđe u proboj ujutro drugog dana operacije u zoni desnokrilnih divizija 46. armije, sa zadatkom da krajem drugog dana zauzme Tarutino. U daljim dejstvima korpus je trebalo, zavisno od situacije, da razvija napad u zoni 37. armije u pravcu Hušija ili u zoni 46. armije u pravcu Komrata i Tatarbunara.

10. gardijski streljački korpus, koji se nalazio u rezervi fronta, predviđen je za razvijanje uspeha u toku operacije.

Koncentracija snaga i sredstava u zoni proboja udarne grupacije 3. ukrajinskog fronta nije bila manja nego na pravcu glavnog udara 2. ukrajinskog fronta. Tako, na pravcu glavnog udara fronta, koji je iznosio manje od 10% od čitave njegove zone, koncentrisano je 70% streljačkih divizija, 80% tenkova i samohodnih oruđa, 70% artiljerije i 90% avijacije, što je obezbeđivalo petostruku, pa čak i šestostruku nadmoć nad neprijateljem u pešadiji, artiljeriji i tenkovima.

Komandant Crnomorske flote admirал F. S. Oktjabrski odlučio je da iskrca desant bez artiljerijske pripreme. U prvi ešelon desanta uključene su jurišne grupe koje su forsirale reku na malim desantnim čamcima. Sledeći ešeloni desanta prebacivali su se na specijalno pripremljenim velikim čamcima koje su vukli polugliseri. Artiljerija i transportna sredstva prebacivani su na skelama. U toku napada brodova flotile bilo je naređeno da se probiju ka Dunavu, da ometaju prebacivanje neprijatelja preko prelaza i da svojom vatrom pomognu kopnenim jedinicama u zauzimanju luka na Dunavu.

Avijaciji, podmornicama i torpednim čamcima naređeno je da neprijatelju presekut pomorske komunikacije, da nanesu udare po njegovim ratnim pomorskim bazama i brodovima u lukama Sulini, Konstanci, Burgasu i Varni.

Velika pažnja u pripremi operacije poklanjala se planiranju borbene upotrebe artiljerije, avijacije i inžinjerijskih jedinica.

Glavni zadatak artiljerije bio je obezbeđenje proboja neprijateljske odbrane i uvođenje u proboj pokretnih grupa.

Radi toga na odsecima proboja koncentrisano je 240 — 243 oruđa i minobacača na 1 km fronta, tj. znatno više nego u prethodnim operacijama. Pri tome je gotovo čitava artiljerija u slučaju potrebe usmeravala svoju vatru na prvu liniju rovova, na otporne tačke ili na vatrene položaje neprijateljske artiljerije. Takva upotreba artiljerije bila je novina i obezbeđivala je postupno uništavanje svih delova nemačke odbrane. U mnogim armijama frontova stvarale su se grupe za daljnja dejstva, grupe reaktivne artiljerije, protivavionske artiljerijske grupe, a u 2. ukrajinskom frontu i grupe za rušenje.

U svim armijama prvog ešelona formirane su armijske artiljerijske grupe od dve do šest artiljerijskih brigada, a u 27. armiji formirane su dve takve grupe — po jedna na svaki korpus prvog ešelona. Pojačane su armijske artiljerijske protivtenkovske rezerve, koje su imale do dve lovačke-protivtenkovske artiljerijske brigade, i pukovske

artiljerijske grupe, koje su imale 75 — 95 oruđa i minobacača. Za neposredno gađanje izdvajano je 50 — 55 oruđa na 1 km fronta proboja, tj. znatno više nego u beloruskoj ili u lavovsko-sandomješkoj operaciji.

Planirano je da artiljerijska priprema napada traje 90 — 105 minuta, a da se artiljerijska podrška napada izvrši dvojnim vatrenim valom na dubinu 2,5 km ili vatrenim valom u kombinaciji sa uzastopnim koncentracijama vatre. Pri razvijanju napada, artiljerija je trebalo da zajedno sa tenkovima i pešadijom odbija protivnapade i protivudare neprijatelja, da obezbeđuje uvođenje u borbu drugih ešelona i da učestvuje u likvidaciji okruženih neprijateljskih snaga. Uvođenje u proboj 6. tenkovske armije i 18. tenkovskog korpusa obezbeđivale su 3 — 4 topovske brigade, protivavionska i protivtenkovska artiljerija. Uvođenje u proboj ostalih pokretnih grupa podržavali su najmanje jedna lovačka protivtenkovska artiljerijska brigada, 4 — 5 artiljerijskih i minobacačkih pukova i jedna protivavionska artiljerijska divizija na grupu. Za obezbeđenje uvođenja u proboj pokretnih grupa takođe su angažovane pukovske, divizijske, korpusne i armijske artiljerijske grupe.

Jedinice na polaznom položaju i u toku napada sigurno su štićene od napada iz vazduha. Radi toga su u armijama udarnih grupacija obrazovane armijske protivavionske artiljerijske grupe, svaka od 4 do 6 protivavionskih artiljerijskih pukova.

Aviacijsko obezbeđenje jedinica u operaciji stavljeno je u zadatak 5. i 17. vazduhoplovnoj armiji (komandanti general-pukovnici S. K. Gorjunov i V. A. Sudec). Njihove glavne snage trebalo je da obezbede proboj neprijateljske odbrane i njegovo razvijanje u dubinu. Za podršku napada i borbe u dubini samo jedinica 27. i 52. armije izdvojeno je 7 vazduhoplovnih divizija. Planirano je da dejstva 6. tenkovske armije i drugih pokretnih grupa u dubini obezbeđuju skoro 10 vazduhoplovnih divizija. Predviđeno je da se u toku prva tri dana izvrši preko 8.000 aviopoleta.

Osnovni napor i inžinjerijskih jedinica u periodu pripreme operacije usmereni su na blagovremeno uređenje polaznih rejona za napad, na izgradnju puteva za kretanje tenkovskih i mehanizovanih korpusa i na izvođenje radova oko uklanjanja raznih prepreka.

Najobimniji inžinjerijski radovi trebalo je da se izvrše radi pripreme polaznog rejona 37. armije na kopanijskom mostobranu. Na površini manjoj od 100 km² trebalo je prikriveno prikupiti i rasporediti tri streljačka korpusa i mnoge jedinice ojačanja. Za tu svrhu bilo je uređeno 6 — 8 neprekidnih linija rovova, mnogo saobraćajnica, preko 600 zemunica i skloništa, oko 1.700 vatreñih položaja za artiljeriju, 300 osmatračica i komandnih mesta.

U 2. ukrajinskom frontu temeljito je pripremano formiranje reke Bahluj, koja se nalazila u zahvatu taktičke neprijateljske odbrane, i brzo uvođenje u probor pokretnih grupa. Maršal Sovjetskog Saveza R. J. Malinovski piše: »Naročita pažnja obraćala se na pripremu raznih materijala za izradu prelaza preko reke Bahluj. Ona nije toliko duboka, ali je vrlo muljevita sa blatnjavim koritom i močvarnim obalama. Pripremljeni materijali bili su potrebni da bi se napravila pokrivka za puteve preko močvare i izgradili mostovi za prebacivanje jedinica u toku probora neprijateljskog odbrambenog pojasa.

Veoma mnogo se radilo i na izviđanju puteva. Izre-kognosciran je svaki put kojim je trebalo da se kreću tenkovske i mehanizovane jedinice. Osim toga, izvršeno je perspektivno aerofoto-snimanje puteva i pravaca kretanja u neprijateljskom rasporedu. Svaki vozač tenka dobio je takav foto-snimak i po njemu proučio svoj pravac kretanja... Zatim su tenkisti temeljito proučili zemljiste pred prednjim krajem i na prednjem kraju da bi odredili kuda i kako da provedu svoja vozila. Oni su više puta obišli pešice one pravce po kojima je trebalo da se kreću pred uvođenje u borbu naše mehanizovane i tenkovske jedinice. Sve je ovo bilo od velike koristi.«²⁾

²⁾ Военно-исторический журнал, 1959, № 2, стр. 29.

Veliku veštinu ispoljile su komande i jedinice u obezbeđenju tajnosti pripreme operacije. Polazni rejoni posebali su se noću. Radio-sredstva u pokretnim jedinicama pre početka operacije pečatila su se, a razgovori preko telefona o predstojećoj operaciji bili su zabranjeni. Za razradu plana operacije angažovao se uži krug rukovodilaca, borbena dokumenta sastavljala su se samo rukom.

Da bi se neprijatelj doveo u zabludu u odnosu na pravce glavnih udara, izvođena je lažna koncentracija velikih grupacija jedinica. Na primer, na kišinjevskom pravcu imitirana je koncentracija tenkovskih, mehanizovanih i artiljerijskih jedinica, uređenje lažnih pumpnih stanica, remontnih radionica i skladišta. Sve se ovo izvodilo tako efikasno da je fašističko komandovanje bez promena, sačuvalo svoj raspored na kišinjevskom pravcu, očekujući tu glavni udar sovjetskih jedinica.

U pripremnom periodu sve jedinice su potpuno popunjene ljudstvom, naoružanjem, borbenom tehnikom i materijalnim rezervama.

Da bi tenkovske jedinice postigle brži tempo napada, predviđeno je da se municija i pogonski materijal u toku operacije doturaju neposredno do tenkova i samohodnih oruđa. Takođe je predviđena upotreba zaplenjene nafte, čije su se velike rezerve nalazile na teritoriji Rumunije.

Usled planiranog brzog tempa napada i velikog zamaха operacije, blagovremeno su preduzete mере за obezbeđenje neprekidnog rukovođenja jedinicama. Predviđeno je postavljanje žičane veze, a za vezu sa pokretnim jedinicama — korišćenje radio-stanica i aviona za vezu. Radio i žičana veza u frontovima i armijama organizovala se i sa komandnih i pomoćnih komandnih mesta.

Pošto su predstojala borbena dejstva na teritoriji Rumunije, partijsko-politički rad usmeren je na povećanje budnosti i organizovanosti sovjetskih vojnika.

Svakodnevним partijsko-političkim radom celokupno ljudstvo bilo je pripremljeno da izvrši svoju istorijsku misiju u oslobođenju rumunskog naroda.

Na taj način, jaško-kišinjevska operacija pripremala se kao kombinovana operacija. U toku operacije trebalo je

zajedničkim naporima rodova vojske, avijacije, flote i rečne flotile okružiti i uništiti neprijatelja, a takođe eliminisati Rumuniju i Bugarsku iz rata koji su vodile na strani fašističke Nemačke. Pri tome se pridavao veliki značaj manevarskim dejstvima oklopnih i mehanizovanih jedinica.

Uništenje glavnih snaga grupe armija »Južna Ukrajina«

Napadu udarnih grupacija prethodilo je nasilno izviđanje, koje su 19. avgusta izvršili prednji bataljoni na širokom frontu. Prednji bataljoni su precizirali protezanje prednjeg kraja neprijateljske odbrane i raspored njegovih vatreñih sredstava, što je doprinelo efikasnom izvođenju artiljerijske, a u 3. ukrajinskom frontu i avijacijske pripreme.

Udarne grupacije oba fronta prešle su u napad 20. avgusta. Najveći uspeh postigle su jedinice 2. ukrajinskog fronta. One su brzo probile neprijateljski glavni odbrambeni pojas na čifavoj dubini i, pošto su do 12 časova zauzele na reci Bahluj ispravne mostove i uređene gazove, forsirale su reku prednjim delovima posle čega su iz pokreta prodrle u drugi odbrambeni pojas. Tako su stvoreni povoljni uslovi za uvođenje u proboj pokretnih jedinica ranije nego što je to bilo predviđeno planom, što je u ranijim operacijama velikog otadžbinskog rata bilo izuzetak. U skladu s tim, 6. tenkovska armija dobila je signal za uvođenje u proboj.

Nalazeći se u borbenoj gotovosti, ova armija je u 14 časova ušla u proboj na četiri pravca. Njeno uvođenje obezbeđivale su 4 topovske artiljerijske brigade i artiljerija streljačkih divizija 27. armije, koje su dejstvovalе u zoni uvođenja. Za podršku borbe u dubini odbrane, armiji je pridata lovačka protivtenkovska artiljerijska brigada. Razvijajući proboj, 6. tenkovska armija je krajem dana izbila pred treću odbrambenu liniju uređenu na planinskoj gredi Mare. Velika uloga u ovome nije pripadala samo pešadiji i artiljeriji, već i avijaciji i pionirima.

Ovog dana uspešno se odvijao i napad udarne grupacije 3. ukrajinskog fronta. Ona je probila glavni, a na mnogim odsecima i drugi neprijateljski odbrambeni pojasa, proširivši front proboga do 40 km. Veliki značaj u ovome imala je vešto organizovana i izvedena artiljerijska priprema, a naročito umešno je izvršen lažni prenos vatre. Za 30 minuta do kraja artiljerijske pripreme artiljerijska vatra prenesena je u dubinu. Naša pešadija, koja se nalazila u prvom rovu, otvorila je jaku puščanu i mitraljesku vatru i vičući »Ura!« počela je da podiže uvis ranije pripremljene lutke pešaka, imitirajući početak juriša. Nemci su odmah napustili zaklone i pripremili se za odbijanje juriša. Za to vreme artiljerija je ponovo izvela nekoliko vatreñih naleta po prvoj i drugoj liniji rovova i nanela neprijatelju velike gubitke.

21. avgusta u zoni 2. ukrajinskog fronta vodile su se naročito žestoke borbe u rejonima planinske grede Mare, gde su 6. tenkovska armija i 18. tenkovski korpus koji je uveden u probog ujutro toga dana, zajedno sa opštevojnim jedinicama učestvovali u proboru trećeg odbrambenog pojasa neprijatelja i razbijanju njegovih rezervi.

Nastojeći da zadrži pripremljenu odbranu na gredi Mare, neprijatelj je uveo u borbu operativnu rezervu — jednu brdsku pešadijsku i oko dve tenkovske divizije. Međutim, u toku dana jedinice u napadu razbile su ove neprijateljske rezerve, potpuno završile probor trećeg odbrambenog pojasa i sa korpusima 6. tenkovske armije izbile na liniju južno od grede Mare. 52. armija, u sadejstvu sa 18. tenkovskim korpusom, zauzela je grad Jaši i napredovala 8 — 10 km južno od grada.

Na pravcu pomoćnog udara 7. gardijska armija izbila je pred Trg Frumos i otpočela borbe na periferiji grada. Uvedena u probor, konjičko-mehanizovana grupa pojačala je udar iz dubine i noću 21/22. avgusta, zajedno sa opštevojnim jedinicama, osvojila Trg Frumos.

U zoni napada udarne grupacije 3. ukrajinskog fronta od 21. avgusta ujutro, kao što je predviđeno planom, uvedeni su u probor mehanizovani korpsi. Razvijajući uspeh opštevojnih jedinica, 4. gardijski mehanizovani kor-

pus krajem dana stigao je do Tarutina, napredujući u dubinu 50 — 55 km. 7. mehanizovani korpus koji je učestvovao u razbijanju neprijateljskih rezervi napredovao je oko 30 km.

Na taj način, krajem drugog dana operacije jedinice oba fronta probile su nemačku odbranu na čitavoj taktičkoj dubini, razbile bliže operativne rezerve i stvorile povoljne uslove za okružavanje glavnih snaga grupe armija »Južna Ukrajina« i za razvijanje udara u operativnu dubinu. Veliku pomoć jedinicama u napadu pružila je avijacija vazduhoplovnih armija, izvršivši za dva dana preko 6.000 avio-poleta.

Fašističko komandovanje nastojeći da u nastaloj situaciji spreči opasnost od okružavanja svojih jedinica, počelo je noću 21/22. avgusta da ih povlači sa posednutih položaja na zapad i jugozapad. Ali bilo je već kasno, jer je još ranije Vrhovna komanda naredila komandantima frontova da uporedo sa razvijanjem udara u dubinu brzo dovrše okružavanje neprijateljske grupacije i da je što pre unište ili zarobe.

Radi izvršenja postavljenih zadataka, komandant 2. ukrajinskog fronta uputio je 6. tenkovsku armiju ka Brladu, konjičko-mehanizovanu grupu ka Bakeu a 18. tenkovski korpus ka Hušiju. Opštevojne armije kretale su se iza pokretnih grupa radi razvijanja udara glavnim snagama na Brlad, tj. na spoljašnji front, a deo njihovih snaga kretao se ka Hušiju u susret jedinicama 3. ukrajinskog fronta.

Komandant 3. ukrajinskog fronta uputio je oba mehanizovana korpusa u susret jedinicama 2. ukrajinskog fronta radi izbijanja u rejone Leovo, Minžir i Karpinjani, gde je trebalo da posednu odbranu frontom na severoistok i spreče probijanje okružene neprijateljske grupacije u zapadnom pravcu. 5. motostreljačka brigada i 53. motociklistički puk iz 4. gardijskog mehanizovanog korpusa napredovali su ka ušću reke Kogilnik s tim da posednu odbranu frontom na istok i da spreče povlačenje 3. rumunske armije u zapadnom pravcu.

Opštevojne jedinice 57. i 37. armije upućene su na zapad radi stvaranja unutrašnjeg fronta okruženja, a glav-

ne snage 46. armije na jug radi stvaranja pokretnog spoljašnjeg fronta okruženja. Da bi se obezbedile komunikacije pokretnih grupa oba fronta, odmah iza njih trebalo je da se kreću jaki prednji odredi, izdvojeni iz sastava streljačkih divizija, sastavljeni od motorizovane pešadije, artiljerije, tenkova, samohodnih oruđa i pionira.

Pokretne jedinice su dosta uspešno izvršile postavljene zadatke. U toku 22. avgusta i noću 22/23. avgusta 6. tenkovska armija i 18. tenkovski korpus napredovali su u dubinu do 70 km, izbili na liniju Vasluj — Huši i potpuno obuhvatili neprijateljsku kišinjevsku grupaciju sa zapada i jugozapada.

Levi bok udarne grupacije fronta sigurno su obezbedile jedinice 4. gardijske armije. One su prešle u napad 22. avgusta i toga dana zauzele prelaze na reci Prut, usled čega se znatno suzila ukupna površina zone koju su držale neprijateljske jedinice kišinjevske grupacije.

Kišinjevsku grupaciju obuhvatile su sa juga istoka i juga pokretne grupe 3. ukrajinskog fronta — 7. i 4. gardijski mehanizovani korpus koji su nanosili udar sa linije reke Kogiljnik u severozapadnom pravcu. Ovim udarom one su odsekle 6. nemačkofašističku armiju od njenog levog suseda — 3. rumunske armije. 23. avgusta ujutro 7. i 4. mehanizovani korpus izbili su na reku Prut severno od Leova i dalje na liniju Minžir — Karpinjani, i zapadno. Ovde su oni poseli odbranu frontom na istok i severoistok i ubrzo uspostavili vezu sa prednjim brigadama 18. tenkovskog korpusa 2. ukrajinskog fronta i time završili okružavanje neprijateljske kišinjevske grupacije jačine 18. nemačkih divizija.

Istovremeno sa okružavanjem Nemaca u rejonu Kišnjeva izvodio se manevar radi okružavanja 3. rumunske armije u rejonu Akermana. Radi toga 5. motostreljačka brigada sa sredstvima ojačanja nanela je udar prema uštu reke Kogiljnik, obuhvatila sa severozapada neprijateljsko levo krilo i, posevši odbranu u rejonu Tatarbunara frontom na istok, presekla pravce povlačenja na zapad.

Desno krilo 3. rumunske armije obuhvatila je grupa generala Bahtina. U sadejstvu sa Dunavskom flotilom i

Crnomorskom flotom ona je forsirala dnjestarsko ušće i zauzela grad Akerman. Podrška napada kopnenih jedinica brodovima flotile i flote ostvarivala se na sledeći način.

Brodovi flotile pod komandom kontra-admirala S. S. Gorškova još u zoru su se probili u dnjestarsko ušće i pod zaštitom artiljerijske vatre krenuli prema Akermanu. Za to vreme podmornice i oklopni čamci crnomorske flote kontrolisali su zapadnu morskou obalu, a bombarderska avijacija nanosila je udare po neprijateljskim brodovima.

Posle zauzimanja Akermanna grupa generala Bahtina razvila je napad duž morske obale prema ušću reke Kogiljnik i, pošto se tamo spojila sa 5. motostreljačkom brigadom, završila je 23. avgusta okružavanje neprijateljske akermanske grupacije.

Na taj način, 23. — 24. avgusta glavne snage nemačko-fašističkih armija »Južna Ukrajina« bile su razdvojene i okružene u dva rejona, koji su bili udaljeni jedan od drugog otprilike 150 km, što je onemogućilo njihovo međusobno sadejstvo.

U isto vreme glavne snage 2. i deo snaga 3. ukrajinskog fronta i dalje su napredovale na jug, usled čega se spoljašnji front okruženja udaljio oko 100 km od neprijateljskih okruženih jedinica. Odlučujuća uloga u ovom pripadala je 7. gardijskoj armiji i konjičko-mehanizovanoj grupi, koja je napadala opštim pravcem na Roman, a naročito korpusima 6. tenkovske armije koji su napredovali u pravcu Fokšana. Time su okružene jedinice onemogućene da dobiju pomoć kopnenim putem od svojih snaga koje su se nalazile van okruženja.

U situaciji dubokog prodora sovjetskih jedinica na teritoriju Rumunije, demokratske snage pod rukovodstvom Komunističke partije 23. avgusta oborile su fašistički režim Antoneskua i obrazovale novu vladu. »Dan 23. avgust 1944. godine, dan oslobođenja Rumunije od strane pobedonosne Sovjetske armije i svrgavanja diktature Antoneskua od strane patriotskih snaga kojima je rukovodila rumunska Komunistička partija« — pisao je generalni sekretar CK Rumunske radničke partije G. Georgiju

Dež — »postao je veliki nacionalni praznik rumunskog naroda. Oslobođenje naše zemlje od strane Sovjetske armije otvorilo je put radnim ljudima za stvaranje demokratske, slobodne i nezavisne Rumunije.«³⁾

Sledećeg dana, kada su 6. tenkovska armija, konjičko-mehanizovana grupa i mnoge opštevojne jedinice i dalje razvijale napad na spoljašnjem frontu, 3. i 4. rumunska armija su kapitulirale.

Radi brze likvidacije neprijateljskih okruženih grupacija i izbjeganje u centralne rejone Rumunije i na granice Bugarske, Vrhovna komanda zahtevala je da se glavne snage, među kojima i sve pokretne grupe 2. ukrajinskog fronta, usmere na Fokšane, u dubinu Rumunije, a samo pojedine jedinice da se upotrebe za uništavanje neprijateljske grupacije koja se zatekla u rejonu Hušija. Ona je naredila da se glavne snage 3. ukrajinskog fronta, među kojima i oba mehanizovana korpusa, upute za likvidaciju okruženih jedinica, a samo deo snaga da se uputi na spoljašnji front.

Mehanizovani korpsi poseli su odbranu na najvažnijim odsecima fronta, ne dozvoljavajući neprijatelju da se probije preko reke Prut. Tenkovi i samohodna oruđa postavljeni su na borbenе položaje ili u zasedu radi otvaranja precizne vatre iz oruđa i mitraljeza sa kratkih odstojanja. Deo tenkova i samohodnih oruđa nalazio se u rezervi.

25. — 27. avgusta jake okružene jedinice više puta su prilazile borbenim porecima brigada, gde su pod uništavajućom vatrom imale velike gubitke. U to vreme opštevojne jedinice, uz najaktivnije sadejstvo tenkova NPP, a naročito avijacije, stezale su i rasecale okruženu grupaciju i uništavale je po delovima.

Krajem 27. avgusta preostale neprijateljske jedinice koje su se nalazile istočno od Pruta kapitulirale su, a one na zapadnoj obali Pruta i dalje su pružale otpor.

U toku konačne likvidacije, koja je trajala sve do 29. avgusta, neke jedinice iz rejona Hušija uspele su da

³⁾ »Pravda«, 8. maj 1951.

se probiju iz okruženja i izađu u rejon Adžud-Nou, ali su ovde bile ponovo okružene i do 4. septembra uništene.

Glavne snage 2. ukrajinskog fronta istovremeno su uspešno razvijale napad i na spoljašnjem frontu. 27. avgusta konjičko-mehanizovana grupa izbila je na prilaze Adžud-Nou, a korpsi 6. tenkovske armije probili su odbranu fokšanskih utvrđenja i zauzeli grad Fokšane. Ovo je ostvareno obilaznim manevrom brigada 5. gardijskog tenkovskog korpusa 6. tenkovske armije, u kombinaciji sa odlučnim frontalnim napadima.

Veoma vešto u ovim borbama dejstvovala je 20. gardijska tenkovska brigada pod komandom gardijskog pukovnika S. F. Šutova, koji je uskoro po drugi put odlikovan medaljom »Zlatna zvezda«. — *HEROOS SSSR.*

Ne sačekavši konačno razbijanje okruženih jedinica, 18. tenkovski korpus bio je upućen na spoljašnji front i 27. avgusta oslobođio grad Galac. Sledećeg dana, potčinjen u operativnom pogledu komandantu 6. tenkovske armije, korpus je izbio u rejon Buzeua, gde su nekoliko časova ranije stigle glavne snage armije. Srednji dnevni tempo napada pokretnih grupa u te dane iznosio je oko 50 km. U takvim uslovima ostaci neprijatelja ne samo da nisu posedali odbranu na pogodnim linijama već su bežali, bacajući oružje i borbenu tehniku.

Brzo su razvijale napad jedinice 3. ukrajinskog fronta koje su dejstvovalе на спољашњем фронту. Већ 26. avgusta 5. motostreljačka brigada, zajedno sa 53. motociklističkim pukom, oslobođila je grad i tvrđavu Izmail, а затим у сајеству са јединицама 46. армије и поморским десантима искrcanim sa brodova, oslobođila градове Tulču, Sulinu i Konstancu.

29. avgusta, tj. на дан коначне likvidacije okružene neprijateljske grupacije, јединице оба fronta, које су се бориле на спољашњем фронту, избиле су на линију источно од Breckua — Ploešti — Bukurešт и даље на истоку до Konstance.

На тај начин, у току прве етапе операције јединице 2. ukrajinskog fronta, у сајеству са 3. ukrajinskim frontom,

crnomorskem flotom i Dunavskom flotilom, razbile su glavne snage grupe armija »Južna Ukrajina« i otvorile put ka zapadnim i južnim granicama Rumunije.

Najvažniji rezultati prve etape operacije bili su: koначno oslobođenje sovjetske Moldavije od fašističkih okupatora, izlazak Rumunije iz rata koji je vodila na strani fašističke Nemačke i njen ulazak u rat na stranu Sovjetskog Saveza.

4. Oslobođenje naroda Rumunije i Bugarske

Postignuti rezultati u toku prve etape operacije naglo su izmenili vojno-političku situaciju na Balkanu. Međutim, ponovo formirana buržoaska vlada Rumunije i fašistička vlada Bugarske pokušale su da učvrste svoj položaj pomoću anglo-američkih imperijalista. Međutim, ovome se suprotstavio rumunski i bugarski narod.

Patrioti Bugarske pod rukovodstvom Radničke partije (komunista) završili su pripremu oružanog ustanka radi svrgavanja monarhofašističke vlade i stvaranja narodne demokratske vlade Otečestvenog fronta. Rumunski patrioci, među kojima veliki deo rumunskih vojnika i oficira, na još okupiranoj teritoriji počeli su oružanu borbu protiv nemačkih okupatora. Aktivirala se narodnooslobodilačka borba u Čehoslovačkoj, Mađarskoj i Jugoslaviji.

U takvoj situaciji Vrhovna komanda 29. avgusta naredilo je komandantima oba fronta da ubrzaju napredovanje svojih glavnih snaga, s tim, da što brže razbiju ostatke neprijatelja i završe oslobođenje čitave teritorije Rumunije i Bugarske od nemačkofašističke vojske. Radi toga jedinice 27, 53. i 6. tenkovske armije i 18. tenkovskog korpusa trebalo je da zauzmu rejone Ploeštija i Bukurešta, a zatim da izbjiju na Dunav na odseku Turn Severin i južnije.

Jedinice 40. i 7. gardijske armije i konjičko-mehanizovane grupe, koje su dejstvovalе na desnom krilu fronta,

imale su zadatak da osvoje prelaze preko istočnih Karpata i, posle zauzimanja linije Bistrica — Kluž — Sibiu, da nanesu udar u pravcu Satu Mare, sadejstvujući sa jedinicama 4. ukrajinskog fronta u savlađivanju Karpata. Pri tome je 23. tenkovskom korpusu naređeno da izvede duboki obilazni manevr pravcem Adžud-Nou — Fokšani — Ploešti i nanese udar po neprijatelju iz pozadine. 4. gardijska i 52. armija povučene su u rezervu Vrhovne komande.

Glavne snage 3. ukrajinskog fronta upućene su na rumunsko-bugarsku granicu radi oslobođenja Bugarske.

Dunavska flotila potčinjena je u operativnom pogledu komandantu 3. ukrajinskog fronta. Trebalo je da ona zauzme prelaze, mostove, plovna sredstva na Dunavu, sadejstvujući na taj način sa kopnenim snagama u napadu i forsiranju reke. Velika uloga u obezbeđenju prelaza preko reka pripadala je i bataljonima opremljenim automobilima-amfibijama. Ovi bataljoni trebalo je da pomognu prelazak jedinica desantnim sredstvima.

Izvršavajući postavljene zadatke, jedinice 2. ukrajinskog fronta, uz aktivno sadejstvo rumunskih patriotskih odreda i rumunskih vojnih jedinica zauzele su 30. avgusta veliki centar industrije nafte grad Ploešti. Veliku ulogu u tome odigrao je 5. gardijski tenkovski korpus 6. tenkovske armije, čije su brigade posle uspešnog pokreta iz Buzea odbacile od prilaza Ploeštija ostatke pešadijskih i protivavionskih neprijateljskih jedinica. Nemci su preduzeli snažne protivnapade, pokušavajući da uspostave svoj predašnji položaj. Međutim, brigade korpusa, izvodeći kružnu odbranu, zadržale su posednute položaje do dolaska opštivojnih jedinica.

Gubitak naftnosnog rejona Ploeštija, u vojno-ekonomskom pogledu, bio je jedan od teških gubitaka fašističke Nemačke.

Istovremeno, 5. mehanizovani korpus iste armije, u sadejstvu sa 18. tenkovskim korpusom, razvijao je napad na Bukurešt. Energično goneći ostatke neprijatelja i nalažeći se na znatnoj udaljenosti od streljačkih jedinica, ovi

korpsi su 31. avgusta ušli u grad Bukurešt koji su oslobođili naoružani ustanici iz redova rumunskih patriota.

Sledećih dana 6. tenkovska armija razvijala je napad u pravcu reke Oltul gde je izbila 5. septembra. Njen prednji odred za to vreme nalazio se u rejonu Turn Severina. Toga dana armija je okrenula na sever, a kroz dva dana njeni korpsi izbili su u Sibiu, prešavši Transilvanske Alpe.

Za to vreme su velike uspehe postigle naše jedinice na desnom krilu fronta. Tako je 23. tenkovski korpus izvršivši obilazni manevar, 7. septembra izbio u rejon Brašova, a kroz dva dana zajedno sa opštevojnim jedinicama, koje su napadale sa istoka preko Ajtoske planinske grede, oslobođio Brecku. Prešavši Istočne Karpate, desno krilo fronta moglo je da otpočne nastupanje ka čehoslovačkoj i mađarskoj granici.

Smeli manevar tenkovskog korpusa još jednom je pokazao velike mogućnosti naših jedinica pri dejstvu na teškom planinskom zemljištu sa ograničenim brojem puteva koji su obično zahtevali blagovremeno izviđanje i opravku.

U toku narednih borbenih dejstava jedinice 2. ukrajinskog fronta nastavile su da uništavaju neprijateljske rezerve koje su pristizale. Veliku pomoć našim snagama pružale su rumunske jedinice koje su još ranije posele položaje u rejonu Trgu Mureša, Turde i Maka. Upravo ovde razvile su se najžešće borbe sa 15 — 20 neprijateljskih divizija.

Krajem 27. septembra posle višednevnih borbi, naše jedinice su zajedno sa rumunskim posele položaj na liniji severno od Toplice — Trgu-Mureš — Turda — severno od Arada i Temišvara — Turn Severin i južnije.

Jedinice 3. ukrajinskog fronta brzo su napredovale na jug i 3. — 4. septembra izbile na rumunsko-bugarsku granicu. Prvi su stigli na granicu mehanizovani korpsi. 5. septembra sovjetska vlada objavila je rat Bugarskoj, a 8. septembra počelo je oslobođanje Bugarske. Sovjetske

jedinice svuda su nailazile na podršku jedinica Narodnooslobodilačke armije i čitavog bugarskog naroda.

15. septembra 1944. godine, radosno dočekane od stanovništva, one su ušle u glavni grad Bugarske — Sofiju.

Krajem septembra jedinice 3. ukrajinskog fronta, zajedno sa bugarskom vojskom i partizanima, izbile su na bugarsko-jugoslovensku, bugarsko-grčku i bugarsko-tursku granicu. Za to vreme oslobođene su sve rumunske i bugarske vojne pomorske baze i luke na Crnom moru.

Na taj način, u toku druge etape operacije teritorija čitave Bugarske i skoro čitave Rumunije bila je oslobođena. Stvoreni su povoljni uslovi za razbijanje nemačko-fašističkih snaga u Mađarskoj, Jugoslaviji i u drugim balkanskim državama.

*

U jaško-kišinjevskoj operaciji i kasnijim ratnim dejstvima sovjetskih jedinica, grupa nemačkofašističkih armija »Južna Ukrajina« bila je potpuno uništena, a teritorija Moldavske Sovjetske Socijalističke Republike potpuno oslobođena. Izvršavajući istorijsku oslobodilačku misiju, sovjetske jedinice izbacile su Rumuniju i Bugarsku iz rata na nemačkoj strani i spasile njihove narode od fašističkog ropstva.

Jaško-kišinjevska operacija predstavljala je uzor organizacije i izvođenja kombinovane operacije jedinica kopnene vojske, Crnomorske flote i Dunavske ratne flotile. Širina fronta napada iznosila je 450 — 500 km, a dubina od 500 — 750 km. Na važnim pravcima, srednji dnevni tempo napada iznosio je 25 — 30 km.

U postizanju velike dubine operacije i brzog tempa napada, odlučujuća uloga pripadala je tenkovskim i mehanizovanim korpusima, a naročito 6. tenkovskoj armiji koja je krčila put jedinicama drugih rodova vojske.

Sovjetska ratna veština u toku navedene operacije obogatila se dragocenim iskustvom u organizaciji i izvo-

đenju bržih manevarskih dejstava, radi zauzimanja važnih objekata u operativnoj dubini, okružavanja i brze likvidacije neprijateljskih grupacija, računajući tu i ona na primorskom mostobranu u sadejstvu sa flotom. U ovoj operaciji okružena je i uništena najveća neprijateljska grupacija posle beloruske operacije, pri čemu se manevar okružavanja povezivao sa njenim rasecanjem na pojedinačne izolovane grupe, što je doprinelo njihovom brzom razbijanju po delovima.

Osnovna karakteristika likvidacije okruženih neprijateljskih grupacija bila je u tome što su rumunske jedinice već u vreme okružavanja počele da se predaju, dok su nemačke snage nastojale da se po svaku cenu probiju iz obruča.

U ovoj situaciji sovjetske jedinice izabrale su najpravilniji metod borbe sa okruženom neprijateljskom grupacijom, široko primenjujući ne samo napadna već i odbrambena dejstva. Pri tome je u napadnim borbama, koje su se izvodile radi stezanja i rasećanja okružene grupacije, aktivno učestvovala pešadija, artiljerija, tenkovi i samohodna oruđa za neposrednu podršku pešadije. U odbrambenim borbama, koje su se odlikovale velikom aktivnošću i izvodile samo na pravcima dejstva neprijateljskih snaga koje su se probijale iz okruženja, najviše su učestvovali mehanizovani korpsi.

Istovremeno su naše jedinice razvijale napad u operativnu dubinu, što je omogućavalo stvaranje i brzo pomerenje napred spoljašnjeg fronta okruženja.

I u okružavanju jakih neprijateljskih snaga, i u stvaranju pokretnog spoljašnjeg fronta okruženja odlučujući ulogu imale su tenkovske i mehanizovane taktičke i operativne jedinice. U vreme stvaranja unutrašnjeg fronta okruženja od strane 18. tenkovskog, 4. gardijskog, 7. mehanizovanog korpusa i prednjih jedinica opštivojnih armija, glavne snage 6. tenkovske armije, koje su se borile na spoljašnjem frontu okruženja, nalazile su se već 80 — 100 km, a zatim 100 — 120 km prema jugozapadu. U ovoj

operaciji front je vešto organizovao sadejstvo 6. tenkovske armije sa pokretnim jedinicama. Ovo je omogućilo njenim korpusima da se svim snagama energično probijaju u operativnu dubinu, prisiljavajući neprijateljske preostale jedinice da se neprekidno povlače ili u pravcu Bukurešta ili prema Karpatima. U toku daljih borbenih dejstava tenkovska armija nastavila je da prodire sve dalje i dalje na jug radi nanošenja udara po važnim neprijateljskim životnim centrima. Time je hitlerovcima onemogućeno ne samo da organizuju vezu i sadejstvo svoje okružene grupacije sa snagama koje su se povlačile na spoljašnjem frontu već i da organizuju front odbrane u dubini.

U ovoj operaciji tenkovski i mehanizovani korpusi, a za njima i prednji odredi opštevojnih jedinica i armije, gonili su neprijatelja još bržim tempom nego u beloruskoj i lavovsko-sandomješkoj operaciji. Ovome je doprinelo iskustvo iz prethodnih operacija i korišćenje povoljne situacije. U ovoj operaciji glavne snage nemačkih divizija bile su okružene i uskoro razbijene, a rumunske jedinice brzo su kapitulirale, a zatim zajedno sa sovjetskim jedinicama razvijale udare u dubinu Rumunije.

Veliku veštinu u operaciji predstavlja izbor pravaca glavnih udara u kojima je jednovremeno probijena neprijateljska odbrana na odsecima, koji su međusobno udaljeni oko 200 km, a zatim su jedinice izbile na reku Prut radi okruženja glavnih nemačkofašističkih snaga, kao i u rejon Bakua, Brlada, i istočno od Kagula radi stvaranja spoljašnjeg fronta okruženja. Usavršen je i način uvođenja pokretnih grupa u potpuno dovršen proboj. Uvođenje tenkovskih jedinica u proboj sigurno su obezbeđivale pešadija, artiljerija, inžinjериjske jedinice i avijacija.

Pešadija je zajedno sa tenkovima za neposrednu podršku u prvim časovima napada probila neprijateljski glavni odbrambeni pojas, što je bila retka pojava u prethodnim operacijama. Masivna upotreba tenkova za neposrednu podršku pešadije na odlučujućim odsecima i pravcima, zajedno sa drugim rodovima vojske, omogućavala je

brz proboj čitave neprijateljske taktičke odbrambene zone i stvaranje povoljnih uslova za uvođenje u proboj tenkovskih i mehanizovanih korpusa i armije prvog dana ili ujutro drugog dana napada radi bržeg razvijanja napada u operativnu dubinu.

Artiljerija je u ovoj operaciji vešto izvršila lažni prenos vatre, doveo Nemce u zabludu u pogledu početka napada i time im nanešla ogromne gubitke. Artiljerija je takođe uspešno rušila utvrđenja hitlerovaca pre napada i uništavala njihove snage i sredstva iz oruđa izdvojenih za neposredno gađanje.

U ovoj operaciji inžinjerijske jedinice vešto su uređivale polazni položaj za napad, postavljale prelaze, gradiле mostove i uređivale gazove.

Avijacija je u toku čitave operacije stalno imala prevlast u vazduhu i uspešno podržavala kopnene jedinice koje su brzo napredovale. Brzo premeštajući aerodrome (što nije bio slučaj u operacijama u Ukrajini na desnoj obali Dnjepra, u beloruskoj pa čak ni u lavovsko-sandomješkoj operaciji), avijacija je sigurno štitila jedinice od neprijateljskih napada iz vazduha.

Specifičnost jaško-kišinjevske operacije i njena karakteristična razlika u odnosu na ranije operacije je u tome što su komandanti frontova raspolagali jakim rezervama dok je neprijatelj svoje rezerve utrošio već trećeg dana.

U ovoj operaciji usavršavalo se borbeno majstorstvo naših taktičkih, pa čak i operativnih jedinica, zbog čega su mnoge od njih odlikovane ordenima i preimenovane u gardijske.

Naredbom vrhovnog komandanta od 12. septembra 1944. godine 4. tenkovska armija preimenovana je u 6. gardijsku tenkovsku armiju.

Dejstvujući na teritoriji Rumunije i Bugarske, sovjetske jedinice pokazale su visoku vojničku disciplinu, organizovanost, masovni heroizam i hrabrost; oficiri i generali pokazali su organizatorske sposobnosti i veliku veštinu u tačnom i pravovremenom izvršavanju zapovesti Vrhovne komande. Sve je ovo omogućilo jedinicama da uspešno

izvrše postavljene zadatke i svoju oslobodilačku misiju u odnosu na rumunski i bugarski narod. U završnoj etapi operacije, sovjetske jedinice napadale su u tesnom sadejstvu sa rumunskom i bugarskom vojskom, učvrstivši borbeno prijateljstvo sovjetskog, rumunskog i bugarskog naroda.

Borbeno iskustvo koje su stekle naše jedinice u ovoj operaciji ima veliki značaj i za savremene uslove kako u pogledu masovne upotrebe tenkovskih jedinica, neprekidnog probijanja odbrane, brzog tempa napada, rasecanja neprijateljskih grupacija na delove i njihovog brzog uništenja, tako i u pogledu tesnog sadejstva savezničkih snaga na bojištu.

Glava peta

OPERACIJA VISLA — ODRA

(12. januar — 3. februar 1945)

(skica 15)

1. Situacija na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta početkom januara 1945.

Uništivši nemačkofašističke snage u Belorusiji i zapadnoj Ukrajini u letu 1944. godine, Crvena armija je izbila na širokom frontu na važnu strategijsku liniju — reku Vislu, obrazovala na njenoj levoj obali tri široka mostobrana i počela pripremu za nove napadne operacije na varšavsko-berlinskom pravcu.

Do početka januara 1945. na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta, u zoni od oko 500 km, koncentrisana je do sada najveća napadna grupacija Crvene armije.

Jedinice beloruskog fronta (komandant maršal Sovjetskog Saveza G. K. Žukov, član Vojnog saveta general-potpukovnik K. F. Telegin, načelnik štaba general-pukovnik M. S. Malinjin), u čijem se sastavu nalazilo 8 opštevojnih armija među kojima 1. armija Poljske vojske, 2 tenkovske i 1 vazduhoplovna armija, 2 samostalna tenkovska i 2 konjička korpusa bile su raspoređene na liniji od Serocka do Juzefova, dužine 230 km i imale su na levoj obali Visle dva mostobrana — magnuševski (45 km širine i 18 km dubine) i pulavski (30 km širine i 10 km dubine).

Jedinice 1. ukrajinskog fronta (komandant maršal Sovjetskog Saveza I. S. Konjev, član Vojnog saveta gene-

ral-potpukovnik K. V. Krajnukov, načelnik štaba general armije V. D. Sokolovski), u čijem je sastavu bilo 8 opštivojnih, 2 tenkovske i 1 vazduhoplovna armija, 3 samostalne tenkovske, 1 mehanizovani i 1 konjički korpus, dejstvovale su u zoni od Juzefova do Jasla, širine 25 km, imajući preko Visle jedan mostobran — sandomješki (70 km širine i 50 km dubine).

Južno od 1. ukrajinskog fronta u Karpatima dejstvovale su jedinice 4. ukrajinskog fronta (komandant general armije I. J. Petrov, član Vojnog saveta general-pukovnik L. Z. Mehlis, načelnik štaba general-pukovnik F. K. Korženevič).

Jake snage i sredstva koncentrisana u zoni predstojećeg napada omogućavale su stvaranje snažnih udarnih grupacija na prvcima glavnih udara, a postojanje velikih taktičkih i operativnih tenkovskih jedinica u frontovima obezbeđivalo je brzo izvođenje operacije. Tri operativna mostobrana na levoj obali Visle omogućila su da napad otpočne bez forsiranja ove velike vodene prepreke.

Pošto nisu uspele da likvidiraju naše mostobrane na Visli, nemačkofašističke jedinice su u jesen 1944. prešle u odbranu na čitavom centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta. One su imale za cilj da čvrsto drže okupiranu teritoriju Poljske i da ne dozvole izbijanje Crvene armije u istočne rejone Nemačke, nastojeći da otegnu rat.

Pred 1. beloruskim i 1. ukrajinskim frontom branile su se glavne snage grupe armija »A« (9. i 4. tenkovska i glavne snage 17. armije) koje su na frontu od Serocka do Jasla imale 30 divizija, među kojima 4 tenkovske i 2 motorizovane, i 2 brigade.

Glavne snage neprijatelja (preko 60%) nalazile su se na glavnom odbrambenom pojasu. U operativnoj rezervi bilo je ukupno 8 divizija, od kojih 6 u sastavu 24. i 40. tenkovskog korpusa, koje su bile raspoređene prema magnuševskom i sandomješkom mostobranu na dubini 30 — 35 km od prednjeg kraja odbrane. Pored toga, na teritoriji Poljske u svojstvu posada naseljenih mesta bilo je oko 50 samostalnih bataljona ojačanih artiljerijom.

Ispred jedinica desnokrilne armije 4. ukrajinskog fronta branile su se 2 divizije i oko 11 raznih bataljona iz sastava 17. armije.

Nemačkofašističko komandovanje znalo je da mi pripremamo napad, i računalo je da će jedinice 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta nanositi glavne udare sa magnushevskog i sandomješkog mostobrana. Zato je tu organizovalo najgušće posednutu odbranu. Opšti odnos snaga u zoni predstojećeg napada išao je u korist sovjetskih jedinica: u ljudstvu 5,5 : 1, u oruđima i minobacačima 7,8 : 1, u tenkovima i samohodnim oruđima 5,7 : 1.

Pripremajući se za odbijanje napada Crvene armije na varšavsko-berlinskom pravcu, hitlerovci su blagovremeno stvorili između Visle i Odre sedam odbrambenih pojaseva, ešeloniranih na dubini preko 500 km. Najjače je bio utvrđen i gusto posednut jedinicama glavni odbrambeni pojas koji je prolazio po levoj obali Visle i imao 3 — 4 položaja sa mnogo otpornih tačaka i čvorova odbrane. Ukupna njegova dubina iznosila je 6 — 8 km.

Na udaljenosti 12 — 15 km od prednjeg kraja glavnog pojasa nalazio se drugi odbrambeni pojas koji se sastojao od 2 — 3 linije rovova i otpornih tačaka, na ukupnoj dubini 3 — 5 km.

Sledeći odbrambeni pojasevi pretežno su se protezali na rekama Nidi, Pilici, Netce i Varti i sastojali se od 1 — 2 linije rovova i sistema otpornih tačaka.

Najbolje je bio pripremljen armijski odbrambeni pojas i odbrambeni pojas u koji su ulazili pomeranijski i mezeritski utvrđeni rejon. On se protezao po bivšoj nemačko-poljskoj granici. Odbrambeni sistem uključivao je velike gradove-tvrđave, kao što su: Modlin, Torn, Bromberg, Šnajdemil, Poznanj, Kistrin i Vroclav (Breslav). Do početka napada Crvene armije neprijatelj je poseo samo prva dva odbrambena pojasa. Zato je nemačko komandovanje računalo da će u slučaju probroja taktičke odbrambene zone na Visli postupno, snagama jedinica u povlačenju i ubacivanjem rezervi iz dubine braniti položaje

pripremljene u pozadini i time iscrpeti napadne mogućnosti sovjetskih snaga i zaustaviti njihovo napredovanje.

Da bi onemogućile ovaj plan neprijatelja, sovjetske jedinice trebalo je brzo da razbiju njegove glavne snage u taktičkoj odbrambenoj zoni i, brzo razvijajući napad, iz pokreta da savladaju mnogobrojne odbrambene pojaseve, sprečavajući neprijatelja da pruži organizovan otpor. Snage naše pešadije, tenkova i artiljerije obezbeđivale su izvršenje ovih zadataka.

2. *Priprema operacije*

Strategijski cilj operacije Visla — Odra bio je u tome da se unište glavne snage grupe armija »A«, da se završi oslobođenje savezničke Poljske od nemačkofašističkih osvajača, da se izbijanjem na Odru stvore povoljni uslovi za nanošenje udara na Berlin.

Plan operacije predviđao je da glavne snage 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta nanesu snažne duboke udare sa mostobrana na Visli raseku neprijateljske grupacije, da ih unište po delovima i energično razviju napad na poznanjskom i vroclavskom pravcu.

U skladu sa ovim planom, 1. beloruskom frontu naređeno je da pripremi i izvede napadnu operaciju sa bližim zadatkom da uništi varšavsko-radomsку neprijateljsku grupaciju i najkasnije 11. odnosno 12. dana napada zauzme liniju Petruvek — Žihlin — Lođ, a zatim da razvija napad opštim pravcem na Poznanj.

1. ukrajinski front dobio je zadatak da pripremi i izvede napadnu operaciju da bi, u sadejstvu sa 1. beloruskim frontom, uništio neprijateljsku grupaciju u rejonu Kjeljce — Radom, a najkasnije 10. ili 11. dana napada zauzela liniju Pjotrkuv — Radomsko — Čenstohova — Mehuv — Bohnja, a zatim razvio napad opštim pravcem na Vroclav.

4. ukrajinski front imao je zadatak da snagama jedinica desnog krila nanese udar na Krakov.

Dubina bližeg zadatka fronta iznosila je 150 — 180 km, a ukupna dubina operacije 570 km. Srednji dnevni tempo

napada opštevojnih armija, pri izvršavanju bližeg zadatka, iznosio je 15 — 18 km, a tenkovskih armija 45 — 50 km.

Komandant 1. beloruskog fronta odlučio je da glavni udar sa magnuševskog mostobrana nanesu snage 4 opštevojne armije (61. i 5. udarna, 8. gardijska i 3. udarna), od kojih se jedna — 3. udarna — nalazila u drugom ešelonu, 2 tenkovske (1. i 2. gardijska) armije i konjičkog korpusa u pravcu Kutna. Predviđeno je da se odbrana probije na odseku širine 17 km, a zatim da se uvedu u proboj obe tenkovske armije i 2. gardijski konjički korpus. Tenkovske jedinice trebalo je iz pokreta da zauzmu neprijateljski armijski odbrambeni pojas i, energično razvijajući uspeh u severozapadnom pravcu, da izbiju u rejon Sohačev — Lovič, stvarajući uslove za okružavanje i uništavanje varšavske grupacije nemačkih jedinica.

Drugi udar fronta sa pulavijskog mostobrana nanosile su snage dve opštevojne armije (69. i 33.), dve tenkovske (9. i 11.) i jednog konjičkog (7. gardijski) korpusa opštim pravcem Radom — Lođ. Deo snaga sa ovog mostobrana trebalo je da napada na Šidovec i da u sadejstvu sa 1. ukrajinskim frontom uništi neprijateljsku grupaciju u rejonu Kjeljce — Radom. Proboj neprijateljske odbrane sa pulavijskog mostobrana predviđeno je da se izvede na odseku od 13 km.

Pomoćni udar nanosila je severno od Varšave 47. armija, koja je trebalo da pređe u napad drugog dana operacije, da probije neprijateljsku odbranu na frontu širine 4 km, zatim da forsira Vislu i u sadejstvu sa 61. armijom i 1. armijom Poljske vojske da razbije varšavsku grupaciju Nemaca.

1. armija Poljske vojske dobila je zadatak da počne napad četvrtog dana operacije i u sadejstvu sa jedinicama 47., 61. i 2. gardijske tenkovske armije osloboди Varšavu.

Armija drugog ešelona fronta predviđena je za razvijanje uspeha u pravcu Poznanja. Planirano je da se 7. gardijski konjički korpus, koji se nalazio u rezervi fronta, uvede u proboj u zoni 33. armije radi razvijanja napada na Lođ.

Predviđeno je da se 1. i 2. gardijska tenkovska armija upotrebe za razvijanje uspeha u svojstvu pokretne grupe fronta, a 9. i 11. samostalni tenkovski korpus u svojstvu pokretnih grupa 33. i 69. armije.

1. gardijska tenkovska armija (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica M. E. Katukov) trebalo je da uđe u proboj ujutro drugog dana operacije, u zoni 8. gardijske armije, sa linije Urbanuv — Lisuv i, brzo prodrući pravcem Novo Mesto — Rava Mazovecka — Skernevice, krajem petog dana operacije da izbije u rejon Kutna (u dubinu od 180 km), a zatim da razvije napad na Poznanj. Armija se uvodila u proboj sa operativnim rasporedom u jednom ešelonu; na desnom krilu 11. gardijski tenkovski, a na levom 8. gardijski mehanizovani korpus. Svakom korpusu određena je za uvođenje u proboj zona širine 4 km sa dva pravca kretanja.

2. gardijska tenkovska armija (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica S. I. Bogdanov) dobila je zadatak da uđe u proboj ujutro trećeg dana operacije, u zoni 5. udarne armije, posle izbijanja pešadije na severnu obalu reke Pilice i, razvijajući napad u pozadinu neprijateljske varšavske grupacije pravcem Mščonuv — Sohačev — Gostinin, krajem petog dana operacije da zauzme rejon Saniki — Šćeljce — Gostinin (na dubini od 150 km), a zatim da napadne Inovroclav. Armija se uvodila u proboj sa rasporedom u dva ešelona: u prvom ešelonu 9. i 12. gardijski tenkovski, a u drugom 1. mehanizovani korpus.

Obe tenkovske armije pre početka operacije nalazile su se na istočnoj obali Visle. Zato se pri određivanju vremena njihovog uvođenja u proboj uzimala u obzir ne samo potreba potpunog probaja neprijateljske taktičke obrambene zone već i vreme potrebno za prebacivanje armija na mostobran, koje je moglo da otpočne prelaskom opštevojnih armija u napad. Pored toga, kasnije uvođenje u proboj 2. gardijske tenkovske armije, objašnjava se i nastojanjem da se izbegne njen učešće u borbi za liniju

reke Pilice koja se nalazila na pravcu njenog dejstva, blizu prednjeg kraja neprijateljske odbrane.

Uvođenje u proboj 11. i 9. tenkovskog korpusa sa pulavijskog mostobrana predviđeno je prvog dana operacije, posle proboga glavnog odbrambenog pojasa. Ovi korpsi imali su zadatak da iz pokreta zauzmu drugi odbrambeni pojasa, a zatim da razviju napad na Lođ.

Predviđeno je da se 2. gardijski konjički korpus uvede u proboj trećeg dana operacije iza 2. gardijske tenkovske armije, za razvijanje uspeha u pravcu Skernevica — Lovič — Inovroclav.

Radi obezbeđenja proboga neprijateljske taktičke odbrambene zone, komandant fronta je na magnuševskom i pulavijskom mostobranu izdvojio oko 26% tenkova i sa mohodnih oruđa kojima je raspolagao front, stvorivši gustinu od 25 do 26 borbenih vozila na 1 km odseka proboga. Prosečna gustina artiljerije na odsecima proboga iznosiла je 250 oruđa i minobacača na 1 km fronta.

Planirano je da artiljerijska priprema napada traje 2 časa i 35 minuta.

Podrška napada trebalo je da se izvodi dvojnim vatrenim valom, u dubinu 2,5 — 3 km, a podrška napada pešadije i tenkova pri borbi u dubini metodom uzastopnih koncentracija vatre na dubini zadatka prvog dana napada, tj. 15 — 17 km.

Jedinice 16. vazduhoplovne armije trebalo je u periodu avijacijske pripreme i podrške napada da nanose udare po artiljeriji i živoj sili neprijatelja na njegovom glavnom odbrambenom pojusu, na pravcu glavnog udara fronta.

Za vreme proboga taktičke odbrambene zone i obezbeđenja uvođenja u probog pokretnih jedinica, avijacija fronta trebalo je da izvrši oko 8.000 avioleta. Posle toga su glavni napor avijacije usmereni na podršku dejstava tenkovskih armija i korpusa. Radi boljeg sadejstva tenkovskih jedinica sa avijacijom, pod operativnu komandu komandanata 1. i 2. gardijske tenkovske armije stavljeno je po nekoliko jurišnih i lovačkih vazduhoplovnih divizija.

Odgovorni zadaci bili su postavljeni i inžinjerijskim jedinicama fronta. Najvažniji od tih zadataka bili su: obezbeđenje prelaza jedinica na mostobrane, priprema polaznog položaja za napad, izrada mnogobrojnih prolaza u neprijateljskim minskim preprekama i obezbeđenje brzog napredovanja u operativnoj dubini, sa forsiranjem velikog broja vodenih prepreka.

Komandant 1. ukrajinskog fronta odlučio je da snažan udar na centralnom delu sandomješkog mostobrana nanesu snage pet opštevojnih armija (13., 52. i 5. gardijska, 21. i 59.) i dve tenkovske armije (3. gardijska i 4.), tri tenkovska, jednog mehanizovanog i jednog konjičkog korpusa pravcem Malogošć — Radomsko, što je trebalo da dovede do brzog razbijanja neprijatelja i njegovih rezervi, do izvršenja bližeg zadataka fronta i stvaranja povoljnih uslova za dalji napad u pravcu Vroclava. Front je delom snaga imao da razvija napad na Krakov, obezbeđujući udarnu grupaciju s juga i u povoljnem momentu da uzme grad. Operativni raspored fronta imao je dva ešelona.

Predviđeno je da se proboj izvrši zapadno od Stašova, na jednom neprekidnom odseku širine 39 km.

Dve tenkovske armije (3. gardijska i 4.) predstavljale su pokretnu grupu fronta i predviđene su za razvijanje uspeha na pravcu glavnog udara, a samostalni tenkovski korpsi (4. gardijski 25. i 31.) predstavljali su pokretne grupe opštevojnih armija koje su napadale na krilima udarne grupacije fronta.

Komandant fronta predviđao je dve varijante upotrebe tenkovske armije: prvu za razvijanje uspeha posle proboja neprijateljske taktičke odbrambene zone, a drugu za dovršavanje proboja taktičke zone u slučaju sporog napredovanja opštevojnih armija. Uvođenje u proboj samostalnih tenkovskih korpusa predviđeno je za prvi dan operacije.

4. tenkovska armija (komandant general-pukovnik D. D. Leljušenko) dobila je zadatak da uđe u proboj u zoni 13. armije i, energično razvijajući uspeh u pravcu Pešnica — Radošice — Rospša, da izbije na pravce povlačenja kijeljcko-radomske neprijateljske grupacije, sadejstvujući

sa 13. armijom u zauzimanju Kjeljca. Krajem trećeg dana operacije armija je trebalo da izbije u rejon Radošice — Čermno, a zatim u rejon Pjotrkuva i da uspostavi vezu sa jedinicama 1. beloruskog fronta. Dubina zadatka armije iznosila je 135 km. Uvođenje armije u proboj predviđeno je po četiri pravca u jednom ešelonu.

3. gardijskoj tenkovskoj armiji (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica P. S. Ribalko) naređeno je da uđe u proboj u zoni 52. armije i da razvije uspeh u pravcu Endejuv — Radomsko, ne dozvoljavajući neprijatelju da posedne odbrambeni pojaz na rekama Nidi i Pilici; da trećeg dana napada zauzme rejon Kurtelev — Secelin — Vloščova, a zatim da izbije u rejon Radomsko. Dubina zadatka iznosila je 150 km. Po odluci komandanta armije predviđeno je uvođenje u proboj na četiri pravca u dva ešelona: u prvom ešelonu 6. gardijski tenkovski i 9. mehanizovani korpus, a u drugom 7. gardijski tenkovski korpus.

Obe tenkovske armije krajem trećeg dana operacije trebalo je prednjim odredima da zauzmu prelaze na reci Pilici. 4. gardijski i 31. tenkovski korpus dobili su zadatak od komandanta fronta (iako su se nalazili pod komandom komandanta 5. gardijske armije general-pukovnika A. S. Žadova) da uđu u proboj prvog dana operacije i da energetično razvijaju napad: 31. korpus u pravcu Čenstohove, a 4. gardijski korpus opštim pravcem na Mehuv.

Obezbeđenje desnog boka udarne grupacije stavljen je u zadatak 3. gardijskoj armiji sa 25. tenkovskim korpusom. Ona je trebalo da se razvije iza desnog krila 13. armije i da napada na Šidlovec, s tim da u sadejstvu sa jedinicama levog krila 1. beloruskog fronta okruži i uništi kjeljcko-radomsku neprijateljsku grupaciju.

Obezbeđenje levog boka udarne grupacije stavljen je u zadatak 60. i 59. armiji koje je trebalo da napadaju na Krakov.

Armije drugog ešelona fronta predviđene su: 21. armija za narastanje snaga na pravcu glavnog udara fronta u toku napada, a 59. armija za razvijanje napada na krakovskom pravcu. U rezervi fronta nalazili su se 7. gardijski mehanizovani i 1. gardijski konjički korpus.

Pri proboju neprijateljske taktičke odbrambene zone stvorena je prosečna gustina: 21 tenk i samohodno oruđe i 230 artiljerijskih oruđa i minobacača na 1 km fronta proboja. Planirano je da artiljerijska priprema traje 1 čas i 47 minuta a da se podrška napada, kao i u 1. beloruskom frontu, izvede dvojnim vatrenim valom na dubinu 2,5 — 3 km.

2. vazduhoplovna armija za vreme neposredne avijacijske pripreme napada trebalo je u sadejstvu sa artiljerijom da neutrališe živu silu i vatrena sredstva neprijatelja na njegovom glavnem odbrambenom pojasu na pravcu dejstava udarne grupacije fronta. Tenkovske armije trebalo je da podržavaju sledeće jedinice: 4. armiju — jurišni vazduhoplovni korpus i lovačka vazduhoplovna divizija; 3. gardijsku — jurišni vazduhoplovni korpus i jurišna vazduhoplovna divizija. Počevši od drugog dana operacije, avijacija je obezbeđivala dejstva pokretnih jedinica u operativnoj dubini neprijateljske odbrane.

Da bi se neprijatelj dezorientisao o vremenu početka napada glavnih snaga udarne grupacije, pored izvršenja nasilnog izviđanja, određeni su streljački vodovi ojačani tenkovima, s tim da na 30 minuta pre završetka artiljerijske pripreme demonstriraju početak napada glavnih snaga i time primoraju neprijatelja da izade iz zaklona i otkrije svoj vatreni sistem.

Velika dubina operacije i postojanje više odbrambenih pojaseva između Visle i Odre zahtevali su da jedinice u toku napada neprekidno povećavaju snagu udara. Zato su frontovi imali duboki operativni raspored. Pored snažnih prvih operativnih ešelona obrazovane su jake pokretnе grupe i drugi ešeloni frontova radi razvijanja napada u dubinu.

Gro snaga i sredstava frontova — preko 75% opštivojnih, oko 90% tenkovskih i mehanizovanih jedinica i od 75% (1. beloruski front) do 90% (1. ukrajinski front) artiljerije — koncentrisan je na pravcima njihovih glavnih udara. Energičnim dejstvima četiri tenkovske armije i pet samostalnih tenkovskih korpusa u zoni dva fronta predvi-

đeno je rasecanje neprijateljske grupacije na delove i probijanje odbrambenih pojaseva iz pokreta.

U skladu sa odlukama komandanata frontova razrađeni su planovi armijskih operacija.

Svaka opštevojna armija iz sastava udarnih grupacija frontova trebalo je da probije odbranu na jednom odseku širine od 4 — 7 km (1. beloruski front) do 10 — 13 km (1. ukrajinski front).

Operativni raspored armija prvog ešelona 1. beloruskog fronta imao je jedan ešelon sa jakom rezervom. Takav raspored znatno je uslovljen time što su zone napada armija imale veliku širinu od 30 do 55 km. Za razliku od ovog, armije 1. ukrajinskog fronta raspoređene su u dva ešelona, sa izuzetkom 5. gardijske armije, jer širina njihovih napadnih zona nije prelazila 11 — 13 km.

Borbeni poreci streljačkih korpusa, divizija i pukova oba fronta imali su obično dva ešelona. Korpsi su probijali odbranu na odsecima širine 3,5 — 5 km, a divizije 2,5 — 3 km. Divizije prvog ešelona izdvojile su po jedan ojačani streljački bataljon. Za izvođenje nasilnog izviđanja koje je trebalo da otpočne nekoliko časova pre početka napada glavnih snaga frontova.

Streljačke više taktičke jedinice, koje su probijale odbranu, znatno su ojačavane tenkovima i samohodnim oruđima. Za tu svrhu korišćene su samostalne tenkovske brigade, pukovi i samohodni artiljerijski pukovi i divizioni. Ove jedinice, izdvojene za neposrednu podršku pešadije, radi tešnjeg sadejstva s njom, delile su se do četa koje su pridavane streljačkim bataljonima i dejstvovale samo na njihovim pravcima napada. Za streljačke vodove određivani su pojedini tenkovi. Teški tenkovski i samohodni artiljerijski pukovi delili su se na vodove (na baterije) i trebalo je da napadaju iza srednjih tenkova za neposrednu podršku pešadije.

U armijama u kojima nije bilo armijskih pokretnih grupa, tenkovske jedinice za neposrednu podršku pešadije, posle probroja neprijateljskog glavnog odbrambenog pojasa, više nisu bile potčinjene streljačkim divizijama,

već su bile objedinjene u armijske pokretne odrede ili tenkovske grupe za gonjenje neprijatelja.

U pripremnom periodu operacije koja je trajala oko jedan i po mesec (računajući od dana, kada su frontovi dobili zadatku) izvršeni su obimni radovi na inžinjerijskom uređenju polaznih mostobrana za napad, organizaciji sadejstva, izviđanju neprijatelja, obuci jedinica i operativnom maskiranju.

Pošto se napad jedinica dva fronta pripremao sa mostobrana na Visli, trebalo je na njima koncentrisati ogromne mase jedinica i borbene tehnike raspoređiti ih na ograničenom prostoru, izraditi skloništa i maskirati. Radi toga je za svaku opštevojnu armiju bilo pripremljeno na Visli prosečno dva-tri mosta nosivosti 16, 30 i 60 tona. Na svakom mostobranu jedinice su na 1 km fronta iskopale 8—9 km rovova i saobraćajnica, izradile 70—80 artiljerijskih i minobacačkih zaklona i izgradile 70—100 skloništa i zemunica. U toku jedne do tri noći pre početka napada, u minskim poljima izrađivani su prolazi. Samo u zoni 1. beloruskog fronta inžinjerijske jedinice izradile su oko 2.000 prolaza.

Pitanja organizacije sadejstva jedinica na svim stepenima rešavana su strogo centralizovano i prema jedinstvenom planu koji su razradili štabovi frontova.

Uoči napada sva komandna mesta bila su približena liniji fronta. Komandanti vazduhoplovnih korpusa nalazili su se na osmatračnicama komandanata jedinica koje su podržavali.

Za materijalno obezbeđenje operacije jedinice oba fronta dobine su sve što im je bilo potrebno. Pripremljeno je najmanje 3—4 borbena kompleta municije. U jedinicama su stvorene rezerve hrane. Utrošak pogonskog materijala određen je za 6—8 punjenja. Svi tereti dovoženi su do jedinica što je moguće bliže.

U periodu pripreme operacije izvršeno je veliko pregrupisavanje snaga u kratkim i strogo određenim rokovima, i to samo noću. Jedinice su došle na odseke prelaza i mostobrana 4—5 dana pre početka napada. Artiljerijske

jedinice dovođene su na mostobrane počev od 25. decembra. Smena jedinica na položajima izvršena je 1—2 dana pre početka napada.

Veliki značaj u stvaranju preduslova za uspešno izvođenje operacije imao je partijsko-politički rad u jedinicama koji je u ovoj operaciji imao izvesne specifičnosti. Crvenoj armiji predstojala su borbena dejstva na teritoriji savezničke Poljske. Zato je skrenuta pažnja ljudstvu frontova na važnost uspostavljanja prijateljskih odnosa sa stanovništvom Poljske radi postizanja pobeđe nad neprijateljem. Za rad među stanovništvom u nekim armijama stvarane su grupe Društva poljsko-sovjetskog prijateljstva.

Posle oslobođenja Poljske naše jedinice trebalo je da dejstvuju na neprijateljskoj teritoriji, što je zahtevalo od starešina, političkih organa i partijskih organizacija obezbeđenje visoke budnosti ljudstva i sigurnu zaštitu pozadine.

Prema planu, operacija je trebalo da otpočne 20. januara 1945. Međutim, zbog teškog položaja u kome su se našle anglo-američke snage kad su nemačke jedinice probile njihov front u Ardenima, napad Crvene armije sa reke Visle počeo je 8 dana ranije, bez obzira na nepovoljno vreme koje je ograničavalo borbenu upotrebu avijacije.

3. Proboj neprijateljske odbrane na Visli i razbijanje glavnih snaga grupe armija »A«

Borbena dejstva jedinica 1. ukrajinskog fronta. Napadu glavnih snaga fronta prethodilo je nasilno izviđanje koje su 12. januara u 5 časova posle artiljerijskog naleta od 15 minuta otpočeli prednji bataljoni streljačkih divizija prvog ešelona opštevojnih armija. Pošto je saznao da se priprema napad, neprijatelj je povukao svoje glavne snage sa prve linije rovova u dubinu. Zato su je prednji bataljoni brzo zauzeli, ali su bili zaustavljeni vatrom hitlerovaca pred drugom linijom rovova. U 20 časova po-

čela je artiljerijska priprema napada koja je trajala 107 minuta. Usled nepovoljnih meteoroloških prilika nije se izvodila neposredna avijacijska priprema. Pola časa pre završetka artiljerijske pripreme na čitavom frontu probija prešli su u napad streljački vodovi ojačani tenkovima, izdvojeni iz svakog bataljona divizija prvog ešelona.

Neprijatelj je ocenio dejstva prednjih bataljona kao lažni napad, a dejstva streljačkih vodova smatrao je za početak napada glavnih snaga fronta. Kada su za odbijanje napada naših snaga Nemci izveli iz zaklona sve što nije bilo uništeno artiljerijskom vatrom, izvršen je poslednji vatreći nalet celokupne artiljerije i minobacača udarne grupacije fronta po glavnom odbrambenom pojasu. Snažna artiljerijska priprema prekinula je vezu i rukovođenje neprijateljskim jedinicama. Zato je napad glavnih snaga naše udarne grupacije u celini imao veliki uspeh.

Do 15 odnosno 16 časova prvog dana napada jedinice udarne grupacije fronta probile su neprijateljsku odbranu u dubinu 6—8 km, na frontu od 30 km. Na nekim odseцима Nemci su pružali snažan otpor, usled čega pojedine naše združene jedinice nisu u određeno vreme probile glavni odbrambeni pojas na čitavoj dubini. Zbog toga su one na ovim odseцима nastavile noću sa izvođenjem zadatka iz prvog dana.

Da bi što brže dovršio proboj neprijateljske taktičke odbrambene zone, sprečio njegove pokušaje da se utvrdi na odbrambenom pojasu u pozadini i razbio njegove operativne rezerve, komandant fronta je prvog dana napada po podne uveo u borbu, na dubini 5—6 km, obe tenkovske armije i samostalne tenkovske korpusse.

4. i 3. gardijska tenkovska armija, a takođe i 31. i 4. gardijski tenkovski korpsi naglo su povećali snagu udara jedinica fronta u napadu. Pošto se vreme poboljšalo u momentu uvođenja pokretnih grupa, avijacija 2. vazduhoplovne armije mogla je da nanese udare po neprijateljskim rezervama. Do kraja prvog dana napada avijacija je izvršila preko 1.400 avioleta.

Sredinom 13. januara tenkovske i opštstevojne armije završile su probaj glavnog a na mnogim odseцима i drugog

odbrambenog pojasa, a prednji odredi 3. gardijske tenkovske armije izbili su na reku Nidu, odnosno u dubinu oko 30 km, iz pokreta je forsirali i zauzeli nekoliko mostobrana. Prednji odredi 4. tenkovske armije, koji su se probili kroz neprijateljski drugi odbrambeni pojas severno od Hmeljnika, izbili su u rejon Ščecno — Čarna — Malešov.

3. gardijska armija (komandant general-pukovnik V. N. Gordov), nanevši udar iza desnog krila udarne grupacije, prvog dana napada uklinila se u neprijateljsku odbranu u dubinu oko 6 km. U zoni ove armije uveden je u borbu 25. tenkovski korpus.

Napredovanje glavnih snaga tenkovskih armija u operativnu dubinu odvijalo se sporim tempom jer nije bilo slobodnih puteva za tenkovske kolone. Po svim putevima u zoni napada kretale su se mnogobrojne jedinice opštivojnih armija i artiljerije.

Jedinice 13. i 52 armije nisu blagovremeno oslobodile puteve, kao što je predviđeno planom operacije, a manevran puteva u zahvatu glavnog odbrambenog pojasa bio je otežan zbog mnogobrojnih neprijateljskih minskih polja. Inžinjериjske jedinice nisu uspele da blagovremeno razminiraju zone uvođenja u borbu tenkovskih armija. Sve je ovo zadržavalo izlazak pokretnih jedinica u operativni prostor i nije im dozvolilo da iz pokreta odlučnim manevarskim dejstvima unište neprijateljske operativne rezerve.

13. januara ujutro, kada su još vođene borbe za drugi odbrambeni pojas, nemačko komandovanje počelo je da uvodi u borbu svoj 24. tenkovski korpus iz rezerve. Ono je nastojalo da udarom 16. tenkovske i 20. motorizovane divizije iz rejona Kjeljca u južnom pravcu i 17. tenkovskom divizijom iz rejona Hemljnika na severoistok zaustavi napredovanje tenkovskih armija i time onemogući napad naših jedinica. Međutim, navedene neprijateljske divizije nisu stigle da završe pripremu za nanošenje protivudara i bile su primorane da stupaju u borbu po de洛ivima. Dejstva koja su se razvila južno od Kjeljca imala

su karakter bitke u susretu u toku kojè su hitlerovci uspeli samo neznatno da uspore napredovanje naših jedinica. Udar glavnih snaga 24. tenkovskog korpusa bio je usmeren na 4. tenkovsku armiju. Odbijanje ovog udara ostvarivalo se usklađivanjem vatre s mesta na jednim odsecima sa odlučnim napadima na bokove i pozadinu neprijateljskih jedinica na drugim odsecima. Karakterističan je bio manevr snaga i tesno sadejstvo jedinica u toku bitke. Radi što bržeg razbijanja neprijatelja komandanti korpusa i armija uveli su u toku bitke druge ešelone i rezerve.

U vreme kada je 4. tenkovska armija vodila borbu sa glavnim snagama nemačkog 24. tenkovskog korpusa jedinice 3. gardijske tenkovske armije iskoristile su povoljne uslove za razvijanje uspeha u dubinu. One su bočnim udarom razbile neprijateljsku 17. tenkovsku diviziju, forsirale reku Nidu i krenule prema reci Pilici, stvarajući opasnost izbijanja u pozadinu čitave kigeljcko-radomske neprijateljske grupacije i time pomogle 4. tenkovskoj armiji da uspešno izvrši svoj zadatak.

U toku 13. i 14. januara neprijateljska grupacija koja je nanosila protivudar faktički je bila razbijena.

Pošto je pretrpeo poraz u borbi za taktičku odbrambenu zonu, neprijatelj se počeo povlačiti preko reke Pilice na odbrambeni pojас u pozadini. U isto vreme Nemci su pokušavali da snagama 24. tenkovskog korpusa, koji je odbačen na sever, i ostacima pešadijskih jedinica zadrže rejon Kigeljca da bi mogli naneti bočni udar glavnim snagama fronta.

U nastaloj situaciji, 3. gardijska tenkovska, 52. armija (komandant general-pukovnik K. A. Korotejev) i 5. gardijska armija preše su u gonjenje neprijatelja koji se povlačio na čenstohovskom pravcu, a nemačke grupacije u rejonu Kigeljca trebalo je da likvidiraju jedinice 3. gardijske i 13. armije (komandant general-pukovnik N. P. Puhov), u sadejstvu sa 4. tenkovskom armijom.

U toku 14. januara naše jedinice su opkolile grupaciju sa tri strane: sa severoistoka 25. tenkovskim korpusom 3. gardijske armije, sa juga 13. armijom i sa zapada 4.

tenkovskom armijom. 15. januara udarima po koncentričnim pravcima jedinice ovih armija razbile su neprijateljsku kijeljcku grupaciju i zauzele grad Kijeljce. Desni bok udarne grupacije fronta bio je sigurno obezbeđen. Neprijatelj je počeo da povlači svoje jedinice i sa Visle severno od Sandomježa na zapad, plašeći se okružavanja od susednih krila 1. ukrajinskog i 1. beloruskog fronta, koji su prešli u napad 14. januara.

Od 14. do 17. januara jedinice fronta napredovale su na zapad, proširujući probor na sever i jug. Naročito uspešno dejstvovale su tenkovske jedinice koje su iz pokreta forsirale reke i zauzimale veća naseljena mesta i gradove.

3. gardijska tenkovska armija forsirala je reku Pilicu 16. januara ujutro sa dva tenkovska korpusa i iz pokreta savladala neprijateljski pozadnji odbrambeni pojas. 6. gardijski tenkovski korpus ove armije naneo je udar u severozapadnom pravcu sa mostobranom na reci Pilici i u toku 17. januara zauzeo Radomsko i Kamenjšk, a ujutro 18. januara grad Pjotrkuv, čime je pomogao 4. tenkovskoj armiji i 25. tenkovskom korpusu da brže forsiraju reku Pilicu.

Jedinice 7. gardijskog i 31. tenkovskog korpusa zauzele su 17. januara grad Čenstohovu — važan neprijateljski odbrambeni čvor na prilazima ka Šleskoj. Za tenkovskim jedinicama napredovale su i opštivojne armije.

Uspešan napad udarne grupacije doprineo je izvršenju zadataka armija levog krila fronta na krakovskom pravcu.

60. armija (komandant general-pukovnik P. A. Kuročkin), koja je 12. januara svojim desnokrilnim divizijama prešla u napad, forsirala je reku Nidu i počela brzo da prodire duž severne obale Visle prema Krakovu. Od 14. januara ujutro između 5. gardijske i 60. armije, koje su razvijale napad u divergentnim pravcima, komandant fronta uveo je u borbu, iz drugog ešelona, 59. armiju (komandant general-potpukovnik I. T. Korovnikov) i stavio pod njenu komandu 4. gardijski tenkovski korpus koji

je ranije dejstvovao u sastavu 5. gardijske armije. Jedinice 59. i 60. armije u toku 14. i 15. januara napredovale su 40—45 km, a 16. januara prešle su u gonjenje u čitavoj zoni napada obe armije, jer je neprijatelj počeo da se povlači i na levom krilu 60. armije. 15. januara prešle su u napad i jedinice desnog krila 4. ukrajinskog fronta.

Na taj način, za šest dana napada jedinice 1. ukrajinskog fronta probile su neprijateljsku odbranu na frontu od 250 km, napredovale na zapad 120—140 km, forsirajući pri tome reke Nidu, Pilicu i Vartu i izbile na liniiju Pjotrkuv — Čenstohova — Krakov. Glavne snage 4. nemacke tenkovske armije bile su razbijene. Bliži zadatak front je izvršio četiri dana pre roka, koji je predviđen planom operacije. Stvoreni su povoljni uslovi za razvijanje napada na Vroclav.

Borbena dejstva jedinica 1. beloruskog fronta. Napad jedinica fronta počeo je 14. januara. Toga dana u 8.55 časova, posle artiljerijske pripreme od 25 minuta izvršene celokupnom artiljerijom udarnih grupacija, sa oba mostobrana prešli su u napad 22 prednja bataljona i 25 strelicačkih četa, uz podršku vatrenog vala. Takva artiljerijska podrška nasilnog izviđanja nije primenjivana u prethodnim operacijama.

Prednji bataljoni svih armija (osim 61) u prva dva časa postigli su veliki uspeh i uklinili se u neprijateljsku odbranu 2—3 km. U takvoj situaciji komandant fronta naredio je da 5. udarna (komandant general-potpukovnik Berzarin), 8. gardijska (komandant general-pukovnik V. I. Čujkov), 69. i 33. armija smesta otpočnu napad glavnim snagama, a 61. armija, kojom je komandovao general-pukovnik P. A. Belov, da nastavi artiljerijsku pripremu po planu.

Napad glavnih snaga pešadije i tenkova podržavan je dvojnim vatrenim valom.

Krajem prvog dana operacije snage fronta koje su napadale sa magnuševskog mostobrana uglavnom su probile nemacki glavni odbrambeni pojedinci i napredovale u dubinu 8—12 km. Jedinice 69. armije (komandant general-pukov-

nik V. I. Kolpakči) i 33. armije (komandant general-pukovnik V. D. Cvetajev), koje su napadale sa pulavij-skog mostobrana, uspešno su probile ne samo glavni već mestimično i drugi odbrambeni pojas i napredovale 15—20 km. Za dovršenje proboga taktičke odbrambene zone na ovom pravcu uvedeni su u borbu 9. i 11. tenkovski korpus. 11. tenkovski korpus pod zaštitom dimne zavesе forsirao je reku Zvolenku i iz pokreta zauzeo jak neprijateljski odbrambeni čvor — Zvolenj. Krajem dana tenkovski korpori izbili su u rejon Radoma. Za njima su se kretali prednji odredi streljačkih divizija.

Za vreme proboga neprijateljske odbrane, tenkovske armije prebacivale su se na magnuševski mostobran, a njihovi prednji odredi kretali su se za streljačkim jedinicama.

U toku noći sve armije vodile su borbu prednjim odredima, a od 15. januara ujutro, posle kratke artiljerijske pripreme (30—55 minuta), prešle su u odlučan napad i razbile po delovima nemacki 40. tenkovski korpus koji je uveden u borbu iz rezerve.

Radi povećanja tempa napredovanja komandanti 5. udarne i 8. gardijske armije uveli su u borbu svoje tenkovske grupe formirane od pridatih tenkovskih jedinica. U 5. udarnoj armiji takva grupa formirana je posle proboga glavnog odbrambenog pojasa i sastojala se od tenkovske brigade, puka tenkova-čistača mina i dva samohodna artiljerijska puka, dok je tenkovska grupa 8. gardijske armije formirana još pre početka proboga i imala u svom sastavu tri tenkovska puka. Snagom ovih pokretnih grupa i streljačkih jedinica probijen je drugi odbrambeni pojas. Dalje narastanje snage udara ostvareno je sredstvima fronta. 15. januara u podne, u zoni 8. gardijske armije, na dubini 12—15 km, uvedena je u probor 1. gardijska tenkovska armija. Prestigavši borbene poretkе pešadije, korpori tenkovske armije iz pokreta su savladali nemacki pregradni položaj i, napredujući 20—25 km, krajem dana izbili prednjim odredima na reku Pilicu u rejonu Novo Mesto.

Opštevojne jedinice obe udarne grupacije napredovale su u toku dana u dubinu 12—25 km. Krajem drugog dana naše snage konačno su slomile otpor neprijatelja, probivši njegovuu odbranu na Visli na frontu od 120 km i u dubinu 30—50 km. Napad jedinica sa dva mostobrana pretvorio se u jedan snažan udar, a neprijateljske jedinice bile su rasećene na dva dela, na varšavsku i radomsku grupaciju. Stvorena je povoljna situacija za njihovo uništenje.

15. januara prešle su u napad jedinice 47. armije (komandant general-major F. I. Perhorovič) koje su u toku dva dana probile neprijateljsku odbranu severno od Varšave, forsirale Vislu i krajem 16. januara ugrozile sa severa dubokim obuhvatom varšavsku grupaciju. Toga dana prešla je u napad 1. armija Poljske vojske i posle forsiranja Visle severno i južno od Varšave počela napad neposredno na grad.

Trećeg dana napada pokretne jedinice 1. beloruskog fronta izbile su u operativni prostor i počele da gone neprijatelja na širokom frontu.

16. januara ujutro u zoni 5. udarne armije, s one strane reke Pilice, uvedena je u proboj 2. gardijska tenkovska armija, a za njom 2. gardijski konjički korpus. Razvijajući napad izuzetno brzim tempom, jedinice armije izbile su krajem dana u rejon Sohaćeva i prednjim odredima počele da forsiraju reku Bzuru po kojoj se protezala neprijateljska odbrambena linija u pozadini. U toku dana 2. gardijska tenkovska armija, izvršivši skok od 50—65 km glavnim snagama i 80 km prednjim odredima, izbila je u pozadinu varšavske grupacije i odigrala važnu ulogu u njenom razbijanju. 1. gardijska tenkovska armija, u to vreme, forsirala je reku Pilicu u rejonu Novog Mesta i zauzela ovaj veliki nemački odbrambeni čvor.

Koristeći uspeh pokretnih jedinica, opštevojne armije 16. januara napredovale su 15—25 km.

Krajem trećeg dana napada varšavskoj grupaciji zapretilo je okruženje. Zbog toga je hitlerovsko komandovanje počelo da povlači svoje jedinice na zapad kako iz rejona Varšave, tako i na drugim pravcima.

17. januara jedinice 1. beloruskog fronta oslobodile su glavni grad Poljske — Varšavu.

Krajem 17. januara one su izbile na liniju Vihod — istočno od Žirarduva — Novo Mesto, imajući napred pokretne više taktičke jedinice. Za to vreme 2. gardijska tenkovska armija približila se reci Bzuri u rejonu Sohačeva, a 1. gardijska tenkovska armija izbila je na liniju Gluhov — Dombruvka, 11. i 9. samostalni tenkovski korpus izbili su na reku Pilicu, na odseku Tomašuv — Sulejuv.

U četvorodnevnim borbama jedinice 1. beloruskog fronta razbile su glavne snage 9. nemačke armije i probile njenu odbranu u dubini 100—130 km. Ostaci razbijenih neprijateljskih jedinica bili su primorani na povlačenje na zapad.

U prvoj etapi operacije jedinice 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta probile su neprijateljsku odbranu na Visli u zoni širine oko 500 km, napredovale u dubinu oko 160 km i razbile glavne snage grupe armija »A« — 9. i 4. tenkovsku armiju čiji su ostaci bili primorani na povlačenje. Naše snage prešle su u gonjenje hitlerovaca.

Gonjenje neprijatelja i izbijanje sovjetskih jedinica na Odru. Posle proboga nemačke odbrane na Visli i razbijanja neprijateljskih operativnih rezervi, sovjetsko komandovanje je, uzimajući u obzir povoljnu situaciju, naredilo da se ubrza izbijanje jedinica ka Odri i da se iz pokreta savladaju pripremljene neprijateljske odbrambene linije. Glavna uloga u rešavanju ovih zadataka dodeljena je tenkovskim armijama i korpusima.

1. beloruskom frontu bilo je naređeno da ubrza izbijanje na liniju Bromberg — Poznanj a zatim na Odru.

1. ukrajinski front trebalo je da nastavi napad glavnim snagama opštim pravcem na Vroclav, da najkasnije 30. januara izbije na Odru i da zauzme mostobran na njenoj zapadnoj obali. Armije levog krila fronta dobine su zadatak da zauzmu šleski industrijski bazen. Radi što bržeg izvršenja ovog zadatka naređeno je da se u borbu uvede 21. armija iz drugog ešelona fronta, a iz rezerve 1. gardijski konjički korpus.

Posle gubitka odbrambene linije na Visli nemačko-fašistička komanda počela je hitno da prebacuje u zapadnu Poljsku jake snage iz svoje rezerve i sa drugih odseka sovjetsko-nemačkog fronta. Tako su od 19. januara do 3. februara u zonu napada 1. beloruskog fronta prebačene jedinice 23. divizije i preko 200 samostalnih bataljona, a u zonu napada 1. ukrajinskog fronta 7 divizija i mnogo raznih pukova i manjih jedinica. Međutim, svi pokušaji Nemaca da angažujući nove snage, zaustave napredovanje sovjetskih jedinica na odbrambenim linijama u pozadini bili su slomljeni odlučnim udarima naših pokretnih i opštevojnih jedinica.

Gonjenje neprijatelja izvodilo se na čitavom frontu od 500 km, na dubinu 350—450 km do izbijanja na Odru. Radi zauzimanja neprijateljskih odbrambenih međupoložaja iz pokreta, po naređenju komandanta frontova određeni su jaki prednji odredi iz sastava tenkovskih jedinica. Glavne snage pokretnih grupa dobile su naređenje da obilaze nemačke otporne tačke i brzo napreduju za svojim prednjim odredima. Opštevojne armije trebalo je da se kreću za pokretnim jedinicama najmanjim dnevnim tempom 20—25 km, imajući ispred svojih glavnih snaga prednje odrede formirane od pridatih tenkovskih i samohodnih artiljerijskih jedinica, kao i od streljačkih jedinica na kamionima.

Borbena dejstva jedinica 1. beloruskog fronta. Goneći neprijatelja, pokretne jedinice fronta napredovale su brzim tempom: 2. gardijska tenkovska armija, izvodeći gonjenje sa rasporedom u jednom ešelonu, prešla je za dva dana 100 km i krajem 19. januara izbila na vartovsku neprijateljsku odbrambenu liniju, a u toku sledećeg dana probila ju je iz pokreta. U toku sledeća dva dana armija je prešla 140 km, krajem 22. januara izbila na poznanjsku odbrambenu liniju i otpočela borbe za Bromberg. U isto vreme 1. gardijska tenkovska armija, obišavši Lođ sa severa, forsirala je Vartu u rejonu Kolo — Unejuv i prednjim delovima takođe izbila pred poznanjsku odbrambenu liniju u rejonu grada Poznanja. Za pet dana ten-

kovske armije napredovale su 220—240 km srednjim dnevnim tempom od 45, a ponekad i 70 km. Tempo napredovanja opštevojnih armija u gonjenju iznosio je 30, a pojedinih dana i 40 km.

Tenkowske armije u momentu izbjijanja pred poznanjsku odbrambenu liniju bile su 100 km udaljene od opštevojnih armija koje su se nalazile na liniji Nešava — Petrkuv — Serađ. Tenkowske armije osećale su veliku oskudicu u gorivu, što je mnogo ograničavalo njihov manevar. Sadejstvo sa avijacijom se pogoršalo, jer su njena dejstva bila ograničena usled velike udaljenosti aerodroma. Međutim, otpor hitlerovaca se povećavao. Sve je ovo usporilo za nekoliko dana napredovanje jedinica fronta.

Na poznanjsku liniju počele su da pristižu nove neprijateljske jedinice prebačene iz unutrašnjosti Nemačke. Nemačko komandovanje nastojalo je da po svaku cenu zaustavi napredovanje naših jedinica na zapad.

Situacija se komplikovala time što se među susednim krilima 1. i 2. beloruskog fronta počeo stvarati međuprostor. Da bi se obezbedio otkriveni desni bok fronta izdvojene su jake snage. Međutim, sve ove teškoće nisu mogle da zaustave napredovanje sovjetskih jedinica.

23. januara ujutro tenkowske armije počele su proboj poznanjske odbrambene linije. 2. gardijska tenkowska armija zauzela je grad Bromberg jednim svojim korpusom, a s dva korpusa napadala je pravcem Šnajdenmila — Čarnikau. Pošto je forsirala Vartu južno od Poznanja, 1. gardijska tenkowska armija delom snaga blokirala je neprijateljski poznanjski garnizon, koji je brojao preko 60.000 ljudi, i nastavila napad. 25. januara u rejon Poznanja stigle su prednje jedinice 8. gardijske armije koje su čvrsto blokirale nemački garnizon. Borbe za njegovu likvidaciju trajale su oko mesec dana i završile se 23. februara 1945.

Sledećih dana januara jedinice 1. beloruskog fronta trebalo je da savladaju mezeritski i pomeranijski nemački utvrđeni rejon i da izbiju na Odru, a isto tako da sigurno obezbede oba boka fronta. Pomeranijski utvrđeni rejon

probili su 2. gardijska tenkovska i 5. udarna armija iz pokreta, a mezeritski 1. gardijska tenkovska i opštevojne armije u toku dva dana.

Veliki značaj u proboru nemačkih utvrđenih rejona imala su brza dejstva naših jedinica, iskorišćavanje postignutog iznenađenja i elastično komandovanje jedinicama. Na primer, 44. gardijska tenkovska brigada, koja je dejstvovala u svojstvu prednjeg odreda 11. gardijskog tenkovskog korpusa 1. gardijske tenkovske armije, prestigla je neprijateljske jedinice koje su odstupale i 29. januara u 20 časova izbila na istočnu periferiju Hohvalda — jednu od najjačih otpornih tačaka mezeritskog utvrđenog rejona. Detaljnim izviđanjem otkriven je sistem i karakter nemačkih utvrđenja, nađeni su prolazi kroz minska polja i armiranobetonske protivtenkovske stubove.

Posle toga komandant brigade pukovnik I. I. Guskovski odlučio je da probije neprijateljske položaje noću, ne čekajući dolazak glavnih snaga korpusa. Iznenadnim napadom tenkovi su savladali snažan utvrđeni rejon i 30. januara u 3 časa izbili u rejon Melsova, udaljivši se 25 km od glavnih snaga armije. Zatim je brigada dejstvovala u pozadini neprijatelja i, odbijajući njegove protivnapade, probila se ka Odri. Noću 1/2. februara ona je forsirala ovu reku i zauzela mostobran na njenoj zapadnoj obali južno od Kistrina.

Glavne snage 11. gardijskog tenkovskog korpusa izbile su na odsek probora 44. gardijske tenkovske brigade sa većim zakašnjenjem, usled čega su Nemci uspeli da ga ponovno posednu. Momenat iznenađenja bio je propušten i korpus nije mogao blagovremeno da iskoristi uspeh prednjeg odreda. Zbog toga su jedinice 1. gardijske tenkovske, 8. gardijske, 69. i 33. armije morale da probijaju mezeritski utvrđeni rejon u toku dva dana (30. i 31. januara). Pri tome su jedinice armije pretrpele gubitke u ljudstvu i borbenoj tehnici, dok je 44. gardijska tenkovska brigada izvršila svoj zadatak bez gubitaka.

Glavne snage 1. gardijske tenkovske armije izbile su na Odru 1. februara. 2. gardijska tenkovska armija sa dva korpusa probila je iz pokreta Pomeranijski utvrđeni rejon

i krajem 31. januara izbila na istočnu obalu Odre severno od Kistrina. 12. gardijski tenkovski korpus ove armije vodio je borbe u rejonu Šnajdenmila i štitio desni bok udarne grupacije fronta.

Opštevojne armije, koje su napadale za pokretnim jedinicama, 3. februara očistile su od neprijatelja teritoriju istočno od Odre i učvrstile postignuti uspeh. Pri tome su njihove jedinice zauzele severno i južno od Kistrina dva mostobrana na zapadnoj obali Odre. Kasnije su ovi mostobrani spojeni u jedan zajednički, sa kojeg se nanosio udar na Berlin.

U toku 2. i 3. februara borbe na liniji Odre bile su izuzetno žestoke. Nemačkofašističko komandovanje privuklo je ovamo sveže snage i koncentrisalo veliki broj borbenih aviona. Ono je nastojalo da zadrži napad naših jedinica i da likvidira naše mostobrane. Neprijateljska avijacija izvršila je 2. februara 2.000 aviopoleta, a 3. februara preko 3.000. Avijacija 1. beloruskog fronta nije mogla uspešno da se bori sa neprijateljem usled sve veće udaljenosti aerodroma.

Krajem januara neprijatelj je počeo u istočnoj Pomeraniji hitno da koncentriše snažnu grupaciju da bi udarom sa severa po slabo zaštićenom boku i pozadini jedinica 1. beloruskog fronta onemogućio napad na berlinskom pravcu.

Radi obezbeđenja glavnih snaga fronta sa severa komandant fronta upotrebio je protiv neprijateljske istočnopomeranijske grupacije svoj drugi ešelon (3. udarnu armiju i 1. armiju Poljske vojske) i frontom na sever okrenuo je 47. i 61. armiju. Posle izbijanja na Odru, 1. i 2. gardijska tenkovska armija takođe su bile prebačene na desno krilo. Manevrom izvedenim 3. februara jedinice su na liniji Bromberg — Kistrin stvorile neprekidan front koji je bio okrenut na sever. Posle odbijanja neprijateljskih udara, jedinice desnog krila fronta u sadejstvu sa jedinicama 2. beloruskog fronta, u toku februara i marta 1945. razbile su nemačke jedinice u Pomeraniji i stvorile uslove za napad na Berlin.

Na taj način, u toku druge etape operacije jedinice 1. beloruskog fronta probile su nekoliko neprijateljskih odbrambenih linija, forsirale Odru i na njenoj zapadnoj obali zauzele važne mostobrane. Dubina napredovanja iznosila je oko 500 km, a tempo napada oko 30 km na dan.

Borbena dejstva jedinica 1. ukrajinskog fronta. Napad udarne grupacije fronta na vroclavskom pravcu razvijao se uspešno. 4. tenkovska armija savladala je odstojanje od reke Pilice do Odre (preko 240 km) za pet dana i 23. januara prednjim odredima izbila u rejon Štejnaua. Međutim, nedostatak sredstava za prelaz sprečio je brzo forsiranje reke. Neprijatelj je srušio most preko Odre, koji je zauzeo prednji odred 10. gardijskog tenkovskog korpusa.

25. januara prednji delovi korpusa 4. tenkovske armije i pristiglih streljačkih jedinica uspeli su da zauzmu dva manja mostobrana na zapadnoj obali reke, u rejonu Kebena i Traksdorfa. Narednih dana oni su se postepeno proširivali.

Pristizanjem teških pontonskih parkova prebačene su glavne snage 4. tenkovske i 13. opštevojne armije i udarima po koncentričnim pravcima prvobitni mostobrani spojeni su u jedan opšti. Do 1. februara u rejonu Štejnaua naše jedinice stvorile su na zapadnoj obali Odre mostobran oko 30 km širine i 15 km dubine. Ostale armije udarne grupacije fronta do početka februara takođe su izbile na Odru severno i južno od Vroclava i zauzele na njenoj zapadnoj obali nekoliko manjih mostobrana.

Napad jedinica na šleski industrijski bazen razvijao se sporim tempom. Neprijatelj se žestoko branio na ovom pravcu. Brzo razbijanje neprijateljske šleske grupacije naročito je bilo važno. Za izvršenje ovog zadatka angažovane su jedinice 59. i 60. armije, uvedena je u borbu 21. armija iz drugog ešelona fronta kao i 3. gardijska tenkovska armija. Opštevojne armije napadale su na Šlesku sa istoka i severoistoka, a 3. gardijska tenkovska armija trebala je da izbije u pozadinu neprijateljske šleske grupacije.

Komandant 1. ukrajinskog fronta noću 20/21. januara okrenuo je 3. gardijsku tenkovsku armiju, koja je u to vreme izbila na liniju Kempno — Rajnersdorf — Pitšen, na jugozapad u pravcu Namslau — Švirc — Opeln, uništi neprijatelja istočno od Odre i do kraja 22. januara zauzme grad Opeln, a zatim da udarom iz pozadine po šlezijskoj grupaciji, zajedno sa 21., 59. i 60. armijom, zauzme šleski industrijski bazen. Naglo skretanje 3. gardijske tenkovske armije sa vroclavskog pravca na jug imalo je odlučujuću ulogu u osvajanju Šleske.

Izvršenje novog zadatka armija je počela 21. januara ujutro. Po odluci komandanta, skretanje na novi pravac izvodilo se u ranijem operativnom rasporedu. U prvom ešelonu nalazili su se 6. i 7. gardijski tenkovski korpus, a u drugom ešelonu 9. mehanizovani korpus. Pri tome su korpsi prvog ešelona isturili nove prednje odrede. Prednji odredi, koji su ranije dejstvovali, trebalo je da obezbede otkriveni desni bok armije.

U toku 21. i 22. januara jedinice 3. gardijske tenkovske armije razbile su neprijatelja, a krajem 23. januara osvojile grad Opeln. Motopešadija tenkovskih korpusa forsirala je Odru i zauzela nekoliko mostobrana u rejonu Opelna i južno od ovog grada. Svojim dejstvima, tenkovska armija doprinela je brzom izbijanju na Odru 5. gardijske armije, koja se prebacila na zauzete mostobrane i učvrstila postignuti uspeh.

Odlučan i brz manevr 3. gardijske tenkovske armije na jug i njen udar po neprijateljskoj pozadini predstavljaо je za nemačko komandovanje potpuno iznenađenje. Ono je bilo prisiljeno da izdvoji protiv ove armije jake snage iz šleske grupacije.

Posle oslobođenja Opelna 3. gardijska tenkovska armija dobila je zadatak da brzim udarom u pravcu Bišofstal — Nikolaj izbije u pozadinu glavnih snaga šleske grupacije i do kraja 24. januara da zauzme rejon Ribnik — Nikolaj, a zatim da produži napad u pravcu Javožna, u susret jedinicama 59. armije. Delom snaga armija je trebalo da napada duž istočne obale Odre u pravcu Ribnika i spreći

dolazak neprijateljskih rezervi sa zapada i jugozapada. Armija je trebalo da ponovo skrene u jugoistočnom pravcu i da za jedan dan napreduje 100 km. Međutim, tenkovska armija uspela je da izbije u rejon Ribnik — Nikolaj tek krajem 26. januara, jer je neprijatelj protiv nje bacio jake snage.

Izbijanje 3. gardijske tenkovske armije u pozadinu šleske grupacije, njeno natkriljavanje sa severa od strane jedinica 21. armije, zauzimanje grada Katovice od strane 59. armije i 4. gardijskog tenkovskog korpusa — doveli su skoro do potpunog okružavanja nemačkih jedinica koje su branile šleski industrijski bazen. Međutim, komandant fronta naredio je da se ne dovrši okružavanje šleske grupacije, već da se ostavi prolaz između 3. gardijske tenkovske i 59. armije, širine 4—6 km, i odlučnim dejstvima jedinica 59. i 21. armije sa severa i istoka da se potisnu hitlerovci iz industrijskih gradova u šume i da se tamo unište.

Takva odluka doneta je da bi se sačuvali od rušenja dragocene fabrike i rudnici Šleske. Pored toga, borbe sa neprijateljem, koji je okružen u velikom gradu i koji je poseo kamene zgrade, kao što je pokazalo ratno iskustvo, obično su žilave i dugotrajne. Šleski industrijski bazen predstavlja ogroman grad pun fabrika i preduzeća. Uništenje neprijateljske grupacije unutar takvom rejonu nanelo bi ogromne gubitke šleskoj industriji.

Odlučnim dejstvima sa istoka i severoistoka, sovjetske jedinice primorale su neprijatelja da se kroz ostavljeni prolaz povuče u jugozapadnom pravcu. Do početka februara nemačka grupacija od 8 pešadijskih i 1 tenkovske divizije bila je razbijena van industrijskih rejona.

Na taj način, zahvaljujući brzim dejstvima, jedinice 1. ukrajinskog fronta izbile su na širokom frontu na Odru, zauzele niz mostobrana na njenoj zapadnoj obali i veštim manevrom osvojile šleski industrijski bazen.

* *

Operacija Visla — Odra završila se oslobođenjem velikog dela Poljske od fašističkih osvajača i prenošenjem borbenih dejstava na teritoriju Nemačke. Crvena armija je izbila na prilaze Berlinu. U toku operacije razbijene su jake neprijateljske snage. Poraz nemačkofašističkih snaga na varšavsko-berlinskom pravcu odlučujuće je uticao na razvoj ratnih događaja na Zapadnom frontu. Početkom napada sovjetskih snaga na Visli, nemačko komandovanje prebacilo je sa Zapadnog fronta na istok jake snage, što je omogućilo anglo-američkim jedinicama da otpočnu napadne operacije.

Postizanje velikih vojno-političkih uspeha u operaciji obezbeđeno je njenom svestranom pripremom, veštim izborom načina izvođenja i koncentracijom naših snaga i sredstava na pravilno izabranim pravcima glavnih udara.

Odlučno grupisanje snaga i sredstava, postojanje snažnih drugih ešelona, pokretnih grupa, i rezervi u operativnom rasporedu frontova i prevlast avijacije u vazduhu uslovili su ogromni zamah operacije.

Pošto su otpočele napad probojem odbrane na nekoliko međusobno udaljenih odseka, koji su ukupno iznosili 73 km, ili 15% od ukupne širine zona dva fronta, sovjetske jedinice su trećeg — četvrtog dana razvile napad na frontu od 500 km. Na kraju operacije, koja je trajala 23 dana, one su napredovale u dubinu oko 570 km i proširile probor do 1.000 km. Srednji dnevni tempo napada iznosio je 25 km. U pojedine dane tempo napredovanja opštevojnih jedinica iznosio je 40—45 km, a tenkovskih i mehanizovanih 70—80 km.

Način izvođenja strategijske operacije sastojao se u nanošenju niza snažnih udara sa mostobrana na Visli koji su doveli do rasecanja neprijateljskog fronta, a zatim, u toku njihovog daljeg razvijanja, spojili su se u dva duboka frontalna udara dva sadejstvujuća fronta. Nanošenje glavnih udara snagama frontova na izabranim pravcima dovelo je do rasecanja neprijateljske grupacije u Poljskoj i njenog uništenja po delovima.

Masovna upotreba snaga i sredstava na pravcima glavnih udara obezbedila je brzo probijanje neprijateljske taktičke odbrambene zone i brzo razvijanje operacije u dubinu.

U udarne grupacije frontova uključeno je preko 75% opštevojnih i oko 90% tenkovskih i mehanizovanih jedinica i gro artiljerije. Ove grupacije probijale su odbranu na uskim odsecima čija je širina iznosila od 13 (1. ukrajinski) do 15% (1. beloruski) od ukupne širine zone frontova.

Operacija Visla — Odra karakteristična je po masovnoj upotrebi krupnih tenkovskih jedinica koje su dejstvovale u svojstvu armijskih i frontovskih pokretnih grupa. One su predstavljale osnovno sredstvo za brzo razvijanje uspeha na veliku dubinu. Svojim manevarskim dejstvima pokretne grupe omogućile su razbijanje neprijateljskih rezervi po delovima, savlađivanje iz pokreta nekoliko blagovremeno pripremljenih odbrambenih linija i mnogobrojnih reka. Široki manevr tenkovskih i mehanizovanih jedinica radi izbijanja u pozadinu jakih neprijateljskih grupacija stvarao je opasnost da te snage budu okružene, što je prisiljavalo hitlerovce da se hitno povlače sa posednutih linija i rejona. Klasičan manevr predstavljaju dejstva 3. gardijske tenkovske armije pri uništavanju šleske grupacije.

Pokretne jedinice takođe su predstavljale osnovno sredstvo za operativno gonjenje neprijatelja. Tenkovske armije i korpsi odvajali su se u toku gonjenja od glavnih snaga fronta 100 i više km i danonoćno vršili gonjenje prednjim odredima, koji su se povremeno smenjivali.

Brza i manevarska dejstva ovih odreda omogućavala su da se neprijatelj preduhitri u posedanju ranije pripremljenih odbrambenih linija u pozadini i obezbeđivali njihovo savlađivanje iz pokreta.

Opštevojne armije takođe su vršile gonjenje jakim prednjim odredima, koje su upućivale armije, korpsi i divizije. Osnovu ovih odreda sačinjavale su tenkovske jedinice, ojačane pešadijom na motornim vozilima, artillerijom i pionirima. Širokom upotrebom prednjih odreda

omogućeno je kretanje glavnih snaga kako pokretnih, tako i streljačkih jedinica u kolonama, što je omogućilo da se čitava operacija izvede brzim tempom. U toku gonjenja okruženi su nemački garnizoni u gradovima i tvrđavama (Poznanj i Šnajdemil), u operativnoj dubini, 300—350 km od bivšeg prednjeg kraja neprijateljske odbrane, što je neprijatelju otežalo stvaranje neprekidnog odbrambenog fronta.

Brz tempo napada i brze promene situacije zahtevali su od komandi i štabova svih stepena veliku elastičnost i centralizaciju komandovanja. Polazeći od ovoga, komandama mesta maksimalno su približavana jedinicama. Pri gonjenju Nemaca, štabovi viših taktičkih i operativnih jedinica upućivali su napred operativne grupe sa sredstvima veze, koje su obezbeđivale neprekidno komandovanje jedinicama.

U toku napada, koji se brzo razvijao, veliki značaj imalo je sigurno obezbeđenje bokova i frontovskih grupacija koje su nanosile duboke udare. Ovo je imalo naročito veliki značaj za 1. beloruski front čiji se desni bok u toku operacije našao nezaštićen. Radi njegovog sigurnog obezbeđenja izvedeno je pregrupisavanje velikog broja jedinica. Posle oslobođenja Varšave ovaj zadatak izvršavala je 1. armija Poljske vojske, zatim su na desno krilo fronta bili upućeni 2. gardijski konjički i 12. gardijski tenkovski korpus, i 3. udarna armija iz drugog ešelona fronta. Pri kraju operacije komandovanje je ovamo naknadno prebacilo 2 tenkovske i 2 opštевojne armije. Sve ove mere omogućile su snagama fronta da brzo izbiju na Odru, a zatim i da uspešno odbiju neprijateljske protivudare iz istočne Pomeranije.

Taktiku sovjetskih jedinica u ovoj operaciji kako pri izvršenju probaja, tako i pri njegovom razvijanju karakterišu široka primena manevra, tesno sadejstvo svih robova vojske i koncentracija snaga i sredstava na odlučujućim pravcima.

Radi brzog probaja jake neprijateljske odbrane, streljačkim jedinicama određivani su uski odseci probaja

(streljačkom korpusu 3,5—5 km, diviziji 2,5—3 km) i pridavana znatna sredstva ojačanja, što je omogućilo da se na pravcima glavnih udara stvore velike taktičke gustine snaga i sredstava na 1 km odseka probaja: 6—8 streljačkih bataljona, 230—250 oruđa i minobacača i 20—30 tenkova i samohodnih oruđa.

Nasilno izviđanje nije se vršilo uoči napada kao što je to bilo u prethodnim operacijama, već na dan napada, nekoliko časova pre samog početka.

Radi što tešnjeg sadejstva pešadije i tenkova, tenkovske i samohodnoartiljerijske jedinice, koje su predviđene za neposrednu podršku pešadije deljene su na čete i baterije i pridavane streljačkim nižim taktičkim jedinicama za vreme probaja.

Pri razvijanju napada, sovjetske jedinice iz pokreta su forsirale mnogobrojne reke u zimskim uslovima i savladavale odbrambene linije koje je neprijatelj ranije pripremio. Forsiranje rčica iz pokreta omogućeno je veštim i brzim dejstvima prednjih odreda koji su sprečavali hitlerovce da organizuju odbranu na rekama, zauzimali mostobrane i time stvarali povoljne uslove za prelazak glavnih snaga. Pešadija i laka oruđa prebacivane su po ledu, a tenkovi, artiljerija i auto-transport na skelama i preko mostova.

U operaciji je upotrebljen veliki broj aviona koji su bez obzira na nepovoljne meteorološke prilike u početku napada odigrali važnu ulogu u razbijanju neprijatelja u Poljskoj. Za vreme napada naših jedinica avijacija oba fronta izvršila je 54.000 aviopoleta i oborila 765 neprijateljskih aviona. Glavni napor avijacije usmereni su na obezbeđivanje dejstava frontovskih udarnih grupacija. Svaku opštevojnu armiju podržavalo je 2 — 7 divizija, a 2. gardijsku tenkovsku armiju 8 divizija jurišne i lovačke avijacije.

Uspehu operacije Visla — Odra mnogo je doprineo neprekidan partijsko-politički rad političkih, partijskih i komsomolskih organizacija kako u periodu pripreme, tako i u toku operacije.

Glava šesta

ISTOČNOPRUSKA OPERACIJA

(13. januar — 25. april 1945)
(skica 16)

1. Situacija na istočnopruskom pravcu početkom januara 1945. godine

U napadnim operacijama, izvedenim u letu i jesen 1944. godine, 43. armija 1. pribaltičkog fronta izbila je na Njemen (od ušća do Sudarge), a jedinice 3. beloruskog fronta probile su neprijateljska pogranična utvrđenja i napredovale 20 — 25 km u dubinu Istočne Pruske. Jedinice 2. beloruskog fronta forsirale su reku Narev i zauzele na njenoj zapadnoj obali dva mostobrana: jedan u rejonu Rožana širine 43 km a dubine oko 20 km, drugi kod Serocka širine 26 km a dubine 6 km.

U novembru 1944. jedinice frontova utvrdile su se na dostignutim linijama i počele pripremu nove napadne operacije.

Nemačkofašističko komandovanje nastojalo je da po svaku cenu zadrži Istočnu Prusku, jer je imala velike rezerve hrane i predstavljala pogodnu osnovicu za nanošenje protivudara u bok jedinica 1. beloruskog fronta koje su napadale na berlinskom pravcu. Radi držanja Istočne Pruske Nemci su koncentrisali snage grupe armija »Centar«, sastava: 3. tenkovska, 4. i 2. opštевойна armija i 6. vazduhoplovna flota koje su imale 41 diviziju (od kojih 3 tenkovske i 4 motorizovane) kao i veliki broj specijalnih

jedinica i brojale 580.000 ljudi, oko 700 tenkova i samohodnih oruđa, 8.200 topova i minobacača i 515 aviona.

Hitlerovsko komandovanje blagovremeno je pripremilo duboko ešeloniranu odbranu koja se sastojala od sedam glavnih, nekoliko pregradnih položaja i međupołożaja i šest utvrđenih rejona (ilmenhortske, letcenske, hajlsberške, alenštajnske, mlavskog i torunjskog) koji su bili snabdeveni velikim brojem vatrenih sredstava zaštićenih protivtenkovskim i protivpešadijskim minskim poljima. Sva naseljena mesta, kao i sačuvane tvrđave bili su ojačani inžinjerijskim preprekama i uključeni u opšti odbrambeni sistem.

Naročito jaka odbrana bila je organizovana severno i južno od Mazurskih jezera, tj. na pravcima gde je zemljište bilo najpovoljnije za napad naših jedinica. Severno od Mazurskih jezera, pored duboko ešeloniranih utvrđenih pojaseva, nalazila su se dva utvrđena rejona — ilmenhortske i hajlsberške. Osnovu prvog sačinjavale su tri odbrambene linije i grad-tvrđava Insterburg, a drugog grad-tvrđava Kenigsberg (Kalinjingrad) i fortifikacijski utvrđeni položaj, koji se protezao po liniji zapadna obala reke Dajme — Fridland — Hajlsberg — Frauenburg, na kojem je bilo izgrađeno 911 teških bunkera.

Južno od Mazurskih jezera takođe su se nalazila dva utvrđena rejona — mlavski i alenštajnski. Međutim, oni su bili znatno udaljeni jedan od drugog, i jedinice 2. beloruskog fronta imale su povoljnije uslove za manevar. Najveću prepreku za njih predstavljao je mlavski utvrđeni rejon koji se sastojao od tri položaja i 53 teška bunkera.

Taktička neprijateljska odbrambena zona sastojala se od dva pojasa. Prvi pojas, dubine 5 — 6 km, na glavnim pravcima imao je 2 — 3 položaja, a svaki položaj 2 — 4 linije rovova međusobno povezane saobraćajnicama.

Na odstojanju 8 — 12 km od prednjeg kraja nalazio se drugi odbrambeni pojas sa 2 — 3 linije rovova. Između glavnih pojaseva uređeni su pregradni pojasevi i položaji. Na kenigsberškom i mlavskom pravcu na najvažnijim odseцима nalazili su se armirano betonski objekti, protivtenkovski stubovi i neprekidni protivtenkovski rovovi.

Plan nemačkofašističkog komandovanja sastojao se u tome da se, oslanjajući se na jaku pripremljenu odbranu i povoljno zemljiste, iscrpe i oslabe sovjetske jedinice i da se spreči njihovo prodiranje na teritoriju Istočne Pruske. U slučaju da sovjetske jedinice probiju taktičku odbrambenu zonu i bliže operativne odbrambene linije, predviđeno je da se one, oslanjajući se na Mazurska jezera i utvrđene rejone i koristeći se široko razvijenom mrežom unutarnih komunikacija, protivudarima po redu razbiju, počevši od one grupacije koja prva izloži udaru svoj bok.

Glavne snage neprijatelja bile su koncentrisane severno i južno od Mazurskih jezera — na kenigsberškom i mlavskom pravcu. Srednja operativna gustina snaga na ovim pravcima iznosila je jednu diviziju na 14 — 15 km i 20 — 30 oruđa i minobacača i oko 7 tenkova i samohodnih oruđa na 1 km fronta.

Na taj način, sovjetskim jedinicama bile su suprotstavljene krupne neprijateljske snage koje su se oslanjale na utvrđene linije i rejone za čije je probijanje u uslovima zime i magle bila potrebna velika količina tehničkih borbenih sredstava i velika veština.

2. Priprema grupacije

Cilj istočnopruske operacije bio je da se razbije grupa armija »Centar« i jedinicama 1. beloruskog fronta stvore povoljni uslovi za napad na berlinskom pravcu, da se osloboди severni deo Poljske i zauzme Istočna Pruska.

Za postizanje ovog cilja angažovane su jedinice 3. i 2. beloruskog fronta i 43. armija 1. pribaltičkog fronta, kao i Baltička flota.

Plan sovjetskog komandovanja sastojao se u sledećem: istovremenim udarima po krilima grupe armija »Centar« probiti njenu odbranu i, razvijajući napad na Kenigsberg i Marienburg, odseći je od grupe armija »A« koja se branila u Poljskoj, potisnuti ka moru, raseći na delove, a zatim ih odvojeno uništiti.

Planirano je da napad svih frontova počne istovremeno da bi se neprijatelju onemogućilo manevrovanje snagama i sredstvima u toku operacije.

U skladu s ovim planom, jedinicama 3. beloruskog fronta (komandant general armije I. D. Černjajovski, načelnik štaba general-pukovnik A. P. Pokrovski, član Vojnog saveta general-potpukovnik V. E. Makarov) postavljen je zadatak da razbiju tilzitsko-insterburšku neprijateljsku grupaciju i najkasnije 10 — 12. dana operacije da zauzmu liniju Nemonen — Darkemen — Goldap, a zatim da produže na Kenigsberg. Dubina bližeg zadatka iznosila je 70 — 80 km, a ukupna dubina operacije 170 km.

2. beloruskom frontu (komandant maršal Sovjetskog Saveza K. K. Rokosovski, načelnik štaba general-potpukovnik A. N. Bogoljubov, član Vojnog saveta general-potpukovnik N. J. Subotin) naređeno je da razbije pšasniško-mlavsku neprijateljsku grupaciju i najkasnije 10 — 12. dana napada zauzme liniju Mišinec — Najdenburg — Đaldovo — Plock; u daljim dejstvima da razvija napad opštim pravcem Novo-Mesto — Marienburg radi izbjivanja na obalu Baltičkog mora i odsecanja neprijateljske istočno-pruske grupacije od ostalih nemačkofaističkih snaga. Dubina bližeg zadatka fronta iznosila je 85 — 90 km, a ukupna dubina operacije 230 km.

Zadatak 1. pribaltičkog fronta bio je da se snagama 43. armije u početku veže neprijatelj na reci Njemenu, a zatim da se pređe u napad radi sadejstva sa 3. beloruskim frontom u okružavanju i likvidaciji tilzitske neprijateljske grupacije i nanošenja udara duž zaliva Friš-Gaf.

Baltička flota (komandant admirал V. F. Tribuc, načelnik štaba kontraadmiral A. N. Petrov, član Vojnog saveta vice-admiral N. K. Smirnov) dobila je zadatak da snagama podmornica, torpednih čamaca i avijacije ometa nemački pomorski saobraćaj, a po izbjivanju kopnene vojske na obalu vatrom i iskrcavanjem desanata da podržava njihov napad i štiti od udara neprijateljske ratne mornarice.

Prema opštem planu istočnopruske operacije, komandant 3. beloruskog fronta odlučio je da nanese dva udara:

glavni udar na kenigsberškom pravcu nanesu snage 4. opštevojne armije (39, 5, 28. i 11. gardijske), 2 samostalna tenkovska korpusa 2. gardijskog i 1) a pomoćni udar jedinica 2. gardijske armije u pravcu Dakermena. Operativni raspored fronta bio je u dva ešelona sa dve pokretne grupe svaka jačine tenkovskog korpusa. U prvom ešelonu nalazilo se 5 armija (39, 5, 58, 2. gardijska i 31), a u drugom jedna armija (11. gardijska).

Jedinice prvog ešelona glavne udarne grupacije trebalo je prvog dana operacije da probiju neprijateljsku taktičku odbrambenu zonu na frontu od 24 km, a krajem četvrtog dana da izbiju na liniju Ragnit — Žilen — Nojnišken i obezbede uvođenje u borbu 11. gardijske armije i 1. tenkovskog korpusa.

2. gardijskom tenkovskom korpusu postavljen je zadatak da ujutro drugog dana operacije uđe u proboj u zoni 5. armije i razvija uspeh u pravcu Aulovenena.

11. gardijska armija i 11. tenkovski korpus dobili su zadatak da ujutro petog dana operacije nanesu glavni udar na Velau, a delom snaga na Insterburg, i u sadejstvu sa 28. armijom, krajem petog dana operacije zauzmu Insterburg.

2. gardijska armija imala je zadatak da pređe u napad trećeg dana operacije ujutro, da probije odbranu na frontu od 6 km i razvija uspeh u pravcu Darkemena radi obezbeđenja glavnih snaga fronta od neprijateljskih protivudara sa juga. 31. armija trebalo je da se čvrsto brani na levom krilu fronta, spremna da početkom povlačenja neprijatelja pređe u napad opštim pravcем na Letcen.

Na pravcu glavnog udara fronta koncentrisano je 66% streljačkih divizija, 77% artiljerije, 82% tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa i celokupna avijacija, što je omogućilo da se obezbedi velika brojna nadmoć nad neprijateljem.

Komandant 2. beloruskog fronta odlučio je da nanesu dva udara: prvi sa rožanskog mostobrana snage 4 opštevojne (49, 3, 48. i 2. udarne) i jedne tenkovske (5. gardijske) armije, jednog mehanizovanog (8), jednog tenkovskog (8.

gardiskog) i jednog konjičkog (3) korpusa opštim pravcem Mlava — Marienburg; drugi udar sa serockog mostobrana snage dve opštevojne armije (65. i 70) i jedan tenkovski korpus (1. gardijski) opštim pravcem Noseljsk — Beljsk — Torn radi sprečavanja povlačenja neprijatelja preko Visle i podrške jedinica 1. beloruskog fronta u napadu na Poznanj.

Operativni raspored fronta bio je u jednom ešelonu sa dve pokretne grupe: jednu je sačinjavala 5. gardijska tenkovska armija, a drugu 3. gardijski konjički korpus.

Opštevojne armije obe udarne grupacije fronta trebalo je prvog dana operacije da probiju neprijateljsku taktičku odbrambenu zonu na odsecima ukupne širine 28 km i, razvijajući napad u dubinu, da krajem trećeg dana operacije zauzmu liniju Jednorožec — Plonjsk, na kojoj četvrtog dana ujutro da obezbede uvođenje u proboj 5. gardijske tenkovske armije.

50. armija imala je zadatak da se čvrsto brani na desnom krilu fronta i da bude spremna da pređe u napad opštim pravcem na Johanesburg.

Samostalni tenkovski i mehanizovani korpsi predstavljeni su pokretne grupe armija: 8. mehanizovani pokretnu grupu 48. armije, 8. gardijsku tenkovsku pokretnu grupu 2. udarne armije, a 1. gardijski tenkovski pokretnu grupu 65. armije. Međutim, radi nanošenja usklađenih udara vreme uvođenja korpusa u proboj određivao je komandant fronta.

Ovim korpusima postavljen je zadatak da uđu u proboj u zonama svojih armija u drugoj polovini prvog dana operacije, da povećaju snagu udara, probiju drugi neprijateljski odbrambeni pojas i, razvijajući napad u dubinu, stvore povoljne uslove za uvođenje u proboj tenkovske armije, posle čega da svojim napadom obezbede njene bokove.

5. gardijska tenkovska armija jačine dva tenkovska korpusa (10. i 29) trebalo je da uđe u proboj ujutro četvrtog dana operacije, na spoju 48. i 2. udarne armije, 8. mehanizovanim i 8. gardijskim tenkovskim korpusom

pošto ovi probiju treću armijsku neprijateljsku odbrambenu liniju. Prvog dana uvođenja u proboj armija je trebalo da u šadejstvu sa pokretnim grupama 48. i 2. udarne armije razbije mlavsku grupaciju Nemaca, a zatim da razvija napad na Marienburg, izbije na obalu Baltičkog mora u rejonu Elbinga i odseče istočnoprusku grupaciju od ostalih snaga.

Uvođenje u proboj 3. konjičkog korpusa planirano je četvrtog dana pošto 3. armija probije treću odbrambenu liniju. Korpus je dobio zadatak da razvija uspeh prema Alenštajnu radi obezbeđenja glavnih snaga fronta od protivudara sa severa, kao i radi izbjivanja u pozadinu neprijateljeve 4. armije i sprečavanja njenog povlačenja na zapad.

Na pravcima oba udara fronta koncentrisano je 77% streljačkih divizija, oko 80% artiljerije, 95% tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa, što je takođe, kao i u 3. beloruskom frontu, omogućilo stvaranje odlučujuće nadmoćnosti nad neprijateljem.

Budući da je snagama 3. beloruskog fronta predstojalo probijanje duboko ešelonirane i jako utvrđene odbrane, armijske operacije planirane su samo za prvu etapu operacije fronta (za 4 dana). U 2. beloruskom frontu, pred kojim je odbrana bila znatno slabija, napadne operacije opštevojnih armija planirane su na dubinu bližeg zadatka fronta, a tenkovske armije na čitavu dubinu zadatka fronta.

Opštevojne armije oba fronta, osim 2. udarne i 70., imale su operativni raspored u jednom ešelonu, sa rezervom jačine jedne streljačke divizije. Ovo se objašnjava time što su neke od njih (48. i 65. armija) imale svoje pokretne grupe ili su u njihove zone uvođene u proboj pokretne grupe fronta. Narastanje snaga u armijama raspoređenim u jednom ešelonu predviđeno je da se postigne na račun dubokog rasporeda borbenih poredaka njihovih jedinica.

Bliži zadatak većine streljačkih korpusa bio je proboj glavnog pojasa, sledeći — izbjivanje na drugi odbrambeni pojaz, a zadatak dana — proboj čitave taktičke neprijatelj-

ske odbrambene zone. Bliži zadatak streljačkih divizija bio je probor prva dva položaja glavnog odbrambenog pojasa, sledeći — probor njegovog trećeg položaja, a zadatak dana — izbijanje na drugi odbrambeni pojas, a često i njegovo probijanje.

Za razliku od streljačkih korpusa, borbena dejstva samostalnih tenkovskih i mehanizovanih korpusa planirana su na dubinu bližeg zadatka fronta.

Širina zona napada armija na pravcu glavnih udara frontova iznosila je 9 — 20 km, a odseka probora 6 — 9 km.

Streljački korporusi, divizije, pukovi i bataljoni, koji su napadali na glavnom pravcu, vršili su probor na uskom frontu. Obično su streljački korporusi probijali neprijateljsku odbranu na frontu 3 — 4 km, divizije 1,5 — 2 km, pukovi 800 — 1.000 m, a bataljoni 450 — 500 m.

Nijihov borbeni poredak obično je bio u dva ešelona, a u pojedinim slučajevima i u tri, a borbeni poredak streljačkih bataljona u jednom ešelonu. U onim streljačkim bataljonima, na čijim su se pravcima napada nalazili stalni fortifikacijski vatreni objekti, formirane su jurišne grupe.

Upotreba tenkova za neposrednu podršku pešadije. Za izvođenje napada 3. i 2. beloruski front dobili su 9 samostalnih tenkovskih brigada, 21 samostalni tenkovski i 43 samohodna artiljerijska puka. Svi su oni bili pridati streljačkim divizijama koje su napadale u prvom ešelonu korpusa na pravcu glavnog udara. Samo u pojedinim slučajevima komandanti korpusa ostavljali su u svojoj rezervi izvestan broj tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa. Usled takve masovne upotrebe tenkova na svakom kilometru odseka probora u oba fronta, u proseku, koncentrisano je 25 — 30 tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa za neposrednu podršku pešadije, a u nekim armijama i više — 35 do 37.

Tenkowske brigade i pukove, pridane streljačkim divizijama, komandanti divizija obično su pridavali streljačkim pukovima prvog ešelona radi održavanja najtešnjeg

sadejstva, ostavljajući izvestan deo tenkova u svojoj rezervi radi ojačavanja pukova drugog ešelona.

Tenkovske pukove i bataljone, pridodate streljačkim pukovima, komandanti pukova pridavali su streljačkim bataljonima prvog ešelona koji su napadali na glavnom pravcu, a ovi streljačkim četama. Tenkovska četa, pridodata streljačkoj četi, nije se delila već je upotrebljavana skupno.

Specifičnosti organizacije artiljerijskog i avijacijskog obezbeđenja. U uspešnom proboru jako utvrđene neprijateljske odbrane izuzetno veliku ulogu imala je artiljerija. U sastavu frontova bilo je oko 21.000 oruđa i minobacača kalibra 76 mm i većih, među kojima oko 40% oruđa i minobacača velikih kalibara, 690 borbenih vozila i 820 oruđa reaktivne artiljerije; u 3. beloruskom frontu srednja operativna gustina iznosila je 160 — 290 oruđa, a u 2. beloruskom frontu 180 do 300 oruđa i minobacača na 1 km fronta probora.

Artiljerijske grupe formirale su se u svim jedinicama — od streljačkog puka do armije. Usled potrebe probijanja jako utvrđenih položaja, u 3. beloruskom frontu formirana je i frontovska artiljerijska grupa koja se sastojala od dva artiljerijska puka teških topova: (152 i 210 mm) za neutralisanje važnih objekata u neprijateljskoj pozadini.

Karakteristična osobina armijskih artiljerijskih grupa bila je u tome što se u njih uključivala, uglavnom, dalekometna artiljerija. Obično je u armijske artiljerijske grupe ulazilo 3 do 6 topovskih, haubičkih i dalekometnih artiljerijskih brigada i od 2 do 4 artiljerijska puka. Samo u 28. armiji 3. beloruskog fronta nije bila formirana armijska artiljerijska grupa, što je bilo pogrešno i ispoljilo se u toku borbenih dejstava. Iskustvo prethodnih operacija pokazalo je da se najbolji rezultati u borbi sa neprijateljskom artiljerijom postižu pri njenoj organizaciji u okviru armije.

U sastav korpusnih artiljerijskih grupa obično su ulazile 3 brigade — topovska, teška haubička i teška minobacačka, 2 divizionala dalekometne artiljerije i puk ili brigada reaktivne artiljerije.

U divizijske i pukovske artiljerijske grupe ulazilo je 6 do 8 divizionala. Pored toga, u streljačkim pukovima stvaraće su grupe za neposredno gađanje, u koje su ulazila protivtenkovska oruđa i oruđa pukovske i divizijske artiljerije. Srednja gustina oruđa koja su izdvojena za neposredno gađanje iznosila je 20 — 25 na 1 km fronta.

Nedostatak u grupisanju artiljerije bio je u tome što u nekim divizijama prvi ešelona streljački pukovi drugog ešelona nisu imali svoje unapred formirane pukovske artiljerijske grupe, usled čega artiljerija nije mogla da blagovremeno i sigurno obezbedi njihovo uvođenje u borbu. U isto vreme artiljerijske grupe pukova prvega ešelona bile su suviše glomazne (6 — 8 divizionala, a nekad i više), što je otežavalo komandovanje.

Artiljerijska priprema i podrška napada pešadije i tenkova organizovala se u okviru frontova, za njihovo izvođenje angažovana je i artiljerija drugih ešelona korpusa i armija. U 3. beloruskom frontu artiljerijska priprema planirana je u trajanju od 1 časa i 45 minuta. Predviđeno je da se podrška napada pešadije i tenkova izvodi metodom uzastopnih koncentracija vatre po linijama i objektima u dubini 1,5 — 2 km. U 2. beloruskom frontu artiljerijska priprema planirana je u trajanju od 1 časa i 25 minuta. Predviđeno je da se podrška napada tenkova i pešadije ostvari dvojnim vatrevenim valom u dubini 1,5 — 2 km. Nedostatak u izvođenju artiljerijske pripreme u oba fronta bio je i u tome što je neprijateljska odbrana neutralisana samo na dubinu glavnog odbrambenog pojasa i što je predviđeno da se prenos vatre ne vrši po traženju jedinica, već u određeno vreme.

Avijacijsko obezbeđenje napada jedinica 3. beloruskog fronta vršila je 1. vazduhoplovna armija, a jedinica 2. beloruskog fronta 4. vazduhoplovna armija. Predviđeno je da se noću uoči napada u zoni oba fronta izvrši prethodna avijacijska priprema radi neutralisanja najvažnijih neprijateljskih otpornih tačaka u taktičkoj odbrambenoj zoni. Neposredna avijacijska priprema, podrška napada i praćenje jedinica 3. beloruskog fronta planirano je kao i u

prethodnim operacijama. U 2. beloruskom frontu izvođenje neposredne avijacijske pripreme nije planirano. Predviđeno je da se u zoni 3. beloruskog fronta za prva četiri dana napada izvede ukupno 12.565 aviopoleta, a u zoni 2. beloruskog fronta za tri dana 10.033 aviopoleta. Osnovne snage avijacije oba fronta bile su određene za podršku napada glavnih udarnih grupacija, a pre svega tenkovske armije i samostalnih tenkovskih korpusa.

Specifičnosti inžinjerijskog obezbeđenja. Potreba probora duboko ešeloniranog sistema utvrđenja stalnog i poljskog tipa, raspoređenih na podesnim prirodnim linijama i ojačanih mnogobrojnim protivpešadijskim i protivtenkovskim preprekama, zahtevala je da se znatno poveća obim inžinjerijskog obezbeđenja i da se naše snage ojačaju velikim brojem inžinjerijskih jedinica. Naročito veliki značaj imalo je inžinjerijsko obezbeđenje 3. beloruskom frontu, čije su jedinice trebalo da savladaju najjaču neprijateljsku odbranu i reke Angera, Inster, Pregel, Dajme i Ale, sa velikim brojem hidrotehničkih objekata pomoću kojih je neprijatelj mogao da poplavi okolno zemljište.

Za savlađivanje žičanih prepreka, rovova, reka i protivtenkovskih rovova, u svim jedinicama pripremane su lese, mostići, faštine i delovi mostova. Početka, osim odreda za obezbeđenje kretanja, u svim divizijama prvog ešelona stvarane su specijalne grupe za uklanjanje prepreka u čiji su sastav ulazile streljačke jedinice pripremljene za inžinjerijske radove i pionirske jedinice. Ove grupe kretale su se u borbenim porecima divizija i izrađivale prolaze u neprijateljskim minskim poljima.

Radi zauzimanja neprijateljskih hidrotehničkih objekata u 3. beloruskom frontu formirano je nekoliko hidrotehničkih grupa, a za otklanjanje posledica poplava izdvojeno je 8 specijalnih četa sa potrebnom opremom i transportom.

Priprema jedinica i štabova. U toku pripreme napadne operacije naša izviđačka avijacija fotografisala je čitav sistem neprijateljske odbrane. Glavni neprijateljski odbrambeni pojas i niz drugih važnih odbrambenih položaja

tri puta su fotografisani, a poslednji put dva dana pre početka napada. Izrađene su i dostavljene svim starešinama, zaključno sa komandirima četa (baterija), šeme odbrane sa ucrtanim neprijateljskim vatrenim sredstvima.

Uporedo sa vazdušnim izviđanjem radi izučavanja neprijateljskog vatrenog sistema na prednjem kraju, karaktera odbrane, jakih i slabih njenih mesta, stvorena je široka mreža osmatračnica svih rodova vojske, koje su bile maksimalno približene prednjem kraju. Pored toga, široko je izvođeno radio-izviđanje koje je omogućilo otkrivanje rasporeda niza viših neprijateljskih štabova.

Dobro organizovanim izviđanjem svih vidova potpuno je otkriven sistem odbrane i grupisanje neprijateljskih jedinica.

Istovremeno sa razradom planova operacije i bojeva vršeno je pregrupisavanje i izvođena borbena priprema jedinica i štabova u toku koje su obrađivani načini probaja jako utvrđene i duboko ešelonirane odbrane. Radi razvijanja ofanzivnog duha kod ljudstva obavljen je veliki partijsko-politički rad. Velika pažnja poklanjala se i organizaciji materijalno-tehničkog i sanitetskog obezbeđenja.

3. Proboj neprijateljske odbrane i uvođenje u proboj pokretnih jedinica

Napad jedinica 2. beloruskog fronta. 13. januara u 6 časova, posle kratkog ali snažnog vatrenog naleta počeli su napad prednji bataljoni i izviđački odredi streljačkih divizija prvog ešelona koji su za kratko vreme na mnogim odsecima zauzeli prvu liniju neprijateljskih rovova. Pri tome se utvrdilo da su prvu liniju rovova poseli samo osiguravajući delovi, a da se glavne neprijateljske snage nalaze u drugoj i sledećim linijama. Zbog toga, kada je u 9,15 časova počela artiljerijska priprema, najjača vatrica otvorena je radi neutralisanja neprijateljske žive sile i vatrenih sredstava koji su se nalazili u drugoj i trećoj liniji rovova. Usled jake magle avijacijska priprema i podrška napada nisu se izvodile. U 11 časova jedinice glavne udar-

ne grupacije prešle su u napad. Neprijatelj je pružio jak otpor, i na čitavom frontu proboga razvile su se žestoke i teške borbe. Savlađujući otpor neprijatelja i odbijajući njegove neprekidne protivnapade, jedinice 39. armije (komandant general-potpukovnik I. I. Ljudnikov) i 5. armije (komandant general-pukovnik N. I. Krilov) krajem prvog dana napada probile su samo prvi a na pojedinim pravcima uklinile se u drugi neprijateljski položaj. Samo jedinice 28. armije (komandant general-potpukovnik A. A. Lučinski) na desnom krilu napredovale su u dubinu oko 7 km.

Na taj način, prvog dana napada ni jedna armija fronta nije izvršila dobijeni zadatak. Pored neprijateljskog snažnog otpora i guste magle koja je otežavala dejstvo artiljerije i onemogućavala upotrebu avijacije, jedan od osnovnih uzroka neznatnog napredovanja jedinica bio je u tome što nije postignuto iznenadenje. Neprijatelj je znao pravac glavnog udara naših jedinica, vreme početka napada i blagovremeno se pripremio za njegovo odbijanje: privukao je odseku proboga artiljeriju i rezerve, sklonio živu silu u zaklone, promenio mesta rasporeda velikog dela vatrenih sredstava, naročito mitraljeza, a sem toga nekoliko sati pre naše artiljerijske pripreme na nekim od-secima izvršio i artiljerijsku protivpripremu. S druge strane, sadejstvo pešadije, tenkova i artiljerije i rukovođenje borbom na svim stepenima naših jedinica bili su slabo organizovani; komandna mesta nalazila su se daleko od jedinica; čete ili uopšte nisu imale pratećih oruđa ili ih je bilo veoma malo; prenos artiljerijske vatre nije se vršio po traženju jedinica, već u određeno vreme; razminiranje neprijateljskih minskih polja vršilo se sporo i neorganizованo; tenkovi za neposrednu podršku dejstvovali su nedlučno.

Da bi omogućio napredovanje naših jedinica, komandant fronta je naredio da se otklone ovi nedostaci, da se u toku noći artiljerija tako pregrupiše da njena gustina dostigne najmanje 200 oruđa na 1 km fronta proboga i da se pređe u napad 14. januara ujutro, posle artiljerijske pripreme od 30 do 40 minuta, uz široku upotrebu oruđa za neposredno gađanje. U skladu sa ovim naređenjima,

u toku noći vršena je intenzivna priprema za produženje napada; pojedini bataljoni vodili su istovremeno noćne borbe za poboljšanje posednutih položaja.

U to vreme nemačkofašističko komandovanje, nastojeći da po svaku cenu zaustavi napad naših jedinica, privuklo je 5. tenkovsku diviziju i nekoliko divizionala samohodnih oruđa i 14. januara ujutro preduzelo niz protivnapada. Zbog toga je napad naših jedinica počeo tek u 12.30 časova, posle odbijanja ovih protivnapada. Međutim, bez obzira na to što su u borbu uvedeni drugi ešeloni divizija, a na pojedinim pravcima i drugi ešeloni streljačkih korpusa i što je avijacija počela da podržava napad, usled čvrstog otpora neprijatelja i prebacivanja njegovih dopunskih snaga sa nenapadnutih odseka, kao i usled lošeg vremena napad se odvijao sporo i za dva dana (14. i 15. januara) jedinice udarne grupacije fronta uspele su samo da završe probor glavnog odbrambenog pojasa.

Da bi neprijatelju onemogućio manevriranje snagama i sredstvima i povećao snagu udara, komandant fronta naredio je 2. gardijskoj armiji da 16. januara pređe u napad na darkemenskom pravcu, a 2. gardijskom tenkovskom korpusu da uđe u borbu u zoni napada 5. armije i zajedno s njom da probije drugi neprijateljski odbrambeni pojaz.

Ujutro 16. januara jedinice fronta, koje je snažnim udarima podržavala avijacija, obnovile su napad. U 13. časova u borbu je uведен 2. gardijski tenkovski korpus (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica A. S. Burdejni) koji je pojačao snagu udara 5. armije, krajem dana probio drugi neprijateljski odbrambeni pojaz i osvojio jake odbrambene čvorove Kusen i Radšen. Međutim, dalji napad 2. gardijskog tenkovskog korpusa i 5. armije odvijao se izuzetno sporo, jer je neprijatelj u njihovu zonu naknadno prebacio jednu pešadijsku diviziju iz zone napada 39. armije i jednu pešadijsku diviziju iz sastava svoje 4. armije.

2. gardijska armija (komandant general-potpukovnik P. G. Čančibadze), koja je prešla u napad 16. januara, imala je neznatan uspeh.

Ali zato su jedinice 39. armije iskoristile slabljenje neprijateljske grupacije i krajem 17. januara na levom krilu probile drugi odbrambeni pojaz. Usled toga neprijatelj je, plašeći se okružavanja, počeo da povlači svoje jedinice ispred desnog krila armije, nameravajući da posedne odbranu na reci Inster.

U toku 16. i 17. januara veliku podršku jedinicama pružila je avijacija 1. vazduhoplovne armije (komandant general-pukovnik avijacije T. T. Hrjukin) koja je za dva dana izvršila 3.468 aviopoleta.

U takvoj situaciji komandant fronta odlučio je da odmah razvije uspeh 39. armije. Radi toga on je promenio zadatak 1. tenkovskom korpusu i naredio mu da 18. januara ujutro uđe u proboj u zoni napada 39. armije i razvije napad u pravcu Žilena. Istovremeno je, ka mestu proboga upućena 11. gardijska armija — drugi ešelon fronta.

18. januara u 10.30 časova 1. tenkovski korpus (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica V. V. Butkov), uz podršku artiljerije i avijacije, svojim prednjim odredima slomio je otpor manjih neprijateljskih grupa na liniji uvođenja, u dve kolone krenuo napred, iz pokreta forsirao reku Inster, po čijoj se zapadnoj obali protezala treća neprijateljska odbrambena linija, i do kraja dana napredovao 32 km. Koristeći uspeh tenkovskog korpusa, 39. armija u toku 18. januara na čitavom frontu napredovala je 20 km, izbila na reku Inster i forsirala je jednim korpusom. Jedinice 5. i 28. armije u toku 18. januara završile su probor neprijateljske taktičke odbrambene zone i, savladajući njegov žilav otpor, postepeno prodirale napred.

Da bi povećao snagu udara komandant fronta naredio je 2. gardijskom tenkovskom korpusu da se u toku noći prebaci u zonu 39. armije i 19. januara ujutro da otpočne napad na Aulovenen.

Na taj način u šestodnevnim žestokim borbama, jedinice 3. beloruskog fronta krajem 18. januara probile su na kenigsberškom pravcu neprijateljsku taktičku zonu i armijsku odbrambenu liniju na frontu širine oko 65 km

napredovale 20 — 50 km u dubinu, naneli neprijatelju teške gubitke i stvorile povoljne uslove za razvijanje napada na Kenigsberg.

Napad jedinica 2. beloruskog fronta. Napad jedinica obe grupacije fronta počeo je 14. januara takođe u nepovoljnim vremenskim prilikama. Avijacija nije dejstvovala i sva težina borbe pala je na kopnene jedinice.

Posle artiljerijskog vatrenog naleta od 15 minuta prvi su prešli u napad izviđački odredi i prednji bataljoni koji su do 11. časova osvojili prvu i drugu, a na nekim mestima i treću liniju neprijateljskih rovova. U 11.25 časova, posle artiljerijske pripreme od 85 minuta prešle su u napad glavne snage udarne grupacije fronta.

Savlađujući žestok otpor neprijatelja i odbijajući njegove mnogobrojne protivnapade, jedinice udarnih grupacija do kraja 14. januara napredovale su svega 4 — 6 km. Kao i u 3. beloruskom frontu, usled neprijateljskog žilavog otpora, nepovoljnih meteoroloških prilika i mnogih grešaka u dejstvima i komandovanju, jedinice 2. beloruskog fronta nisu izvršile zadatku prvog dana napada i nisu probile neprijateljski glavni odbrambeni pojaz iako su u većini streljačkih divizija bili uvedeni u borbu pukovi drugih ešelona. U toku noći 14/15. januara specijalno određeni bataljoni vodili su borbe da bi poboljšali svoje položaje, a glavne snage pripremale su se za pónovni napad.

Jedinice su obnovile napad 15. januara ujutro. Međutim, bez obzira na uvođenje u borbu drugih ešelona divizija pa čak i nekih korpusa, jedinice fronta postigle su neznatan uspeh, jer je neprijatelj u toku noći privukao svoje rezerve i nastavio da pruža žestok otpor, preduzimajući mnogobrojne protivnapade. Samo u zoni napada glavne udarne grupacije fronta neprijatelj je, privukavši dve divizije iz rezerve (7. tenkovsku i motorizovanu »Velika Nemačka«) kao i dve divizije iz sastava 4. armije, među kojima 18. motorizovanu, izvršio preko 30 protivnapada grupama od 10 do 50 tenkova i samohodnih oruđa.

Da bi u tim uslovima povećao snagu udara i završio proboj neprijateljske taktičke odbrambene zone, koman-

dant fronta naredio je komandantima 48 (general-potpukovnik N. I. Gusev), 2. udarne (general-pukovnik I. I. Feđuninski) i 65. armije (general-pukovnik P. I. Batov) da uvedu u borbu svoje pokretne grupe — 8. mehanizovani i 1. gardijski tenkovski korpus. Sredinom dana korpori su bili uvedeni u borbu. Oni su završili proboj glavnog neprijateljskog odbrambenog pojasa i krajem dana izbili pred drugi odbrambeni pojasa.

16. januara ujutro vreme se nešto popravilo i avijacija 4. vazduhoplovne armije fronta (komandant general-pukovnik avijacije K. A. Veršinin) počela je da nanosi masovne udare po neprijatelju svojom jurišnom i bombarderskom avijacijom, izvršivši preko 2.500 aviopoleta.

Koristeći udare avijacije, jedinice obe udarne grupacije fronta 16. januara oko podne probile su svojim pokretnim grupama drugi neprijateljski odbrambeni pojasa i nastavile razvijanje napada u dubinu.

Pošto je pretrpela poraz u borbama za taktičku zonu i utrošila sve svoje rezerve, 2. neprijateljska armija počela je da se povlači na armijsku odbrambenu liniju.

U takvoj situaciji komandant fronta naredio je armijama da produže napad i da pokretnim grupama probiju armijsku odbrambenu liniju, a 5. gardijskoj tenkovskoj armiji da 17. januara uđe u proboj u zoni 48. armije radi razvijanja napada pravcem Mlava — Đaldovo.

Razvijajući napad u dubinu, 8. mehanizovani korpus (komandant general-major tenkovskih jedinica A. N. Firsović) i 8. gardijski tenkovski korpus (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica A. F. Popov) iz pokreta su probili neprijateljsku armijsku odbrambenu liniju u rejonu Cehanuva i krenuli u dubinu. Takođe je uspešno napadao i 1. gardijski tenkovski korpus (komandant general-potpukovnik tenkovskih jedinica M. F. Panov).

U 15. časova 5. gardijska tenkovska armija (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica V. T. Voljski), imajući oba tenkovska korpusa u prvom ešelonu (na desnom krilu 10, a na levom 29. korpus), a u rezervi 47. mehanizovanu brigadu ojačanu pukom teških tenkova i

samohodnih oruđa, ušla je u proboj i uz podršku 4. jurišnog vazduhoplovног korpusa krenula u dubinu.

10. tenkovski korpus (komandant general-major tenkovskih jedinica M. G. Sahno), zajedno sa jedinicama 53. streljačkog korpusa, slomio je u dvočasovnoj borbi neprijateljski otpor na armijskoj liniji, na odseku Zalese — Vipihi i krenuo u dubinu, obilazeći grad Mlavu sa severa.

Koristeći uspeh 8. mehanizovanog korpusa i ne nailazeći na ozbiljan neprijateljski otpor, 29. tenkovski korpus (komandant general-major tenkovskih jedinica K. M. Malahov), savladao je neprijateljsku armijsku odbrambenu liniju ne razvijajući se u borbeni poredak i krenuo u dubinu, obilazeći Mlavu s juga. Prvog dana uvođenja u proboj 10. tenkovski korpus napredovao je 10 km, a 29. korpus 28 km. Pri uvođenju armije u proboj neprijatelj je snaga- ma 7. tenkovske divizije iz rejona Cehanuva i motorizovane divizije »Velika Nemačka« iz rejona Gruduska pokušao da nanese protivudare. Međutim, oni su bili odbijeni 8. mehanizovanim, 8. gardijskim tenkovskim korpusom i opštevojnim jedinicama 48. i 3. armije. Zahvaljujući tome, 5. gardijska tenkovska armija mogla je da razvije napad u dubinu. Krajem 18. januara ona je obišla mlavski utvrđeni rejon sa severa i juga i, pošto ga je delom snaga blokira, glavnim snagama produžila je napad u dubinu.

Koristeći uspeh tenkovske armije, uspešno su napadale i opštevojne armije, a pre svega 48. armija koja je 18. januara uveče stigla do grada Mlave i zauzela ga u noćnom jurišu. Krajem 18. januara jedinice fronta izbile su na liniju Ostrolenka — Pšasniš — Mlava — Plonjsk — Modlin.

Na taj način, posle petodnevних žestokih borbi jedinice 21. beloruskog fronta probile su neprijateljsku odbranu na mlavskom pravcu, 19. januara ujutro na frontu širine oko 110 km i oko 60 km u dubinu, razbile glavne snage 2. neprijateljske armije, spojile dva razdvojena mostobrana u jedan neprekidan mostobran i stvorile povoljne uslove za dalje napredovanje.

4. Razvijanje napada u dubinu, okružavanje i rasecanje na delove istočno-pruske grupacije

(19. januar — 9. februar)

Napad jedinica 2. beloruskog fronta. Pošto su probile odbranu i razbile neprijateljsku mlavsku grupaciju, jedinice 2. beloruskog fronta, uz podršku masovnih udara avijacije, 19. januara ujutro prešle su u gonjenje. Za nastanje udara, 19. januara ujutro u zoni 3. armije uveden je u proboj 3. gardijski konjički korpus.

Goneći neprijatelja, 5. gardijska tenkovska armija krajem 19. januara prešla je granicu Istočne Pruske i otpočela borbe za Najdenburg. U isto vreme 3. konjički korpus zauzeo je Janovo i brzo razvijao napad u pravcu ALENŠTAJNA.

Koristeći uspeh pokretnih grupa, brzo su napredovale i opštevojne jedinice. U toku 19. januara 48. i 2. udarna armija napredovale su 30 km i izbile na liniju Đaldovo — Bežunj.

Na taj način, umesto 10 — 11 dana, kao što se predviđalo planom operacije, jedinice udarne grupacije izvršile su bliži zadatak fronta za 6 dana.

Jedinice 2. neprijateljske armije bile su razbijene i povlačile se na severozapad i preko Visle, nastojeći da posednu odbranu na njenoj zapadnoj obali. U takvoj situaciji komandant fronta naredio je 5. gardijskoj tenkovskoj, 3., 48. i 2. udarnoj armiji da nanesu udar na Elbing, da izbjiju na obalu Baltičkog mora i odseku neprijateljsku istočno-prusku grupaciju od ostalih snaga, a 65. i 70. armiji (komandant general-pukovnik V. S. Popov) da, nanoseći udar opštim pravcem na Graudenc, iz pokreta forsiraju Vislu na frontu Marienverder — Forden i zauzmu mostobrane na njenoj zapadnoj obali.

Izvršavajući zapovest komandanta fronta, jedinice su krenule ka obali Baltičkog mora. Krajem 20. januara 5. gardijska tenkovska armija obilaznim manevrom osvojila je grad Najdenburg, probila odbrambenu liniju neprijateljske grupe armija koja se protezala po severoistočnoj

obali reke Đalduvke i produžila napad u dubinu. Brzo napredovanje sovjetskih jedinica na elbingskom i kenigsberškom pravcu primoralo je nemačkofašističko komandovanje da noću 21/22. januara počne sa povlačenjem 4. armije, koja se branila u rejonu Mazurskih jezera, da bi izbeglo okružavanje. Kad je 4. neprijateljska armija počela da se povlači, jedinice 50. armije (komandant general-pukovnik I. V. Boldin, a od 3. februara general-potpukovnik F. P. Ozjerov) prešle su u napad, ne dozvoljavajući neprijatelju nesmetano povlačenje. Na glavnom pravcu naročito je uspešno napadala 5. gardijska tenkovska armija. Pošto je za dva dana borbi prešla preko 80 km ona je 24. januara u rejonu Elbinga izbila na obalu zaliva Friš Gaf na frontu 15 — 20 km i prešla u odbranu frontom na severoistok, sever i zapad. Istočnopruska grupacija neprijatelja bila je odsečena od ostalih njegovih armija.

Borbena dejstva jedinica 5. gardijske tenkovske armije bila su izuzetno odlučna i smela, što potvrđuje i sledeći primer. Pošto je razbio neprijatelja u Prejsiš-Holandu, 29. tenkovski korpus krenuo je 23. januara ka Elbinu. Odbacujući slabije neprijateljske delove, prednji odred 31. tenkovske brigade (ojačani tenkovski bataljon pod komandom kapetana G. L. Djačenka) stigao je do grada Elbinga 23. januara u 21 čas. Pojava naših tenkova iznenadila je neprijatelja. Komandant prednjeg odreda kapetan Djačenko odlučio je da smelim napadom prodre u grad, i uništavajući na svom putu neprijatelja koji je pružao otpor, da se probije na sever i izbije na zaliv Friš Gaf. Otvarajući vatru i šireći paniku, tenkovski bataljon je u 23 časa sa upaljenim farovima velikom brzinom prošao bez gubitaka kroz grad i krenuo prema obali zaliva. Međutim, kada su se gradu približile glavne snage 31. brigade, neprijatelj je organizovao odbranu i posle dvočasovne borbe brigada je bila primorana da pređe u odbranu na istočnoj periferiji grada.

25. januara 5. gardijskoj tenkovskoj armiji počele su da prilaze prednje jedinice 48. armije.

Krajem 26. januara jedinice desnog krila i centralnog dela fronta izbile su na liniju Nikolajken — Rudšani —

Vartenburg — Vormdit — Frauenburg — zaliv Friš Gaf — Elbing — Marienburg — Marienverder. Jedinice levog krila fronta — 65. i 70. armija — izbile su na Vislu, zauzevši na njenoj zapadnoj obali dva mostobrana — južno od Graudanca i severno od Bromberga.

Nemačkofašističko komandovanje odlučilo je da razbije naše jedinice koje su izbile na zaliv Friš Gaf i da istočno-pruska grupacija uspostavi kopnenu vezu sa ostatim jedinicama. Radi toga ono je koncentrisalo severoistočno od Vormdita tri pešadijske i jednu tenkovsku diviziju, a u rejonima Braunsberga i Melzaka po dve pešadijske divizije. Noću 26/27. januara, posle kratke ali snažne artiljerijske pripreme neprijateljske jedinice nanele su udar po 48. armiji, koja je prešla u odbranu na širokom frontu i nije uspela da se utvrdi na dostignutoj liniji, i za dva dana napada probile se u dubinu 15 — 20 km. Komandant fronta brzo je prebacio ka odsecima proboga 5. gardijsku tenkovsku armiju, 8. mehanizovani i 8. gardijski tenkovski korpus, a 48. armiju ojačao sa pet lovačkih protivtenkovskih artiljerijskih brigada i 124. streljačkim korpušom 49. armije (komandant general-pukovnik I. T. Grišin), koja je u to vreme bila povučena u rezervu fronta i pregrupisana prema Visli. Zahvaljujući ovim merama, naše jedinice uspele su najpre da zaustave neprijatelja koji se probio, a zatim da mu nanesu poraz i do 31. januara da ga odbace na polazni položaj.

U to vreme armije desnog krila fronta (50. i 3) nastavile su da razvijaju napad i krajem 9. februara izbile na liniju Hajdelsberg — Vormdit.

Po izbijanju jedinica na ovu liniju, Vrhovna komanda direktivom od 9. februara naredila je komandantu 2. beloruskog fronta da pred 50., 3., 48. i 5. gardijsku tenkovsku armiju u sastav 3. beloruskog fronta, a sa ostatim snagama 10. februara da pređe u napad radi razbijanja istočnopomeranijske neprijateljske grupacije.

Napad jedinica 3. beloruskog fronta. Dok su jedinice 2. beloruskog fronta, ne nailazeći na jak neprijateljski otpor, prodirale u dubinu, u zoni napada 3. beloruskog

fronta neprijatelj je i dalje pružao žestok otpor, nastojeći da po svaku cenu zadrži posednute položaje. Naročito jak otpor neprijatelj je pružao na gumbinenskom pravcu, usled čega su jedinice 5., 28. i 2. gardijske armije u toku 19. januara uspele da napreduju svega 1 do 7 km u dubinu.

Najveći uspeh postignut je na desnom krilu fronta, gde su 1. i 2. gardijski tenkovski korpus, obilazeći otporne tačke i brzo prodirući u dubinu, do kraja 19. januara napredovali oko 20 km, izbili u pozadinu tilzitske neprijateljske grupacije i odsekli je od insterburške, tj. rasekli 3. neprijateljsku tenkovsku armiju na dva dela i stvorili uslove glavnim snagama fronta da je razbiju po delovima. Koristeći uspeh tenkovskih korpusa, 43. i 39. armija razbile su neprijateljsku tilzitsku grupaciju i krajem 19. januara osvojile grad Tilzit.¹⁾

Uzimajući u obzir povoljnu situaciju na desnom krilu, komandant fronta odlučio je da 20. januara ujutro uvede u borbu drugi ešelon fronta sa linije reke Inster — 11. gardijsku armiju (komandant general-pukovnik K. N. Galicki) sa zadatkom da, koristeći uspeh tenkovskih korpusa, glavnim snagama nanese udar na Velau obilazeći insterburšku neprijateljsku grupaciju sa severozapada, a jednim streljačkim korpusom, zajedno sa 5. armijom, da zauzme Insterburg.

20. januara ujutro uvedena je u borbu 11. gardijska armija koja je za dva dana napredovala oko 45 km u dubinu i krajem 21. januara glavnim snagama, zajedno sa tenkovskim korpusima, izbila u rejon Pregela (severoistočno od Velaua), duboko obuhvativši neprijateljsku insterburško-gumbinensku grupaciju sa severozapada i zapada, a jednim korpusom izbila na bliže prilaze Insterburgu sa severa. Noću 21/22. januara, posle artiljerijske pripreme od 20 minuta, 36. gardijski streljački korpus 11. gardijske armije, zajedno sa 72. streljačkim korpusom 5. armije, počeo je juriš na Insterburg, probio se u grad i do 22. januara ujutro očistio ga od neprijatelja.

¹⁾ 19. januara Vrhovna komanda prebacila je 43. armiju u sastav 3. beloruskog fronta.

Uvođenje u borbu 11. gardijske armije dovelo je do potpune promene situacije na kenigsberškom pravcu. Plaćći se okruženja, neprijatelj je počeo da povlači sa gumbinenskog pravca deo svojih snaga, angažujući ih protiv 11. gardijske armije, čime je 28. armiji omogućeno da brzo zauzme Gumbinen, a 2. gardijskoj armiji — da probije neprijateljsku odbranu i napreduje 14 km. Goneći neprijatelja, glavne snage fronta (43, 39. i 11. gardijska armija i tenkovski korpusi) krajem 22. januara izbile su na liniju: zaliv Friš Gaf — reka Dajma — reka Pregel. Noću 22/23. januara neprijatelj je počeo da povlači svoje jedinice i ispred levog krila fronta. Ovo je iskoristila 31. armija (komandant general-potpukovnik P. G. Šafra-nov) i prešla u gonjenje.

Nemačkofašističko komandovanje nastojalo je da povuče svoje jedinice na reke Dajme i Ale, da ih ojača na račun kenigsberškog garnizona i zaustavi napad 3. beloruskog fronta. Međutim, ovo im nije uspelo. Od 23. do 25. januara jedinice udarne grupacije fronta forsirale su na širokom frontu reke Dajme, Pregel i Ale i probile stalna fortifikacijska utvrđenja prvog položaja hajlsberškog utvrđenog rejona. Goneći neprijatelja, jedinice levog krila fronta zauzele su čitav rejon Mazurskih jezera i produžile napad u zapadnom pravcu.

U takvoj situaciji komandant fronta odlučio je da udarima 43. i 39. armije i 1. tenkovskim korpusom severno od Kenigsberga, a 2. gardijskim tenkovskim korpusom 11. gardijske i 5. armije južno od grada izbije na obalu zaliva Friš Gaf, da raseče istočnoprusku grupaciju na tri dela i okruži Kenigsberg.

Savlađujući jak otpor neprijatelja, 11. gardijska armija, zajedno sa 2. gardijskim tenkovskim korpusom, 30. januara izbila je na zaliv Friš Gaf južno od Kenigsberga i odsekla kenigsberšku neprijateljsku grupaciju od hajlzberške. Jedinice 43. i 39. armije i 1. tenkovski korpus, obilazeći glavnim snagama Kenigsberg sa severa, 30. januara izbile su na zaliv Friš Gaf i time odsekli nepri-

jateljsku keningsberšku neprijateljsku grupaciju od zemlandske.

Nemačkofašističko komandovanje odlučilo je da obalskim putem poveže kenigsbersku grupaciju sa hajlsberškom i zemlandskom. 30. januara popodne snažan protivudar iz rejona Brandenburga nanele su neprijateljeve snage jedne pešadijske i jedne tenkovske divizije (oko 10 tenkova) a u susret njima udar iz rejona Keningsberga snage dve pešadijske i jedne tenkovske divizije, koje su, odbacivši 16. gardijski korpus 11. gardijske armije, zauzele obalski put i uspostavile vezu sa Kenigsbergom. Međutim, 11. armija, pregrupisavši svoje snage, izvršila je protivudar, razbila neprijatelja i 6. februara ponovo presekla drum Kenigsberg — Brandenburg, čvrsto se na njemu utvrdila i konačno odsekla Kenigsberg sa juga.

U isto vreme neprijatelj je naneo dva protivudara 39. armiji i 1. tenkovskom korpusu zapadno od Keningsberga, zauzeo obalski drum koji spaja Kenigsberg sa Zemlandskim poluostrvom, i donekle odbacio naše jedinice od obale. Međutim ovo je neznatno olakšalo položaj kenigsberške grupacije, jer se obalski drum nalazio pod vatrom naše artiljerije, te je teško mogao da se upotrebi za prebacivanje jedinica i tereta.

Pri odbijanju neprijateljskih protivudara u rejonu Kenigsberga jedinice centra i levog krila fronta, slomivši neprijateljski otpor, probile su stalna fortifikacijska utvrđenja hajlsberškog utvrđenog rejona, krajem 8. februara izbile na liniju Kobelbude — Domnau i uspostavile u rejonu Hajlsberga neposrednu vezu sa 50. armijom 2. beloruskog fronta.

Na taj način u drugoj etapi operacije jedinice 3. beloruskog fronta razbile su glavne snage neprijateljske 3. tenkovske armije, izbile na obalu zaliva Friš Gaf i rasekle istočnoprusku grupaciju na tri međusobno odvojena dela: zemlandski, kenigsberški i hajlsberški.

5. Uništavanje neprijateljskih okruženih grupacija

(10. februar — 25. april)

Po izbijanju na obalu zaliva Friš Gaf, jedinice 3. beloruskog fronta počele su da uništavaju neprijateljske okružene grupacije. Međutim, iz raznih razloga one nisu uspele da ih jednovremeno i brzo unište. Pre svega, one su se oslanjale na ranije pripremljene jako utvrđene rejone, raspolagale su velikim brojem ljudstva, artiljerije, tenkova i dobrim unutarnjim komunikacijama za manevar. Dalje, pošto je nemačkofašistička flota gospodarila južnim delom Baltičkog mora, ove grupacije bile su okružene samo s kopna i imale mogućnost da dobijaju pojačanja i opremu morem i da pružaju jak otpor. I na kraju, borbena dejstva naših jedinica za uništenje ove grupacije izvođena su u teškim vremenskim i zemljilišnim uslovima.

Uzimajući ovo u obzir, Vrhovna komanda naredila je komandantu 3. beloruskog fronta da neprijatelja uništi postupno, počevši od najveće i najjače hajlsberške grupacije.²⁾

U periodu od 10. februara do 29. marta posle izuzetno žestokih borbi uništena je najjača — hajlsbergška neprijateljska grupacija u kojoj je bilo oko 20 divizija ukupne jačine preko 300.000 ljudi, 3.000 oruđa i minobacača i 300 tenkova i samohodnih oruđa. Od 6. do 9. aprila likvidirana je kenigsberška grupacija u kojoj je bilo oko 5 divizija sa oko 130.000 ljudi, preko 4.000 oruđa i minobacača i 108 tenkova i samohodnih oruđa. U periodu od 13. do 25. aprila likvidirana je i zemlandska grupacija koja je brojala oko 9 divizija.

Sve ove grupacije uništavane su nanošenjem nekoliko koncentričnih udara sa grupisanjem glavnih snaga na odlučujućim pravcima.

²⁾ Komandant 3. beloruskog fronta general armije I. D. Černjajovski smrtno je ranjen u rejonu Malzaka 18. februara; 21. februara za komandanta ovog fronta postavljen je maršal Sovjetskog Saveza A. M. Vasiljevski.

*

Istočnopruska operacija završila se potpunom pobeđom sovjetskih snaga i imala je veliki vojnopolitički značaj.

Sovjetske jedinice u teškim vremenskim i zemljivođenim uslovima probile su jaku utvrđenu i duboko ešeloniranu odbranu, okružile i rasekle, a zatim uništile neprijateljsku grupaciju od 580.000 ljudi. Time je potpuno propao plan nemačkofaističkog komandovanja da se aktivnom odbranom u Istočnoj Pruskoj onemogući napad naših jedinica na berlinskom pravcu. Pored toga, likvidacijom istočnopruske neprijateljske grupacije pogoršao se položaj i njegove kurlandske grupacije, a naša Baltička flota dobila je nove baze u neposrednoj blizini životnih centara fašističke Nemačke i počela borbu za isterivanje nemačke flote iz Baltičkog mora.

Odlučujući faktor u uspešnom razbijanju istočnopruske neprijateljske grupacije bio je u tome što je Vrhovna komanda za rešenje ovog zadatka koncentrisala potrebne snage i sredstva i uspešno organizovala njihovo sadejstvo. Time je namera nemačkofaističkog komandovanja da razbije 3, a zatim 2. beloruski front pretrpela krah. Jedinice frontova istovremenim udarima probile su neprijateljsku odbranu i, ne dozvoljavajući neprijatelju da manevriše svojim snagama, krenule u dubinu, odsekle istočnoprusku neprijateljsku grupaciju od ostalih i rasekle je na tri odvojena dela, a zatim ih pojedinačno uništile.

Uspeh u istočnopruskoj operaciji postignut je zahvaljujući i tome što se naše komandovanje pridržavalo principa odlučnog sasređivanja snaga i sredstava na pravcima glavnih udara.

Širina zone napada 3. beloruskog fronta iznosila je 170 km, a širina odseka probaja 24 km, ili 14% širine čitave njegove zone; širina zone napada 2. beloruskog fronta iznosila je 285 km, a širina fronta probaja 28 km, ili 10% čitave širine zone fronta. Na odsecima probaja koncentrisane su glavne snage frontova, te smo bili 5—9 puta jači od neprijatelja.

Na ostalim pravcima, jedinice se takođe nisu ograničile samo na odbranu, već su aktivnim dejstvima vezivale neprijateljske snage na čitavom frontu, sprečavale nemačkofašističkom komandovanju da pred njima povlači svoje jedinice i da ih prebacuje na pravac glavnih udara naših frontova.

Operativni raspored i borbeni poreci jedinica bili su duboko ešelonirani, jer je bilo potrebno neprekidno povećavati snagu udara pri savlađivanju neprijateljske odbrane koja je od prednjeg kraja, sve do obale bila jako utvrđena i duboko ešelonirana. Zbog toga je širina odseka probaja bila vrlo mala: armija — 6 do 9, korpusa — 3 do 4, divizija 1,5 do 2 km. Izuzetno veliku ulogu u operaciji imale su oklopne jedinice. One su predstavljale najvažnije sredstvo za probijanje organizovane neprijateljske odbrane u svim etapama operacije i odlučujuće sredstvo za razvijanje napada u dubinu. Napadajući energično, tenkovske jedinice nanosile su iz pokreta udare po neprijatelju, stvarale breše u njegovoј grupaciju, iz pokreta probijale na brzinu posednute neprijateljske položaje, forsirale vodene prepreke, obilazile jake neprijateljske otporne tačke i time pridavale operaciji manevarski karakter, stvarajući glavnim snagama opštevojnih armija uslove za brzo napredovanje, često čak i u kolonama.

Naročito velika uloga pripadala je 5. gardijskoj tenkovskoj armiji. Zahvaljujući njenim odlučnim dejstvima, jedinice 2. beloruskog fronta napredovale su izuzetno brzim tempom i za najkraće vreme potpuno odsekle istočnoprusku neprijateljsku grupaciju od ostalih snaga. Uspešnim dejstvima 5. gardijske tenkovske armije znatno je doprinelo i to što ona nije učestvovala u dovršavanju probaja neprijateljske taktičke odbrambene zone već je sačuvala snage za dejstva u operativnoj dubini neprijateljske odbrane i što su oba njena boka u toku napada osiguravali samostalni tenkovski i mehanizovani korpusi.

Karakteristična osobina upotrebe samostalnih tenkovskih i mehanizovanih korpusa bila je i u tome što su svi

oni, osim 1. tenkovskog korpusa, zbog žilavog otpora neprijatelja i sporog tempa probaja neprijateljske taktičke odbrambene zone od strane opštevojnih jedinica uvedeni u borbu radi dovršenja probaja te zone.

Bez obzira na teške meteorološke i zemljivođe uslove i jak otpor neprijatelja, pokretne jedinice frontova u drugoj etapi operacije napredovale su brzinom od 30 do 60 km na dan. Ovo se postizalo na taj način što one obično nisu otpočinjale bojeve za otporne tačke, već su ih obilazile, delom snaga blokirale i brzo prodirale u dubinu, ne prekidajući napad ni danju ni noću. Naseljena mesta (veliki gradovi) od većeg značaja, iz pokreta su osvajana na juriš.

Međutim, i pored velike nadmoći u snagama i sredstvima za razbijanje istočnopruske grupacije bilo je potrebno veoma mnogo vremena — 103 dana. Odugovlačenje operacije objašnjava se, pre svega, time što su u čitavom njenom toku naše jedinice morale da probijaju izuzetno jaku i duboko ešeloniranu odbranu. Napad se izvodio po teškom zemljisu i u nepovoljnim vremenskim prilikama, koje su otežavale upotrebu avijacije. Pored toga, u toku napada nije postignuto iznenađenje, jer nisu bile dovoljne mere koje su sprovedene da bi se neprijatelj doveo u zabludu. Sem toga, u 3. beloruskom frontu armija drugog ešelona (11. gardijska) i pokretne grupe u toku čitavog pripremnog perioda nalazili su se u neposrednoj blizini prednjeg kraja i na pravcima udara. Neprijatelj je znao za pravce glavnih udara i vreme prelaska u napad naših jedinica i blagovremeno se pripremao za njihovo odbijanje. Nedovoljne su bile i mere protiv neprijateljskog izviđanja. U toku probaja taktičke zone i pri razvijanju napada u dubinu, naše jedinice nisu uspele da raseku glavne neprijateljske snage, osim 2. armije, na odvojene delove, da ih okruže i unište. One su uspele da se povuku na Zemlandsko poluostrvo u rejon Kenigsberga i hajlsberškog utvrđenog rejona, posele su ranije pripremljene položaje i pružale dugotrajan otpor.

I na kraju, jedan od uzroka odugovlačenja operacije bio je i u tome što neprijateljske grupacije, pritešnjene ka moru, nisu bile blokirane sa mora od strane naše flote. Pošto je more bilo gusto minirano, a Baltička flota nije imala dovoljno površinskih brodova i podmornica, nemачka mornarica je imala prevlast u južnom delu Baltičkog mora i neprekidno je snabdevala svoje okružene grupacije svim potrebama za život i borbu.

G l a v a s e d m a

BERLINSKA OPERACIJA

(16. april — 8. maj 1945)

(skica 17)

1. Situacija pred početak operacije

U zimskoj ofanzivi Crvena armija je potpuno oslobo-dila Poljsku i znatan deo teritorije Čehoslovačke, zauzela Budimpeštu, isključivši iz rata poslednjeg saveznika Nemačke u Evropi — Mađarsku, zauzela veći deo Istočne Pruske i Šleske i otvorila put za prodiranje u centralne oblasti Nemačke.

U aprilu 1945. jedinice 2. pribaltičkog fronta nastavile su operacije radi likvidacije 16. i 18. nemačke armije, koje su bile pritešnjene između Tukumsa i Libave, a 3. i 2. beloruski front uništavali su ostaške neprijateljske grupacije u rejonu Kenigsberga, jugoistočno od Danciga i severno od Gdinje.

Na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta jedinice 1. beloruskog fronta, koje su izbile na Odru i zauzele na njenoj zapadnoj obali nekoliko mostobrana, vodile su borbe da ih zadrže i prošire. Od Berlina ih je delilo rastojanje koje nije prelazilo 60—70 km.

Jedinice 1. ukrajinskog fronta izbile su svojim desnim krilom na reku Nisu, a levim krilom stigle na čehoslovačku granicu. Udaljenost jedinica desnog krila 1. ukrajinskog fronta od Berlina nije prelazila 140—150 km.

Na levom krilu sovjetsko-nemačkog fronta jedinice 4. ukrajinskog fronta posele su polazni položaj za napad u zahvatu moravsko-ostravskog industrijskog bazena, a jedinice 2. i 3. ukrajinskog fronta otpočele su borbe na prilazima Beču i Bratislavu.

Uspesi Crvene armije stvorili su povoljne uslove anglo-američkim snagama za razvijanje velikih napadnih operacija na zapadnoevropskom ratištu. U drugoj polovini marta one su obnovile napad i, ne nailazeći na ozbiljan neprijateljski otpor, prešle preko Rajne i počele da prodiru u dubinu Nemačke.

Kao i prethodnih godina, sovjetsko-nemački front 1945. godine dio je i dalje glavni front. Fašističko komandovanje, kao i ranije, držalo je ovde veći deo svojih oružanih snaga. Sredinom aprila 1945. njihova kopnena vojska imala je 289 divizija, od kojih je 195 divizija dejstvovala na sovjetsko-nemačkom frontu.

Očekujući odlučujući napad Crvene armije u aprilu 1945., nemačkofašističko komandovanje koncentrisalo je glavne snage na Odri i Nisi radi uporne odbrane ovih linija i Berlina.

Raspored nemačkofašističkih snaga na berlinskom pravcu 16. aprila 1945. Odbranu berlinskog pravca nemačkofašističko komandovanje poverilo je grupi armija »Visla« i »Centar«. U njihovom sastavu dejstvovalo je 48 pešadijskih, 4 tenkovske i 10 motorizovanih divizija, kao i veliki broj samostalnih brigada, pukova i drugih jedinica za ojačanje. Pored toga, u rejonu Berlina formirano je oko 200 bataljona narodne odbrane (folksšturma). Ukupna jačina neprijateljske vojske iznosila je oko 1.000.000 ljudi, 10.400 oruđa i minobacača, 1.500 tenkova i samohodnih oruđa i 3.300 aviona.

Divizije grupisane na berlinskom pravcu imale su: pešadijska 7.000—8.000, a tenkovska oko 11.000 ljudi. Nemačko komandovanje uspelo je da stvori veliku operativnu gustinu snaga u odbrani. Na jednu diviziju dolazilo je u proseku 9 km fronta. Na pravcu, na kojem se očekivao glavni udar sovjetskih snaga (Kistrin — Berlin) ne-

prijatelj je imao jednu diviziju na 7 km fronta. Na jednom km fronta bilo je 66 oruđa i minobacača i 17 tenkova. Veliki deo nemačkofašističkih jedinica poseo je taktičku odbrambenu zonu.

Osnovne rezerve neprijateljske kopnene vojske raspoređene su severoistočno od Berlina i u rejonu Kotbusa. Njihova udaljenost od linije fronta nije prelazila 30 km, što je bilo dokaz da nemačkofašističko komandovanje namerava da snažnim protivudarima slomi verovatan napad sovjetskih jedinica na Berlin.

Takav raspored neprijateljskih rezervi primoravao je sovjetsko komandovanje da obrati naročitu pažnju na obezbeđenje bokova udarnih grupacija 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta. Istovremeno gust raspored neprijateljskih grupacija predstavljao je podesan cilj za okružavanje i uništavanje po delovima.

Karakteristike neprijateljske odbrane. Izgradnju odbrambenih linijsa na teritoriji same Nemačke nemačkofašističko komandovanje počelo je u januaru 1945. Naročito brzo izvodili su se odbrambeni radovi u februaru, posle izbijanja sovjetskih jedinica na Odru i Nisu i kada je nastala neposredna opasnost za centralne oblasti Nemačke i njen glavni grad Berlin.

Glavnu pažnju nemačko komandovanje je obratilo na izgradnju čvrste odbrane na zapadnoj obali Odre i Nise, koje su zatvarale berlinski pravac. Do sredine aprila ovde je organizovana snažna i duboko ešelonirana odbrana koja se sastojala od odbrambene linije Odra — Nisa i berlinskog utvrđenog rejona.

Odbrambena linija Odra — Nisa imala je dubinu od 20 do 40 km i obuhvatala je tri odbrambena pojasa. Na najvažnijim pravcima između njih nalazili su se i pregradni položaji.

Glavni odbrambeni pojasi, koji je prolazio po zapadnoj obali Odre i Nise (izuzimajući rejon Frankfurta i Muskaua, gde je neprijatelj i dalje držao manje utvrđene mostobrane na istočnoj obali), imao je dva-tri položaja, a svaki položaj jednu-dve neprekidne linije rovova. Ukupna dubina glav-

nog odbrambenog pojasa iznosila je 5—10 km. Sva naseljena mesta u ovoj zoni bila su pretvorena u jake otporne tačke i čvorove odbrane. Pored toga, koristeći ustave na Odri i mnogobrojne kanale, hitlerovci su pripremili neke rejone za plavljenje.

Drugi odbrambeni pojas, koji je izgrađen na udaljenosti 10—20 km od prednjeg kraja glavnog pojasa, sastojao se od jedne do tri linije rovova i mnogobrojnih otpornih tačaka. Prednji kraj drugog odbrambenog pojasa prolazio je po pogodnim prirodnim linijama, kanalima i jezerima i dominantnim visovima. Ukupna njegova dubina kretala se od 1 do 5 km. Najjači u inžinjerijskom pogledu, drugi odbrambeni pojas izrađen je ispred kistrinskog mostobrana duž Zelovskih visova.

Treći odbrambeni pojas nalazio se 20—40 km od prednjeg kraja glavnog pojasa. On se sastojao od jakih čvorova odbrane, povezanih među sobom jednom — dve linije rovova i saobraćajnicama. Na pojedinim pravcima bili su iskopani protivtenkovski rovovi.

Nemačka protivtenkovska odbrana bila je naročito jaka. Prednji kraj obično je prolazio po zemljištu neprolaznom za tenkove, uglavnom po obali Odre i Nise. Pred prednjim krajem, i u dubini odbrane, postavljena su minsko polja. Srednja gustina mina na važnim pravcima iznosila je 2.000 komada na 1 km. Ispred prve linije rovova, kod raskrsnica puteva i po njihovim ivicama, u rovovima su se nalazili lovci tenkova, naoružani »pancerfaustima«. U celini, protivtenkovska odbrana linije Odra — Nisa bila je izgrađena na kombinaciji vatre artiljerije, samohodnih oruđa i tenkova sa inžinjerijskim preprekama. Predviđeno je da se za borbu sa sovjetskim tenkovima široko koristi protivavionska artiljerija berlinskog utvrđenog rejona.

Berlinski utvrđeni rejon obuhvatao je tri odbrambena pojasa (spoljašnji, unutrašnji i gradski) i sam grad, koji je bio pripremljen za kružnu odbranu. Ceo Berlin bio je podeljen na devet odbrambenih sektora. Nemci su u gradu izgradili mnogo utvrđenih položaja i barikada.

Ukupna dubina odbrane, uključujući i berlinski utvrđeni rejon, iznosila je na pravcu kistrinskog mostobrana oko 100 km, a na drugim pravcima kretala se od 40 do 80 km.

2. Priprema operacije

Za izvođenje berlinske operacije angažovane su jedinice 2. i 1. ukrajinskog fronta koje su imale u svom sastavu 41.600 oruđa i minobacača, preko 6.300 tenkova i samohodnih oruđa i 8.400 aviona.¹⁾

Cilj operacije bio je uništenje jedinica grupe armija »Visla« i »Centar«, osvajanje Berlina i izbjeganje na Labu (Elbu). Uspešno izvođenje ove operacije lišilo bi fašističku Nemačku mogućnosti daljeg organizovanog otpora, prisililo bi je na kapitulaciju i, prema tome, dovelo do pobedonosnog završetka rata u Evropi.

Zamisao operacije svodila se na sledeće: udarima jedinica 1. beloruskog i desnog krila 1. ukrajinskog fronta, u sadejstvu sa 2. beloruskim frontom probiti neprijateljsku odbranu na Odri i Nisi i, razvijajući napad u dubinu, okružiti neprijateljsku grupaciju, raseći je na nekoliko izolovanih delova, a zatim uništiti svaki deo posebno.

Na taj način, odlučan cilj operacije uslovio je i izbor najodlučnijeg oblika njenog vođenja.

U skladu sa ovom zamisli 1. beloruskom frontu (komandant maršal Sovjetskog Saveza G. K. Žukov, član Vojnog saveta general-potpukovnik K. F. Telegin, načelnik štaba general-pukovnik M. S. Malinin) postavljen je zadatak da pripremi i izvede napadnu operaciju da bi se razbila neprijateljska grupacija, zauzeo Berlin i najkasnije 12—15. dana operacije izbilo na Labu.

1. ukrajinski front (komandant maršal Sovjetskog Saveza I. S. Konjev, član Vojnog saveta general-potpukovnik K. V. Krajnjukov, načelnik štaba general armije I. J. Pet-

¹⁾ Вторая мировая война 1939—1945 гг., стр. 721.

rov) dobio je naređenje da pripremi i izvede napadnu operaciju za razbijanje neprijateljske grupacije u rejonu Kotbusa i južno od Berlina i najkasnije 10. odnosno 12. dana operacije da zauzme liniju Belic — Vitenberg i dalje po Labi do Drezdena. Na levom krilu, jedinice fronta trebalo je da pređu u odbranu.

Početak napada jedinica 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta predviđen je za 16. aprila. Četiri dana kasnije, 20. aprila, u napad je trebalo da pređu i jedinice 2. beloruskog fronta (komandant maršal Sovjetskog Saveza K. K. Rokosovski, član Vojnog saveta general-potpukovnik N. J. Subotin, načelnik štaba general-pukovnik A. N. Bogoljubov). Jedinice ovog fronta imale su zadatku da pripreme i izvedu napadnu operaciju radi forsiranja Odre, razbijanja štetinske neprijateljske grupacije i da najkasnije 12—15. dana operacije zauzmu liniju Anklam — Varen — Vitenberg.

Pri povoljnim uslovima jedinice 2. beloruskog fronta trebalo je da iskoriste uspeh 1. beloruskog fronta radi razbijanja neprijateljske odbrane na Odri, dejstvujući delom snaga iza njegovog desnog krila.

Odluka komandanta 1. beloruskog fronta. Za izvršenje direktive Vrhovne komande komandant fronta odlučio je da snage pet opštevojnih armija (47, 3. i 5. udarne, 8. gardijske i 3. armije, koja se nalazila u drugom ešelonu) i dve tenkovske amrije (1. i 2. gardijske) nanese glavni udar sa kistrinskog mostobrana i prvog dana operacije probiju glavni i drugi pojas odbrambene linije na Odri. U daljim dejstvima predviđeno je brzo razvijanje napada na Berlin sa istoka i jednovremeno opkoljavanje grada sa severozapada i juga, a šestog dana zauzimanje Berlina. 47. armija 11. dana trebalo je da izbije na Labu. Predviđeno je da pomoćne udare nanesu severno od Berlina snage 61. i 1. armije poljske vojske, a južno od Berlina iz rejona Frankfurta pravcem Potsdam — Brandenburg snage 69. i 33. armije. Obe tenkovske armije (1. i 2. gardijska) i 9. samostalni tenkovski korpus predviđeno je da se upotrebe za razvijanje uspeha opštevojnih armija.

U direktivi od 12. aprila 1945. komandant fronta postavio je tenkovskim armijama sledeće zadatke:

— 2. gardijskoj tenkovskoj armiji (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica S. I. Bogdanov) da po izbijanju pešadije na liniju Lečin — Guzov uđe u proboj u zoni 5. gardijske armije, da produži napad, obilazeći Berlin sa severoistoka i severa, i u sadejstvu sa 1. gardijskom tenkovskom armijom zauzme severozapadni deo Berlina;

— 1. gardijskoj tenkovskoj armiji (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica M. E. Katukov) da uđe u proboj u zoni 8. gardijske armije po izbijanju pešadije na liniju Zelov — Dolgelin — Alt Mališ i, razvijajući napad u zapadnom pravcu, drugog dana operacije da osvoji istočna predgrađa Berlina. U daljim dejstvima armija je trebalo da nanese udar na jugozapad radi obilaska Berlina s juga i zauzimanja njegovih južnih i jugozapadnih predgrađa.

Ukupna dubina operacije iznosila je 80—165 km, a dubina zadatka tenkovskih armija nije prelazila 80 do 90 km. Planirano je da srednji dnevni tempo napada za tenkovske armije bude 35 do 37 km.

Iz odluke komandanta fronta vidi se da je u berlinskoj operaciji glavni zadatak obe tenkovske armije bio borba za Berlin. Ovo je jako ograničavalo manevar tenkovskih armija, jer su njihove jedinice morale da vode borbe u velikim naseljenim mestima, uključujući tu i Berlin. Osim toga, uprkos naređenju Vrhovne komande, koja je zahtevala da se obe tenkovske armije upotrebe za obilazak Berlina sa severa, komandant fronta postavio je zadatak 1. gardijskoj tenkovskoj armiji na obide Berlin ne sa severa, već sa juga. Takva odluka, pre svega, mnogo je oslabila udarnu snagu pokretne grupe fronta, jer su obe tenkovske armije u najodlučnijem momentu operacije morale da dejstvuju po divergentnim pravcima. Uz to, postavljeni zadatak 1. gardijskoj tenkovskoj armiji za obilazak Berlina sa juga primorao je jedinice da izvrše ovaj manevar u neposrednoj blizini unutrašnjeg odbrambenog pojasa berlinskog utvrđenog rejona, po teritoriji berlin-

skih predgrađa, gde su mogućnosti manevara bile jako ograničene.

Kao jedan od mogućih argumenata koji ide u prilog skretanja 1. tenkovske armije na jug u datim uslovima, može se smatrati nastojanje komande 1. beloruskog fronta da ovim udarom odseče od Berlina glavne snage 9. nemackofašističke armije i time olakša kasnije borbe za Berlin. Međutim, i u ovom slučaju ostaje nejasno zašto je 1. gardijskoj tenkovskoj armiji postavljen zadatak da zauzme južnu i jugozapadnu periferiju Berlina, a ne da razvija napad u dubinu. Pored toga, ovaj zadatak armija iz nepoznatih razloga nije izvršavala u sadejstvu sa 3. gardijskom tenkovskom armijom 1. ukrajinskog fronta koja je, kao što će dalje biti rečeno, imala po planu operacije isti zadatak, već u sadejstvu sa 2. gardijskom tenkovskom armijom koja je obilazila Berlin sa severa(?!). Kao što se navodi u ratnom dnevniku 1. beloruskog fronta, prvo naređenje o sadejstvu 1. gardijske tenkovske armije sa 3. gardijskom tenkovskom armijom komandant fronta izdao je tek 25. aprila, tj. kada su se borbe već vodile u Berlinu.

9. samostalni tenkovski korpus koji je bio operativno potčinjen komandantu 3. udarne armije, trebalo je u sadejstvu sa ovom armijom da razvija napad u pravcu Bernana.

Širina fronta razvijanja opštevojnih armija prvog ešelona udarne grupacije na kistrinskom mostobranu iznosila je 44 km, a na odseku probaja 24,3 km. Prema tome, svaka armija razvijala se u zoni od 10 do 13 km, probaj je izvodila na odseku širine 5 do 7 km i imala 20 do 43 tenka i samohodna oruđa i 244 do 340 oruđa i minobacača na 1 km fronta probaja.

Radi postizanja što većeg iznenađenja u probaju neprijateljske odbrane, komandant fronta odlučio je da artillerijska priprema i napad pešadije sa tenkovima za neposrednu podršku pešadije počne noću, 1,5—2 časa pre svitanja. Za osvetljavanje zemljišta i zaslepljivanje neprijateljske pešadije predviđeno je da se upotrebe 143 reflek-

tora koje je trebalo uključiti istovremeno s početkom napada pešadije.

Artiljerijska priprema planirana je u trajanju 30 minuta, podrška napada pešadije i tenkova na dubinu 1,5—2 km dvojnim vatreним valom, a na dubinu 3—4 km jednostrukim vatreним valom. Obezbeđenje borbe u dubini predviđeno je da se ostvari uzastopnim koncentracijama vatre na najvažnijim pravcima.

30 minuta pre početka artiljerijske pripreme predviđen je koncentričan noćni udar bombarderske avijacije po neprijateljskim štabovima i centrima veze. S početkom napada jurišnici i bombarderi trebalo je da potpomognu napad kopnenih jedinica udarima po otpornim tačkama i čvorovima otpora hitlerovaca. Za vreme uvođenja tenkovskih armija u proboj, avijacija je svojim glavnim snagama podržavala tenkove.

Planirano je da se inžinjerijsko obezbeđenje operacije ostvari na čitavoj njenoj dubini radi čega su inžinjerijske jedinice raspoređene u četiri ešelona. U prvoj etapi operacije većina inžinjerijskih jedinica fronta trebalo je da obezbedi dejstva pešadije i tenkova pri proboju glavnog neprijateljskog odbrambenog pojasa, kao i uvođenje u proboj tenkovskih armija. Pored toga, u zoni napada 61. i 1. armije Poljske vojske inžinjerijske jedinice trebalo je ovim armijama da obezbede forsiranje Odre.

Pri razvijanju napada, inžinjerijske jedinice trebalo je da pomognu opštivojnim jedinicama da utvrde zauzete položaje, da savladaju protivtenkovske prepreke, razminiraju gradove i da osposobe mostove i puteve.

Za ojačanje inžinjerijskih jedinica, koje su u toku napada dejstvovalе u borbenim porecima jedinica, u armijama i frontu stvarane su rezerve inžinjerijskih snaga i sredstava.

Odluka komandanta 1. ukrajinskog fronta. Komandant fronta odlučio je da glavni udar na odseku Forst — Muskau nanesu snage 3. gardijske, 13. i 5. gardijske opštivojne i 3. i 4. gardijske tenkovske armije. Prvog dana napada jedinice udarne grupacije trebalo je da forsiraju Nisu i

probiju glavni i drugi pojase odbrambene linije na Nisi. U daljim dejstvima, razvijajući napad opštim pravcem Šprenberg — Belcig, predviđeno je da se razbije nemačka grupacija u rejonu Kotbusa i južno od Berlina i 10—12. dana operacije da se izbije na liniju Belic — Vitenberg i dalje po Labi. Delom snaga desnog krila, jedinice fronta trebalo je udarom s juga da pomognu 1. beloruskom frontu u zauzimanju Berlina.

Pomoćni udar nanosile su 2. armija Poljske vojske i jedinice desnog krila 52. armije opštim pravcem na Dresden, sa zadatkom da obezbede s juga dejstva glavne grupacije fronta. 28. i 31. armija, pridate iz sastava 3. beloruskog fronta, upotrebljene su u drugom ešelonu fronta radi razvijanja uspeha na glavnem pravcu.

Komandant je odlučio da obe tenkovske armije (3. i 4. gardijsku) upotrebi u svojstvu frontovskog ešelona za razvijanje uspeha.

Opšta situacija u zoni fronta bila je povoljnija za dejstva sovjetskih snaga, uključujući tu i tenkovske armije. Neprijateljska odbrana u zoni dejstava sovjetskih snaga bila je plića i imala je znatno manju gustinu snaga i sredstava nego u zoni 1. beloruskog fronta. Između reke Špreje i spoljašnjeg odbrambenog pojasa Berlina Nemci faktički nisu imali pripremljenih položaja.

Zbog toga komandant fronta u svojoj direktivi od 8. aprila 1945. postavio je zadatak obema tenkovskim armijama da uđu u proboj drugog dana operacije, pošto pešadija forsira reku Špreju i, brzo razvijajući napad u severozapadnom pravcu, da šestog dana operacije snažnim prednjim odredima zauzmu rejone: Ratenov, Brandenburg i Desau, tj. da stvore uslove za okružavanje grupacije nemačkofašističkih jedinica na berlinskom pravcu. 3. gardijska armija trebalo je jednim korpusom da nanese udar neposredno na Berlin s juga.

U skladu s instrukcijom Vrhovne komande, komandant fronta pripremio je i drugu varijantu upotrebe tenkovskih armija, prema kojoj je 3. gardijska tenkovska armija (komandant general-pukovnik P. S. Ribalko) posle

forsiranja Špreje trebalo da napada na Berlin s juga, a 4. gardijska tenkovska armija (komandant general-pukovnik D. D. Leljušenko) da delom snaga izbije u rejon Potsdama i u sadejstvu sa jedinicama 1. beloruskog fronta da završi okružavanje čitave berlinske grupacije.

Dubina zadatka tenkovskih armija podudarala se sa dubinom frontovske operacije i iznosila je 160—170 km. Srednji dnevni tempo napada planiran je u granicama od 30 do 35 km.

Predviđeno je da se sva četiri samostalna korpusa — 25. i 2. tenkovski, 4. gardijski tenkovski i 7. gardijski mehanizovani — upotrebe u svojstvu pokretnih grupa opštevojnih armija (3. i 5. gardijske, 2. armije Poljske vojske i 52. armije).

Predviđeno je da se u zoni 52. armije uvede u proboj i 1. gardijski konjički korpus, sa zadatkom da napada opštim pravcem na Baucen.

Dva dana pre početka operacije komandant 1. ukrajinskog fronta precizirao je svoju odluku o upotrebi tenkovskih armija. Pridržavajući se osnovne ideje plana — uvođenje u proboj obe tenkovske armije, drugog dana operacije — on je naredio komandantima tenkovskih armija da budu spremni da prvog dana operacije uvedu u borbu prednje odrede korpusâ prvog ešelona, sa zadatkom da zajedno sa pešadijom završe proboj glavnog pojasa neprijateljske odbrane i zauzmu mostobran na Špreji. Komandant fronta takođe je naredio da prednji odredi tenkovskih armija onemoguće neprijatelju plansko povlačenje jedinica sa Nise na Špreju.

Takva odluka u potpunosti je odgovarala situaciji. Mali broj tenkova za neposrednu podršku pešadije (10—14 na 1 km fronta) i relativno široke zone napada opštevojnih armija, u poređenju sa 1. beloruskim frontom, nisu garantovali da će jedinice 1. ukrajinskog fronta brzo probiti nemačku odbranu. Spor proboj taktičke odbrambene zone mogao bi zadržati uvođenje u proboj tenkovskih armija i time negativno uticati na čitav tok operacije.

Udarna grupacija fronta razvijala se u zoni širine 51 km; a probijala je neprijateljsku odbranu na odseku od 27 km. Širina fronta razvijanja svake opštevojne armije kretala se u granicama od 10 do 28, a širina odseka proboja od 8 do 10 km. Operativni raspored 13. i 5. gardijske armije bio je u dva ešelona. Borbeni poreci streljačkih korpusa, divizija i pukova takođe su imali dva ešelona. Širina odseka proboja streljačkih divizija iznosila je od 1,2 do 2 km, pri gustini 10—14 tenkova i 227—325 oruđa i minobacača na 1 km fronta proboja.

Potreba forsiranja reke Nise, sa istovremenim probojem nemačke odbrane na njenoj zapadnoj obali, uslovila je specifičan način upotrebe artiljerije, avijacije i inžinerijskih jedinica.

Pored ostalog, predviđeno je da se artiljerijska priprema izvede u tri etape: priprema forsiranja Nise; obezbeđenje forsiranja; priprema napada pešadije i tenkova na zapadnoj obali Nise. Ukupno trajanje artiljerijske pripreme iznosilo je 2 časa i 25 minuta. Podrška napada pešadije i tenkova obično se izvodila uzastopnom koncentracijom vatre.

Pre forsiranja Nise, avijaciji je naređeno da postavi dimnu zavesu na frontu napada udarne grupacije i na njenim krilima u zoni širine oko 300 km, a za vreme forsiranja reke i napada na njenoj zapadnoj obali da nanosi masovne udare po borbenim porecima neprijatelja neposredno uz liniju fronta, kao i po njegovim komandnim mestima i čvorovima otpora u dubini odbrane.

Inžinerijsko obezbeđenje forsiranja Nise sastojalo se, pre svega, u blagovremenoj pripremi sredstava za prelaz i izradi elemenata mostova od priručnih materijala.

Za svaki streljački puk prvog ešelona predviđena je izrada jednog do dva jurišna mostića, za svaku streljačku diviziju prvog ešelona jedan — dva pontonska mosta nosivosti 3 t, za svaki streljački korpus prvog ešelona — jedan pontonski most nosivosti 16 t, a za svaku armiju prvog ešelona udarne grupacije fronta dva mosta od 30 i dva od 60 t nosivosti na stojnim potporama.

Pripremljeni čamci (SDL — 2.440 komada) predviđeno je da se upotrebe za prebacivanje prednjih bataljona i odreda. Tenkovi za neposrednu podršku pešadije (T-34) trebalo je da se prebace preko pontonskih mostova, od 30 t nosivosti, a teški tenkovi i samohodna oruđa — preko mostova sa čvrstim potporama.

Odluka komandanta 2. beloruskog fronta. Komandant 2. beloruskog fronta odlučio je da glavni udar na odseku Štetin — Švet nanesu snage 65, 70. i 49. armije, tri tenkovska, jednog mehanizovanog i jednog konjičkog korpusa, da pod zaštitom dima forsira oba korita Odre i krajem petog dana operacije da potpuno probije odbrambenu liniju na Odri. Posle proboga ove linije i uvođenja u borbu pokretnih jedinica, jedinice fronta trebalo je da razvijaju napad u severozapadnom i zapadnom pravcu da bi odsekle od Berlina glavne snage 3. nemačke tenkovske armije i 12—15. dana operacije da izbjiju na liniju Anklam — Vitenberg.

Predviđeno je da se pomoćni udar naneše delom snaga 2. udarne armije radi sadejstva sa 65. armijom u osvajanju Štetina, a kasnije da se razvija napad u pravcu Forbajna.

Jedinice desnog krila fronta trebalo je čvrsto da drže posednute položaje.

Tenkovski, mehanizovani i konjički korupsi za vreme forsiranja Odre i zauzimanja mostobrana na njegovoj zapadnoj obali nalazili su se pod neposrednom komandom komandanta fronta, a pri uvođenju u probog prepotčinjavali su se opštevojnim armijama: 1. gardijski tenkovski korpus 65. armiji, 3. gardijski tenkovski korpus 70. armiji, 8. mehanizovani i 3. gardijski konjički korpus 49. armiji. Svima korpusima postavljen je zadatak da razvijaju napad na pravcu glavnih udara armija. Dejstva korpusa po današnja operacija nisu planirana. 8. gardijski tenkovski korpus predstavlja rezervu komandanta fronta.

Iz odluka komandanta frontova vidi se da je gro snaga i sredstava svih frontova — 74% streljačkih divizija, oko 80% tenkova i samohodnih oruđa i preko 80% artiljerije

— pred početak operacije bio koncentrisan u sastavu udarnih grupacija frontova. Ovo je omogućilo da naše snage budu nadmoćnije od neprijateljskih u živoj sili 3 puta, u tenkovima i artiljeriji 4 puta i u avijaciji 2,5 puta.

Širina zone napada opštevojnih armija kretala se u granicama od 8 do 17 km. Samo 3. gardijska armija 1. ukrajinskog fronta dejstvovala je u zoni širine 28 km. Širina odseka probaja opštevojnih armija udarnih grupacija 2. i 1. beloruskog fronta nije prelazila 4—7 km, a u zoni 1. ukrajinskog fronta 8—10 km.

Operativni raspored opštevojnih armija u sastavu udarnih grupacija frontova bio je u jednom i u dva ešelona. Kada je operativni raspored armije bio u jednom ešelonu, dubina borbenih poredaka jedinica stvarala se ešeloniranjem korpusa i divizija u dva, a ponekad i u tri ešelona. Borbeni poreci streljačkih pukova obično su imali dva ešelona.

Širina zona napada streljačkih divizija, koje su dejstvovale na pravcima glavnih udara, obično je iznosila od 1 do 1,5 km. Samo u 1. ukrajinskom frontu neke divizije napadale su u zonama širine oko 4 km.

Raspored tenkovskih armija, osim 1. gardijske, za uvođenje u probaj bio je u dva ešelona. U sastav drugog ešelona obično je određivan mehanizovani korpus. 1. gardijska tenkovska armija uvodila se u probaj po šest pravaca i imala je sva tri korpusa u jednom ešelonu, a u rezervi su ostali 64. gardijska tenkovska brigada i 11. gardijski tenkovski puk. Korupsi tenkovskih armija takođe su raspoređivani u dva ešelona.

Pripremni period berlinske operacije počeo je krajem marta i trajao do 14. aprila. Neposredna priprema operacije karakteristična je po svojoj kratkotrajnosti. Za tako kratko vreme trebalo je brzo pripremiti jedinice i štabove za napad. Jedna od najznačajnijih mera bilo je pregrupisavanje velikog broja jedinica radi koncentrisanja snaga i sredstava na pravcima glavnih udara. Pregrupisavanje je zahvatilo, u stvari, sve opštevojne i tenkovske armije predviđene za napad. Ono se izvodilo na

daljinu od 60 do 150, a u pojedinim slučajevima i na 200 do 250 km. Ograničeno vreme predviđeno za pripremu operacije zahtevalo je da se pregrupisavanje izvrši najbržim tempom. Jedinice su prebacivane železnicom, sopstvenim sredstvima, auto-transportom, a streljačke i peške. Često se primenjivao kombinovani način. Radi obezbeđenja tajnosti, pokreti su vršeni pretežno noću. Temeljita organizacija i svestrano obezbeđenje pregrupisavanja, kao i stalna kontrola od strane štabova fronta i Vrhovne komande omogućili su da se ono završi u određeno vreme.

Za borbenu pripremu jedinica predviđeno je veoma malo vremena. Veći deo jedinica, naročito 1. ukrajinskog fronta do samog početka operacije vodio je borbe, a 2. i 1. beloruski front vršio je pregrupisavanja. U periodu pripreme operacije naročita pažnja obraćala se na monolitnost nižih taktičkih jedinica, na prorađivanje sadejstva među rodovima vojske i uvežbavanje jedinica u savlađivanju vodenih prepreka, i u dejstvima u velikim naseljenim mestima. Borbena obuka izvodila se u situaciji koja je bila slična predstojećim dejstvima, koristeći iskustvo zimskih operacija 1944—1945. godine.

Štabovi frontova razradili su i poslali jedinicama uputstvo za organizaciju i izvođenje napada u velikim gradovima Nemačke, kao i specijalne podsetnike koji su uopštavali iskustva borbi za velika naseljena mesta.

Od 5. do 9. aprila u štabu 1. beloruskog fronta izvedena je ratna igra sa komandantima i članovima vojnih saveta armija, komandantima rodova vojske i komandantima korpusa sa temom »Organizacija napadne operacije armije«.

Od 8. do 14. aprila u svim frontovima izvedene su komandno-štabne vežbe sa štabovima korpusa, divizija, artiljerijskih i tenkovskih brigada i predstavnicima avijacije.

Komandanti tenkovskih armija, komandanti tenkovskih i mehanizovanih korpusa i njihovi štabovi poklanjali su veliku pažnju organizaciji sadejstva sa opštevojnim jedinicama, avijacijom, artiljerijom i inžinjerijom.

Sa predstavnicima svih rodova vojske izvodila su se zajednička izviđanja, uzajamno upoznavanje sa zadacima,

utvrđeni su signali i veza sadejstva sa opštevojnim armijama, način oslobođanja puteva pri uvođenju pokretnih grupa u proboj i obezbeđenja njihovih bokova snagama opštevojnih armija.

Pri organizaciji sadejstva sa artiljerijom određene su linije koncentracije vatre, način obezbeđenja bokova, traženja i prekida vatre.

Sadejstvo sa avijacijom svodilo se na usklađivanje dejstava avijacije i tenkova po mestu, cilju i vremenu. Prema odlukama komandanata frontova za zaštitu i podršku pokretnih grupa, pri njihovom uvođenju u proboj određene su osnovne snage jurišne i lovačke avijacije, potčinjavajući svakoj tenkovskoj armiji jedan do dva vazduhoplovna korpusa.

Predviđeno je da se sa avijacijom održava radio-veza preko vazduhoplovnih oficira koji su se nalazili na komandnim mestima tenkovskih armija i komandanata korpusa. Navođenje avijacije na ciljeve u toku borbenih dejstava trebalo je da se ostvaruje pomoću naročito određenih lica koja su se nalazila u prednjim odredima i čelnim brigadama pokretnih jedinica.

Značajna mera u pripremi operacija bila je operativno maskiranje koje je imalo za cilj da obezbedi iznenadan napad sovjetskih jedinica.

Na primer, komanda 2. beloruskog frônta imitirala je koncentraciju tri tenkovska korpusa i dve opštevojne armije, sa velikim brojem sredstava za prelaz u zoni 2. udarne armije. Hitlerovci su zaključili da će glavni udar u zoni ovog fronta biti nanesen znantno severnije od Štetina.

Štab 1. beloruskog fronta razradio je i uspešno ostvario plan mera za stvaranje utiska kod neprijatelja da će na centralnom berlinskom pravcu preći u dugotrajnu odbranu, a da će napad otpočeti na krilima. Zato hitlerovsko komandovanje nije pojačalo centralni pravac na račun većeg slabljenja krilâ.

Operativno maskiranje izvodilo se takođe i u 1. ukrajinskom frontu. Tako su pri pregrupisavanju jedinica fronta na desno krilo u rejonima njihovog ranijeg raspo-

reda ostavljene radio-stanice, koje su radile do početka napada.

Veoma živo odvijao se rad i u pozadini, jer je bilo potrebno da se za kratko vreme stvore velike rezerve raznih materijalnih sredstava. Na primer, samo 2. beloruskom frontu za 20 dana trebalo je doturiti 127.263 t. raznog tereta. U isto vreme pozadinske jedinice fronta trebalo je da izdvoje za pregrupisavanje jedinica 1.125 kamiona. Velike teškoće u radu pozadine bile su i na drugim frontovima. Da bi se olakšao rad auto-transporta, u svim frontovima su stanice za snabdevanje maksimalno približene jedinicama i organizovane pretovarne baze u stanicama gde se vršio pretovar vagona sa sovjetskog koleska na zapadnoevropski.

Gusta mreža puteva, i železničkih pruga, kao i dobra organizacija dotura omogućili su da se jedinice obezbede svim potrebama. Do početka napada stvorene su sledeće rezerve: za streljačko naoružanje 1,5, za minobacače 1,2 — 2,9, za artiljeriju 2 — 2,3, za tenkove i samohodna oruđa 2 — 3 borbena kompleta municije, 5 — 6 punjenja pogonskog materijala i 30 dnevnih obroka hrane.

Sva borbena tehnika i naoružanje detaljno su pregledani i neispravnosti otklonjene, a borbena i transportna vozila prevedena su na režim proletnje-letnje eksploatacije.

U periodu pripreme operacije prvorazredan značaj pridavao se organizaciji komandovanja. U oklopnim jedinicama ono se ostvarivalo na sledeći način. Komandanti tenkovskih armija i korpusa, sa grupama oficira svojih štabova, u početku napada opštevojnih jedinica trebalo je da se nalaze na svojim osmatračnicama u blizini komandanata opštevojnih armija i komandanata streljačkih korpusa u čijim su se zonama uvodile pokretne grupe u probaj. Na taj način, tenkovske starešine mogle su lično da osmatraju bojište i da pravilno određuju momenat početka uvođenja u probaj. Zahvaljujući postojećim sredstvima za vezu, one su blagovremeno primale signal komandanta

fronta za uvođenje u proboj i brzo izdavale naređenja potčinjenim jedinicama.

Početkom uvođenja u proboj, komandanti tenkovskih armija i komandanti korpusa sa grupama oficira i sredstvima za vezu kretali su se na čelu svojih jedinica koje su dejstvovali na glavnem pravcu. Prvi deo štabova korpusa kretao se iza čelnih brigada, a prvi deo štabova tenkovskih armija sa drugim ešelonima korpusa.

Neposredno rukovođenje jedinicama u borbi trebalo je da se vrši kratkim zapovestima i borbenim naređenjima koji su šifrovani predavani preko radija ili pomoću razgovorne tablice. Predviđeno je da se najvažnija naređenja dupliraju, radi čega su upućivani oficiri za vezu.

Pri organizaciji političke pripreme operacije uzeta je u obzir činjenica da će izvršenje istorijskog zadatka operacije — konačno razbijanje glavnih snaga fašističke Nemačke i pobedonosan završetak velikog otadžbinskog rata u Evropi — zahtevati maksimalno naprezanje moralnih i fizičkih snaga sovjetskih jedinica.

Uslovi vođenja operacije sa probijanjem pripremljene odbrane i vođenjem borbe za jedan od najvećih gradova sveta — Berlin, bili su veoma složeni i postavljeni pred naše jedinice izuzetno velike zadatke. Međutim, uporedo sa neviđenim opštim borbenim elanom, pojedini vojnici i oficiri počeli su krajem rata da ispoljavaju nepotrebnu samouverenost, potcenjivanje neprijateljskih snaga i štetnu razmetljivost. Trebalo je takođe uzeti u obzir da se operacija pripremala i izvodila isključivo na teritoriji neprijatelja, što mu je olakšavalo špijunsko-diverzantski rad.

U takvim uslovima uspešno rešavanje svih zadataka na političkoj pripremi operacije zahtevalo je na prvom mestu učvršćenje osnovnih partijskih i komisomolskih organizacija. U vreme pripreme operacije samo u 1. ukrajinskom frontu bilo je formirano preko 1.000 novih četnih partijskih organizacija, a u svim bataljonima jake osnovne partijske organizacije. Na primer, noću 15/16. aprila u 1. beloruskom frontu je preko 2.000 boraca podnelo molbe

za prijem u Partiju. Za vreme pripreme operacije, u tri fronta u Partiju je ušlo preko 17.000 pripadnika armije.

Radi učvršćenja četnih i bataljonskih partijskih organizacija, pored prijema novih članova u Partiju, vršila se i razmena komunista između partijskih organizacija. U političkim odeljenjima armija, korpusa i divizija stvarale su se rezerve političkih radnika i pripremali vaninformacijski agitatori.

Zahvaljujući ogromnom političkom radu, svi vojnici i oficiri su potpuno i pravilno shvatili zahtev Vrhovne komande — dotući fašističku zver u njenoj vlastitoj jazbini i istaći nad Berlinom zastavu pobjede.

Veliki i naporan rad vršila su politička odeljenja sa novim ljudstvom. Značajnu ulogu u podizanju borbenog duha imala su mnogobrojna pisma iz pozadine u kojima su radni ljudi pozivali borce da što brže pobedonosno dovrše rat.

Političke uprave frontova i politička odeljenja armija poklanjali su veliku pažnju vojnotehničkoj propagandi, u čemu je veliku ulogu imala armijska štampa.

Za poboljšanje sadejstva između avijacije i kopnenih jedinica organizovani su susreti avijatičara sa tenkistima i pešacima.

Veliki rad sproveden je i u vezi sa čuvanjem vojne tajne. Političke uprave frontova izdavale su specijalne proglose ljudstvu, u jedinicama su na tu temu održavani sastanci, izvodila se zanimanja i organizovale diskusije.

U mnogim jedinicama održani su partijski i komsomolski sastanci na kojima je svaki komunista i komsomolac preuzeimao obavezu da će prvi u svojoj jedinici poći na juriš.

U jedinicama su bile pripremljene državne zastave za isticanje na glavnim zgradama Berlina. Uoči napada objavljeni su specijalni proglosi vojnih saveta frontova. Ovi proglosi pozivali su na izvršenje zapovesti vrhovnog komandanta i čitavog sovjetskog naroda — razbiti neprija-

telja na bližim prilazima Berlinu, zauzeti glavni grad fašističke Nemačke — Berlin i istaći nad njim zastavu pobede.

3. Proboj odbrane nemačkofašističkih jedinica na Odri i Nisi

Borbena dejstva jedinica 1. beloruskog fronta. 14. aprila, dva dana pre početka napada glavnih snaga fronta, prednji bataljoni divizija prvog ešelona izvršili su nasilno izviđanje.

U toku dvodnevnih borbi oni su se na nekoliko odseka uklinili 2 — 4 km u odbranu neprijatelja, a na nekim pravcima i do 5 km. Time je nemačka odbrana bila narušena. Osim toga, prednji bataljoni su na nekoliko mesta savladali zonu najgušćih minskih prepreka.

Opšti napad jedinica fronta počeo je 16. aprila posle artiljerijske pripreme od 20 do 25 minuta. U 5.30 časova, pri svetlosti reflektora, jedinice 3. i 5. udarne i 8. gardijske armije jednovremeno su prešle u napad. Nakon 55 minuta kasnije otpočele su napad i jedinice ostalih armija.

Osvetljavanje zemljišta i zaslepljivanje neprijatelja, prvi put primenjeno u noćnim dejstvima, dalo je pozitivne rezultate. Pa, ipak, tempo napada naših jedinica bio je manji od planiranog.

Oslanjajući se na snažnu i u inžinjerijskom pogledu razvijenu odbranu, nemačkofašističke jedinice očajnički su se branile. Neprijatelj je bacao u borbu sva svoja sredstva, nastojeći da zadrži napad sovjetskih snaga. 16. aprila Nemci su protiv naših kopnenih jedinica upotrebili čak i avione-projektile. Zbog toga je već u samom početku napada komandi fronta bilo jasno da opštivojne armije neće moći brzo da probiju neprijateljsku odbranu na dubinu, planiranu za uvođenje tenkovskih armija u proboj.

Naročito je važno bilo to što pešadija nije uspela da zauzme veoma značajne, u taktičkom pogledu, Zelovske visove po kojima se protezao prednji kraj drugog odbrambenog pojasa nemačkofašističkih jedinica.

Ne čekajući da se ostvari potpuni proboj komandant 1. beloruskog fronta doneo je odluku da u zoni 8. gardijske armije uvede u borbu 1. gardijsku tenkovsku armiju s tim da se zajedničkim naporima ovih armija dovrši proboj taktičke zone neprijateljske odbrane.

16. aprila, po podne, sva tri korpusa 1. gardijske tenkovske armije uvedena su u borbu. Međutim i zajedničkim naporima oni nisu uspeli da probiju odbranu nemačko-fašističkih jedinica na Zelovskim visovima.

Prvog dana operacije bile su nedovoljno uspešna i dejstva 2. gardijske tenkovske armije koja je u 16 časova dobila zapovest komandanta fronta da prođe kroz borbene poretke pešadije i nanese udar na Bernau. Do 19 časova jedinice 2. gardijske tenkovske armije izbile su na liniju prednjih jedinica 3. i 5. udarne armije, gde su naišle na jak otpor neprijatelja na ranije pripremljenom odbrambenom položaju i dalje nisu mogle da napreduju.

Noću 16/17. aprila i u toku čitavog dana jedinice fronta nastavile su borbena dejstva radi probijanja drugog odbrambenog pojasa, odbijajući mnogobrojne protivnape de Nemaca.

Krajem drugog dana operacije jedinice glavne udarne grupacije fronta probile su jako utvrđen drugi odbrambeni pojas neprijatelja i dva međupoložaja. Svi pokušaji neprijatelja da zaustavi napredovanje naših jedinica ostali su bez uspeha.

U toku trećeg dana operacije jedinice fronta nastavile su žestoke borbe u dubini nemačke odbrane, a krajem dana napredovale su još 3 — 4 km i izbile na prilaze trećeg odbrambenog pojasa.

Pošto je neprijatelj 18. aprila uveo u borbu gotovo sve svoje rezerve, toga dana borbe su bile naročito žestoke. Ovo je uticalo na tempo napada sovjetskih jedinica. U toku 18. aprila obe tenkovske armije dejstvovalle su kao i ranije zajedno sa opštevojnim jedinicama. Usled teško prolaznog zemljista i jake protivtenkovske odbrane neprijatelja tenkovi nisu mogli da se odvoje od pešadije. Napredovanje udarne grupacije za jedan dan borbe nije prelazilo 3 —

4 km. Dovedeno je u pitanje izvršenje plana Vrhovne komande za okružavanje berlinske grupacije nemačko-fašističkih jedinica.

Zbog toga je već 17. aprila Vrhovna komanda naredila da jedinice 1. beloruskog fronta energičnije napadaju. Istovremeno je Vrhovna komanda naredila komandantima 1. i 2. ukrajinskog fronta da podrže napad 1. beloruskog fronta. Osim toga, 2. beloruski front dobio je zadatak da posle proboga odbrambene linije na Odri delom snaga napada na jugozapad, obilazeći Berlin sa severozapada.

Komandant 1. beloruskog fronta zahtevao je da jedinice povećaju tempo napada. Zbog toga je naređeno da se celokupna artiljerija, pa i dalekometna, privuče ka prvom ešelonu pešadije na daljinu 2 — 3 km i masovno upotrebi. Za podršku napada jedinica planirana je upotreba i celokupne avijacije. Komandantima armija naređeno je da budu na osmatračnicama komandanata korpusa koji su vodili borbu na glavnem pravcu.

Usled sprovedenih mera porastao je tempo napada jedinica fronta. Krajem 19. aprila jedinice glavne udarne grupacije napredovale su 10 — 12 km i probile treći odbrambeni pojaz.

Na taj način, tek krajem četvrtog dana operacije jedinice grupacije 1. beloruskog fronta potpuno su probile neprijateljski odbrambeni položaj na Odri i dobile mogućnost za razvijanje daljeg napada na Berlin i njegov obilazak sa severa.

Jedan od razloga sporog napada jedinica 1. beloruskog fronta u prvoj etapi operacije bili su izvanredno teški uslovi situacije: dubok raspored neprijateljske odbrane i njeno blagovremeno posedanje, ogroman broj protivtenkovskih sredstava i velika gustina artiljerijske vatre, naročito protivtenkovske.

Na tok borbenih dejstava u periodu proboga negativno je uticalo i to što je glavna udarna grupacija fronta razvijala napad sa manjeg mostobrana i u relativno uskoj zoni sa vodenim preprekama i pošumljenim močvarnim zemljишtem. U takvim uslovima jedinice udarne grupacije nisu mogle slobodno da manevrišu i da brzo proširuju zonu

napada. Prelazi preko reka i putevi u pozadini bili su izvanredno preopterećeni, što je takođe negativno uticalo na manevarsku sposobnost jedinica.

Grupisanje na mostobranu veoma velikog broja jedinica nije dozvoljavalo da se jednovremeno uvedu u borbu glavne snage obe tenkovske armije, te su one stupale u borbu po delovima.

Spor napad opštevojnih armija i nemogućnost da u određeno vreme probiju nemački glavni odbrambeni pojaz u velikoj meri zavisili su i od toga što odbrana u toku kratke artiljerijske pripreme nije bila potpuno neutralisana.

Na tok operacije prvih dana takođe je negativno uticalo i prevremeno uvođenje tenkovskih armija u borbu radi dovršavanja probaja neprijateljske odbrane. Kao što je poznato, planom operacije slična upotreba tenkovskih armija nije se predviđala i zbog toga njihovo sadejstvo sa pešadijom nije blagovremeno organizovano.

Pošto su tenkovske armije upotrebljene za dovršavanje probaja, narušen je takođe i plan artiljerijskog i aviacijskog obezbeđenja, sastavljen pre početka operacije. Na primer, jurišna avijacija, predviđena za sadejstvo sa tenkovskim armijama, posle njihovog uvođenja u probaj sredinom 16. aprila po naređenju komandanta fronta bila je preorientisana za podršku borbenih poredaka opštevojnih armija koje su probijale nemački glavni odbrambeni pojaz.

Usled svega ovoga u prvoj etapi operacije često je narušavano sadejstvo između pešadije, tenkova i artiljerije, prekidano je rukovođenje, rasparčavane su snage avijacije i artiljerije za dejstvo po mnogim objektima. Nije postignuta neprekidnost napada, jedinice fronta su postepeno »progrizale« jedan po jedan neprijateljski odbrambeni položaj.

Borbena dejstva jedinica 1. ukrajinskog fronta. Noću 15/16. aprila u zoni predstojećih dejstava udarne grupacije fronta izvršeno je nasilno izviđanje. Ojačane streljačke čete divizija prvog ešelona prebacivale su se preko reke Nise, ali nisu mogle da zauzmu mostobrane na njenoj

zapadnoj obali, jer je ovde neprijatelj poseo dobro pri-premljen položaj. Zbog toga je komanda fronta odlučila da otpočne operaciju prema ranije utvrđenom planu.

16. aprila u 6.15 časova počela je artiljerijska priprema, a u 6.55 časova ojačani bataljoni divizija prvog ešelona pod zaštitom dimnih zavesa, koje je postavila avijacija, počeli su forsiranje Nise. Prve su preko reke krenule čelne čete ovih bataljona po jurišnim mostićima postavljenim u periodu artiljerijske pripreme, i na priručnim sredstvima. Zajedno sa pešadijom prebacivala se prateća artiljerija i minobacači. Pošto mostovi još nisu bili gotovi, oruđa su se prebacivala pomoću užadi po dnu reke.

Pošto su čelne čete zauzele mostobrane na zapadnoj obali reke, postavljeni su mostovi preko kojih je počeo prelaz prvih ešelona glavnih snaga. Pontonski mostovi na čamcima NLP postavljeni su za 50 minuta; mostovi za terete od 30 tona za 2 časa; mostovi na čvrstim potporama za terete do 60 tona za 4 — 5 časova. Prvi ešelon glavnih snaga prebacio se za 1 čas.

Pošto su se prebacile preko reke, jedinice udarne grupacije fronta su u 8.40 časova prešle u napad radi probaja neprijateljskog glavnog odbrambenog pojasa. Borbe na zapadnoj obali Nise bile su žestoke kao i na 1. beloruskom frontu. Neprijatelj je u toku celog dana preduzimao snažne protivnapade, nastojeći da likvidira mostobrane koje su zauzele jedinice fronta.

U ovim uslovima, radi narastanja snage napada i što bržeg završetka probaja neprijateljske odbrane 16. aprila u 16. časova, prema odluci komandanta fronta, u borbu su uvedeni 25. i 4. gardijski tenkovski korpusi i prednje brigade tenkovskih i mehanizovanih korpusa 3. i 4. gardijske tenkojske armije. Sadejstvujući sa prednjim brigadama tenkovskih armija, opštevojne armije do kraja dana napredovale su 13 km i na frontu 26 km probile glavni odbrambeni pojas nemačkofaističkih jedinica.

17. aprila ujutro u borbu su stupile glavne snage obe tenkovske armije koje su zajedno sa opštevojnim armijama odbile sve protivnapade Nemaca i krajem dana završile

proboj njihovog drugog odbrambenog pojasa. Ukupno napredovanje udarne grupacije za dva dana borbi iznosilo je 15 — 20 km. Hitlerovci su utrošili svoje osnovne rezerve. Nastala je povoljna situacija za razvijanje napada u dužinu.

17. aprila, krajem dana, komandant 1. ukrajinskog fronta radi izvršenja naređenja Vrhovne komande naredio je obema tenkovskim armijama da noću 17/18. aprila forsiraju reku Špreju i razvijaju napad neposredno na Berlin sa juga, tj. da dejstvuju po drugoj varijanti plana. Opštivojne armije trebalo je da izvršavaju ranije postavljene zadatke.

Komandant fronta skrenuo je pažnju komandantima obe tenkovske armije na potrebu brzih i manevarskih dejstava. U direktivi štaba fronta govorilo se: »... Na glavnom pravcu tenkovskim maljem treba se smelije i odlučnije probijati napred. Gradove i veća naseljena mesta obilaziti i ne upuštati se u dugotrajne frontalne borbe. Zahtevam da se čvrsto shvati da uspeh tenkovskih armija zavisi od smelog manevra i energičnih dejstava.«

Izvršavajući zapovest komandanta fronta, jedinice 3. i 4. gardijske tenkovske armije otpočele su 18. aprila ujutro forsiranje reke Špreje. Izvidnica 7. gardijskog tenkovskog korpusa na odseku Brezinen — Muk Najmole pronašla je gaz po kojem je u 13 časova 56. gardijska tenkovska brigada prešla preko reke, a za njom glavne snage korpusa. Koristeći uspeh 7. gardijskog tenkovskog korpusa, komandant 3. gardijske tenkovske armije uputio je na ovaj gaz 6. gardijski i 9. mehanizovani korpus. 19. aprila ujutro jedinice 3. gardijske tenkovske armije završile su prelaz i prikupile se na zapadnoj obali Špreje. Krajem 18. aprila 4. gardijska tenkovska armija takođe je forsirala reku severno i južno od Špremberga.

Na taj način, već 18. aprila jedinice udarne grupacije fronta iz pokreta su se prebacile preko Špreje i na odseku širine 10 km probile treći neprijateljski odbrambeni pojaz. Time su stvoreni povoljni uslovi za razvijanje napada na Berlin.

Jedinice fronta uspešno su napadale i na drezdenском правцу. На неким одсекима one су napredovale oko 20 km u dubinu, a njihove pokretne jedinice odvojile su se od pešadije 5 — 6 km. Međutim, na levom krilu jedinica, koje su napadale na tom pravcu, situacija se komplikovala usled snažnih protivnapada Nemaca iz rejona Gerlica.

Prema tome, u toku prve etape operacije udarne grupacije 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta potpuno su probile odbranu nemačkofašističkih jedinica na Odri i Nisi i stvorile povoljne uslove za razvijanje napada na Berlin i okružavanje neprijateljskih jedinica na tom pravcu.

U zoni 2. beloruskog fronta u toku 18. i 19. aprila borbena dejstva izvodile su samo izviđačke i prednje jedinice. One su forsirale Istočnu Odru i zauzele polazne položaje za prelaz preko reke Zapadne Odre.

4. Razvijanje napada sovjetskih jedinica i okruživanje nemačkofašističkih snaga na berlinskom pravcu

Napad udarne grupacije 1. beloruskog fronta. Noću 18/19. aprila komandant fronta na osnovu naređenja Vrhovne komande postavio je jedinicama udarne grupacije sledeći zadatak: napadati i danju i noću da bi se neprijatelju onemogućilo da organizuje odbranu na novoj liniji, što je moguće brže probiti se u Berlin sa istoka i istovremenom delom snaga obuhvatiti grad sa severoistoka i severa. Za izvršenje ovog zadatka opštivojne i tenkovske armije trebalo je da formiraju specijalne ešelone, s tim da jedni napadaju danju a drugi noću. Glavne snage avijacije određene su za podršku dejstava udarne grupacije fronta.

20. aprila ujutro jedinice fronta počele su da izvršavaju zadatke. U toku prva dva dana 2. gardijska tenkovska armija napadala je u tesnom sadejstvu sa jedinicama 3. i 5. udarne armije, ne odvajajući se od njih više od 6 do 8 km. Krajem 21. aprila ona je savladala neprijateljski otpor na spoljašnjem odbrambenom pojusu berlinskog utvrđenog rejona, napredovala 25 — 30 km i izbila na severoistočnu

periferiju Berlina. Njen 1. mehanizovani korpus otpočeo je u rejonu Vajsenze borbe na unutrašnjem pojasu odbrane Berlina, a 9. gardijski tenkovski korpus izbio je 22. aprila ujutro na reku Havel na severozapadnoj periferiji Berlina i počeo forsiranje reke u sadejstvu sa 47. armijom.

Napadajući u tesnom sadejstvu sa 8. gardijskom armijom, 1. gardijska tenkovska armija napredovala je 20 — 25 km i krajem 21. aprila otpočela borbe na spoljašnjem odbrambenom pojasu Berlina sa istoka.

22. aprila jedinice 3. i 5. udarne i 8. gardijske armije i glavne snage 2. i 1. gardijske tenkovske armije otpočele su juriš na Berlin, a jedinice 47. armije, u sadejstvu sa 9. gardijskim tenkovskim korpusom 2. gardijske armije, nastavile su manevar za opkoljavanje Berlina sa severozapada. Već krajem ovog dana stvorena je povoljna situacija za dovršenje manevra u okružavanju i rasecanju čitave berlinske grupacije. Rastojanje između čelnih jedinica 47. i 4. gardijske tenkovske armije nije prelazilo 60 km, a između levog krila 8. gardijske armije i desnog krila 3. gardijske tenkovske armije 15 km. U vezi s tim Vrhovna komanda naredila je da se najkasnije do 24. aprila završi okružavanje frankfurtsko-gubenske neprijateljske grupacije i da joj se ne dozvoli probor u Berlin, na zapad ili jugozapad.

Radi što bržeg izvršenja postavljenog zadatka komandant fronta odlučio je da 23. aprila uvede u borbu svoj drugi ešelon — 3. armiju i 2. gardijski konjički korpus, kojima je postavljen zadatak da napadaju u jugozapadnom pravcu i u sadejstvu sa jedinicama desnog krila 1. ukrajinskog fronta da odseku od Berlina glavne snage 9. neprijateljske armije i da ih jugoistočno od Berlina potpuno okruže. Značaj ove mere postaje potpuno razumljiv ako se uzme u obzir da je 22. aprila Hitler naredio da se na zapadu otvori nemački front pred anglo-američkim snagama i da se 12. armija okreće na istok radi pružanja pomoći 9. armiji koja je dobila zadatak da odstupi u Berlin i pojača njegov garnizon.

Nastavljajući napad, jedinice 47. armije, zajedno sa 9. gardijskim tenkovskim korpusom, 24. aprila zauzele su

grad Nauen. Posle toga 9. gardijski tenkovski korpus skrenuo je na jug i 25. aprila zauzeo grad Markwart, gde se spojio sa jedinicama 4. gardijske tenkovske armije 1. ukrajinskog fronta. Grupacija nemačkofašističkih jedinica koja je dejstvovala na berlinskom pravcu bila je potpuno okružena. Istoga dana jedinice 47. armije, u sadejstvu sa 7. gardijskim konjičkim korpusom i 47. gardijskom tenkovskom brigadom 9. gardijskog tenkovskog korpusa, zauzele su Brandenburg, čime je stvoren i spoljašnji front okruženja berlinske neprijateljske grupacije sa severozapada i zapada.

Dan ranije uspešno je izvršen zadatak odsecanja od Berlina frankfurtsko-gubenske neprijateljske grupacije. Jedinice 29. streljačkog korpusa 8. gardijske armije i 8. gardijski mehanizovani korpus 1. tenkovske armije forsiljali su reku Špreju i u rejonu Bonsdorfa i Mariendorfa uspostavili taktičku vezu sa jedinicama 3. gardijske tenkovske i 28. armije 1. ukrajinskog fronta.

Na taj način, krajem 25. aprila neprijateljska grupacija na berlinskom pravcu bila je okružena i presećena na dva dela.

Borbena dejstva jedinica 1. ukrajinskog fronta. Razvijanje napada i obuhvat Berlina sa juga jedinice 1. ukrajinskog fronta počele su 19. aprila ujutro. Napredujući 30 — 35 km u severozapadnom pravcu, 3. i 4. gardijska tenkovska armija izbile su 19. aprila u rejon Lukau i presekle komunikacije 9. nemačke armije. Svi pokušaji neprijatelja koji je vršio protivnapade iz rejona Kotbusa i Spremberga, da bi se probio na prelaze preko Špreje bili su bez uspeha. Jedinice 3. i 5. gardijske armije štitile su komunikacije tenkovskih armija i omogućile im da brzo nadiru ka Berlinu. U toku 20. aprila tenkovske armije napredovale su još 45 — 50 km i izbile na prilaze Berlina i u pozadinu 9. armije. Tenkovske armije odvojile su se od opštevojnih jedinica 30 — 35 km i omogućile 13. armiji da u toku 20. aprila napreduje 30 km.

Pošto su se duboko uklinile, 3. i 4. gardijska tenkovska i 13. armija već su 20. aprila krajem dana odsekle grupu armija »Visla« od grupe armija »Centar«. Pri tome su se

neprijateljske jedinice u rezonu Kotbusa i Špremberga našle u poluokruženju.

Nastavljajući brzo prodiranje na severozapad, obe tenkovske armije slomile su krajem 21. aprila neprijateljski otpor u pojedinim otpornim tačkama i približile se spoljašnjem odbrambenom pojasu Berlina.

Predviđajući žestoke borbe za Berlin i da bi odbio moguće udare u pozadinu i bok 3. gardijske tenkovske armije od strane frankfurtsko-gubenske grupacije, komandant fronta odlučio je da maksimalno ojača 3. gardijsku tenkovsku armiju. Noću 21/22. aprila njoj su bili potčinjeni 10. artiljerijski korpus, 25. artiljerijska divizija za proboj, 23. protivavionska artiljerijska divizija i 2. lovački vazduhoplovni korpus. Osim toga, iz rezerve fronta u borbu je stupila 28. armija, koja je trebalo da prebaci dve divizije auto-transportom da bi se ojačala 3. gardijska tenkovska armija.

Pošto je dobila takvo ojačanje, 3. gardijska tenkovska armija razvila je sva tri korpusa u jedan ešelon, iz pokreta probila spoljašnji odbrambeni pojas i 22. aprila izbila na južnu periferiju Berlina.

4. gardijska tenkovska armija takođe je probila spoljašnji odbrambeni pojas Berlina i, izbivši na liniju Zarmunt — Belic, zauzela povoljan položaj za dovršenje okružavanja čitave berlinske neprijateljske grupacije. Njen 5. gardijski mehanizovani korpus, zajedno sa jedinicama 13. i 5. gardijske armije, krajem dana stigao je na liniju Belic — Troenbricen — Cana. Time je bio presečen put neprijateljskim rezervama ka njihovoј berlinskoj grupaciji.

U toku sledeća dva dana udarna grupacija fronta svojim desnim krilom nastavila je da vodi borbe u južnom delu Berlina. Naročito su interesantna u ovim borbama dejstva 3. gardijske tenkovske armije pri forsiranju kanala Teltov koji je predstavljaо veoma ozbiljnu vodenu prepreku široku oko 50 m i duboku 2 — 3 m, sa betoniranim obalama visine 2 — 3 m.

3. gardijska tenkovska armija izbila je na kanal još 22. aprila, ali nije mogla da ga iz pokreta forsira, jer su

hitlerovci pružali snažan otpor. Tada je armija dobila 24 časa za pripremu prelaza.

Komandant armije odlučio je da se forsiranje kanala izvrši na širokom frontu posle jake artiljerijske i aviacijske pripreme.

U toku 23. aprila organizovano je sadejstvo pešadije i tenkova sa artiljerijom i avijacijom. U svakom korpusu obrazovane su snažne artiljerijske grupe jačine artiljerijske divizije. Armilska artiljerijska grupa sastojala se od tri artiljerijske brigade.

Forsiranje kanala počelo je 24. aprila u 6.50 časova posle snažne artiljerijske pripreme. Koristeći priručna sredstva i osnovnu konstrukciju razrušenih mostova, motostreljačke jedinice sva tri korpusa brzo su se prebacile preko kanala i zauzele manje mostobrane, ali su ih zadržale samo jedinice 6. gardijskog tenkovskog korpusa. U 13. časova na odseku ovog korpusa postavljen je most preko koga su prešle sve jedinice 3. gardijske tenkovske armije i odmah otpočele ulične borbe u gradu. Kao što je napred istaknuto, istoga dana jedinice 3. gardijske tenkovske armije spojile su se u rejonu Bonsdorf — Mariendorf sa jedinicama 1. gardijske tenkovske i 8. gardijske armije 1. beloruskog fronta i na taj način završile okružavanje frankfurtsko-gubenske neprijateljske grupacije.

25. aprila jedinice 4. gardijske tenkovske armije spojile su se u rejonu Potsdama i Brandenburga sa jedinicama 1. beloruskog fronta i završile okružavanje čitave berlinske grupacije.

Napadajući odmah iza tenkovskih armija, opštevojne jedinice stvorile su neprekidan unutrašnji front okruženja oko berlinske i frankfurtsko-gubenske nemačke grupacije i učvrstile postignuti uspeh.

Istoga dana u rejonu Torgaua 34. gardijski streljački korpus 5. gardijske armije forsirao je Labu i uspostavio vezu sa pristiglom 69. pešadijskom divizijom 5. armijskog korpusa 1. armije SAD.

Mnogobrojni pokušaji neprijateljeve 12. armije da se probije ka Berlinu bili su uspešno odbijeni od strane jedi-

nica 5. gardijskog mehanizovanog korpusa i 13. armije koje su dejstvovalе na spoljašnjem frontu okruženja.

Istovremeno, usled odlučnih dejstava sovjetskih jedinica na drezdenskom pravcu, protivnapadi gerlicke nemačke grupacije, koji su počeli već 19. aprila, krajem 25. aprila konačno su prestali. Nemačke jedinice bile su zaustavljene, a na mnogim odsecima jedinice 2. armije Poljske vojske su prešle u napad i odbacile neprijatelja 3 — 5 km.

Na taj način, udarne grupacije 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta 25. aprila presekле su berlinsku grupaciju nemačkofašističkih jedinica na dva izolovana dela i odvojeno ih okružile u rejonu Berlina i jugoistočno od njega.

Uspešnim izvođenjem manevra za okružavanje neprijateljske berlinske grupacije od strane jedinica 1. beloruskog fronta otpala je potreba da Berlin opkole sa severa jedinice 2. beloruskog fronta. Zbog toga je 25. aprila Vrhovna komanda naredila ovom frontu da razvija napad pravcem Nojštrelic — Rostok.

Istovremeno sa okružavanjem nemačke berlinske grupacije jedinice 1. ukrajinskog fronta izbile su 25. aprila na reku Labu i uspostavile vezu s američkim jedinicama. Uspešnim završetkom druge etape operacije stvoreni su povoljni uslovi za konačno razbijanje oružanih snaga Nemačke i pobedonosni završetak rata u Evropi.

5. Likvidacija okruženih neprijateljskih grupacija i razvijanje napada sovjetskih jedinica ka reci Labi

Likvidacija frankfurtsko-gubenske grupacije. Frankfurtsko-gubenska nemačka grupacija imala je u svom sastavu oko 200.000 liudi, preko 2.000 oruđa i preko 300 tenkova i samohodnih oruđa. Ona je bila raspoređena na prostoru od oko 1.500 km², na pošumljenom močvarnom zemljištu koje je bilo veoma povoljno za odbranu i teško za napad.

Za likvidaciju neprijateljske grupacije sovjetsko komandovanje angažovalo je 3., 69. i 33. armiju i 2. gardijski konjički korpus 1. beloruskog fronta kao i 3. gardijsku i 28. armiju i 1. streljački korpus 13. armije 1. ukrajinskog fronta. Dejstva kopnenih jedinica podržavalo je šest vazduhoplovnih korpusa. Sovjetske jedinice bile su nadmoćnije u odnosu na neprijatelja i to u živoj sili 1,5 puta a u artiljeriji 3,4 puta. Po broju tenkova snage obeju strana bile su jednakе, jer je osnovna masa sovjetskih tenkova u to vreme vodila borbe u Berlinu. Pri planiranju operacije uzeta je u obzir mogućnost pokušaja hitlerovaca da probiju unutrašnji front okruženja da bi se spojili sa svojom 12. armijom. Zato su jedinice 28. i deo snaga 3. gardijske armije 1. ukrajinskog fronta dobili zadatak da čvrsto drže posednute linije, a sve ostale snage trebalo je da nanose istovremene udare koncentričnim pravcima sa severa, istoka i jugoistoka radi rasecanja okružene grupacije i njene likvidacije po delovima.

Predviđanje sovjetskog komandovanja pokazalo se istinito. 26. aprila ujutro neprijateljska grupacija sastavljena od tri pešadijske, jedne motorizovane i ostataka tenkovske divizije probila se na spoju 28. i 3. gardijske tenkovske armije i izbila u rejon Baruta, presekavši komunikacije 4. i 3. gardijske tenkovske armije. Borbe za likvidaciju grupacije, koja se probila, bile su veoma žestoke. Istoga dana breša proboda bila je zatvorena, a neprijateljske jedinice koje su se probile ponovo su okružene u rejonu Baruta i skoro potpuno likvidirane. Velika zasluga u ovome pripada našoj avijaciji koja je hitlerovcima nanosiла masovne udare.

Sledećih dana Nemci nisu prestajali sa pokušajima da se probiju iz okruženja i da se spoje sa 12. armijom koja je nastojala da probije front odbrane 5. gardijskog mehanizovanog korpusa i 13. armije, koji su se borili na spoljašnjem frontu okruženja. Međutim, pokušaji neprijatelja da se probije iz obruča u toku 27. i 28. aprila bili su odbijeni. Komanda 1. ukrajinskog fronta ojačala je odbranu 28. i 3. gardijske armije i koncentrisala u rejonima Cosen, Luken-

valde i Juterbog svoje rezerve radi odbijanja novih pokušaja neprijatelja da se probije iz okruženja.

U to vreme jedinice 1. beloruskog fronta, vodeći napadne borbe, jako su stegle okruženu grupaciju. Krajem 28. aprila prostor koji su držale nemačke jedinice nije bio veći od 140 km². Plašeći se da će dalji napad sovjetskih jedinica dovesti do potpune likvidacije okruženih jedinica, hitlerovsko komandovanje je odlučilo da noću 28/29. aprila preduzme još jedan pokušaj da se probije iz okruženja. 12. armija dobila je zadatak da nanese udar opštim pravcem na Lukenvalde.

Napad neprijatelja počeo je noću 28/29. aprila na spoju dva fronta u rejonu Tejrov — Halbe. Neprijateljska grupacija uspela je da probije unutrašnji front okruženja na odseku 3. gardijskog streljačkog korpusa 28. armije i da stvori brešu širine 2 km, kroz koju je u pravcu Lukenvalde krenulo oko 45.000 ljudi.

U žestokim borbama napredovanje hitlerovaca bilo je zaustavljen 15 — 20 km istočno od Lukenvalde. Krajem 29. aprila nemačke jedinice bile su rasečene i okružene u tri odvojena rejona. Međutim, probivši obruč okruženja, neprijatelj je presekao sve komunikacije udarne grupacije 1. ukrajinskog fronta. Rastojanje između prednjih jedinica hitlerovske grupacije koja se probila i jedinica 12. armije smanjilo se na oko 30 km.

30. aprila ujutro Nemci su obnovili žestoke napade i u toku dana napreduvali 10 km na zapad. Mada je krajem ovog dana veći deo okružene neprijateljske grupacije bio likvidiran, pojedine grupe Nemaca nastavile su sa pokušajima da se probiju na zapad. Jedna takva grupa jačine 20.000 ljudi uspela je noću uoči 1. maja da se probije na spoju 13. i 4. gardijske tenkovske armije i da izbije u rejon Belica. Od 12. armije nju je odvajalo svega 3 — 4 km.

U tako komplikovanoj situaciji komandant 4. gardijske tenkovske armije uputio je u susret hitlerovcima dve tenkovske, mehanizovane i laku artiljerijsku brigadu i motociklistički puk. Dejstva kopnenih jedinica podržavao je 1. gardijski lovački vazduhoplovni korpus.

Krajem 1. maja glavna neprijateljska grupacija u rejonu Belica i Lukenvalde bila je likvidirana. Na taj način je frankfurtsko-gubenska grupacija nemačkofašističkih jedinica bila konačno potućena. Sovjetske jedinice zarobile su 120.000 neprijateljskih vojnika i oficira, zaplenile preko 200 tenkova i samohodnih oruđa, oko 1.500 oruđa zemaljske artiljerije, 17.600 motornih vozila i mnogo druge ratne opreme. Fašistima je pогинуло 60.000 ljudi.

Pošto su likvidirale nemačku oružanu grupaciju jugoistočno od Berlina, jedinice 1. ukrajinskog fronta otpočele su 1. maja pregrupisavanje na praški pravac.

Likvidacija nemačke berlinske grupacije. Nemačka grupacija okružena u samom Berlinu brojala je preko 200.000 ljudi. U toku borbi ona je neprekidno ojačavana mesnim stanovništvom koje je bilo angažovano u borbenim dejstvima. Krajem 25. aprila neprijatelj je držao teritoriju Berlina i njegovih predgrađa — ukupno 235 km². Najjače je bila utvrđena istočna i jugoistočna periferija Berlina. Prema centru grada stvarani su sve gušći odbrambeni objekti. Odbrana je bila najjača u centru grada. Za odbranu je bila uređena svaka zgrada, čak i ona koja je srušena bombardovanjem. Sve ulice bile su pregrađene jakim barikadama koje je bilo teško porušiti vatrom artiljerije čak i najvećih kalibara. Svestrano su upotrebljeni podzemni objekti grada: skloništa, stanice i tuneli metra, kanalizacija i drugi objekti. U gradu je izgrađen veliki broj armirano-betonskih skloništa za 300 — 1.000 ljudi i armirano-betonskih bunkera. Mostovi na rekama i kanalima bili su minirani.

26. aprila u borbama za likvidaciju neprijateljske berlinske grupacije učestvovale su jedinice 47, 3. udarne, 5. udarne, 8. gardijske opštstevojne, 2. gardijske i 1. gardijske tenkovske armije 1. beloruskog fronta, kao i 3. i 4. gardijska tenkovska armija i deo snaga 28. armije 1. ukrajinskog fronta. Ukupna širina fronta napada naših jedinica iznosila je 100 km.

Borbena dejstva za likvidaciju nemačkofašističkih jedinica okruženih u Berlinu od samog početka imala su karakter juriša na grad. Sovjetsko komandovanje odustalo

je od napada neprekidnim frontom na čitav grad, jer je to moglo da dovede do prekomernog rasparčavanja snaga i sredstava i do smanjenja tempa napada. Sovjetske jedinice napadale su u gradu u malim grupama po odvojenim pravcima. Ovo je bila taktika svojevrsnog zabijanja dubokih, ali uskih klinova u neprijateljski raspored koji su razdvajali njegovu odbranu na odvojene delove i paralizovali komandovanje. Takav način dejstva obezbeđivao je sovjetskim jedinicama brz tempo napada. Pojedinih dana naše jedinice čistile su od neprijatelja oko 300 gradskih četvrti.

Koristeći iskustvo prethodnih borbi za velika naseljena mesta, iz svake divizije koja je učestvovala u jurišu na Berlin izdvajani su ojačani bataljoni i čete — jurišni odredi. Svaki odred pored pešadije imao je u svom sastavu artiljeriju, tenkove, samohodna oruđa, pionire, a često i plamenobacače. Odred se predviđao za dejstva na jednom pravcu, koji je obično zahvatao ulicu, ili za juriš na krupne objekte.

U tenkovskim armijama u svojstvu jurišnih odreda obično su upotrebljavani motostreljački bataljoni ojačani tenkovima, artiljerijom, samohodnim oruđima i pionirima.

Za juriš na manje objekta izdvajane su iz jurišnih odreda jurišne grupe jačine oko voda, ojačane sa 2 — 4 oruđa, 1 — 2 tenka ili samohodna oruđa, kao i pionirima i bacačima plamena.

Početku dejstava jurišnih odreda i grupa obično je prethodila kratka ali snažna artiljerijska priprema. Za napad na utvrđenu zgradu jurišni odred obično se delio na dve grupe. Jedna od ovih grupa, pod zaštitom vatre tenkova i artiljerije probijala se u zgradu, zatvarala izlaze podrumskih prostorija, u kojima se neprijatelj sklanjao u vreme naše artiljerijske pripreme, i uništavala ga bombama i flašama sa zapaljivom tečnošću. Druga grupa odmah je preduzimala čišćenje gornjih spratova zgrada od neprijateljskih automatičara i snajpera, a zatim organizovala odbranu osvojene zgrade od mogućih protivnapada hitlerovaca.

Posebni uslovi vođenja borbenih dejstava u velikom gradu izazvali su niz specifičnosti u upotrebi rodova vojske pri jurišu na Berlin.

U divizijama i korpusima stvarane su artiljerijske grupe za rušenje, a u opštevojnim armijama grupe daljnog dejstva. Veliki deo artiljerije nalazio se u sastavu jurišnih grupa i odreda i dejstvovao je neposrednim gađanjem. Ali u jednoj ulici bilo je moguće istovremeno upotrebiti najviše 2 — 3 oruđa. Neposredno gađanje teškim oruđima uglavnom se primenjivalo za rušenje velikih zgrada, bari-kada i drugih objekata. Gađanje se obično vršilo na daljinu od 200 do 300 m. Za rušenje velikih zgrada otvarala se plotunska vatra iz 2 — 3 oruđa po donjim spratovima što je dovodilo do brzog rušenja čitave zgrade. Laka artiljerija otvarala je vatru po puškarnicama, prozorima, vratima i nezaklonjenim vatrenim tačkama.

Specifičnost primene tenkova i samohodnih oruđa u borbama za Berlin sastojala se u tome što su oni mogli da dejstvuju samo u tesnom sadijstvu sa pešadijom i pod njenom zaštitom. Pokušaji da se tenkovi upotrebe samostalno dovodili su do velikih gubitaka od artiljerijske vatre i »pancerfausta«. Usled malog broja pešadije u tenkovskim armijama i korpusima dolazilo je do velikih teškoća pri formiranju jurišnih odreda i grupa.

Tenkovi samostalnih tenkovskih jedinica, kao i nekih korpusa tenkovskih armija dejstvovali su sa opštevojnim jedinicama. I korpuši i brigade, slično opštevojnim jedinicama, nisu napadali u neprekidnom frontu, već po osnovnim magistralama. Tenkovski bataljon obično je napadao duž jedne — dve ulice. Mehanizovana brigada mogla je da izvodi napad na četiri — pet ulica.

Za vreme boja ispred tenkova i samohodnih oruđa kretala se grupa pešadije koja je svojom vatrom pročešljala ulične zgrade i štitila tenkove od bliske protivtenkovske vatre, u prvom redu od »pancerfausta«. U tim uslovima tenkovi i samohodna oruđa krećući se duž ulice, uništavali su svojom vatrom vatrene tačke i živu силу neprijatelja i na taj način obezbeđivali napredovanje glavnih snaga

jedinice. Ponekad, u slučaju slabe protivtenkovske vatre, tenkovi sa desantom pešadije brzo su se prebacivali napred, utvrdili se na raskrsnicama, trgovima i skverovima i čekali da stignu glavne snage pešadije i artiljerije.

Specifična primena avijacije bila je uslovljena time što je u periodu borbi Berlin čitavo vreme goreo i bio obavljen dimom. Zato masovna upotreba bombarderske avijacije nije dolazila u obzir. Bombardovanje se vršilo samo pojedinačnim avionima. Usled toga su u toku borbi za Berlin glavne snage bombarderske i jurišne avijacije bile upotrebljene za uništenje frankfurtsko-gubenske grupacije, a lovačka avijacija blokirala je Berlin iz vazduha.

Na taj način, glavni teret borbe u Berlinu snosile su jedinice korpusne vojske. Borbe u gradu bile su izvanredno žilave i žestoke i nisu se prekidale ni danju ni noću.

Primenjujući taktiku nanošenja udara radi rasparčavanja i rasecanja neprijatelja sovjetske jedinice su već krajem 26. aprila odsekle od Berlina neprijateljsku potsdamsku grupaciju. 27. aprila naše jedinice duboko su se uklinile unutar Berlina i otpočele borbe u njegovom centru. Nemačka grupacija bila je razvučena na uskom pojasu od 16 km sa istoka na zapad. Propali su svi planovi nemačkofaističkog komandovanja da pruži pomoć berlinskom garnizonu udarima spolja. Stanje okruženih jedinica neprestano se pogoršavalo. Teritorija koju su oni držali krajem 28. aprila znatno se smanjila, jer su samo jedinice 1. beloruskog fronta u toku dana očistile preko 300 gradskih četvrti. Koncentričnim udarima naših jedinica sa severa i juga okružena grupacija bila je rasećena na tri dela.

29. aprila jedinice 3. udarne armije 1. beloruskog fronta počele su borbu za Rajhstag. Krajem 30. aprila na zgradi Rajhstaga sovjetski borci istakli su mnogo crvenih zastava. Noću uoči 1. maja izviđači A. M. Jegorov i M. V. Kantarija istakli su nad Rajhstagom zastavu pobjede.

U to vreme glavna grupacija nemačkih jedinica u Berlinu bila je pritešnjena u rejonu parka Tigrarten i gotovo potpuno izolovana od druge grupacije u istočnom delu

Berlina. Komandovanje jedinicama potpuno je paralizовано. U vrhovnom hitlerovskom rukovodstvu nastala je panika. Hitler je izvršio samoubistvo.

Krajem 1. maja stanje fašističkih jedinica bilo je beznadežno. Zbog toga su noću 1/2. maja predstavnici nemačke Vrhovne komande objavili prekid otpora i kapitulaciju berlinskog garnizona. Pošto je veza između odvojenih grupa jedinica u to vreme bila prekinuta, zapovest o kapitulaciji nije stigla do svih jedinica. U tim uslovima 2. maja uporedo sa masovnom predajom, koja je počela još noću, pojedine grupe nemačkih jedinica pružale su otpor i vršile očajničke pokušaje da se probiju iz okruženja.

2. maja u 15. časova otpor berlinskog garnizona potpuno je prekinut i krajem dana Berlin su zauzele naše jedinice.

Razbijanjem i likvidacijom neprijateljske berlinske grupacije i zauzimanjem Berlina završen je vojni slom hitlerovske Nemačke.

Posle zauzimanja Berlina jedinice 1. ukrajinskog fronta prebačene su na praški pravac radi oslobođenja Čehoslovačke. Pošto su završile berlinsku operaciju, jedinice 1. beloruskog fronta izbjegale su na širokom frontu na Labu.

8. maja otpor Nemaca konačno je slomljen — fašistička Nemačka je kapitulirala. Akt o bezuslovnoj kapitulaciji hitlerovsko komandovanje potpisalo je 8. maja u istočnom predgrađu Berlina — Karlshorstu.

*

Istorijska pobeda sovjetskog naroda i njegovih oružanih snaga u berlinskoj operaciji dovela je do konačnog poraza fašističke Nemačke. Nemačka je bila potpuno razbijena i njena vojska kao organizovana oružana snaga prestala je da postoji. Ovo je značilo da je Crvena armija pobedonosno završila veliki otadžbinski rat, a takođe i kraj drugog svetskog rata u Evropi.

Brzim zauzimanjem Berlina i izbijanjem sovjetskih jedinica na Labu srušeni su planovi anglo-američkih impe-

rijalista o zauzimanju Berlina. Uništenjem berlinske grupacije i izbjanjenjem jedinica 1. ukrajinskog fronta na Labu stvoreni su povoljni uslovi za brzo i potpuno oslobođenje Čehoslovačke.

Uporedo sa postizanjem istorijskih pobeda, berlinska operacija dala je veliki doprinos razvitku sovjetske ratne veštine. Ona se pripremala i izvodila na osnovu svestranog proučavanja i stvaralačke primene ogromnog iskustva koje je Crvena armija stekla u napadnim operacijama velikog otadžbinskog rata. Međutim, za ratnu veštinu sovjetskih jedinica u berlinskoj operaciji karakteristične su neke specifičnosti.

Pre svega potrebno je napomenuti da se priprema operacije završila u minimalnom roku koji nije prelazio 14 — 15 dana. Osnovni ciljevi operacije — okružavanje i uništavanje glavne neprijateljske grupacije i zauzimanje Berlina — postignuti su za 16 — 17 dana.

Berlinska operacija predstavlja klasičan primer operacije grupe frontova izvedene sa tako odlučnim ciljem, kao što je potpuno razbijanje neprijatelja rasecanjem zasebne grupe, odvojeno okružavanje i uništavanje po delovima.

Operacija se odlikovala odlučnom masovnom upotrebom snaga i sredstava na pravcima glavnih udara frontova i armija.

Raspored udarnih grupacija bio je ešeloniran, što je obezbeđivalo neprestano narastanje snaga iz dubine i očuvanje nadmoćnosti u snagama i sredstvima nad neprijateljem sve do uspešnog završetka operacije.

Proboj nemačke odbrane izvodio se jednovremeno na nekoliko pravaca na širokom frontu, što je dovelo do razbijanja neprijatelja na delove, vezivalo njegove rezerve i onemogućavalo mu slobodu manevra. Na opštem frontu napada sovjetskih jedinica od preko 310 km proboj se izvodio istovremeno na 12 pravaca, a ukupna širina svih odseka probaja iznosila je 101,3 km.

Za ratnu veštinu sovjetskih jedinica karakteristično je stvaranje, na odsecima probaja, izvanredno velike gustine artiljerije i tenkova za neposrednu podršku pešadije — oko

340 oruđa i minobacača i 35 — 43 tenka i samohodna oruđa na 1 km fronta. U operaciji su takođe učestvovale jake snage avijacije koja je izvojevala potpunu prevlast u vazduhu.

U organizaciji i izvršenju proboga neprijateljske odbrane novinu u sovjetskoj taktici predstavljalo je izvođenje noćnog napada pri svetlu reflektora, forsiranje Nise pod zaštitom dimne zavesa postavljene na širokom frontu, prebacivanje dela artiljerije po dnu reke, kao i zajednička dejstva tenkovskih armija sa opštevojnim jedinicama gotovo od samog prednjeg kraja neprijateljske odbrane.

Za obezbeđenje neprekidnosti napada u operativnoj dubini karakteristično je bilo stvaranje dva ešelona jedinica u svim divizijama 1. beloruskog fronta, jednog ešelona za dejstva po noći, a drugog za dejstva po danu.

U berlinskoj operaciji usavršen je metod rasparčavanja neprijatelja sa istovremenim i odvojenim obuhvatom krila njegovih rasparčanih grupacija.

Prvi put u velikom otadžbinskom ratu u ovoj operaciji su usklađena dva načina stvaranja spoljašnjeg fronta okružavanja. Na jednom pravcu (gde su dejstvovali jedinice 1. beloruskog fronta) prostor između unutrašnjeg i spoljašnjeg fronta okruženja neprekidno se proširivao sve do Labe; na drugom pravcu (gde su dejstvovali jedinice 1. ukrajinskog fronta) posedala se odbrana. Vešto usklađivanje ova dva načina stvaranja spoljašnjeg fronta okruženja dovelo je do potpune izolacije okruženog neprijatelja od njegovih rezervi, koje su se nalazile iza spoljašnjeg fronta okruženja, što je doprinelo veoma brzoj likvidaciji neprijateljskih jedinica i uspešnom završetku operacije.

Specifičnost u dejstvima sovjetskih jedinica pri likvidaciji frankfurtsko-gubenske grupacije sastojala se u tome što se neprijatelj uglavnom uništavao pri pokušaju da se probije na zapad, a ne u rejonu prvobitnog okruženja. Pri tome su pojedine grupe odsecane od glavnih snaga i likvidirane, a unutrašnji front okruženja se stezao. Glavni način borbe sa neprijateljskim jedinicama koje su se probijale iz okruženja bio je u brzom prebacivanju rezervi ka

odsecima probaja i nanošenje, pomoću njih, snažnih bočnih udara po jedinicama koje su se izvlačile.

Iskustvo borbenih dejstava radi likvidacije berlinske grupacije još jednom je potvrdilo značaj dovoljno jakih rezervi u zoni između unutrašnjeg i spoljašnjeg fronta okruženja i veštog manevrisanja njima u toku operacije.

Dejstva sovjetskih jedinica u Berlinu dobila su karakter juriša na odvojene otporne tačke i čvorove odbrane. U periodu likvidacije okruženog neprijatelja u Berlinu utvrđen je najcelishodniji sastav jurišnih odreda i grupa kao i način njihovog svestranog borbenog obezbeđenja.

Iskustvo upotrebe raznih rodova vojske u berlinskoj operaciji veliki je doprinos razvitku sovjetske ratne veštine kako u godinama velikog otadžbinskog rata, tako i u posleratnom periodu. Naročito je dragoceno iskustvo borbene upotrebe tenkovskih armija u ovoj operaciji.

Berlinska operacija je još jednom i veoma očigledno pokazala celishodnost ne samo organizacionog i taktičkog već i operativnog grupisanja oklopnih jedinica na važnim pravcima. Stvaranje pokretnih grupa u sastavu 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta, od kojih je svaka bila jačine dve tenkovske armije, bilo je jedno od najvažnijih preduslova za uspešno izvođenje čitave operacije.

Istovremeno analiza borbene upotrebe tenkovskih armija u sastavu 1. beloruskog i 1. ukrajinskog fronta dozvoljava da se doneše potpuno određeni zaključak o necelishodnosti upotrebe tenkovskih armija za metodično progrizanje duboko ešelonirane neprijateljske odbrane i za borbu u velikim naseljenim mestima.

U takvim uslovima, kao što se vidi na primeru 1. beloruskog fronta, tenkovske armije ne mogu potpuno iskoristiti svoju veliku pokretljivost i sposobnost za široke operativne manevre, trpe velike gubitke u borbenoj tehnici i gube sposobnost nanošenja dubokih udara i brzog razvijanja napada. Mesto planiranih 35—37 km na dan, srednji dnevni tempo napada 1. i 2. gardijske tenkovske armije iznosio je oko 10—12 km. U isto vreme 3. i 4. gar-

dijska tenkovska armija, koje su nanosile udar na Berlin s juga, široko primenjujući manevr, napadale su tempom od 35 do 50 km na dan. Pojedine jedinice ovih armija napadale su još bržim tempom. Tako je 63. tenkovska brigada 4. gardijske tenkovske armije 19. aprila napredovala 70 km.

Berlinska operacija ubedljivo je pokazala značaj si-gurnog i svestrano organizovanog sadejstva svih rodova vojske i vidova oružanih snaga koje su učestvovali u operaciji.

Glava osma

KAMPANJA SOVJETSKIH ORUŽANIH SNAGA NA DALEKOM ISTOKU

(9. avgust — 2. septembar 1945)

(skica 18)

1. Vojno-politička situacija na Dalekom istoku u avgustu 1945.

Usled poraza fašističke Nemačke imperijalistički Japan izgubio je svog glavnog saveznika u agresiji, sa kojim je zajedno otpočeo drugi svetski rat, i ostao jedina ratujuća strana fašističkog bloka. Zbog toga se njegov vojno-strategijski i ekonomski položaj naglo pogoršao. Međutim, bez obzira na ovo japanski vladajući krugovi bili su za nastavljanje rata. Kada je 26. jula 1945. japanska vlada primila zajedničku deklaraciju SAD, Engleske i Kine sa predlogom o bezuslovnoj kapitulaciji, izjavila je da ne prihvata ovaj predlog. 28. jula japanski predsednik Suzuki izjavio je: »Mi ćemo uporno ići napred da bismo uspešno završili rat«.¹⁾

Ovakvo držanje vladajućih krugova Japana usledilo je zbog tadašnjeg odnosa zaraćenih strana u bazenu Tihog okeana, koji je po mišljenju japanske vlade dozvoljavao da se nastavi rat i izbegne kapitulacija, ako u rat ne uđe SSSR.

¹⁾ История войны на Тихом океане, т. IV, Изд-во иностранной литературы, 1958, стр. 201.

Bez obzira na to što je Japan u ratu pretrpeo velike gubitke i što se njegov ekonomski i vojno-strategijski položaj znatno pogoršao, on je u leto 1945. i dalje držao velike osvojene teritorije (veliki deo Kine, Koreju, Indoneziju, Indokinu i Malaju), raspolagao potrebnim rezervama sirovina i hrane i bio u mogućnosti da dugo pruža žilav otpor anglo-američkim snagama.

U avgustu 1945. oružane snage Japana imale su u svom sastavu preko 5.000.000 ljudi u kopnenoj vojsci, oko 6.000 borbenih aviona i oko 500 borbenih brodova.

Protiv japanskih jedinica stajale su oružane snage-SAD, Engleske, Australije, Holandije i Kine. U leto 1945. saveznici (bez Kine) imali su na Dalekom istoku oko 57 divizija, glavne snage svoje mornarice (27 bojnih brodova, 103 nosača aviona, 67 krstarica i preko 100 razarača) i više od 7.500 borbenih aviona.

Kuomintanška vlada imala je mnogobrojnu vojsku, ali je ona usmerila glavne snage na gušenje sve jačeg narodnorevolucionarnog pokreta u zemlji. 1945. godine aktivnu borbu protiv japanskih snaga nastavila je samo Narodnooslobodilačka armija Kine koja je svojim dejstvima vezivala 22,5 do 40 neprijateljskih divizija koje su upale u Kinu.

Anglo-američko komandovanje takođe nije imalo na Dalekom istoku dovoljno snaga i sredstava da bi brzo moglo da nanese japanskim oružanim snagama konačan poraz. Zadatak da se razbije Japan, zahtevao je od SAD i Engleske da na Dalekom istoku naknadno koncentrišu velike snage i sredstva i iziskivao mnogo vremena, a sama invazija na japanska ostrva bila je vezana sa velikim gubicima. Ovo je bilo dobro poznato anglo-američkom komandovanju. U oktobru 1944. Čerčil je, na primer, izjavio da će »posle uništenja Nemačke biti potrebno oko godinu i po dana da Japan odustane od rata«.

U julu 1945. Truman i Čerčil odobrili su planove operacija u Indoneziji, Malaji i na teritoriji samog Japana koje su razradili njihovi štabovi. Po rečima Čerčila, »ove operacije predviđale su neviđene napore za vreme ovog rata, i niko nije mogao da proceni koliko će života engle-

skih i američkih vojnika on stajati i kakve će materijalne izdatke zahtevati«.²⁾ Eto zašto su počev još od 1943. godine američka i engleska vlada nastojale da Sovjetski Savez stupi u rat sa Japanom.

Nastavljanje rata od strane imperijalističkog Japana ugrožavalo je granice i interese SSSR-a na Dalekom istoku, stvaralo izvanredno napregnutu međunarodnu situaciju i vodilo ka daljim žrtvama i stradanjima naroda Azije. Zato, rukovodeći se interesima uspostavljanja mira u čitavom svetu i izvršavajući svoju savezničku obavezu, sovjetska vlada je na konferenciji u Jalti u februaru 1945. izjavila da će Sovjetski Savez stupiti u rat protiv Japana za 2—3 meseca posle završetka rata u Evropi.

Donoseći odluku za stupanje u rat protiv Japana, sovjetska vlada je pre svega uzela u obzir činjenicu da je imperijalistički Japan u drugom svetskom ratu bio saveznik fašističke Nemačke i da joj je pružao stalnu pomoć u ratu protiv SSSR-a.

Rasporedivši na našim dalekoistočnim granicama milionsku vojsku, Japanci su primorali Sovjetski Savez da na Dalekom istoku drži preko 40 divizija koje su bile preko potrebne u ratu protiv Nemačke. U godinama rata protiv fašističke Nemačke japanska ratna mornarica blokirala je sovjetsku obalu na Dalekom istoku i ometala našu plovidbu.

Još do početka velikog otadžbinskog rata japanski imperijalisti više puta su izvršili agresivne napade na našu zemlju. Japanci su imali razrađen plan invazije japanskih snaga na sovjetsko Primorje i Zabajkal radi zauzimanja sovjetskog Dalekog istoka i Sibira do meridijana Omska.

8. avgusta 1945. sovjetska vlada je izjavila da će Sovjetski Savez smatrati da je od 9. avgusta u ratnom stanju sa Japanom. U izjavi sovjetske vlade bilo je navedeno da takva politika Sovjetskog Saveza predstavlja jedino sredstvo koje može da dovede do bržeg uspostavljanja mira, da osloboди narode od daljih žrtava i stradanja

²⁾ »Pravda«, 19. avgust 1945.

i da pruži mogućnost japanskom narodu da izbegne opasnosti i razaranja koja je doživela Nemačka posle odbijanja bezuslovne kapitulacije.

Na taj način, rat protiv imperijalističkog Japana predstavljao je za Sovjetski Savez logičan nastavak velikog otadžbinskog rata.

Potrebno je istaći da su, za razliku od ranijih godina, od jula 1945. vladajući krugovi SAD počeli da menjaju svoj stav u pogledu ulaska Sovjetskog Saveza u rat protiv Japana. Posle eksperimenta sa atomskom bombom, koji je izведен 16. jula, oni su odlučili da upotreboom atomskog oružja postignu kapitulaciju Japana pre nego što mu Sovjetski Savez objavi rat, a zatim da uspostave potpunu kontrolu ne samo nad Japanom već i nad čitavom istočnom Azijom i na području Tihog okeana.

Po mišljenju istaknutih političkih i vojnih funkcionera SAD, upotreba atomske bombe trebalo je da nađe opravdanje i u slučaju da i ne spreči stupanje Sovjetskog Saveza u rat. Smatralo se da će ideo naše države u postizanju pobede nad Japanom u tim uslovima biti sveden na minimum, a da će posedovanje atomske bombe omogućiti Sjedinjenim Američkim Državama da drže u strahu ceo svet.

Upravo ovim razlozima rukovodio se predsednik SAD Truman, izdajući 25. jula naređenje za upotrebu atomske bombe.

6. avgusta 1945. američka avijacija bacila je atomsku bombu na grad Hirošimu, a 9. avgusta na grad Nagasaki. Usled eksplozije dve atomske bombe bilo je ubijeno i osakaćeno skoro 250.000 nedužnih građana. Ovo je bio varvarski način uništavanja nevinih bespomoćnih ljudi, iako to nisu diktirale potrebe rata. Atomski udari nisu doveli do kapitulacije Japana. On je nastavio otpor i kapitulirao tek pošto su sovjetske jedinice razbile njegovu Kvantunšku armiju u Mandžuriji.

Karakteristike ratišta. Borbena dejstva Crvene armije protiv oružanih snaga Japana razvila su se na ogromnom prostranstvu koje je zahvatilo teritoriju severoistočnih

provincija Kine, severne Koreje, južnog dela Sahalina i Kurilskih ostrva.

Glavna linija razvijanja kopnenih jedinica Crvene armije bila je državna granica SSSR i Mongolske Narodne Republike (MNR) sa Kinom i Korejom, u dužini preko 5.000 km. Međutim, borbena dejstva na ovom frontu bilo je moguće izvoditi samo na 15 odvojenih pravaca, jer je planinska greda širine od 200 do 300 km na čitavoj dužini pregrađivala put iz Zabajkala, Priamurja i Primorja u centralnu Mandžursku niziju.

Zbog zemljšnih uslova veliki deo najpristupačnijih puteva za izlazak na centralnu Mandžursku niziju (8—15) vodio je sa strane MNR, preko planinskog lanca Velikog Kingana. Međutim, pre planinskog grebena Kingana jedinice su morale da savladaju bezvodne stepе Unutrašnje Mongolije.

Ovo ratište bogato je rekama (Amur, Usuri, Sungari, Noni, Argunj, Jalu i dr.) koje predstavljaju pogodne prirodne linije. Većina reka teče kroz široke blatnjave, teško prolazne doline, naročito u periodu kiša.

Klima severoistočnih provincija Kine i severne Koreje odlikuje se vrućim kišnim letom i naglim promenama dnevne temperature.

U pograničnim rejonima, na svim pravcima ima malo puteva, a kretanje van puteva u mnogo slučajeva ne samo da je otežano već je često i potpuno nemoguće.

Značajna karakteristika ratišta, naročito u njegovom severozapadnom delu, na granici sa MNR, je u tome što je ono skoro potpuno bez izvora vode i drveća.

Sve je ovo stvaralo sovjetskim jedinicama velike nove teškoće u pripremi i izvođenju operacije za razbijanje japanske Kvantunške armije, a s druge strane, išlo je u prilog odbrani japanskih jedinica.

Karakteristike odbrane i raspored japanskih snaga. Pošto su zauzeli severoistočne provincije Kine i Koreju, Japanci su pretvorili ove teritorije u svoju polaznu bazu za napad na našu zemlju. Na granicama sa Sovjetskim Savezom i MNR, japsko komandovanje izgradilo je si-

stem utvrđenih rejona koji su štitili sve najvažnije puteve za centralnu Mandžursku niziju. Uređujući utvrđene rejone u neposrednoj blizini granice, Japanci su istovremeno računali da ih upotrebe za obezbeđenje razvijanja kao i dejstava svojih armija pri upadu na teritoriju SSSR-а i MNR.

Ukupno je bilo izgrađeno 17 utvrđenih rejona koji su imali 8.000 teških i lakih bunkera. Sedam utvrđenih rejona nalazilo se prema sovjetskom Primorju, a po pet utvrđenih rejona prema Zabajkalu i Priamurju. Širina utvrđenih rejona iznosila je od 20 do 100, a dubina od 3 do 25 km. Operativni kapacitet svakog utvrđenog rejona iznosio je od 1 do 3 pešadijske divizije.

Utvrđeni rejoni sastojali su se od 3 do 7 čvorova odbrane, a svaki od njih od 3 do 6 otpornih tačaka (po 10 do 15 teških bunkera u svakom). Svaki utvrđeni rejon predstavljaо je sistem dvospratnih ili trospratnih odbrambenih objekata međusobno povezanih gusto razvijenom mrežom podzemnih saobraćajnica i opremljenih podzemnim skladištima, električnim centralama, a delimično i podzemnom železnicom.

Karakteristiku japanskih stalnih fortifikacijskih objekata predstavljaо je njihov višespratni raspored na nagibima visova, što je veoma otežavalo blokiranje i izvršenje juriša na njih. Štitio ih je jako razvijen sistem protivtenkovskih prepreka. Pogranična utvrđenja bila su zaštićena s fronta vodenim preprekama (reke Argunj, Amur i Usuri) i podešena za planinsko močvarno zemljište.

Slabo mesto u odbrani Japanaca bio je grupni raspored borbenih objekata na odvojenim pravcima, što je napadaču pružalo mogućnost da ih zaobiđe. Stabilnost utvrđenih rejona smanjivalo je još i to što su oni građeni blizu granica i nisu imali prepolja.

Drugi odbrambeni položaj Japanci su pripremali na liniji Bejančen — Janci. Međutim, do početka borbenih dejstava njegovo uređenje bilo je završeno najviše 60%. Manji radovi na izgradnji odbrambenog položaja izvodili su se na liniji Vancin — Kirin — Čangčun — Mukden — Cingcon, kao i na liniji reke Jalu.

Najrazvijenija i najjača japanska odbrana bila je na primorsko-mandžurskom pravcu, gde su utvrđeni rejoni predstavljali neprekidan odbrambeni pojas. Na mongolsko-mandžurskom pravcu, koji je po prirodnim uslovima neprijatelj smatrao skoro nepristupačnim za dejstva velikih jedinica, izrađena su samo tri utvrđena rejona.

Na ratištu predstojećih ratnih dejstava, japansko komandovanje u avgustu 1945. grupisalo je 40—42 pešadijske i 7 konjičkih divizija, 22 pešadijske brigade, 2 konjičke brigade, 4 konjička puka, 2 tenkovske brigade, jedan tenkovski puk i jedan streljački puk. U sastavu ovih jedinica bilo je oko 1.200.000 ljudi, preko 5.000 oruđa. 1.115 tenkova i oklopnih automobila i oko 1.800 aviona.

Glavna grupacija japanskih jedinica koncentrisala se u Mandžuriji i Severnoj Koreji. Jedinice, raspoređene u ovim rejonima, sačinjavale su takozvanu Kvantunšku armiju — najbolju jedinicu kopnene vojske Japana.

Kvantunška armija u operativnom pogledu predstavljala je grupu frontova. U njen sastav su ulazili: 1. front (3. i 5. armija), 3. front (30. i 44. armija) i 17. front (34. i 59. armija),³⁾ 4. samostalna armija i 2. i 5. vazduhoplovna armija. Ukupno je u Kvantunškoj armiji bilo: 31 pešadijska divizija (svaka divizija imala je od 11 do 21.000 ljudi i 116 oruđa), 9 pešadijskih brigada (jačine 5.000 do 6.000 ljudi), 12—15 pograničnih i 6—8 odreda za osiguranje i dve tenkovske brigade. Osim toga, pod komandom Kvantunške armije bile su i jedinice marionetske vlade Mandžuko i mongolskog kneza De Vana; u sastavu ovih jedinica bilo je 8 pešadijskih i 7 konjičkih divizija, 12 pešadijskih i 2 konjičke brigade i 4 konjička puka.

Osim kopnene vojske i avijacije u sastavu Kvantunške armije nalazila se i Sungarijska ratna rečna flotila Mandžuko jačine 38 brodova, kao i odredi japanskih rezervista i iseljenika, ukupno oko 100.000 ljudi. Osim toga, u severnoj Kini u rejonu Pejpinga (Pekinga) nalazile su

³⁾ 17. front uključen je u sastav Kvantunške armije početkom borbenih dejstava u Mandžuriji; njegove jedinice i 5. vazduhoplovna armija (600 aviona) nalazile su se u Koreji.

se dve japanske armije koje bi u slučaju potrebe bile prebačene u Mandžuriju.

Na Kurilskim ostrvima nalazile su se dve pešadijske divizije, pešadijska brigada, tenkovski puk, mešoviti puk i vazduhoplovna divizija (150 aviona), a na južnom Sahalinu pešadijska divizija iz sastava 5. fronta.

Grupacija japanskih jedinica u Mandžuriji i Koreji formirana je na osnovu plana japanskog komandovanja koji je razrađen u proleće 1945.

Suština ovog plana bila je u tome da se, oslanjajući se na ranije izgrađene utvrđene rejone i koristeći pogodne prirodne linije, delom (jednom trećinom) snaga iscrpe jedinice Crvene armije i zaustave u pograničnoj zoni. Glavne snage, japansko komandovanje grupisalo je u centralnoj Mandžuriji s tim da budu spremne za nanošenje protivudara po sovjetskim jedinicama u slučaju njihovog proboja u dubinu Mandžurije. Jedino u slučaju velikog uspeha sovjetskih jedinica dozvoljavalo se povlačenje japanskih jedinica na liniju Vancin — Čangčun — Mukden — Cingčou. Japanci su nameravali da na ovoj liniji čvrsto posednu odbrambene položaje da bi zaustavili napredovanje sovjetskih jedinica i zadržali jugoistočnu Mandžuriju i Koreju kao osnovicu za kasnije izvođenje aktivnih dejstava.

Japansko komandovanje očekivalo je glavni udar sovjetskih jedinica na primorskom pravcu. Zato je ono na desnom krilu Kvantunške armije formiralo najjaču grupaciju u čiji su sastav ušli ceo 1. front i deo snaga 17. fronta (ukupno 13 pešadijskih divizija i 4 pešadijske brigade).

Na granici sa MNR, na širokom frontu raspoređene su nesigurne i vojnički slabo sposobne jedinice marionetskih vlada Mandžuko i mongolskog kneza De Vana. Japanske jedinice bile su grupisane samo u utvrđenim rejonoma. Prevoji preko Velikog Kingana nisu bili posednuti, a japanski 3. front (30. i 44. armija) nalazio se na 100 do 150 km od ovog planinskog lanca i 600 do 650 km od granice MNR.

Na taj način, najslabije mesto japanske grupacije bilo je levo krilo Kvantunške armije okrenuto prema MNR. Poznavajući surove prirodne uslove, japansko komandovanje nije očekivalo napad jakih sovjetskih snaga na ovom pravcu.

2. *Priprema operacije*

Objavljujući rat imperijalističkom Japanu, Sovjetski Savez imao je u vidu sledeće ciljeve: da likvidira poslednje žarište drugog svetskog rata, da istera japanske osvajače iz severoistočne Kine i Koreje, da povrati stare ruske teritorije, koje su Japanci oteli — južni deo Sahalina i Kurilska ostrva i time učvrsti bezbednost naših granica na Dalekom istoku.

Za postizanje ovih ciljeva sovjetska Vrhovna komanda razvila je tri fronta: zabajkalski i 1. i 2. dalekoistočni. Za učešće u operacijama angažovane su takođe Tihookeanska flota i Amurska ratna rečna flotila. Za neposredno rukovođenje svim snagama koje su učestvovale u operacijama formirana je Glavna komanda oružanih snaga Dalekog istoka na čelu sa maršalom Sovjetskog Saveza A. M. Vasiljevskim (komandant), general-pukovnikom I. V. Šikinom (član Vojnog saveta) i general-pukovnikom S. P. Ivanovim (načelnik štaba).

Zabajkalski front (komandant fronta maršal Sovjetskog Saveza R. J. Malinovski, član Vojnog saveta general-potpukovnik A. N. Tevčenkov, načelnik štaba general armije M. V. Zaharov) imao je u svom sastavu 17, 39, 36. i 52. opštevojnu i 6. gardijsku tenkovsku armiju, konjičko-mehanizovanu grupu sovjetsko-mongolskih jedinica i 12. vazduhoplovnu armiju. Front se razvio u Zabajkalu i na granici MNR u zoni širine 2.300 km.

1. dalekoistočni front (komandant maršal Sovjetskog Saveza K. A. Mereckov, član Vojnog saveta general-pukovnik T. F. Štikov, načelnik štaba general-potpukovnik A. N. Krutikov) imao je u svom sastavu 5, 25, 35. i 1. ar-

miju »Crvena zastava«, Čugujevsku operativnu grupu, 10. mehanizovani korpus i 9. vazduhoplovnu armiju. Front se razvio u Primorju u zoni širine 700 km.

2. dalekoistočni front (komandant general armije M. A. Purkajev, član Vojnog saveta general-potpukovnik D. S. Leonov, načelnik štaba general-potpukovnik F. I. Ševčenko) imao je u svom sastavu 15, 16. i 2. armiju »Crvena zastava«, 5. samostalni streljački korpus, Amursku rečnu flotilu, Severnu tihookeansku flotilu, Kamčatski odbrambeni rejon sa Petropavlovskom ratnom pomorskom bazom i 10. vazduhoplovnu armiju. Glavne snage fronta razvile su se na rekama Amur i Usuri u zoni od 1.300 km, a 16. armija na obali Tatarskog moreuza i na ostrvu Sahalinu.

Ukupno u tri fronta nalazilo se 11 opštevojnih i jedna tenkovska armija, samostalni streljački i mehanizovani korpus. U sastavu ovih jedinica bilo je oko 1.500.000 ljudi, preko 26.000 oruđa i minobacača, preko 5.500 tenkova i samohodnih oruđa i oko 3.900 borbenih aviona. Ovo je obezbeđivalo opštu brojnu nadmoć nad neprijateljem: u živoj sili 1,2 puta, u artiljeriji 4 puta, tenkovima 6 puta i avijaciji 2,5 puta. Pored toga, kvalitetnija borbena tehnika sovjetskih jedinica bila je jedna od odlučujućih faktora za brzi proboj neprijateljske odbrane i energično razvijanje uspeha u dubinu. Moral sovjetskih boraca, koji su se borili za pravednu stvar, bio je na neuporedivo višem nivou nego kod neprijatelja.

Plan operacije bio je u tome da se istovremenim napušnjem iz Zabajkala, Priamurja i Primorja dva glavna i nekoliko pomoćnih udara koncentričnim pravcima raseku i okruže glavne snage Kvantunške armije i da se kasnije uniše po delovima.

Glavne udare trebalo je da nanose Zabajkalski i 1. dalekoistočni front u susret jedan drugom. Pri tome je glavna uloga pripadala Zabajkalskom frontu, koji je u zoni napada imao najpovoljnije uslove za brzo izbijanje jakih sovjetskih pokretnih jedinica u pozadinu glavnih snaga Kvantunške armije radi njihovog okružavanja i jednovremenog rasecanja na odvojene debove.

U skladu sa ovim planom postavljeni su zadaci jedinicama frontova i brodovima Tihookeanske flote.

Zabajkalski front dobio je zadatak da prodre na teritoriju centralne Mandžurije, da savlada planinski greben Veliki Kingan, zauzme liniju Cingčou — Mukden — Čangčun — Čalantun i u sadejstvu sa 1. i 2. dalekoistočnim frontom razbije glavne snage Kvantunške armije, onemoćivši im povlačenje u severnu Kinu. Glavni udar front je trebalo da nanosi opštim pravcem na Čangčun i Mukden. Pomoći udari planirani su na krilima: jedan pravcem Kalgan — Dolonor, a drugi iz Daurije pravcem Kajlar — Cicikar.

1. dalekoistočni front dobio je zadatak da prodre na teritoriju centralne Mandžurije sa istoka i, napadajući u susret Zabajkalskom frontu, zajedno s njim i 2. dalekoistočnim frontom da razbije glavne snage Kvantunške armije, ne dozvoljavajući im povlačenje u Koreju. Glavni udar fronta je trebalo da nanosi opštim pravcem Mutankjang — Kirin, a pomoći na krilima: jedan iz rejona Lesozavodska na Mišan, a drugi iz rejona Baraboša pravcem Tumen — Janci, s tim da se ne dozvoli povlačenje japanskih jedinica iz Mandžurije u Koreju.

2. dalekoistočni front dobio je zadatak da prodre u Mandžuriju sa severa i svojim napadom da pomogne Zabajkalskom i 1. dalekoistočnom frontu u razbijanju Kvantunške armije. Glavni udar front je trebalo da nanosi u centru pravcem Kjamusi — Harbin, a dva pomoćna na krilima: jedan iz rejona Blagoveščenska na Cicikar, a drugi iz rejona Bikina pravcem Žaohe — Paoking — Boli.

Jedinice 16. armije dobine su zadatak da u sadejstvu sa Severnom tihookeanskim flotilom i Kamčatskim odbrambenim rejonom sa Petropavlovskom ratnom pomorskom bazom čvrsto brane obalu Tatarskog moreuza, severni Sahalin i Kamčatku, a po razbijanju neprijatelja u Mandžuriji da zauzmu južni deo Sahalina i Kurilska ostrva.

Tihookeanska flota (komandant admirал I. S. Jumasev, član Vojnog saveta general-potpukovnik S. E. Zah-

rov, načelnik štaba vice-admiral A. S. Frolov) dobila je zadatku da dejstvima podmornica i avijacije ometa neprijateljske pomorske komunikacije u Japanskom moru i oteža baziranje njegovih brodova u lukama Severne Koreje; da zaštititi naše luke i Tatarski moreuz od udara neprijateljskih brodova i spreči iskrcavanje neprijateljskih desanata na našu obalu. Početkom ratnih dejstava flota je dobila dopunski zadatku da u sadejstvu sa kopnenim jedinicama zauzme luke i ratne pomorske baze u Severnoj Koreji, na Sahalinu i Kurilskim ostrvima.

Posle razbijanja Kvantunške armije, u slučaju da Japan nastavi rat, planirano je da se izvođenjem pomorskih desantnih operacija borbena dejstva prenesu na njegovu metropolu.

Na taj način, napad sovjetskih jedinica pripremao se istovremeno na frontu dužine preko 5.000 km i u dubinu oko 800 km radi potpunog razbijanja neprijateljske Kvantunške armije putem okružavanja i istovremenog rasecanja na nekoliko izolovanih grupacija i njihovog uništěnja po delovima. Polazeći od uslova zemljишta i rasporeda neprijateljskih snaga, predviđeno je nanošenje devet udara na frontu od 2.700 km, s tim da se glavni udari nanesu na pravcima gde je postojala mogućnost da se za najkraće vreme okruži Kvantunška armija i onemogući njena veza sa metropolom i jedinicama u severnoj Kini.

U vezi sa nastalom situacijom i dobivenim zadacima komandanti frontova doneli su odluku za pripremu i izvođenje napadnih operacija.

Odluka komandanta Zabajkalskog fronta. Komandant Zabajkalskog fronta odlučio je da glavni udar naneše sa tri opštevojne armije (17, 39. i 53) i 6. gardijskom tenkovskom armijom, imajući u prvom ešelonu dve opštevojne (17. i 39) i 6. gardijsku tenkovsku armiju, a u drugom ešelonu 53. armiju.

Jedinice glavne udarne grupacije fronta dobole su zadatku da razbiju neprijatelja, da savladaju greben Veliki Kingan i petnaestog dana operacije da izbiju na liniju Dabanšan — Lubej — Solundžan. Dubina bližeg zadatka

iznosila je 350 km, a prosečni dnevni tempo napada opštivojnih jedinica 23 km.

Zatim je udarna grupacija trebalo da razvija napad u dubinu Mandžurije u susret jedinicama 1. dalekoistočnog fronta i u sadejstvu s njima da raseče i uništi glavne snage Kvantunške armije.

Jedinice 17. armije, dejstvujući na desnom krilu udarne grupacije, trebalo je da nanesu udar pravcem Linsi — Čifin radi obezbeđenja desnog boka i komunikacija 6. gardijske tenkovske i 53. armije od neprijateljskih udara s juga i jugozapada.

Planirano je da se 53. armija uvede u borbu radi popune širokog otvora između 39. i 17. armije, pošto 6. gardijska tenkovska armija savlada Veliki Kingan i krene napred.

Ukupna dubina operacije iznosila je 800 km.

U sastav udarne grupacije koja je raspoređena na frontu od 360 km izdvojen je veći deo svih snaga i sredstava fronta. Ovde je trebalo da dejstvuje 17 streljačkih divizija, 2 mehanizovana i jedan tenkovski korpus, dve motostreljačke i jedna tenkovska divizija u čijem se sastavu nalazilo 73% tenkova i samohodnih artiljerijskih oruđa i 62% oruđa i minobacača fronta.

Pomoćni udar pravcem Kalgan — Dolonor trebalo je da se nanese snagama konjičko-mehanizovane grupe sovjetsko-mongolskih jedinica pod komandom general-pukovnika I. A. Plijeva, u čiji su sastav ulazile četiri konjičke divizije i samostalni tenkovski puk Mongolske narodne revolucionarne armije i konjička divizija, tenkovska, mehanizovana, motostreljačka i oklopna brigada i motociklistički puk Crvene armije. Grupa je dobila zadatak da obezbedi udarnu grupaciju fronta s juga.

Drugi pomoćni udar pravcem Hajlar — Cicikar trebalo je da nanesu 36. armija i deo snaga 39. armije radi razbijanja 4. neprijateljske armije i zauzimanja hajlarskog utvrđenog rejona, a zatim da razviju napad na Cicikar.

U rezervi fronta ostale su dve streljačke diviziie, tenkovska divizija i tenkovska brigada.

Odluka komandanta 1. dalekoistočnog fronta. Komandant 1. dalekoistočnog fronta odlučio je da glavni udar nanesu 1. armija »Crvena zastava«, 5. armija i deo snaga 25. armije opštim pravcem na Mutankjang, da probiju jako utvrđenu neprijateljsku odbranu, razbiju glavne snage 1. fronta i osamnaestog dana operacije zauzmu važan odbrambeni i komunikacijski čvor — grad Mutankjang.

Dubina bližeg zadatka fronta iznosila je 150—160 km; rok izvršenja — 15—18 dana; srednji dnevni tempo napada — 8—10 km.

Zatim je trebalo da jedinice udarne grupacije fronta razviju napad na Harbin i Kirin u susret jedinicama Zabajkalskog i 2. dalekoistočnog fronta radi okružavanja, rasecanja i uništavanja cele Kvantunške armije. Opšta dubina operacije iznosila je 460 km.

Planirano je da pomoćne udare nanesu na Mišan snage 35. armije, a na Tumin delom snage 25. armije.

Čugujevska operativna grupa imala je zadatak da brani morsku obalu i da ne dozvoli iskrcavanje neprijateljskih desanata u pozadinu 1. dalekoistočnog fronta.

Operativni raspored fronta bio je u jednom ešelonu sa pokretnom grupom koju je sačinjavao 10. mehanizovani korpus, i rezervom jačine dva streljačka korpusa i jedne konjičke divizije.

Odluka komandanta 2. dalekoistočnog fronta. Komandant 2. dalekoistočnog fronta odlučio je da glavni udar nanesu snage 15. armije duž reke Sungari, uz podršku Amurske flotide, sa zadatkom da postupno zauzmu rejone Tunkjang, Fucin, a krajem dvadeset trećeg dana operacije Kjamusi. Zatim je armija trebalo da razvija napad na Harbin. Dubina operacije fronta iznosila je 700 km, a prosečni dnevni tempo napada 13 km.

Prvi pomoćni udar iz rejona Bikin pravcem Žaohe — Paoking trebalo je da nanesu snage 5. samostalnog streljačkog korpusa radi podrške 15. armije.

Drugi pomoćni udar iz rejona Blagoveščenska na Cicikar trebalo je da naneše deo snaga 2. armije »Crvena

zastava«. Ostale snage ove armije imale su zadatak da čvrsto štite državnu granicu.

Predviđeno je da 15. armija i 5. streljački korpus pređu u napad istovremeno, a deo snaga 2. armije »Crvena zastava« jedan dan kasnije. Operativni raspored fronta bio je u jednom ešelonu sa jednom streljačkom divizijom i jednom streljačkom brigadom u rezervi.

Upotreba oklopnih i mehanizovanih jedinica. U razbijanju Kvantunške armije velika uloga pripadala je oklopnim i mehanizovanim jedinicama, zbog čega se njihova osnovna masa grupisala na pravcima glavnih udara frontova.

Glavnu ulogu u razbijanju neprijatelja imala je 6. gardijska tenkovska armija. Ona je dobila zadatak da, napadajući u prvom ešelonu glavne udarne grupacije Zabajkalskog fronta, za najkraće vreme savlada greben Veliki Kingan (pre nego što neprijatelj uspe da ga posedne za odbranu) i, utvrdivši ga delom snaga, glavnim snagama, najkasnije petog dana operacije, zauzme liniju Lubej — Tucjuan, tj. izbije na liniju bližeg zadatka fronta deset dana pre nego što je planirano da na nju izbiju glavne snage opštevojnih armija. Dubina bližeg zadatka armije iznosila je 350 km, a prosečni dnevni tempo napada 70 km.

Tehkovska armija upotrebljena je u prvom ešelonu fronta zbog toga što u zoni napada glavne udarne grupacije neprijatelj nije imao pripremljenu odbranu i što je zbog svoje pokretljivosti mogla da preduhitri neprijatelja i da znatno brže od opštevojnih armija zauzme prevoje preko planinskog grebena Veliki Kingan.

Kasnije je 6. gardijska tenkovska armija trebalo da u svojstvu pokretne grupe fronta razvija napad na Mukden i Čangčun, da spreči povlačenje neprijatelja iz centralne Mandžurije na jug i da ga razbije. Posle izvršenja ovog zadatka armija je trebalo da produži napad u pravcu poluostrva Ljaotung i da zauzme Port Artur.

Samostalne tenkovske divizije, brigade i pukovi konjičko-mehanizovane grupe i opštevojnih armija (osim

36. armije čiji je napad bio vezan sa probojem utvrđenog rejona) po naređenju komandanta fronta upotrebljeni su u svojstvu prednjih odreda armija i korpusa. Radi toga su oni ojačavani pešadijom, artiljerijom i inžinjerijskim sredstvima.

U zoni 1. dalekoistočnog fronta, gde je trebalo da jedinice napadaju da bi probile jako utvrđenu neprijateljsku odbranu, samostalne tenkovske i samohodne artiljerijske brigade i pukovi upotrebljeni su za neposrednu podršku pešadije. Planirano je da se 10. mehanizovani korpus, kao pokretna grupa fronta, zbog teških uslova zemljišta uvede u borbu pošto 5. armija zauzme grad Mutankjang na dubini oko 100 km od prednjeg kraja odbrane radi razvijanja napada na Kirin.

Nešto drugačije upotrebljene su oklopne jedinice 2. dalekoistočnog fronta. Pošto je trebalo da jedinice fronta pre proboja neprijateljske odbrane forsiraju reke Amur i Usuri, samostalne tenkovske brigade i pukovi nisu prividavani streljačkim divizijama, već su se upotrebljavali u svojstvu armijskih pokretnih grupa i prednjih odreda i uvodili se u borbu tek što su opštevojne jedinice probile odbranu.

Planiranje armijskih operacija. Napadne operacije svih armija, sem 6. gardijske tenkovske blagovremeno su planirane na dubinu bližih zadatka frontova. Usled različitih uslova zemljišta, karaktera odbrane i rasporeda neprijatelja, mesta i uloge u operaciji fronta, dubina bližih zadatka, širina zone, tempo napada kao i operativni raspored armija bili su različiti.

Na primer, dubina bližeg zadatka konjičko-mehanizovane grupe iznosila je 500 km, vreme trajanja operacije 13 dana, a prosečni dnevni tempo napada 45 km. Veliku dubinu bližeg zadatka (180 km) imala je i 17. armija. Istovremeno u 39. i 36. armiji, na čijim je pravcima napada odbrana bila jaka, dubina bližeg zadatka iznosila je samo 30 km, prosečni dnevni tempo napada 10 km. Operativni raspored svih opštevojnih armija bio je u jednom ešelonu

sa rezervom. 39. armija imala je pokretnu grupu koju je sačinjavala 61. tenkovska divizija.

U 1. dalekoistočnom frontu dubina bližih zadataka 35, 1. i 5. armija iznosila je od 40 do 50 km, trajanje borbenih dejstava za izvršavanje ovih zadataka je 3 — 4 dana, a prosečni dnevni tempo napada 13 — 15 km. 25. armiji bliži zadatak takođe je postavljen na dubinu od 50 km, ali za njegovo izvršenje predviđeno je 8 dana. Zbog toga je prosečni dnevni tempo napada ove armije iznosio samo 6 km.

Bliži zadatak za sve armije sastojao se u proboru pograničnih utvrđenih rejona na čitavu dubinu. Širina odseka probora u svim armijama bila je nekoliko puta uža od zone napada: u 35. armiji 8 km, u 1. i 5. armiji po 12 km.

Operativni raspored armija, osim 5. armije, bio je u jednom ešelonu. Borbeni poreci korpusa, divizija i pukova na glavnim pravcima obično su imali dva ešelona.

Širina odseka probora korpusa iznosila je 5 — 5,5 km, divizija 2,5 — 2,8 km, pukova 1 — 1,5 km. Dubina bližih zadataka korpusa iznosila je 3,5 km, divizija 2 — 3 km, a pukova 1 — 2 km.

U streljačkim četama prvog ešelona stvarane su jurišne grupe sastava ojačanog streljačkog voda. Predviđalo se da napad počne iznenadnim noćnim dejstvima prednjih bataljona i jurišnih grupa, izdvojenih od streljačkih divizija prvog ešelona, koji je trebalo bez artiljerijske pripreme da zauzmu najvažnije neprijateljske otporne tačke. U slučaju njihovog uspeha u napad su prelazile glavne snage bez artiljerijske i avijacijske pripreme.

U 2. dalekoistočnom frontu operativni raspored armija bio je u jednom ešelonu, jer su one imale u svom sastavu ograničen broj divizija i sredstava ojačanja.

Potpuno drugačije planirana je napadna operacija 6. gardijske tenkovske armije (komandant general-pukovnik tenkovskih jedinica A. G. Kravčenko). Osim jednog tenkovskog i dva mehanizovana korpusa u sastavu armije bile su dve motostreljačke divizije, što joj je omogućavalo

da vodi odlučna i manevarska dejstva na većem odstojanju od opštevojnih armija. Ove motostreljačke divizije nalazile su se dugo vremena na Dalekom istoku i bile su dobro pripremljene za dejstva na pustinjskom i planinskom zemljишtu. Osim toga, armija je imala dve samohodne artiljerijske brigade i četiri samostalna bataljona tenkova BT (po 50 tenkova). U sastavu armije ukupno se nalazilo preko 1.000 tenkova i samohodnih oruđa i oko 1.000 topova i minobacača.

Za razliku od opštevojnih armija, napadna operacija tenkovske armije planirana je na čitavu dubinu napadne operacije fronta. Pri tome je prema planu predviđeno da se bliži zadatak izvede u dve etape. U prvoj etapi, u trajanju od dva dana, armija je trebalo da savlada pustinjsko-stepsku oblast, da izade pred planinski greben Veliki Kingan i zauzme rejone podesne za izgradnju aerodroma. Dubina etape iznosila je 200 km, a prosečni dnevni tempo napada 100 km. U drugoj etapi, koja je trajala tri dana, armija je trebalo da zauzme prelaze preko Velikog Kingana, da ih delom snaga posedne, a glavnim snagama, razvijajući napad u dubinu, da izbije na liniju Lubej — Tucjuan. Dubina etape bila je 150 km, a prosečni dnevni tempo napada 50 km. Armija je napadala na dva pravca međusobno udaljena 50 — 70 km.

Odlukom komandanta armije glavna udarna grupacija obrazovana je na desnom krilu, gde je u prvom ešelonu napadao 9. gardijski mehanizovani korpus, a u drugom 5. gardijski tenkovski korpus. Svaki mehanizovani korpus ojačan je motostreljačkom divizijom, sa dva bataljona tenkova BT, samohodnom artiljerijskom brigadom i poljskom i protivtenkovskom artiljerijom. U svakom korpusu bilo je po 19 bataljona, motopešadije, oko 400 tenkova i samohodnih oruđa i oko 450 topova i minobacača. U početku operacije tenkovski korpus nije ojačavan i u svom sastavu je imao 220 tenkova i samohodnih oruđa, 102 topa i minobacača.

Prema planu operacije predviđeno je da se prednji odredi isture 4 časa pre glavnih snaga, a takođe i opšte

povećanje odstojanja u kolonama glavnih snaga: između brigada 15 — 20 minuta kretanja, između bataljona 1 km, između vozila 50 m.

Na taj način, raspored jedinica tenkovske armije obezbeđivao je veliku brzinu kretanja i stalnu gotovost jedinica za borbu sa neprijateljskim rezervama.

Organizacija artiljerijskog i avijacijskog obezbeđenja. Pošto neposredno pred glavnom udarnom grupacijom i konjičko-mehanizovanom grupom Zabajkalskog fronta nije bilo pripremljene odbrane i jačih neprijateljskih snaga, nije se planirala prethodna i neposredna vatrena priprema i podrška njihovog napada. Artiljeriji i avijaciji postavljeni su zadaci da podržavaju borbena dejstva jedinica tek po njihovom razvijanju. Jedino u zoni napada 36. armije, koja je od samog početka trebalo da probije jaku odbranu, predviđeno je da se artiljerijsko i avijacijsko obezbeđenje izvede u celini.

1. dalekoistočni front, koji je trebalo da probija neprijateljske utvrđene rejone, planirao je da se artiljerijsko i avijacijsko obezbeđenje izvede u celini, isključujući 1. armiju »Crvena zastava«. Zbog različitih uslova napada armija, specifičnost organizacije artiljerijskog obezbeđenja bila je u tome što ono nije planirano u okviru fronta, već u okviru armije.

U 35. armiji artiljerijska priprema predviđena je u trajanju od 55 minuta, a podrška po metodu uzastopne koncentracije vatre. Srednja gustina artiljerije na odsečima proboga iznosila je 87,5 oruđa i minobacača na 1 km.

U 1. armiji »Crvena zastava«, koja je od samog početka trebalo da savlada pošumljeno zemljiste, artiljerijska priprema nije planirana, već je artiljerijsko obezbeđenje napada počinjalo sa artiljerijskom podrškom. Srednja gustina artiljerije na 1 km odseka proboga iznosila je 87,5 oruđa i minobacača.

U 5. armiji, koja je napadala na najvažnijem pravcu fronta, odlučeno je da se u toku 12 časova izvede prethodno rušenje neprijateljskih stalnih fortifikacijskih objekata. Podrška napada prednjih bataljona i jurišnih odreda predviđeno je da se ostvari metodom uzastopne koncen-

tracije vatre, a glavnih snaga metodom vatrenog vala u kombinaciji sa uzastopnom koncentracijom vatre. U slučaju neuspeha prednjih odreda, planirano je da se izvede artiljerijska priprema za račun glavnih snaga u trajanju od 4 časa i 20 minuta. Srednja gustina artiljerije na 1 km fronta probaja iznosila je 200 oruđa i minobacača. U svim jedinicama, počev od puka, obrazovane su jake artiljerijske grupe u čiji je sastav ulazio veliki broj oruđa krupnog kalibra. Na približno isti način organizovano je artiljerijsko obezbeđenje i u 25. armiji.

Avijacijsko obezbeđenje sastojalo se od prethodne avijacijske pripreme, neposredne podrške i praćenja napada jedinica. Pri uspešnom napadu prednjih bataljona i jurišnih odreda neposredna priprema se nije izvodila.

U 2. dalekoistočnom frontu artiljerijsko i avijacijsko obezbeđenje organizovalo se po armijama u punom obimu i delilo se na dve etape. Artiljerija i avijacija trebalo je u prvoj etapi da obezbede jedinicama forsiranje reka Amur i Usuri, zauzimanje i proširenje mostobrana, a u drugoj etapi probor neprijateljske odbrane i razvijanje napada u dubinu. Osnovna masa artiljerije i avijacije predviđena je za podršku 15. armije koja je napadala na pravcu glavnog udara. Srednja gustina artiljerije na 1 km probaja iznosila je 110 oruđa i minobacača.

Inžinerijsko obezbeđenje operacije. Pošto je trebalo da jedinice savladaju planinske prevoje, pustinjsko-stepsko i planinsko pošumljeno zemljište, da probiju utvrđene regone, forsiraju mnogobrojne vodene prepreke i da dejstvuju na jako ispresecanom i močvarnom zemljištu, inžinerijskom obezbeđenju poklanjala se izuzetno velika pažnja i jedinice su bile znatno ojačane pionirima i ponotonirima.

Jasno je da su usled različitog karaktera zemljišta, u periodu prikupljanja jedinica najvažnija pitanja inžinerijskog obezbeđenja Zabajkalskog fronta, koji je napadao na pustinjsko-stepskom zemljištu, bila priprema zaklona za tehnička sredstva, obeležavanje marš-ruta i snabdevanje jedinica vodom, a u 1. i 2. dalekoistočnom frontu, koji su

napadali na planinskom pošumljenom zemljištu, izgradnja novih i opravka i ojačanje postojećih puteva i mostova.

U zabajkalskom frontu u periodu pripreme operacije bilo je iskopano 2.389 zaklona za auto-transport i tenkove, od kojih 949 za 6. gardijsku tenkovsku armiju; opravljeno je 1.219 km puteva; izgrađeno je 269 km kolonskih puteva, obeleženo 755 km marš-ruta, postavljeno 6.250 putokaza i drugih znakova, od kojih je veliki deo predstavljaо zemljane stubove visoke 0,8 — 1 m. Osim toga, pripremljeno je 12.050 fašina (po 3 — 4 na vozilo), po dva samoizvlakačа na tenk, 2.150 m³ drvene građe i kamena za ojačanje slabih puteva i 170 m elemenata mostova.

Da bi se neprijatelj doveo u zabludu i postiglo iznenadenje inžinjerijski radovi izvođeni su na širokom frontu. Za maskiranje jedinica utrošeno je: 661 artiljerijska maskirna mreža, 1.406 mreža za tenkove i 15.587 univerzalnih maskirnih mreža, 64.110 mreža za borce i 250 maskirnih prekrivačа; izrađeno je 140 maketa tenkova, 21 oruđe, 160 artiljerijskih prednjaka, 30 zaprežnih kola i 525 maketa vojnika. Ovim sredstvima imitirano je prikupljanje jedne streljačke divizije, tri tenkovske brigade i tri artiljerijska puka.

Za obezbeđenje jedinica koje su stigle sa zapada i prikupile se u rejonu grada Čojbalsana izgrađeno je oko 200 bunara, a na putu Čojbalsan — Tamcak-Bulak, kojim se kretala 6. gardijska tenkovska armija, izgrađene su četiri vodosnabdevačke stanice. Da bi se jedinice potpuno obezbedile vodom formirane su ekipe za snabdevanje vodom od jednog streljačkog odeljenja (posluge oruđa) na bataljon (divizion).

Od 10. jula do 8. avgusta inžinjerijske i druge jedinice izgradile su i opravile 1.516 bunara sa ukupnim dnevним kapacitetom vode 15.922 m³. Osim toga, uređen je i konzerviran 21 dubinski bunar i razvijena 61 vodosnabdevačka stanica, što je gotovo potpuno zadovoljavalo potrebe jedinica fronta za vodom. Na osnovnim pravcima kretanja od rejona koncentracije do polaznog rejona na svakih 30 km puta nalazilo se od 13 — 120 izvora vode, što je omogu-

ćavalo da se svakodnevno dovode na prednji kraj oko tri divizije. Dnevni utrošak vode iznosio je 5 litara na čoveka, 15 na motorno vozilo i 100 na jedan tenk. Vodom su punjeni dopunski rezervoari na tenkovima, a ljudstvo je snabdeveno čuturicama zapremine oko 1,5 l. Na račun smanjenja količine municije bila su oslobođena transportna sredstva za stvaranje rezerve vode računajući jedan kamion za svaku kuhinju. Osim toga, divizije, korporusi, armije i front imali su rezervu vode, za što je korišćena dryvana i metalna ambalaža i gumene meštine. Zahvaljujući velikom pripremnom radu, jedinice uglavnom nisu osećale teškoće u snabdevanju vodom.

Obimni radovi na inžinjerijskom obezbeđenju izvedeni su takođe u 1. i 2. dalekoistočnom frontu. Na primer, u 2. dalekoistočnom frontu za kretanje jedinica izgrađeno je 266 km novih puteva, a u 1. dalekoistočnom frontu obeleženo je 2.038 km marš-ruta.

Jedna od karakteristika pri upotrebi inžinjerijskih jedinica u operaciji je stvaranje jakih odreda za obezbeđenje kretanja na svim stepenima počev od pukova. Osim toga, u 1. dalekoistočnom frontu formirane su frontovske i armijske inžinjerijske grupe za zauzimanje važnih neprijateljskih objekata (tunela, mostova i bunkera).

Pregrupisavanje jedinica. Priprema za razbijanje imperijalističkog Japana počela je odmah posle kapitulacije fašističke Nemačke. Uzimajući u obzir da su snage locirane na Dalekom istoku nedovoljne za brzo razbijanje Kvantunške armije, sovjetska Vrhovna komanda je u periodu maj-juli 1945. godine izvršila veliko pregrupisavanje jedinica sa zapada na istok. Na Daleki istok upućene su dve komande fronta (komanda 2. ukrajinskog fronta, koja je imala iskustvo u vođenju borbenih dejstava u planinama i komanda bivšeg Kareljanskog fronta koja je imala iskustva u vođenju borbenih dejstava na pošumljenom zemljištu). Na bazi prve formirana je komanda Zabajkal-skog fronta, a na bazi druge komanda 1. dalekoistočnog fronta.

Sa zapada su prebačene 39. i 5. armija (iz rejona Königsberga), 53. i 6. gardijska tenkovska armija (iz rejona Praga). 5. i 39. armija imale su veliko iskustvo u probijanju utvrđenih rejona (u istočnopruskoj operaciji) i ova činjenica bila je odlučujuća da se one upotrebe u mandžurskoj operaciji. Tako je 5. armija napadala na glavnom pravcu 1. dalekoistočnog fronta i probijala neprijateljske utvrđene rejone na mutankjanškom pravcu, a 39. armija, koja je ulazila u sastav Zabajkalskog fronta, bila je predviđena za proboj hajunaršanskog utvrđenog rejona i za zauzimanje, delom snaga, zajedno sa 36. armijom, kajlarskog utvrđenog rejona.

53. i 6. gardijska tenkovska armija prebačene su na istok zato što su imale veliko iskustvo u vođenju borbenih dejstava na planinskom zemljištu.

Osim ovih armija na istok je bio upućen veliki broj tenkovskih, artiljerijskih, vazduhoplovnih, inžinjerijskih i drugih jedinica, usled čega se sastav naših snaga na Dalekom istoku udvostručio. Pregrupisavanje tako velikog broja jedinica u relativno kratkom vremenu na daljinu od 9.000 do 11.500 km jeste jedno od najvećih u istoriji ratova; ono je bilo vezano sa velikim teškoćama, jer su jedinice i tereti prevoženi jednom transibirskom železničkom magistralom. Naročito velike teškoće imao je Zabajkalski front, u čiji sastav je stiglo oko polovine svih jedinica (39, 53. i 6. gardijska tenkovska armija i druge).

Uporedo sa prevoženjem jedinica sa zapada vršena su velika međufrontovska i unutarfrontovska pregrupisavanja. U periodu maj-juli 1945. ukupno na komunikacijama Sibira, Zabajkala i Dalekog istoka u vozovima i na marševima nalazilo se oko 1.000.000 ljudi, a na Daleki istok i u Zabajkal stiglo je sa zapada oko 136.000 vagona.

Mere za postizanje iznenađenja. Radi postizanja iznenađenja i tajnosti pravaca glavnih udara, uporedo sa korišćenjem prirodnih uslova, vršeno je veštačko maskiranje i uređenje lažnih rejona koncentracije, a svi pokreti jedinica pri razvijanju na očekivanim i polaznim rejonima za napad izvodili su se samo noću. Na državnoj

granici i u jedinicama lociranim na Dalekom istoku sačuvao se mirnodopski režim, a radio-stanice pristiglih jedinica do početka napada radile su samo na prijem. Kao što se kasnije saznao, nije se uspelo potpuno sakriti pregrupisavanje naših jedinica od japanske obaveštajne službe i japansko komandovanje znalo je da se priprema napad. Ali kada će napad da počne, kakvim snagama, na kojim pravcima i gde će se nanositi glavni udari, japansko komandovanje nije moglo tačno da utvrdi zahvaljujući mera predostrožnosti koje je preduzelo sovjetsko komandovanje.

Kvantunška armija zatečena je nespremna. Ona je počela pregrupisavanje svojih snaga u vreme kada su se sovjetske jedinice već pripremile za napad. Štabovi prebacivanih japanskih jedinica 9. avgusta još nisu stigli na određena mesta izgubili su vezu sa jedinicama i pretpostavljenim komandama, usled čega je komandovanje bilo dezorganizovano.

Neke karakteristike obezbeđenja operacije. Uporedo sa pregrupisavanjem snaga i sredstava izvodilo se i veliko preoružavanje novom borbenom tehnikom jedinica koje su se nalazile na Dalekom istoku. Do početka napada u naoružanju, na primer oklopnih i mehanizovanih jedinica bilo je već 67% novih tenkova i samohodnih oruđa.

U toku pripreme operacije štabovi i komande viših taktičkih i operativnih jedinica, koji su se nalazili na Dalekom istoku, pojačani su oficirima i generalima sa velikim borbenim iskustvom.

Najkomplikovanija je bila priprema jedinica za napad u zoni zabajkalskog fronta, gde je pored mera koje se redovno preduzimaju u pripremnom periodu trebalo organizovati snabdevanje vodom, a takođe znatno proširiti obim radova na inžinjerijskom i tehničkom obezbeđenju jedinica.

Specifičnosti pripreme za borbena dejstva na pustinjskostepskom zemljištu najbolje ilustruje primer 6. gardijske tenkovske armije. Još pre početka operacije ova armija je za dolazak u očekujući rejon izvršila marš od

350 km, posle kojeg je trebalo da se izvrši potpuna zamena ulja u tenkovima. Armija se nalazila u očekujućem rejonu preko nedelju dana. Na polaznom položaju, udaljenom 10 km od granice, armija je bila 24 časa. Pri tome kako u očekujućem reionu, tako i na polaznom položaju sva tehnička sredstva armije su se ukopavala. Obeleženi svi pravci kretanja ka granici (putokazima i peščanim piramidama).

U armiji su prikupljene rezerve materijalnih sredstava: 3 punjenja goriva za dizel-motore 3,5 punjenja benzina, 3 borbena kompleta municije za tenkove, 2 borbena kompleta streljačke municije i 12 dnevnih obroka hrane.

Usled velike dubine operacije i brzog tempa kretanja u pukovima su formirane čete »remontne rezerve« (10 tenkova T-34 i 10 BT) predviđene za popunu jedinica u napadu.

U brigadama je od snaga četa za tehničko obezbeđenje organizovano tehničko začelje kolone (dve — tri pokretne radionicе tipa »A«, jedna pokretna radionica tipa »B«, elektrozavarivačka radionica, kamion sa rezervnim delovima i kamion sa pogonskim materijalom). Iza kolone glavnih snaga kretala se korpusna remontno-evakuaciona grupa (pokretna tenkovska remontna baza, remontna četa armijskog tenkovsko-remontnog bataljona, evakuaciona četa i pokretna skladišta tenkovske opreme). Pri ovoj grupi formirana su takođe dva odeljenja za tehničko izviđanje.

Tehničko obezbeđenje organizovano je tako da su se osnovna tehnička sredstva mogla sposobiti na mestu gde su izbačena iz stroja. Predviđeno je da se za vozila čije je sposobljavanje zahtevalo više vremena organizuju sabirališta oštećenih vozila na međusobnoj udaljenosti 100 — 150 km.

Osnovna specifičnost u partijsko-političkom radu sastojala se u tome da se prikrije priprema za borbena dejstva, jer rat još nije bio objavljen. Osim toga, jedinice na Dalekom istoku nisu imale borbeno iskustvo, a one, koje su stizale sa zapada nisu poznavale neprijatelja i uslove

ratišta. U takvoj situaciji čitav partijsko-politički rad bio je usmeren na povećanje borbene gotovosti, učvršćenje vojne discipline, na obuku jedinica u vođenju borbenih dejstava u složenim uslovima ratišta na Dalekom istoku. Velika pažnja poklanjala se i objašnjavanju agresivne uloge japanskog imperijalizma.

U svom svakodnevnom radu politički organi i partijske organizacije govorili su o herojskoj borbi naših boraca sa nemačkofašističkim zavojevačima, o tradicijama ruske vojske i sovjetskih oružanih snaga. Takođe je popularisana herojska borba kineskog naroda i drugih zemalja Azije protiv japanskih zavojevača.

Široko razvijen partijsko-politički rad doprineo je porastu političke svesti i učvršćenju discipline u jedinicama. Odluka sovjetske vlade o objavi rata imperijalističkom Japanu naišla je na opšte odobravanje i podršku našeg naroda. Borci Dalekog istoka bili su puni odlučnosti da ispune svoju dužnost prema otadžbini i da u kratkom vremenu razbiju agresora.

Kampanja sovjetskih oružanih snaga radi razbijanja japanske vojske na Dalekom istoku sastojala se od tri napadne operacije: mandžurske, južnosahalinske i kurilske desantne operacije.

3. Mandžurska napadna operacija

(9. avgust — 2. septembar 1945)

Razbijanje japanskih jedinica za zaštitu. Napad sovjetskih jedinica na Dalekom istoku počeo je noću 8/9. avgusta na svim frontovima. 10. avgusta objavila je rat Japanu Mongolska Narodna Republika čije su jedinice učestvovale u borbenim dejstvima u sastavu Zabajkalskog fronta. 11. avgusta protiv japanskih jedinica otpočela je napad Narodnooslobodilačka armija Kine.

Borbena dejstva jedinica Zabajkalskog fronta. Pošto u zoni dejstava jedinica fronta neprijatelj nije imao pripremljenu odbranu, napad je počeo bez artiljerijske i avi-

jacijske pripreme. Prvi su noću prešli granicu jaki prednji odredi. U zoru su otpočele pokret i glavne snage.

Manje neprijateljske snage koje su se nalazile u pograničnoj zoni nisu mogle da pruže ozbiljan otpor. Zbog toga se od samog početka napad jedinica fronta brzo razvijao. Samo na levom krilu gde je neprijatelj pružao žilav otpor napredovanje naših jedinica išlo je sporije. Bez obzira na to, jedinice 36. armije slomile su neprijateljski otpor, zauzele džalajnorsko-mandžurski utvrđeni rejon, forsirale Argunj i napredovale za jedan dan 40 km.

Najbrže su dejstvovalе jedinice 6. gardijske tenkovske armije. Iznenadan napad ove armije i nepripremljenost neprijatelja za otpor na ovom pravcu omogućili su jedinicama 6. gardijske tenkovske armije da napreduje veoma brzim tempom. Jedinice 6. gardijske tenkovske armije kretale su se od samog početka operacije u marševskim kolonama. Korpsi su se kretali po šest — osam paralelnih pravaca u zoni širokoj 15 — 20 km. Pravac kretanja određivao se prema koloni na glavnem pravcu; paralelne kolone kretale su se stepenom unazad. Opšti pravac kretanja 9. gardijskog i 7. mehanizovanog korpusa održavao se pomoću aviona PO-2; 5. gardijski tenkovski korpus kretao se posebnim kolonskim putevima jer su kolone 9. gardijskog mehanizovanog korpusa, koji je išao ispred, oštetile puteve.

Ispred korpusa prvog ešelona, na odstojanju oko 70 — 80 km, dejstvovali su izviđački, a na 30 — 40 km od prvog ešelona prednji odredi. Iza kolona korpusa kretale su se jedinice za tehničko obezbeđenje. Pozadinske jedinice brigada i korpusa kretale su se u jednoj koloni po glavnem pravcu.

Mnoge kolone su brzo savlađivale deonice sa živim peskom. Pri takvom načinu kretanja skraćivala se ukupna dubina kolona jedinica i povećavala marševska brzina.

U prva 24 časa armija je prešla preko 100 km. Sredinom sledećeg dana korpsi tenkovske armije savladali su još 100 km i stigli do Velikog Kingana. Prilazeći planiskom grebenu, u prvi ešelon armije određen je 5. gar-

dijski tenkovski korpus, a 9. gardijski mehanizovani korpus povučen je u drugi ešelon. Tenkovski korpus raspolažao je većom sposobnošću za kretanje po planinskim putevima.

Preko Velikog Kingana 5. gardijski tenkovski korpus kretao se po jednom putu, a 7. mehanizovani korpus po dva. Planinski putevi imali su oštре okuke, uspone i niz-brdice sa nagibom do 30° i močvarne padine za čije su savlađivanje korišćene fašine i kamenje. Na mnogim deonicama putevi su proširivani eksplozivom. Put kojim su se kretali 5. gardijski tenkovski i 9. gardijski mehanizovani korpus, na deonici od 40 km između prevoja Karahon i Cagan Dabo, prolazio je kroz uski močvarni tesnac.

Penjanje na Kingan otpočeo je 5. gardijski tenkovski korpus krajem 10. avgusta, a 7. mehanizovani korpus 11. avgusta ujutro. Prilikom penjanja veliki deo pionira nalazio se u sastavu odredâ za obezbeđenje kretanja. Pioniri su raščišćavali i proširivali puteve, poravnjavali teren da bi se smanjilo naginjanje vozila.

5. gardijski tenkovski korpus za savlađivanje deonice od 40 km utrošio je noću 7 časova.

Za penjanje na Kingan 7. mehanizovani korpus utrošio je mnogo vremena, jer su se njegove kolone sastojale pretežno od motornih vozila-točkaša. Zbog toga je korpus savladao uspon tek krajem dana 11. avgusta. Spuštanje sa Kingana na pravcu dejstava 7. mehanizovanog korpusa iznosilo je 100 km, a na pravcu 5. gardijskog tenkovskog korpusa 150 km. Pre početka spuštanja korpsi su imali veliki odmor i za to vreme je izvršen pregled tehničkih sredstava, opravljeni su uređaji za upravljanje i kočnice. Pošto se pri spuštanju na centralnu mandžursku niziju povećala verovatnoća susreta sa neprijateljem, vršene su izmene u rasporedu korpusâ. Protivavionska artiljerijska divizija, koja je bila pridata 5. gardijskom tenkovskom korpusu, raspoređena je po brigadama (puk na brigadu), a protivtenkovska artiljerija privučena je bliže čelu kolone i kretala se za čelnom brigadom.

Spuštanje 5. gardijskog tenkovskog korpusa počelo je 11. avgusta ujutro, a 7. mehanizovanog korpusa 12. avgusta ujutro, po jakom pljusku. Pokušaj 5. gardijskog

tenkovskog korpusa da se spusti u dve kolone istom rečnom dolinom nije dao pozitivne rezultate, jer se dolina brzo punila vodom; kolone su se na mnogim deonicama izmešale. Korpus je bio primoran da se prestroji u jednu kolonu.

U 7. mehanizovanom korpusu, na pojedinim deonicama puta, vozila su se spuštala pomoću sajli — zadnja vozila kočila su spuštanje onih koja su išla napred. Na potpunom bespuću naglo se povećao utrošak goriva, a dotur se prekinuo, jer su pozadinske jedinice ostale iza Kingana.

Bez obzira na komplikovane i teške uslove, jedinice 6. gardijske tenkovske armije uspešno su savladale planinski greben Veliki Kingan. Krajem 11. avgusta prednji odred 5. gardijskog tenkovskog korpusa zauzeo je Lubej, gde su se 13. avgusta ujutro prikupile glavne snage korpusa. Dan kasnije 7. mehanizovani korpus zauzeo je Tucjuan.

Prema tome, četvrtog dana operacije 6. gardijska tenkovska armija savladala je Veliki Kingan i u rejonu Lubeja i Tucjuana izbila na teritoriju centralne mandžurske nizije.

U toku 12 i 13. avgusta armija je skrenula na jug i preduzela energičan napad na Mukden i Čangčun. Do kraja 14. avgusta jedinice 6. gardijske tenkovske armije napredovale su 450 — 500 km, zauzele važan čvor puteva — grad Taongan i izbile u duboku pozadinu Kvantunške armije.

Istovremeno sa 6. gardijskom tenkovskom armijom brzo su napredovale i opštevojne jedinice.

Na desnom krilu fronta jedinice konjičko-mehanizovane grupe do kraja 14. avgusta napredovale su 350 — 400 km, zauzele grad Dolonor i otpočele borbe za gradove Čjanbej i Kalgan. Prednje jedinice 17. armije, kojom je komandovao general-potpukovnik A. I. Danilov, napredovale su za to vreme 250 — 300 km, savladale južne ogranke Velikog Kingana i izbile na prilaze gradova Linsi i Dabanšan. Jedinice 39. armije, pod komandom gene-

ral-pukovnika I. I. Ljudnikova, savlađujući otpor razbijenih neprijateljskih grupa, prešle su preko Velikog Kingana i, napredujući 300 — 350 km (tenkovske jedinice), krajem 14. avgusta zauzele grad Vengjemjao.

Na levom krilu fronta jedinice 36. armije, pod komandom general-potpukovnika A. A. Lučinskog takođe su brzo razvijale napad, bez obzira na to što je neprijatelj pružao žilav otpor. Široko primenjujući manevr i iznenadna dejstva, one su u sadejstvu sa jedinicama 39. armije zauzele kajlarski utvrđeni rejon i 14. avgusta, napredujući 200 — 250 km, vodile borbe za prelaze preko Velikog Kingana i na prilazima grada Buhatu.

Protivnapadi koje su izvršili Japanci od 12. do 14. avgusta u rejonima Linsi, Soluňdžan, Vangjemjao i Buhatu nisu imali uspeha. Pošto je komandovanje Japanaca bilo poremećeno već prvih dana operacije, oni su bacili u borbu svoje rezerve po delovima, kako su stizale iz dubine, bez odgovarajuće pripreme. Usled toga sovjetske jedinice lako su odbijale takve protivnapade i brzo prodirale. U ovim uslovima neprijatelj je 12. avgusta preuzeo hitne mere za ojačanje odbrane najvažnijih centara Mandžurije — Čangčuna, Mukdena i Harbina.

Na taj način, odlučnim i iznenadnim dejstvima jedinice Zabajkalskog fronta brzo su razbile japanske jedinice za zaštitu i za šest dana napredovale na glavnim pravcima 350 — 400 km u dubinu Mandžurije. Pošto je 6. gardijska tenkovska armija zauzela važan čvor puteva i grad Taonan, bile su presečene komunikacije japanskih jedinica u severnoj i severozapadnoj Mandžuriji sa glavnim snagama Kvantunške armije. Japanske jedinice koje su nastavile otpor na solundžanskom, kajlarskom i ciklarskom pravcu bile su odsečene od pretpostavljenih komandi i baza za snabdevanje. Istovremeno su izbijanjem konjičko-mehanizovane grupe u rejon Čanbej — Kalgan bile ugrožene komunikacije Kvantunške armije koje su je povezivale sa rezervama u severnoj Kini.

Borbena dejstva jedinica 1. dalekoistočnog fronta. U zoni napada glavne udarne grupacije fronta, noću 8/9.

avgusta padala je jaka kiša. Komanda fronta je odlučila da ovo iskoristi i da noću bez artiljerijske pripreme (izuzimajući 35. armiju), otpočne napad snagama prednjih bataljona. Prelaz u napad glavnih snaga predviđen je za ujutro.

9. avgusta u 1 čas u zonama svih armija frontovske udarne grupacije prednji bataljoni prešli su državnu granicu. Koristeći mrak, oni su zauzeli važne čvorove otpora, blokirali ili uništavali neprijateljske otporne tačke i probijali se između njih. Do zore su prednji bataljoni prodrli 3 do 10 km u dubinu neprijateljske odbrane. Dejstva prednjih bataljona bila su toliko iznenadna da neprijatelj, koji se našao nespreman, do zore nije mogao da im pruži organizovan otpor.

Koristeći uspeh prednjih bataljona, u 8.30 časova u napad su prešle glavne snage fronta. Napadu jedinica 35. armije prethodila je artiljerijska i avijacijska priprema. Oslanjujući se na pogranične utvrđene rejone neprijatelj je na svim pravcima pružao žilav otpor. Ceo dan prošao je u žestokim borbama. U utvrđenim rejonima sovjetske jedinice, koristeći iskustvo borbi na sovjetsko-nemačkom frontu, široko su primenjivale jurišne grupe.

Brzim i odlučnim dejstvima sovjetske jedinice slobodile su otpor neprijatelja u utvrđenim rejonima i krajem dana, napredujući na glavnim pravcima 5 — 12 km, probile pojas neprijateljskih pograničnih utvrđenja. Armiske udarne grupacije počele su da razvijaju napade u dubinu Mandžurije. Jedinice južne udarne grupacije 25. armije, uz podršku brodova Tihookeanske flote, forsirale su reku na granici severne Koreje i zauzele niz neprijateljskih utvrđenih tačaka. Jedinice 1. dalekoistočnog fronta dejstvovale su na pošumljenom planinskom zemljištu gde je bilo malo puteva.

Jedinice su se kretale stazama, a ponekad i gustim prašumama, punim olujom oborenog drveća i po močvarnom zemljištu. U ovim uslovima, na čelu svake kolone kretala se inžinjerska izvidnica čiji je zadatak bio prosicanje i označavanje trase puta. Iza izvidnice išli su,

stepenasto jedan za drugim, tenkovi prednjeg odreda, koji su lomeći drveće krčili kolonski put širine oko 5 m. Pešaci i pioniri prednjeg odreda odvlačili su u stranu oborenio drveće i raščišćavali kolonski put.

Iza prednjeg odreda kretao se putno-mostni odred i proširivao put koji su izradili tenkovi, a na pojedinim mestima postavljao prostirku od pruća. Za ovim odredom kretala se prethodnica, a iza nje odred za obezbeđenje kretanja glavnih snaga. Za vođenje borbe obično su se razvijali samo prednji odredi. Glavne snage kretale su se u kolonama.

Dejstvujući u takvim uslovima, prednje jedinice udarne grupacije fronta krajem 13. avgusta izbile su na spoljašnju liniju utvrđenja mutankjanškog utvrđenog rejona. Istovremeno su jedinice južne udarne grupacije 25. armije, uz podršku brodova i desanata Tihookeanske flote, napadajući duž istočne obale severne Koreje, zauzele luke Juki i Rašin.

U rejону Mutankjanga neprijatelj je prikupio jake snage i preduzimajući protivnapade naglo pojačao otpor. Bez obzira na odvažnost sovjetskih boraca, frontalni napadi jedinica 5. armije nisu postigli odlučujuće rezultate. Razvijanje svih snaga kao i efikasno korišćenje artiljerije i tenkova na pošumljenom planinskom zemljištu bilo je nemoguće. U takvoj situaciji, borbe za Mutankjang mogле su da se otegnu, što bi dovelo u pitanje ostvarenje namere sovjetskog komandovanja da raseče i okruži glavne snage Kvantunške armije. Zbog toga je komanda fronta odlučila da, vezujući neprijatelja sa fronta delom snaga 5. armije, nanese glavni udar na Mutankjang sa severoistoka i severa snagama 1. armije »Crvena zastava«.

Odlučeno je da se težište napada fronta prenese u zonu 25. armije, kojoj je zbog toga pridan 17. streljački korpus iz sastava 5. armije i 88. streljački korpus iz rezerve fronta.

Odluka komandanta 1. dalekoistočnog fronta dokazuje da je on nameravao da obide Mutankjang s juga i, koristeći slabo zaštićen spoj između 5. i 3. japanske armije,

da se probije na Kirin u susret jedinicama Zabajkalskog fronta. Zbog toga je 12. avgusta na tom istom pravcu uveden u proboj 10. mehanizovani korpus koji je dobio zadatak da razvija uspeh 25. armije, da zauzme Vancin i prodire u pravcu Kirina. Iz korpusa su jednovremeno isturena dva prednja odreda, svaki sastava ojačane tenkovske brigade. Jedan od njih trebalo je da izvrši bliži, a drugi sledeći zadatak korpusa. U tome je bila osnovna specifičnost dejstava pokretne grupe na pošumljenom planinskom zemljištu bez dovoljno puteva. Ovakva dejstva korpusa bila su uslovljena još i time što se on kretao za uvođenje u proboj po istom putu, po kome su isle jedinice 25. armije. Preticanje pešadije u takvim uslovima bilo je moguće za vreme njenog odmora i to jedino manjim jedinicama.

Bliži zadatak izvršio je 10. mehanizovani korpus u predviđenom roku — 14. avgusta njegov prednji odred izbio je na prilaze grada Vancina i završio obilazak grada Mutankjanga s juga. U to vreme tenkovske jedinice provelе su prednji odred 1. armije »Crvena zastava« kroz šumu, obilazeći Mutankjang sa severa. 14. avgusta sovjetske jedinice otpočele su borbe neposredno za Mutankjang.

Na taj način, jedinice 1. dalekoistočnog fronta i na harbinsko-kirinskom pravcu probile su japansku jako utvrđenu odbranu, zauzele sedam utvrđenih rejona, savlade teško pristupačne delove istočno-mandžurskih planina, razbile jedinice za zaštitu i nanele težak poraz glavnim snagama 1. japanskog fronta. Za šest dana jedinice 1. dalekoistočnog fronta napredovale su 120—150 km.

Borbena dejstva jedinica 2. dalekoistočnog fronta. Napad 15. armije na sungarijskom i 5. samostalnog streličkog korpusa na žaohejskom pravcu počeo je 9. avgusta u 1 čas.

Na pravcu glavnog udara fronta jedinice 15. armije, pod komandom general-potpukovnika S. K. Mamonova, u sadejstvu sa brodovima Amurske flotile, u toku 9. i 10. avgusta forsirale su Amur, zauzеле mostobrane na suprotnoj obali i stvorile uslove za razvijanje napada u dubinu Mandžurije.

Forsiranje Amura izvodilo se u dve etape. 9. avgusta na južnoj obali iskrcani su samo izviđački i prednji odredi koji su zauzeli mostobrane i obezbedili prelazak glavnih snaga. Drugog dana prebacile su se glavne snage koje su u sadejstvu sa Amurskom flotilom razvile napad pravcem Kjamusi — Harbin. Uspešno je napadao i 5. streljački korpus koji je prvog dana uz podršku Amurske flotile forsirao Usuri i razvio napad na Žaohe.

U vezi sa uspešnim napadom jedinica Zabajkalskog i 1. dalekoistočnog fronta i 15. armije 2. dalekoistočnog fronta, glavni komandant sovjetskih snaga na Dalekom istoku doneo je odluku da 11. avgusta pređu u napad sve jedinice 2. dalekoistočnog fronta, uključujući i jedinice razvijene na ostrvu Sahalin i Kamčatki.

U skladu sa ovom odlukom, 11. avgusta ujutro prešle su u napad jedinice 2. armije »Crvena zastava« i 56. streljačkog korpusa 16. armije, koji je bio razvijen na Sahalinu.

Jedinice 2. armije »Crvena zastava« pod komandom general-potpukovnika M. F. Terehina, u sadejstvu sa Zebajurejskom brigadom rečnih brodova, 11. avgusta forsilale su reku Amur i krajem dana zauzele gradove Sahaljan, Ajgun i Cike. Sledećih dana jedinice armije, razvijajući napad, 14. avgusta zauzele su veći deo utvrđenja sunjuskog utvrđenog rejona.

Neprijatelj je pružao žilav otpor naročito na sungarijskom pravcu, nastojeći da zadrži napad jedinica fronta. Međutim, svi njegovi pokušaji bili su uzaludni. Naše jedinice su uspešno prodirale napred.

U šestodnevnim borbama jedinice 2. dalekoistočnog fronta razbile su japanske jedinice za zaštitu i posade utvrđenih rejona i napredujući 50 — 200 km na pravcu glavnog udara stigle do grada Kjamusi koji je zatvarao pravce napada u centralnu Mandžuriju sa strane Primurja.

Na taj način, u borbenim dejstvima od 9. do 14. avgusta sovjetske snage razbile su japanske jedinice za zaštitu u pograničnoj zoni, zauzele šesnaest (od 17) utvrđenih

rejona, nanele težak poraz glavnim snagama 1. fronta Kvantunške armije i, napredujući na pojedinim pravcima 250—400 km, dovele Kvantunšku armiju u opasnost da bude okružena i potpuno razbijena.

U toku prve etape operacije borbena dejstva svih frontova imala su izrazito manevarski karakter i razvijala su se na zasebnim, često veoma razdvojenim operacijskim pravcima. Pošto je komandovanje bilo poremećeno, Japanci nisu mogli da organizuju ozbiljan otpor ni na jednom pravcu. Pokušaji da se izvrše protivnapadi u rejonima Čanbej, Taonan i Mutankjang radi zaustavljanja napada sovjetskih jedinica i povlačenja svojih snaga na odbrambene linije u pozadini nisu imali uspeha. Nisu imala osetnije rezultate ni dejstva neprijateljskih diverzantskih grupa u pozadini sovjetskih jedinica. Na svim pravcima sovjetske jedinice nepokolebljivo su prodirale napred.

Napad u dubinu Mandžurije. Munjevit napad sovjetskih jedinica doveo je japansko komandovanje u težak položaj. Nastojeći da dobije u vremenu, štab Kvantunške armije obratio se 14. avgusta preko radija sovjetskom komandovanju sa predlogom o prekidu borbenih dejstava. Međutim, Japanci nisu izdali odgovarajuću zapovest svojim jedinicama i ne samo da nisu prekinuli otpor već su pokušavali da izvedu niz protivnapada. Neprijateljski plan bio je otkriven i sovjetsko komandovanje naredilo je svim frontovima da nastave napad.

Putevi raskvašeni kišom otežavali su dotur pogonskog materijala, te su gonjenje izvodili samo prednji odredi koji su se odvajali od glavnih snaga 100 — 120 km. Prednje odrede snabdevala je gorivom uglavnom transportna avijacija.

Kao i ranije najbrže su dejstvovale jedinice Zabajkalskog fronta, naročito 6. gardijske tenkovske armije. Krajem 17. avgusta njeni prednji delovi izbili su na liniju Tunlao — Kajtun, dovodeći u opasnost važne vojno-ekonomski i politički centre Mandžurije — gradove Čangčun i Mukden.

Brzo napredovanje 6. gardijske tenkovske armije dovelo je do toga da se između 17. i 39. armije stvorio međuprostor širine 400 km u koji je komandant fronta uveo 53. armiju iz drugog ešelona. Jedinice konjičko-mehanizovane grupe krajem 17. avgusta zauzele su grad Žehe, gde su se spojile i organizovale sadejstvo sa jedinicama Narodnooslobodilačke armije Kine. Pravci mogućeg povlačenja Kvantunške armije u severnu Kinu konačno su bili presećeni.

Uspešno su se razvijala napadna dejstva sovjetskih jedinica i na drugim pravcima. Jedinice 1. armije »Crvena zastava« i 5. armije 1. dalekoistočnog fronta završile su 16. avgusta proboj jako utvrđenog neprijateljskog položaja pred mostom u rejonu grada Mutankjanga, forsirale reku Mutankjang, potpuno razbile glavne snage 1. japanskog fronta i zauzele grad. Goneći ostatke neprijateljskih jedinica, glavne snage fronta krenule su ka Kirinu u susret jedinica Zabajkalskog fronta da bi zatvorile front okruženja čitave Kvantunške armije.

Istočremeno sa napadom udarne grupacije na Mutankjang, jedinice 25. armije zauzele su 16. avgusta grad Vancin i u sadejstvu sa pomorskim desantom Tihookeanske flote zauzele neprijateljsku ratnu pomorskiju bazu Sejšin.

Ovim dejstvima jedinice 17. japanskog fronta bile su odsećene od jedinica 1. fronta i od obale Japanskog mora.

Zbog odlučnih dejstava sovjetskih snaga, krajem 17. avgusta neprijateljske jedinice našle su se u vrlo teškom položaju — njima je pretila opasnost da budu potpuno okružene i uništene. Uviđajući besciljnost daljeg otpora i izgubivši centralizovano rukovođenje nad svojim rasparčanim jedinicama, japansko komandovanje ponovo se obratilo sovjetskom komandovanju sa predlogom o prekidu borbenih dejstava. Ovog puta štab Kvantunške armije izdao je odgovarajuću zapovest svojim jedinicama. Međutim, na mnogim odsecima fronta one nisu izvršile

zapovest i nastavile su otpor, nadajući se da će stvoriti vreme za povlačenje u luke na poluostrvu Ljastung.

U takvoj situaciji sovjetsko komandovanje predložilo je japanskim jedinicama da 20. avgusta u 12 časova prekinu borbena dejstva na čitavom frontu, da polože oružje i da se predaju.

Masovna predaja Japanaca počela je 19. avgusta. Da bi se ubrzalo razoružavanje i zarobljavanje japanske vojske i sprečilo rušenje industrijskih preduzeća, uništavanje i izvlačenje materijalnih vrednosti, u nekim gradovima Mandžurije i Severne Koreje 19. avgusta iskrečani su vazdušni desanti.

20. avgusta u ove gradove stigli su pokretni odredi i zajedno sa desantima razoružali jedinice koje su kapitulirale.

4. Južnosahalinska napadna operacija (11—25. avgust)

Zbog uspešnog razvoja mandžurske operacije, glavni komandant sovjetskih snaga na Dalekom istoku naredio je 2. dalekoistočnom frontu da otpočne napad na Sahalin radi oslobođanja njegovog južnog dela od japanskih jedinica.

Južni deo Sahalina branila je 88. ojačana japanska pešadijska divizija.

Za napad sa severa sovjetsko komandovanje izdvojilo je 56. streljački korpus 16. armije koji je u svom sastavu imao 79. streljačku diviziju, 214. tenkovsku brigadu, dva samostalna tenkovska bataljona i dva artiljerijska puka RVK. Borbena dejstva korpusa podržavala je 255. vazduhoplovna divizija.

Da bi se iskrcavanjem pomorskih desanata korpusu pružila pomoć u zauzimanju južnog dela ostrva, angažovana je Severna tihookeanska flotila u čiji je sastav, posred brodova, ulazila 113. streljačka brigada i jedan bataljon mornaričke pešadije.

56. korpus imao je zadatku da nanoseći glavni udar pravcem Keton — Sikuka probije neprijateljsku odbranu u kotonskom utvrđenom rejonu i zauzme liniju Kamisi-kuka — Najoro. Zatim, ne zaustavljujući se na zauzetoj liniji, da produži napad u južnom pravcu duž istočne i zapadne obale i očisti čitav južni deo ostrva od japanskih jedinica.

U petodnevnim žilavim borbama korpus je probio neprijateljski utvrđeni rejon i krenuo u dubinu.

Radi sadejstva u napadu s njim, Severna tihookeanska flotila u rejonu Esutoru iskrcala je 16. avgusta pomorski desant jačine bataljona mornaričke pešadije i jednog streljačkog bataljona; desant je posle kratke ali žestoke borbe zauzeo luku i grad Esutoru. 20. avgusta u rejonu Maoka iskrcan je pomorski desant — 113. streljačka brigada (bez jednog bataljona) koji je posle kratke borbe zauzeo grad Maoka i razvijajući napad u jugoistočnom pravcu 25. avgusta zauzeo grad Rudaka i grad Otomari — važnu luku i pomorsku bazu na ostrvu. Osim toga, da bi se ubrzalo uništenje neprijatelja i čišćenje od njega južnog dela Sahalina, na aerodrome u rejonu grada Otiaj i Tajohara spušteni su 24. avgusta vazdušni desanti kojima su se drugog dana priključile prednje jedinice 56. korpusa. 25. avgusta kapitulirale su japanske jedinice koje su branile južni deo Sahalina i koje su brojale 18.000 ljudi.

5. Kurilska desantna operacija (18. avgust — 1. septembar)

Kurilsku desantnu operaciju izvodili su Kamčatski odbrambeni rejon i Petropavlovsk ratna pomorska baza u čiji je sastav, pored brodova, ulazila streljačka divizija, samostalni streljački puk, brigada mornaričke pešadije i tenkovski puk.

Kurilska desantna operacija počela je 18. avgusta ujutro, po gustoj magli iskrcavanjem desanta, koji su sačinjavale 101. streljačka divizija, bataljon mornaričke

pešadije i druga sredstva ojačanja, na ostrvo Sjumusju koje je branila neprijateljska pešadijska brigada i deo tenkovskog puka sa sredstvima ojačanja.

Iskrcavanje naših jedinica na ostrvo bilo je za neprijatelja neočekivano. Pošto je otkrio iskrcane jedinice, neprijatelj je pokušao da ih protivnapadima odbaci u more. Međutim, one su odbile protivnapade neprijatelja. Pretrpevši velike gubitke, neprijateljski garnizon je u manjim grupama počeo da se povlači u dubinu ostrva. Krajem 23. avgusta kapitulirao je neprijatelj (12.000 ljudi).

Posle toga Severna tihookeanska flotila i jedinice 16. armije uz pomoć vazdušnih desanata zauzele su ostala Kurilska ostrva.

1. septembra sovjetske snage očistile su od japanskih jedinica svu Kurilska ostrva i tom prilikom razoružale i zarobile 63.840 vojnika i oficira.

*

Razbijanjem i bezuslovnom kapitulacijom imperijalističkog Japana likvidirano je poslednje žarište drugog svetskog rata, uspostavljen je mir u čitavom svetu, a Sovjetskom Savezu vraćeni su južni deo Sahalina i Kurilska ostrva. Time se učvrstila odbrambena sposobnost naših dalekoistočnih granica, a naša flota dobila je izlaz na Tihi okean.

Pobedom sovjetskih oružanih snaga na Dalekom istoku oslobođena je od japanskih okupatora teritorija Mandžurije i Severne Koreje i stvoreni povoljni uslovi za dalji razvitak i pobedonosni završetak narodnooslobodilačke borbe kineskog naroda protiv unutrašnje reakcije koju su podržavali američki imperijalisti.

Poraz imperijalističkog Japana doveo je do snažnog uspona narodnooslobodilačkog pokreta naroda Indije, Indokine, Indonezije i drugih zemalja jugoistočne Azije koji su se podigli u borbu protiv kolonijalnog ugnjetavanja za svoju nacionalnu nezavisnost.

Sa gledišta ratne veštine značaj kampanje sovjetskih jedinica na Dalekom istoku je pre svega u tome što je ona obogatila borbenu praksu sovjetskih oružanih snaga iskustvom u organizaciji i izvođenju strategijske napadne operacije na pustinjskostepskom i pošumljenom planinskom zemljištu dalekoistočnog ratišta u sadejstvu sa flotom.

Za mandžursku napadnu operaciju karakteristično je što je obuhvatala ogromno prostranstvo. Ona se izvodila na frontu dužine preko 4.000 km a njena dubina iznosila je oko 800 km. U operaciji su učestvovala tri fronta u čijem je sastavu bilo oko 1.500.000 ljudi, preko 26.000 oruđa i minobacača, više od 5.500 tenkova i samohodnih oruđa i oko 3.900 borbennih aviona.

Mandžurska operacija odlikuje se odlučnošću ciljeva; pravilnim izborom pravaca glavnih udara radi istovremenog rasjecanja i okružavanja glavnih snaga Kvantunške armije; postizanjem operativnog iznenađenja; veštrom organizacijom i vođenjem napadnih dejstava udarnih grupacija frontova na odvojenim i međusobno dosta udaljenim pravcima i izuzetno brzim tempom napada.

Odlučujuću ulogu u postizanju brzog tempa napada imale su oklopne jedinice, a pre svega 6. gardijska tenkovska armija. Dok je prosečni dnevni tempo napada opštevojnih jedinica u operaciji iznosio 30 km, prosečno dnevni tempo napada tenkovske armije, bez obzira na izuzetno teške uslove zemljišta, iznosio je 82 km, a pojedinih dana prelazio je 100 km. Brzi tempo napada postizao se ne samo zbog toga što neprijatelj nije pružao jak otpor, već i zahvaljujući celishodnoj organizaciji materijalnog obezbeđenja tenkovske armije, naročito gorivom i vodom. Snabdevanje vodom u toku operacije bilo je potpuno novo pitanje u materijalnom obezbeđenju. Strogo normiranje utroška rezervi vode, blagovremeno izdvajanje specijalnih ekipa za pronalaženje i osposobljavanje izvora vode na mestima odmora, upotreba transportne avijacije za dotur goriva i drugih materijalnih potreba omogućili su tenkovskoj armiji brzo napredovanje.

Pošto u zoni napada glavne udarne grupacije Zabajkalskog fronta nije bilo pripremljene odbrane i jake neprijateljske grupacije, tenkovska armija je od samog početka napadala u prvom ešelonu, što je omogućilo da u kratkom roku uništi u pograničnoj zoni slabe neprijateljske zaštitnice, da zauzme prelaze preko Velikog Kingtona pre nego što je tu neprijatelj organizovao njihovu odbranu i da se munjevitim udarom probije u centralne rejone Mandžurije.

Za napadna dejstva naših jedinica u mandžuriskoj operaciji karakteristična je izuzetno široka upotreba prednjih odreda čiju su osnovu sačinjavale ojačane tenkovske jedinice. Zahvaljujući odlučnim dejstvima prednjih odreda, glavne snage sovjetskih jedinica nastupale su pretežno u kolonama, što im je omogućavalo da se kreću velikom brzinom.

Nanošenjem nekoliko snažnih i brzih udara, sovjetske jedinice odsekle su Kvantunšku armiju od metropole i severne Kine i razbile je za izuzetno kratko vreme. Brzina dejstva sovjetskih jedinica bila je osnovni razlog što japansko komandovanje nije moglo da preduzme efikasne protivmere — da izvrši pregrupisavanja i nanese protivudare, te su jedinice Kvantunške armije bile okružene, razbijene i primorane na kapitulaciju.

U kampanji sovjetskih oružanih snaga na Dalekom istoku ispoljio se novom snagom visoki borbeni duh i junashtvo naših boraca, velike organizatorske sposobnosti sovjetskih generala i oficira.

Izučavanje iskustava organizacije i izvođenja brzih napadnih dejstava na odvojenim pravcima u teškim klimatskim i prirodnim uslovima ima veliki značaj i u savremenim uslovima, jer može da pruži koristan materijal za savremenu vojnu teoriju i borbenu obuku jedinica.⁴⁾

⁴⁾ Военно-исторический журнал 1960, № 9, стр. 12.